proză fantastică franceză

1109

bpt fondată în 1895 serie nouă

elixirul de viață lungă

proză fantastică franceză ★

«Povestirile fantastice nu-și propun cîtuși de puțin să acrediteze fenomenele oculte și fantomele. Convingerea, prozelitismul adepților nu fac de obicei decît să exacerbeze spiritul critic al cititorilor. Literatura fantastică poate fi fără nici o dificultate situată în planul ficțiunii pure. Ea e în primul rînd un joc cu frica. Probabil că e chiar necesar ca scriitorii care pun în scenă strigoi să nu creadă în fantomele pe care le născocesc.»

ROGER CAILLOIS

«Numim miraculoase, fantastice și supranaturale fenomenele excepționale și inexplicate, faptele reale sau reprezentările iluzorii care ne frapează prin raritatea lor și care ne apar în contradicție cu ansamblul legilor cunoscute ce guvernează lumea exterioară, obiectivă, sau lanțul reprezentărilor noastre subiective.»

HUBERT MATTHEY

editura minerva

Lei 8

Ilustrația copertei : *Domó István*

elixirul de viață lungă

proză fantastică franceză

★

ANTOLOGIE, PREFAȚĂ ȘI PREZENTĂRI DE
IRINA MAVRODIN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1982

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru ediția de față toate drepturile rezervate Editurii Minerva
(B.P.T.)

Lector : CORNEL SIMIONESCU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar 31.03.1982. Coli ed. 14,16. Coli tipar 9.

Comanda nr. 20 034
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

PREFAȚĂ

Orice antologie presupune, prin chiar statutul ei, un punct de vedere. Înscris în noul „obiect" literar rezultat dintr-o dublă operație : de separare a unor părți de un ansamblu existent și de re-unire a lor într-un nou ansamblu, re-unire care vrea — și aceasta ar fi antologia ideală — să creeze un ansamblu la fel de coerent constituit ca și primul. Care să-și fie sieși propria justificare, ca și operele din care a purces, purtînd în imanența lui, ca și acestea, propriul lui comentariu.

Antologia ideală ar fi tocmai aceea care, prin noua coerență pe care ar realiza-o, ar șterge urmele „selecției" prin care s-a zămislit. Or, dacă teoretic o asemenea reușită este posibilă, practic (în concret) ea ni se propune doar ca o limită către care nu putem decît aspira. E o virtualitate absolută în raport cu care diferitele realizări ale fenomenului se pot afla la o mai mare sau mai mică distanță : în concret, ceva din heterogeneitatea părților re-unite persistă totdeauna, chiar și în cele mai izbutite antologii (excepție făcînd poate totuși doar cele ce re-unesc părți din opera foarte omogen structurată a unui singur autor).

Totuși, o mare șansă îi rămîne totdeauna oricărei antologii, fie și celei mai modeste : aceste părți heterogene, puse laolaltă prin voința unui autor de un fel particular, intră, fie și numai prin faptul că, în chip material, sînt situate într-un spațiu comun,

cel al cărții pe care o alcătuiesc, într-o seamă de relații de atracție și totodată de respingere ce le mențin în starea de re-unire de care vorbeam, re-unire care, în cazul oricărui produs artistic este una ce presupune o tensiune a părților. O precizare este însă necesară : starea de re-unire realizată printr-o antologie are un statut de simulacru în raport cu adevărata stare de re-unire, cea a operei inițiale, sau a operelor inițiale din care au fost prelevate părțile antologiei.

Aceste părți (texte) luate fiind, în cazul celor din această antologie, de la diferiți autori, dintre care unii de prima mărime, nu pot fi decît heterogene, condiția lor de unicat fiind tocmai una din principalele condiții ce le statuează ca texte artistice. Ele întrețin așadar între ele ceea ce critica actuală a numit relații de „intertextualitate", literatura în general, ca și fiecare operă literară luată în parte, fiind locul de manifestare a unor asemenea relații. În funcție de acestea, în actul lecturii (care, după critica nouă, este implicit și cel al scrierii) operele capătă mereu alte semnificații, îmbogățindu-se astfel la nesfîrșit prin noile și practic nelimitatele puneri în relație.

Or, o antologie ar putea valorifica tocmai această șansă oferită de ceea ce am putea numi legea intertextualității, antologia fiind prin excelență un „obiect literar" „fabricat" (utilizăm acești termeni, puși în circulație de Valéry și preluați de poeticienii moderni, în afara oricărei conotații peiorative, ca termeni ce desemnează opera artistică drept un „produs" al unei activități umane specifice) din diferite texte în vederea punerii lor în relație, și aceasta, insistăm asupra ideii mai sus arătate, începînd chiar de la modul cel mai material cu putință.

Dacă privim astfel lucrurile, chiar heterogeneitatea poate fi asumată în cadrul unei antologii, dar între limite bine calculate, altfel, prea heterogen, „obiectul literar" care este orice antologie se dislocă, își pierde orice coerență. Similare și totuși diferite, textele alcătuitoare își pot pune astfel și mai bine în evidență dominantele care justifică re-unirea lor. Vom vedea, în cele ce urmează, că dacă nu acceptăm această premisă a heterogeneității,

însăși ideea alcătuirii unei antologii de proză fantastică nu ar mai putea fi acceptată.

O antologie, spuneam, înseamnă implicit afirmarea unui punct de vedere. A face o antologie de proză fantastică înseamnă deci implicit a afirma că există un „gen" [1] fantastic, sau, dacă termenul nu poate fi acceptat, că există o modalitate comună unor texte literare la primă vedere foarte diverse prin care acestea aparțin uneia și aceleiași serii tipologice, cea a literaturii fantastice. Această modalitate, empiric resimțită ca fiind comună multor texte literare, nu a fost întru totul definită (și probabil că nici nu va fi vreodată, aceste zone de ezitare și de incertitudine fiind specifice categoriilor ce privesc activitatea artistică și produsul ei). La acest prim, și cel mai specific, criteriu al selecției vom reveni : încercînd să-l justificăm, vom încerca prin chiar aceasta să precizăm propriul nostru punct de vedere cu privire la conceptul de literatură fantastică.

Antologia de față a fost însă alcătuită și conform unui alt criteriu, de natură extrinsecă în raport cu domeniul specific al literaturii *fantastice*, dar extrem de util dat fiind limitele — de data aceasta perfect tangibile — pe care și le propune în planul istoriei literare și al tipurilor de discurs : ea este o antologie a *prozei fantastice* franceze din secolul al XIX-lea [2]. Dar chiar și în această privință, dacă examinăm lucrurile mai îndeaproape, vedem că terenul pe care ne plasăm nu este chiar atît de sigur pe cît părea. Conceptul de proză este el însuși foarte discutat astăzi, și foarte discutabil, dacă prin proză înțelegem a desemna un text care nu este versificat. Unele texte neversificate pot fi însă poeme (ce ascultă de legile unor alte prozodii). Poeme în proză, spunem uneori, dar precizarea e de prisos și neconcludentă din punctul de

[1] Utilizăm unii termeni între ghilimele fie pentru a marca faptul că, lansați fiind de un anume autor, ei circulă cu mare frecvență și sînt pe cale de a întruni un consens (a se vedea mai sus „obiect literar", „fabricat", „produs"), fie că, dimpotrivă, există mari ezitări încă în acceptarea termenului respectiv (și acesta e cazul aici).

[2] Rămînînd totodată deschis către o posibilă continuare într-o antologie a prozei fantastice franceze din secolul XX.

vedere al poeticilor moderne. Textele din Nerval și din Lautréamont (ce intră în antologia de față) sînt *proze fantastice* sau *poeme fantastice*? Dacă acceptăm ca premisă susținerile poeticienilor de azi (or, noi le acceptăm), atunci aceste texte sînt poeme. În subtitlul neexprimat al antologiei noastre termenul de proză trebuie deci înlocuit cu cel de literatură, deși în alcătuirea ei se vădește o clară decizie de a privilegia povestirea (proza) în raport cu poemul (reprezentat doar prin cei doi mari poeți citați).

Cît privește celălalt criteriu, strict spațial și cronologic (literatură fantastică *franceză din secolul al XIX-lea*), el oferă, neîndoielnic, alt fel de garanții de obiectivitate și de certitudine. Dar trebuie să recunoaștem că nu prin conformarea la ele antologia de față își justifică *în primul rînd* existența. Strict necesară, respectarea lor nu e și relevantă cu privire la principalul nostru scop.

Iată-ne deci din nou aduși în situația de a reveni la primul nostru criteriu, cel al „genului" fantastic. Dar ce este „genul" fantastic? Iată o întrebare la care s-au dat mai multe răspunsuri, neexistînd încă un consens ferm în ceea ce privește conținutul unui concept altminteri foarte vehiculat (dar există oare, un consens mai ferm cu privire la definiția realismului, sau a romantismului etc. ?).

Istoricii și teoreticienii literari din secolul nostru (și cu precădere cei din ultimele decenii) observă cu tot mai multă insistență faptul că sintagma „literatură fantastică" desemnează opere de factură foarte diversă, atît de diversă încît, în cazurile ce se situează la extreme, prea puține lucruri par să justifice punerea lor laolaltă. Dovadă a impreciziei conceptului de „literatură fantastică" și a necesității definirii lui. Tentativele de definire sînt numeroase, unele născute din dorința de a pune ordine într-o materie încă prea puțin clasificată, altele mînate de ambiția noilor demersuri de cercetare a literaturii de a se postula ca demersuri științifice. Or, orice știință, și o „știință a literaturii" nu se poate nici ea sustrage de la o atare exigență, trebuie să opereze cu concepte clar definite și cu o terminologie unitară și dezambiguizată.

Ca și în cazul altor concepte, s-a procedat și cu acesta prin abordare sincronică și diacronică, încercîndu-se a se vedea conți-

nutul lui de astăzi, dar și diferitele conținuturi pe care le-a avut pe întreg parcursul său istoric.

Întrebuințarea epitetului de „fantastic" pentru a desemna anumite opere literare este de dată relativ recentă în Franța. El se impune odată cu apariția, către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, nu numai în Franța ci și în Europa în general, unui nou tip de povestire care va cunoaște un enorm succes în cursul secolului al XIX-lea, și care, de fapt, coincide în mare cu ceea ce actualele abordări sincronice ale conceptului de „literatură fantastică" obișnuiesc, să desemneze ca fiind „povestire fanțastică". Acest nou tip de povestire se află *în relație de analogie dar și de opoziție* (relație ce va continua a fi resimțită ca atare și în ultimele teorii despre literatura fantastică) cu un alt tip de povestire ce se impusese timp de multe secole în literaturile europene, inclusiv cea franceză, povestire definită prin prezența a ceea ce doctrinele estetice franceze contemporane ei numeau „le merveilleux", „miraculosul", categorie menținută și astăzi în demersul ce vizează clarificarea conceptului de „literatură fantastică" (definit de unii teoreticieni francezi, după cum vom vedea, tocmai în opoziție cu cel de „literatură a miraculosului").

Iată de ce, spre a marca distanța dintre cele două concepte, și a aproxima prin chiar aceasta o definire a primului, cel care ne interesează anume, este necesar a vedea ce fel de opere au fost socotite ca aparținînd genului „miraculos" așa cum s-a manifestat el în Franța. Critica „tradițională" franceză (mai veche și mai nouă) uzează de termenul de „miraculos" pentru a caracteriza opere în care prevalează ceea ce am putea numi „efectul de imaginar" (formulă pe care o propunem după modelul celei de „efect de real" utilizată de critica nouă franceză) : legenda, mitul, călătoria imaginară, utopia, diferitele modalități ale genului *science-fiction* etc. Există un miraculos păgîn și unul creștin, adeseori ambele coexistînd. Intră în „literatura miraculosului" așa-numitele legende celtice („la matière de Bretagne") ce sînt sursa romanelor curtenești medievale, ale celor ale lui Chrétien de Troyes, de exemplu. Tot aici intră și străvechile legende și povești populare, transmise pe cale orală și mai apoi reutilizate de literatura cultă, povești cu

draci, cu sfinţi şi cu îngeri, dar şi cu elemente de mitologie greco-romană. „Misterele" şi „miracolele" (specii ale genului dramatic) din evul mediu aparţin, de asemenea, literaturii „miraculosului". Mai mult chiar, acest concept de „merveilleux" apare chiar şi în estetica clasică, operele marilor clasici francezi putînd ele însele a fi definite şi în funcţie de el. Foarte elastic, conceptul este aplicat uneori şi romanelor lui Jules Verne. Mai mult chiar, după unii autori [1], tot în categoria literaturii „miraculosului" ar intra povestirea onirică sau cea care comunică experienţe extraordinare, care uneori frizează chiar patologicul, ca aceea a unei stări de halucinaţie, spontană sau provocată etc. Acest punct de vedere nu este şi al nostru, drept care am inclus în antologia de faţă texte ce aparţin acestei ultime categorii (în primul rînd ne referim la cele de Nerval, Lautréamont şi Maupassant). Opţiunea noastră se întîlneşte în această privinţă cu cea a altor autori de antologii de proză fantastică [2]. Trebuie totuşi să recunoaştem, pe de altă parte, că textele de tipul arătat se află într-o foarte delicată zonă de frontieră unde se interferează cu nuvela sau schiţa „psihologică" sau cu poemul vizionar.

Dar să examinăm mai îndeaproape principalele puncte de vedere actuale cu privire la categoria fantasticului în literatură (unii critici, ca Roger Caillois, o analizează şi în modul ei de a se manifesta în celelalte arte, şi mai ales în artele plastice, tinzînd implicit la elaborarea unei suprapoetici a fantasticului ; tot Caillois încearcă o definire a fantasticului ca experienţă existenţială declanşată de contactul cu anumite obiecte din natură — pietre, animale etc., etc. — a căror formă ciudată poate acţiona asupra

---

[1] Cf. Jean Pierrot, *Merveilleux et fantastique. Une histoire de l'imaginaire dans la prose française du romantisme à la décadence (1830—1900)*, Thèse présentée devant l'Université de Paris IV le 27 avril 1974, Service de reproduction des thèses, Université de Lille III, 1975.

[2] Cf. Pierre-Georges Castex, *Anthologie du conte fantastique français*, Paris, Librairie José Corti, 1977, unde Lautréamont însă nu figurează, iar Nerval şi Maupassant doar cu o parte din textele date de noi.

subiectului cunoscător cu o eficiență infinit mai mare, după părerea lui Caillois, decît orice operă de artă fantastică). Vom vedea că în ciuda unei diversități aparente, pozițiile sînt relativ apropiate. Explicit sau implicit, toate, de asemenea, au în vedere necesitatea de a stabili diferența specifică față de genul proxim, adică față de genul „miraculosului". Această mișcare se desenează încă din momentul cînd, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, genul fantastic își face apariția ; teoreticienii lui mai mult sau mai puțin sistematici îl definesc ca pe un *„fantastic verosimil"*, introducînd epitetul de verosimil în cursul demonstrației în mod evident pentru a distinge noua literatura fantastică de cea a „miraculosului". „Trebuie, scrie Nodier în 1832 în a sa *Nouă prefață la Smarra*, să descoperim în om sursa unui fantastic verosimil sau adevărat, care nu ar rezulta decît din impresii naturale sau din credințe foarte răspîndite, chiar printre spiritele cele mai elevate ale secolului nostru incredul, ce a decăzut atît de mult din naivitatea antică." [1] Și tot el, în *Prefața* la *Povestea lui Hélène Gillet*, spune că este pentru ceea ce el numește *„povestea fantastică adevărată"* (subl. ns.), pentru că „zguduie adînc inima fără să sacrifice rațiunea" [2]. Tot Nodier precizează (și, subliniem, aceasta chiar într-un moment de început al afirmării genului în Franța) că povestirea fantastică așa cum o înțelege el cere multă artă, adică, de fapt, o artă lucidă, care să-și calculeze matematic efectele : „...acest gen cere mai mult bun simț și mai multă artă decît își închipuie lumea de obicei" [3].

Implicită în formulările mai sus citate ale lui Nodier (care, între paranteze fie spus, în propria-i practică a realizat în prea mică măsură exigența de verosimil a povestirii fantastice teoretizată de el în chip atît de exact), situarea în raport cu categoria miraculosului devine explicită la alți teoreticieni. La unul dintre ei, fantasticul ajunge să se confunde cu întreg cîmpul literaturii „miraculosului", cu excepția (în mod curios) a „miraculosului" antic : „Fantasticul se definește prin opoziție cu miraculosul antic. Odată exclus acest element, fantasticul le acceptă pe toate cele-

[1] Citat de Jean Pierrot, *op. cit.*, p. 62.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*

alte : miraculosul creştin, legendele cu sfinţi şi cu superstiţii diabolice, cu zîne şi spiriduşi, cu strigoi şi fantome, cu vrăjitorii şi magie, mitologia Nordului şi poveştile arabe, totul se amestecă şi se justapune în cadrul lui." [1] Iată de ce, mai arată acelaşi autor, consecvent propriei sale teorii, „vom numi miraculoase, fantastice şi supranaturale fenomenele excepţionale şi inexplicate, faptele reale sau reprezentările iluzorii care ne frapează prin raritatea lor şi care ne apar în contradicţie cu ansamblul legilor cunoscute ce guvernează lumea exterioară, obiectivă, sau lanţul reprezentărilor noastre subiective." [2] Rezolvînd totul (căci într-o stare concepţie a fantasticului fragilele zone de frontieră de care vorbeam mai sus dispar, categoria fantasticului impunîndu-se astfel cu autoritate în cea mai mare parte a cîmpului literaturii), o asemenea definiţie nu rezolvă însă nimic. Am dat-o pentru că ea este însă foarte simptomatică pe de o parte pentru adevărata obsesie pe care o reprezintă în epoca modernă genul fantastic (după unii teoreticieni acest prestigiu transformat în obsesie şi adevărată necesitate s-ar datora dispariţiei, în această epocă, a vechilor credinţe, şi apariţiei unui spirit pozitivist ; am propune chiar următoarea opoziţie definitorie : literatura „miraculosului" ţine de sfera sacrului, cea fantastică de sfera profanului) iar pe de altă parte, deşi pune un semn de egalitate între fantastic şi miraculos prin identificarea ultimului cu primul, ea sugerează, fie şi numai prin denumirea lor, o posibilă opoziţie între cele două categorii.

Lucrările franceze de dată mai recentă [3] consacrate fantasticului în literatură şi artă fac în termeni foarte apropiaţi următoarea

---

[1] Hubert Matthey. *Essai sur le merveilleux dans la littérature française depuis 1800*, Paris, Payot, 1915, p. 51.

[2] *Idem*, p. 13.

[3] Printre acestea citäm : Pierre-Georges Castex, *Le Conte fantastique de Nodier à Maupassant*, Paris, José Corti, 1951 ; Max Milner, *Le Diable dans la littérature française de Cazotte à Baudelaire*, Paris, José Corti, 1960 ; Claude Roy, *Arts fantastiques*, Paris, Delpire, 1960 ; Marcel Brion, *Art fantastique*, Paris, Albin Michel, 1961 ; Roger Caillois, *Fantastique. Soixante Récits de terreur*, Paris, Club français du Livre, 1958 ; *Au coeur du fantastique*, Paris, Gallimard, 1965 ; *Images, images...*, Paris, José Corti, 1966 ;

distincție între fantastic și miraculos : miraculosul construiește un univers heterogen în raport cu universul real și fără comunicare cu el ; fantasticul reprezintă, dimpotrivă, intervenția brutală, surprinzătoare, a elementului supranatural în viața de toate zilele. Pentru Castex, „fantasticul nu se confundă cu afabulația convențională a povestirilor mitologice sau a feeriilor, care implică o depeizare a spiritului. El se caracterizează. dimpotrivă, printr-o intruziune brutală a misterului în cadrul vieții reale" [1]. Iar pentru Caillois, fantasticul, spre deosebire de „feeric" (citește : „miraculos"), care creează „un univers mïraculos ce se opune lumii reale fără a-i distruge coerența". este o „agresiune". „un scandal. o ruptură, o irupție insolită, aproape insuportabilă în lumea reală" [2], „o ruptură a ordinei recunoscute, o irupție a inadmisibilului în sînul inalterabilei legalități cotidiene" [3]. În fantastic, „supranaturalul apare ca o ruptură a coerenței universale. Miracolul devine aici o agresiune interzisă, amenințătoare, care sfărîmă stabilitatea unei lumi ale cărei legi erau pînă atunci considerate drept riguroase și imuabile. Este imposibilul, survenit pe neașteptate într-o lume din care imposibilul este prin definiție izgonit" [4]. După Claude Roy, fantasticul este o „ruptură în cadrul ordinii naturale" [5], iar după Louis Vax, o „ruptură a constantelor lumii reale" [6]. Este ușor de remarcat cît de asemănătoare sînt toate aceste definiții. precum și prezența nelipsită a termenului de „ruptură" (cu cîteva din sinonimele lui) în cadrul lor.

Noi nuanțări aduse de aceiași critici arată că incompatibilitatea dintre cele două elemente (lume cotidiană și supranatural)

Louis Vax, *La Séduction de l'étrange*, Paris, P.U.F., 1965 ; Marcel Schneider, *La Littérature fantastique en France*, Paris, Fayard, 1964 ; Tzvetan Todorov, *Introduction à la littérature fantastique*, Paris, Seuil, 1970 ; *Le Fantastique*, număr special din *Littérature*, nr. 8 din 2 dec. 1972.

[1] Pierre-Georges Castex, *Le Conte fantastique de Nodier à Maupassant, ed. cit.*, p. 8.

[2] *Fantastique. Soixante récits de terreur, ed. cit.*, p. 161.

[3] Roger Caillois, *Au coeur du fantastique, ed. cit.*, p. 161.

[4] *Idem, Images, images..., ed. cit.*, p. 16.

[5] Claude Roy, *Arts fantastiques, ed. cit.*, p. 6.

[6] Louis Vax, *La Séduction de l'étrange, ed. cit.*, p. 172.

nu se realizează decît într-un spațiu mental din care a dispărut credința în supranatural, și care este tocmai cel al Europei moderne, în care s-a impus o concepție științifică și raționalistă : „Fantasticul presupune soliditatea lumii reale [...] Numai culturile care au ajuns la concepția unei ordini constante, obiective și imuabile a fenomenelor au putut da naștere, parcă prin contrast, acelei forme particulare de imaginație care contrazice în mod expres o atît de perfectă regularitate : spaimei supranaturale [...] Fantasticul este posterior imaginei unei lumi fără miracol, supusă unei cauzalități riguroase. În Europa, el este contemporan cu romantismul" [1].

Ideea de „verosimil", ca o categorie implicită genului fantastic, deja susținută, după cum am văzut, de Nodier, apare și la acești exegeți moderni, ca o consecință logică a premiselor mai sus arătate. Unul dintre ei definește chiar arta fantastică drept „arta de a insera (fără a depăși cu prea multă violență verosimilul) supranaturalul într-un cadru mic burghez" [2].

Acest criteriu al verosimilului (strîns legat de teoria „rupturii" ordinii unui univers coerent și inteligibil prin irupția elementului supranatural) a fost principalul nostru reper în alcătuirea antologiei de față. El funcționează chiar și în cazul speciilor arătate de noi mai sus ca limitrofe (nuvela sau schița „psihologică" și poemul „vizionar") dat fiind că în ambele cazuri verosimilul poate aici fi garantat de un specific al fenomenologiei percepției (imaginea percepută deformat, percepție cu efecte terorizante, în anumite condiții neobișnuite în care poate fi pusă conștiința). S-ar putea chiar afirma că în cazul acestor specii verosimilul funcționează în chipul cel mai complet și că, prin urmare, ele ar fi cele mai conforme cu ceea ce am putea numi regula genului fantastic. Or, de fapt, lucrurile stau altfel : un exces de verosimil împiedică aici tocmai efectul de „ruptură", considerăm noi, în parte, e adevărat

---

[1] Roger Caillois, *Fantastique. Soixante récits de terreur*, *ed-cit.*, p. 4 și 8.

[2] Max Milner, *Le Diable dans la littérature française de Cazotte à Baudelaire*, *ed. cit.*, p. 479.

nu cu totul, drept care am și clasificat aceste specii literare tot în categoria celor „fantastice". Tensiunea dintre cotidian și elementul ce-i sfîșie ordinea dată ca imuabilă este diminuată aici tocmai datorită faptului că anormalitatea se naște în chip prea normal dintr-o anterioară normalitate (sau falsă normalitate) psihică.

Această categorie de verosimil este pusă în relație cu o artă foarte savantă, foarte conștientă de propriile-i mijloace (revenim și de această dată la o constatare făcută de Nodier cu mai bine de un secol înainte), caracterizată totodată ca o artă „realistă" : tranziția de la „real" la „miraculos" trebuie, conform uneia din regulile cele mai importante ale genului, să aibă loc pe nesimțite. Cu alte cuvinte, surpriza puternică trebuie să fie rezultatul unor infime schimbări prin infime acumulări de detalii : fantasticul are drept condiție „trecerea insensibilă din planul real în planul miraculos" [1], rezultat la care un „autor ajunge prin multă logică, precizie, detalii verosimile, fiind exact, scrupulos, *realist*" [2] (subl. ns.).

Acest *realism* asigură tocmai contrastul necesar sesizării diferenței (pe care se întemeiază mecanismul receptării unei opere de artă ca fantastică) dintre cele două medii incompatibile (sau mai bine zis resimțite ca atare) pe care le-am putea numi, spre a stabili o opoziție și mai clară, *naturalul și supranaturalul.* În concepția antologiei noastre, împreună cu exigența de verosimil, cea de realism (în sensul special pe care-l capătă în cadrul genului fantastic) a jucat rolul principalei coordonate. De aceea am și acordat un spațiu prioritar nuvelelor lui Mérimée, pe care le considerăm a fi cele mai specific fantastice (conform premiselor stabilite) tocmai prin știința trecerii insensibile din real în supranatural. Nu din real în fantastic, cum se spune uneori, căci fantasticul (de asemenea conform definițiilor mai sus citate și care marchează de fapt un consens) este tocmai acest raport (care este

---

[1] *Idem*, p. 487.

[2] Roger Caillois, *Fantastique. Soixante récits de terreur*, *ed. cit.*, p. 11.

o ruptură, un divorț) între real și supranatural. Vorbind însă aici de supranatural trebuie să precizăm că avem de-a face cu un supranatural a cărui existență este subiectivă, iluzorie, ca efect al unui raport de incompatibilitate.

Categoriile de verosimil și de realism fantastic ar putea fi o cale de a racorda teoria lui Todorov [1] cu privire la genul fantastic la teoriile autorilor citați de noi pînă acum și de care diferă foarte mult doar la prima vedere. Este foarte adevărat că poeticianul francez, spre deosebire de ceilalți teoreticieni ai fantasticului, care alunecă neîncetat către definirea conceptului în afara specificului său strict literar (sau artistic în general), ca experiență existențială, cu alte cuvinte către definirea unei ontologii a fantasticului în general, și nu a realizării lui în plan strict artistic, reușește mai bine decît ei să se sustragă acestei capcane. Un semn evident este că el operează mult mai puțin decît confrații săi cu categorii psihologice și mult mai mult decît ei cu categorii estetice.

Teoria lui Todorov (ce încearcă să definească fantasticul ca gen, tentativă precedată în studiul său de aceea, nu mai puțin spinoasă, de a defini categoria de gen literar) poate fi rezumată astfel : fantasticul rezidă în faptul că eroul povestirii *ezită* în ceea ce privește natura exactă a evenimentelor în care este implicat, a obiectelor pe care le percepe etc., punîndu-și de fapt întrebarea dacă cele ce i se întîmplă pot fi explicate prin cauze naturale, normale, sau, dimpotrivă, prin cauze supranaturale. E o dilemă la care, după Todorov, participă și cititorul, aceștia identificîndu-se, în cazul genului fantastic, în virtutea unui „mecanism intrinsec textului însuși", a unei „inscripții scripturale" [2]. Ezitarea celor doi, erou și cititor, se rezolvă în cele din urmă printr-o certitudine, moment cînd fantasticul este înlocuit fie prin „bizar" („l'étrange"), fie prin „miraculos" : „Dacă cititorul hotărăște că legile realității rămîn intacte și permit o explicație a fenomenelor descrise, spunem că opera ține de un alt gen, și anume de genul bizar. Dacă, dimpotrivă, hotărăște că trebuie să admită noi legi ale

[1] Cf. Tzvetan Todorov, *op. cit.*, *passim*.
[2] *Idem*, p. 89.

naturii, prin care fenomenul poate fi explicat, intrăm în genul miraculos“ [1].

O atare definiţie, care ar putea fi acceptată, căci efectiv „ezitarea“ descrisă de Todorov este detectabilă în cadrul limitelor genului şi l-ar putea eventual delimita de alte genuri, are neajunsul de a acorda statutului de text fantastic o condiţie cu totul efemeră, el durînd (funcţionînd) ca atare doar atîta vreme cît durează ezitarea. Odată explicaţia survenită, textul se ipostaziază (funcţionează) ca text bizar sau miraculos. Ideea de funcţionalitate diferită a unuia şi aceluiaşi text „fantastic“ din momentul revelaţiei cauzei şi a suspendării ezitării este formulată de noi, şi nu de Todorov, ca alt mod posibil de a dezvolta premisele propuse de el. Todorov merge pe o altă cale, afirmînd că fantasticul e un gen de natură „evanescentă“, mai puţin un gen „autonom“ cît o „frontieră“ ideală, virtuală, între cele două genuri ale bizarului şi miraculosului. Rezolvarea noastră funcţionalistă ar putea avea avantajul de a stabiliza genul fantastic teoretizat de Todorov, definindu-l ca aplicabil textelor ce suscită ezitarea arătată mai sus şi care, odată aceasta rezolvată printr-un răspuns, funcţionează, rămînînd identice cu ele însele în materialitatea lor, fie ca texte ţinînd de genul bizar, fie ca texte ţinînd de genul miraculos.

Un alt criteriu propus de Todorov este cel al lecturii referenţiale : condiţia *sine qua non* a unui text fantastic este ca el să fie „referenţial, descriptiv, reprezentativ“ [2], obligînd la „o lectură literală“ [3]. Aceste observaţii, după cum vedem din ce în ce mai limpede, sînt de cu totul altă natură decît ale lui Castex, Caillois etc., şi ele presupun înscrierea într-o ştiinţă a textului, într-o textologie. Adoptarea sau nonadoptarea, în cursul lecturii, a acestui criteriu al „referenţialităţii“ ar putea să ne explice caracterul volatil, spre a spune astfel, al fantasticului în textele desemnate de noi ca aparţinînd categoriei poemelor „vizionare“ : dacă lectura noastră este de tip referenţial, ele devin, într-adevăr, texte fantastice ; dacă

---

[1] *Idem*, p. 46.
[2] *Idem*, p. 67.
[3] *Idem*, p. 69.

este de tip nonreferențial, adică de tip productiv (de noi sensuri) [1], le citim ca poeme.

O altă noutate ce apare în teoria lui Todorov : „Teama este adeseori în relație cu genul fantastic, dar nu-i condiția lui necesară" [2], (pentru ceilalți autori suscitarea sentimentului de teribilă spaimă, în erou și în cititor, este una din regulile genului, reușita textului fantastic fiind în proporție directă cu intensitatea acestui sentiment).

Interesantă, teoria lui Todorov este și ea, ca și celelalte, atacabilă în coerența ei (tocmai de aceea spuneam la început că nu avem de fapt o definiție a genului întru totul invulnerabilă, drept care și criteriile selecției sînt oarecum fluctuante : cînd coborîm de la nivelul teoriei pure la cel al operelor concrete, lucrul se întîmplă în nenumărate alte cazuri ; și totuși, parcă și mai mult în cazul operelor fantastice). Cea mai importantă obiecție ce i s-ar putea aduce este aceea că identitatea dintre personaj și cititor ce poate fi recunoscută, după el, pe tot parcursul „ezitării", și care ar fi principalul criteriu de definire a genului, în concret de foarte multe ori nu se realizează, cititorul, de exemplu, știind dinainte un răspuns, deținînd dinainte o explicație pe care personajul nu le deține, situația inversă fiind de asemenea posibilă. În fapt, Todorov încearcă să abordeze din perspectiva teoriei textului, și cu o reușită parțială, un gen pe care în cele din urmă ajunge oarecum să-l definească tot în termenii exegeților ce-l precedaseră : fantasticul este o „ruptură în sistemul de reguli prestabilite" [3], literatura fantastică „postulînd existența realului, a naturalului, a normalului, pentru a putea apoi să le distrugă" [4].

„Ruptura" instaurată în real prin intruziunea brutală a unei anormalități : iată așadar constanta care pare a defini cu cea

---

[1] Facem aici o trimitere la cele două mari categorii de texte literare desemnate de Jean Ricardou ca „reprezentative" (ținînd deci de o mimesis) și „productive" (cf. Colectiv, *Nouveau Roman: hier, aujourd'hui*, Paris, Union Générale d'Éditions, 1972, vol. 1, p. 22).

[2] Tzvetan Todorov, *op. cit.*, p. 40.

[3] *Idem*, p. 175.

[4] *Idem*, p. 181.

mai mare stabilitate genul fantastic, dincolo de numeroasele ipostazieri pe care le poate căpăta la teoreticienii francezi. În funcție de această constantă, mai intens sau mai puțin intens manifestată în textul concret, a fost alcătuită și antologia noastră : dacă-și va da o cît de mică strădanie, cititorul dornic să depășească simpla lectură „empirică", „naivă" (deși aceasta e cea care produce poate cea mai mare plăcere cînd e vorba mai ales de genul fantastic), îi va putea cu ușurință reconstitui secreta unitate.

Demersul nostru sincronic se cere însă a fi susținut și de cel ce-i este complementar, anume de un demers diacronic. Altfel spus, este fără îndoială necesar, odată aceste criterii stabilite, să încercăm a urmări istoria prozei fantastice franceze din secolul al XIX-lea.

După unii autori [1], se pot distinge în progresiunea acestei literaturi 3 perioade :

1. Epoca romantică (1830—1850 : este perioada de afirmare plenară a romantismului). Pregătit de o lentă evoluție ce are loc de-a lungul secolului al XVIII-lea, beneficiind de contactul cu traducerea în franceză a povestirilor lui Hoffmann, care se bucură de un uriaș succes de public, precum și de cel cu așa-numitul „roman negru", de asemenea în mare vogă, genul fantastic se afirmă de fapt în această perioadă odată cu afirmarea esteticii romantice, în lumina căreia poate fi abordat, fiind unul dintre produsele ei. Marele precursor în Franța, și totodată și primul autor de povestiri fantastice, este considerat a fi Jacques Cazotte, cu al său *Diavol îndrăgostit*. Este perioada ilustrată prin proza fantastică a lui Charles Nodier, Honoré de Balzac, Théophile Gautier, Prosper Mérimée, care, fiecare în maniera sa, contribuie la inventarea acestui gen nou în Franța. Mérimée, printre ei, după părerea noastră, așa cum arătam și mai sus, răspunde în cea mai mare măsură regulilor acestui gen așa cum încep să fie definite chiar de către contemporani (de Nodier mai ales) și cum vor fi descrise de către teoreticienii de mai tîrziu ai literaturii.

---

[1] Cf. Jean Pierrot, *op. cit.*, pe care îl urmăm în această periodizare.

Fantasticul în literatura franceză se afirmă în această primă etapă paralel cu manifestarea unui dezinteres crescînd față de literatura tradițională a „miraculosului", ale cărei forme căzuseră treptat în dizgrație și desuetudine, dar al căror regres este abia acum perceput la adevăratele lui proporții, prin contrast cu înflorirea literaturii fantastice. „Miraculosul" inspirat din mitologia greco-romană pierde teren odată cu refuzul literaturii post-clasice. Cît privește „miraculosul" creștin, deși cunoaște o încercare de restaurare prin *Martirii* lui Chateaubriand, el este, de asemenea, abandonat de către autor și public în favoarea noilor forme, profane, de fantastic. Legendele, poveștile cu zîne etc. își au fără îndoială în continuare publicul lor, dar interesul pe care-l stîrnesc nu poate rivaliza cu cel suscitat de noutatea și caracterul povestirilor fantastice, care răspund mai adecvat noii mentalități a unui secol ce începe a se postula ca pozitivist.

Tot în această perioadă apare o literatură ce-și are sursa în experiența visului sau a stărilor psihice excepționale, eventual morbide, literatură greu de delimitat în raport cu genul fantastic [1], pe care însă, urmîndu-i întru aceasta pe unii dintre autorii cei mai autorizați (pe Castex, de exemplu) am preferat să o includem în sfera literaturii fantastice (motivele le-am expus mai sus), făcîndu-i astfel loc în antologia noastră. Charles Nodier (ca teoretician mai ales) și Gérard de Nerval reprezintă această direcție nouă, care o prefigurează pe cea suprarealistă [2].

2. 1850—1880. Sînt cele trei decenii care coincid cu afirmarea și chiar apariția unor noi curente : realismul, parnasianismul, simbolismul. Este perioada marii revoluții poetice realizate prin poezia lui Baudelaire, Aloysius Bertrand, Nerval, Rimbaud, Lautréamont, Mallarmé. Forțînd puțin lucrurile, toți acești poeți ar fi

---

[1] A se vedea mai sus. După Jean Pierrot, *op. cit.*, pe care însă nu-l urmăm, ea ar aparține nu literaturii fantastice, ci literaturii „miraculosului".

[2] Conceptul de „miraculos" este revalorizat de André Breton ca suprem criteriu estetic în primul *Manifest al suprarealismului*, cel din 1924 : „Așadar : miraculosul este totdeauna frumos, orice fel de miraculos este frumos, numai miraculosul este frumos" (*Manifestes du surrealisme*, Paris, Pauvert, 1962, pp. 27—31).

putut să intre în antologia de față, chiar și ultimul, cu al său *Igitur*, care poate fi citit ca un metapoem (un poem despre poem) fantastic. Vrînd însă a proceda mai cu strictețe și a nu slăbi peste măsură chingile genului fantastic așa cum l-am definit, am preferat să nu reținem în această antologie decît pe Nerval și Lautréamont.

Masiva influență a lui Hoffmann se atenuează, lăsînd locul unei nu mai puțin masive influențe a lui Poe (tradus de Baudelaire), care va juca pentru această perioadă rolul pe care-l jucaseră pentru perioada anterioară povestirile scriitorului german amintit.

Gautier și Mérimée, care scriseseră proză fantastică și în anii 1830—1850, creează acum (ne referim îndeosebi la cel de-al doilea) unele dintre capodoperele genului.

Totodată, apar noi nume în sfera literaturii fantastice : Barbey d'Aurevilly, Erckmann-Chatrian.

Genul fantastic tinde tot mai mult să se delimiteze de altele limitrofe (cel al „miraculosului", cel științifico-fantastic etc.) în funcție de criteriul verosimilului, ce se dezvoltă ca exigență și tehnică și în corelație cu dezvoltarea esteticii realiste (Mérimée, unul dintre maeștrii nuvelei fantastice, este și un maestru al nuvelei realiste).

O parte a literaturii fantastice scrisă acum pare a căuta un suport verosimil al întîmplărilor fantastice în stări de conștiință excepționale, *dar verosimile*, ca visul, halucinația, percepția, în general, modificată în raport cu starea ei de normalitate. Căutările acestea duc către ceea ce a fost numit un „fantastic interiorizat" [1], altfel spus către o proză psihologică fantastică ce ar putea fi adecvat analizată și în funcție de o explorare a fenomenologiei percepției. Tehnicile presupuse de acest tip de literatură, care relativizează viziunea (atît a personajului cît și a cititorului), ne pot duce departe pe calea unor inovații ce anunță forme ale scriiturilor noi din secolul nostru. De altfel considerăm că observația pe care o facem cu privire la ele poate fi extinsă în întreg genul

[1] Jean Pierrot, *op. cit.*, p. 47.

fantastic, care mizează, în toate ocurențele, tocmai pe relativizarea viziunii.

3. 1881—1900. Tendința către un „fantastic interiorizat" se accentuează, ilustrată în primul rînd de nuvelele lui Maupassant. „Efectul de imaginar", în sensul pe care l-am propus mai sus creînd acest concept după modelul celui de „efect de real", este în mod paradoxal înlocuit printr-un „efect de real" : povestirea fantastică în una din ipostazele ei importante devine un *document*, o relatare exactă a unor stări de conștiință excepționale, dintre care unele mimează patologicul, se află la limita lui sau chiar în plină patologie (sublimată, să nu uităm nici o clipă acest lucru, prin însuși actul literar). Supunerea la regula verosimilului care fusese principala exigență a prozei fantastice, ce-și căpătase autonomia ca gen tocmai în măsura în care devenise conștientă de această exigență (basmul, legenda etc., adică toate speciile genului „miraculos" nu ascultă de legea verosimilului, ci, dimpotrivă, de cea a nonverosimilului), ajunge să submineze identitatea însăși a genului fantastic, care, ca document psihologic, are tendința de a se confunda cu proza „realistă".

Un alt nume important ce ilustrează această perioadă : Villiers de l'Isle Adam.

Există o strînsă relație între evoluția prozei fantastice franceze din secolul al XIX-lea și întreg contextul literar și cultural. Dacă în prima perioadă, în strînsă relație cu estetica romantică franceză, genul se afirmă dar și menține, în virtutea aceleiași estetici, o serie de elemente impure, ce țin încă de domeniul unor genuri limitrofe (descoperite cu entuziasm de romantici), ca poveștile cu zîne și draci etc., și ca, în general, o întreagă literatură folclorică a miraculosului creștin etc., în a doua perioadă el se epurează, aflîndu-și abia acum forma cu adevărat specifică, cea a unei proze ce *lasă iluzia* că este o proză realistă. Este momentul de apogeu al prozei fantastice franceze din secolul al XIX-lea, ilustrat de operele unui autor ce excelează, pe de altă parte, în povestirea realistă : Mérimée.

Încă din această a doua perioadă (și lucrurile vor continua și în cea de-a treia) importanța pe care o capătă imaginarul, visul,

diferitele tipuri de explorare a zonelor obscure ale conștiinței, îndreaptă proza fantastică franceză spre o nouă formulă.

În cea de a treia perioadă, scriitorii de proză fantastică reacționează explicit sau implicit împotriva spiritului pozitivist și utilitarist ce începe să cunoască forme tot mai degradate, influențați și de filosofia unor gînditori ca Schopenhauer sau Hartmann : evadarea în imaginar este percepută și ca evadare dintr-o lume a cărei realitate este astfel refuzată.

Dar, dincolo de toate aceste conceptualizări și periodizări, îl invităm pe cititorul acestei antologii să se lase cu totul în voia bucuriei, de nimic alterată, pe care i-o vor oferi textele fantastice ce urmează, surprinzătoare și mereu proaspătă bucurie, redescoperită, mereu intactă, de mai bine de un secol, de mereu alte și alte generații.

IRINA MAVRODIN

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Cele 3 volume ale antologiei de față cuprind o amplă selecție din proza fantastică franceză a secolului al XIX-lea. În *Prefață* arătăm principalele criterii teoretice ce ne-au condus în alegerea textelor.

Au fost incluși, în ordine cronologică (cu o singură abatere impusă de economia volumelor), toți scriitorii ce reprezintă nume de primă importanță pentru proza fantastică franceză din secolul trecut, precum și principalele titluri asupra apartenenței cărora la genul fantastic există un consens relativ stabil.

Fiecare text sau grupaj de texte aparținînd unui scriitor este precedat de o notă introductivă ce cuprinde și principalele date biobibliografice.

În marea majoritate a cazurilor am evitat fragmentarea, acceptînd-o doar acolo unde textul însuși o îngăduie (cf. selecția din Cazotte, Nerval, Lautréamont).

În antologie figurează atît traduceri inedite cît și reeditări.

I. M.

JACQUES CAZOTTE

(Dijon, 1720 — Paris, 25 sept. 1792)

Principalele opere : *La Patte du chat (Laba pisicii)*, 1741 ; *Les Mille et une fadaises (Cele o mie şi una de istorii nesărate)*, 1742 ; *Ollivier*, 1763 ; *La Raméide*, 1766 ; *Le Lord impromptu (Lordul improvizat)*, 1767 ; *Le Diable amoureux (Diavolul îndrăgostit)*, 1772 ; *L'Honneur perdu et recouvré (Onoarea pierdută şi recîştigată)*, 1788 ; *Continuation des Mille et une nuits (Continuare la O mie şi una de nopţi)*, 1788—1789.

Reprezintă, în cadrul Iluminismului veacului al XVIII-lea, spiritul de opoziţie faţă de Filosofi. Avînd convingeri monarhiste, moare pe eşafod. Este important pentru literatura franceză prin prozele sale fantastice, dintre care cea mai cunoscută este *Le Diable amoureux*. Influenţa sa s-a exercitat asupra lui Nodier (care îi şi consacră povestirea cu caracter biografic *M. Cazotte — Domnul Cazotte*), Nerval şi Mérimée.

După mulţi autori, Cazotte este unul dintre iniţiatorii fantasticului modern (după Pierre-Georges Castex, este „adevăratul iniţiator al fantasticului modern" — cf. *Anthologie du conte fantastique français*, Paris, José Corti, 1977, p. 9) : în povestirile sale, fantasticul se manifestă la modul specific, despărţindu-se de „miraculos". După părerea noastră, afirmaţia necesită importante pre-

cizări și nuanțări. În forma sub care a fost făcută, ea ne apare excesivă : elemente de „miraculos", și încă numeroase, persistă și la Cazotte. Textul ce urmează este un fragment dintr-o povestire mai lungă.

DIAVOLUL ÎNDRĂGOSTIT

(Fragmente)

EVOCAȚIA MAGICĂ

Eram, la douăzeci și cinci de ani, căpitan în garda regelui Neapolului ; ne petreceam într-o bună măsură viața printre camarazi și ca niște oameni tineri : cu femei, cu jocuri de noroc, cît timp ne ținea punga ; iar cînd nu mai aveam nici un fel de mijloace, filozofam în cantonamentele noastre.

Într-o seară, după ce ne istoviserăm în raționamente de tot felul împrejurul unui foarte mic clondir cu vin de Cipru și a cîtorva castane uscate, veni vorba despre cabală și despre cabaliști.

Unul pretindea că este vorba de o adevărată știință, ale cărei enunțuri sînt neîndoielnice ; patru dintre cei mai tineri îl combăteau, susținînd că spiritismul nu e decît un morman de absurdități, un izvor de pungășii, menite să înșele oamenii creduli și să-i amuze pe copii.

Cel mai în vîrstă dintre noi, flamand de origină, își fuma luleaua cu un aer absent și nu scotea o vorbă. Aspectul său rece și distrat, în vacarmul acesta discordant care ne surzea, constituia pentru mine un spectacol și mă împiedica să iau parte la o conversație prea dezordonată ca să prezinte vreun interes.

Ne aflam în camera fumătorului de lulea ; noaptea înainta ; ceilalţi plecaseră, iar noi am rămas singuri, camaradul meu mai vîrstnic şi cu mine.

El fuma mai departe, flegmatic ; eu stam cu coatele rezemate de masă, fără să scot un cuvînt. În sfîrşit, omul meu rupse tăcerea.

— Tinere, îmi spuse, ai auzit zarvă mare : de ce te-ai retras din discuţie ?

— Fiindcă, i-am răspuns eu, decît să aprob sau să dezaprob ceea ce nu ştiu, prefer să tac ; n-am nici măcar habar ce înseamnă cuvîntul *cabală.*

— Are mai multe înţelesuri, îmi spuse el ; dar nu despre ele e vorba, ci despre lucrul în sine. Crezi că poate exista o ştiinţă care să ne înveţe cum să transformăm metalele şi să silim spiritele să ni se supună ?...

— Nu ştiu nimic despre spirite, începînd cu al meu, în afară doar de faptul că sînt sigur că el există. Cît despre metale, ştiu cît face un ban de aur la jocul de cărţi, la cîrciumă şi într-alt loc ; dar nu pot afirma sau nega cu certitudine nimic din ceea ce reprezintă esenţa unora şi a celorlalte, şi nici în ceea ce priveşte modificările şi efectele cărora ele le pot da naştere.

— Tinere camarad, îmi place mult ignoranţa dumitale ; ea nu e mai prejos de ştiinţa celorlalţi : măcar nu te afli în eroare, iar dacă nu eşti, poţi să devii instruit. Firea dumitale, sinceritatea caracterului, rectitudinea spiritului de care dai dovadă îmi plac : ştiu ceva mai mult decît mai toţi oamenii ; jură-mi pe cuvîntul dumitale de cinste că n-ai să spui nimănui, făgăduieşte-mi că ai să fi prudent şi te fac învăţăcelul meu.

— Propunerea dumitale, dragă Soberano, îmi este tare plăcută. Curiozitatea e patima mea dominantă. Am să-ţi mărturisesc că nu prea mă interesează cunoştinţa pe care le poate dobîndi oricine ; acestea îmi s-au părut din totdeauna prea mărginite şi am bănuit că mai există şi sfera aceea înaltă spre care vrei să mă ajuţi să mă ridic :

dar care este cea dintîi cheie a ştiinţei de care-mi vorbeşti? Potrivit spuselor camarazilor noştri care se certau, însăşi spiritele ne instruiesc ; putem oare intra în legătură cu ele ?

— Chiar ăsta e adevărul, Alvare : nimic n-am putea învăţa prin noi înşine ; cît despre posibilitatea acestor legături, am să-ţi dau o dovadă peremptorie.

Odată cu aceste cuvinte îşi termină şi luleaua ; o lovi de trei ori de masă, ca să iasă puţina cenuşă ce mai rămăsese pe fund, şi o puse destul de aproape de mine. Apoi, cu glas tare, spuse :

— Calderon, vino de-mi ia luleaua ; aprinde-o şi adu-mi-o înapoi.

N-apucă să sfîrşească vorba şi iată că luleaua dispăru şi, mai înainte ca eu să pot face vreo ipoteză cu privire la cele ce se întîmplă, sau să întreb cine e acest Calderon care-i primeşte ordinele, luleaua aprinsă se reîntoarse la locul ei, iar preopinentul meu îşi reluă ocupaţia.

Continuă să fumeze cîtva timp, nu atît ca să se bucure de gustul tutunului, cît ca să se amuze de uimirea pe care mi-o prilejuia ; apoi, ridicîndu-se în picioare, spuse :

— În zorii zilei voi fi de gardă ; trebuie să mă odihnesc. Du-te de te culcă ; fii cuminte, şi o să ne revedem.

M-am retras plin de curiozitate şi înfometat de idei noi, de care îmi propuneam să mă îndestulez în curînd cu ajutorul lui Soberano. L-am văzut a doua zi şi în zilele următoare ; n-am mai avut altă preocupare ; am devenit umbra lui.

Îi puneam mii de întrebări ; la unele evita să răspundă, iar la celelalte răspundea cu glas de oracol. În sfîrşit, i-am pus o sumedenie de întrebări în legătură cu religia semenilor săi.

— E, îmi spuse el, religia naturală.

Am intrat amîndoi în oarecari amănunte ; mai curînd decît cu principiile, hotărîrile sale se potriveau cu prefe-

rinţele mele ; trebuia însă să-mi ating ţinta şi, în consecinţă, nu trebuia să-l indispun.

— Dumneata poruncești spiritelor, îi spusei eu ; vreau, ca şi dumneata, să intru în legătură cu ele ; vreau acest lucru da, îl vreau.

— Te cam pricepi, camarade, nu ai trecut prin perioada de încercare ; n-ai îndeplinit nici una din condiţiile fără de care nu se poate aborda fără teamă această sublimă categorie...

— Ei, şi-mi trebuie mult timp ?

— Poate vreo doi ani.

— În cazul acesta renunţ, strigai eu : am să mor de nerăbdare în acest răstimp. Eşti crud, Soberano. Nu poţi să-ţi dai seama cît e de aprigă dorinţa pe care ai trezit-o în mine : mă arde...

— Te credeam mai prudent, tinere ; mă faci să tremur pentru noi amîndoi. Cum adică : ai risca să evoci spiritele fără nici o pregătire ?...

— Şi ce mi se poate întîmpla ?

— Nu spun că trebuie neapărat să ţi se întîmple ceva rău ; dacă ele au vreo putere asupra noastră, o au numai pentru că slăbiciunea şi laşitatea noastră le-o dă ; în fond sîntem pe lume ca să le poruncim.

— A ! Ce am să le mai poruncesc...

— Da, ai inima fierbinte ; dar dacă-ţi pierzi cumpătul, dacă ele te sperie într-un fel... ?

— Dacă-i vorba numai să nu mă tem de ele, le desfid să mă sperie.

— Zău ? dar dacă l-ai vedea pe Diavol ?

— L-aş trage de urechi pe Diavolul cel mare din iad.

— Bravo ! dacă eşti atît de sigur de dumneata, poţi să-ţi iei acest risc, iar eu te voi ajuta. Vineri te poftesc la masă împreună cu doi dintre ai noştri şi vom pune aventura la cale.

Era de-abia marţi ; nicicînd o întîlnire galantă n-a fost aşteptată cu atîta nerăbdare. În sfîrşit, sorocul sosi. Gă-

sesc la camaradul meu doi oameni cu fizionomii puțin simpatice. Luăm masa. Vorbim despre lucruri fără importanță.

După cină Soberano îmi propune o plimbare pe jos spre ruinele din Portici. Pornim. Ajungem. Resturile acestea ale monumentelor cele mai auguste, azi dărîmate, sfărîmate, risipite, acoperite cu mărăcini împărtășesc imaginației mele gînduri neobișnuite.

— Iată, spuneam eu, efectul timpului asupra operelor orgoliului și ale ingeniozității omenești.

Pătrundem printre ruine și, în sfîrșit, iată-ne ajunși aproape bîjbîind printre aceste dărîmături, într-un loc extrem de întunecos, în care nici o lumină din afară nu putea pătrunde.

Camaradul meu mă ducea de braț ; cînd se opri el din mers, mă oprii și eu. Unul dintre noi scăpără amnarul și aprinse o lumînare. Deși locul în care ne aflam se lumină doar un pic, descoperii totuși că ne aflam sub o boltă destul de bine conservată, de vreo douăzeci și cinci de picioare pătrate, și cu patru ieșiri.

Păstram cea mai desăvîrșită tăcere. Cu ajutorul unei trestii pe care se sprijinea în timpul mersului, camaradul meu desenă, pe nisipul fin care acoperea pămîntul, un cerc în jurul lui însuși și ieși din el după ce mai desenă înăuntru cîteva semne.

— Intră în acest pentaclu, viteazule, dar nu ieși din el decît atunci cînd vei avea motive serioase să ieși.

— Fii mai clar ; pentru care motive pot ieși din cerc ?

— Cînd totul ți se va supune ; dar dacă înainte de acel moment, teama te-ar împinge cumva să faci vreun pas greșit, s-ar putea să te afli în cea mai mare primejdie.

Îmi dete o formulă de descîntec scurtă, stăruitoare, cuprinzînd cîteva cuvinte pe care nu le voi uita niciodată.

— Recită, îmi spuse el, cu curaj acest descîntec și apoi strigă de trei ori răspicat : *Belzebut !* Dar mai ales nu uita ceea ce ai făgăduit că ai să faci.

Mi-am adus aminte că mă lăudasem să-l trag pe diavol de urechi.

— Mă voi ţine de cuvînt, spusei eu, nevoind să trec drept mincinos.

— Îţi dorim succes, îmi răspunse el ; cînd vei fi terminat, ne dai de veste. Te găseşti chiar în faţa uşii pe care trebuie să ieşi ca să dai de noi.

Se retraseră cu toţii.

Nicicînd un fanfaron nu s-a aflat într-o situaţie mai delicată : era cît pe ce să-i chem înapoi ; dar asta ar fi fost o prea mare ruşine pentru mine ; ar fi însemnat să renunţ la toate speranţele mele. M-am înfipt deci cu curaj pe locul meu şi am ţinut un moment sfat cu mine însumi.

„Au vrut să mă sperie, mi-am spus eu ; vor să vadă dacă sînt fricos. Cei care mă pun la încercare sînt la doi paşi de mine şi, în urma descîntecului pe care-l voi rosti, trebuie să mă aştept la vreo tentativă de înfricoşare din partea lor. Aşadar, să ne ţinem bine şi să facem în aşa fel încît gluma să se întoarcă împotriva răuvoitorilor glumeţi.“

Această deliberare a fost destul de scurtă şi întrucîtva tulburată de ţipetele bufniţelor şi ale huhurezilor care sălăşluiau prin împrejurimi sau chiar în peştera mea.

Oarecum liniştit de reflecţiile făcute, mă încordez din şale apoi mă proptesc solid pe picioare ; rostesc descîntecul cu voce clară şi neşovăitoare ; şi, umflînd vocea, strig de trei ori şi la foarte scurt interval de timp : *Belzebut !*

Un fior îmi cuprinse toată făptura şi părul mi se făcu măciucă în cap.

De-abia sfîrşi vorba, cînd o fereastră se deschise larg în faţa mea, în partea de sus a bolţii : un torent de lumină, mai orbitoare decît aceea a zilei, se revărsă prin această deschizătură : un cap de cămilă groaznic, atît prin mărimea cît şi prin forma sa, se arătă la fereastră ; îndeo-

sebi urechile-i erau enorme. Odioasa fantomă căscă botul şi cu o voce pe măsura înfăţişării sale îmi răspunse :

— *Che vuoi ?*

Toate bolţile, toate subteranele răsunară, care mai de care, de acel groaznic : *Che vuoi ?*

N-aş putea să descriu situaţia mea ; n-aş putea să spun ce mi-a susţinut curajul şi m-a împiedicat să leşin văzînd această privelişte, auzind zgomotul tot mai înspăimîntător, care-mi răsuna în urechi.

Am simţit nevoia să-mi adun puterile, pe care sudori reci erau cît pe ce să mi le risipească. Am făcut un mare efort asupra mea.

Sufletul nostru e fără îndoială tare încăpător şi are resurse nebănuite ; o mulţime de sentimente, de idei, de gînduri îmi năpădeau inima, îmi treceau prin minte producîndu-şi efectul, toate laolaltă.

Revenirea avu loc ; mi-am stăpînit spaima. Am privit spectrul drept în faţă, cu curaj.

— Ce doreşti, cutezătorule, de te arăţi sub acest aspect hidos ?

Fantoma şovăi o clipă :

— M-ai chemat, spuse ea cu voce scăzută.

— Oare sclavul, răspunsei eu, încearcă să-şi sperie stăpînul ? Dacă vii să primeşti ordinele mele, ia o înfăţişare cuviincioasă şi o voce supusă.

— Stăpîne, îmi zise fantoma, sub ce formă să mă înfăţişez ca să-ţi fiu pe plac ?

Primul gînd care mi-a trecut prin cap a fost acela al unui cîine ; i-am spus :

— Vino sub înfăţişarea unui cîine din cei numiţi *epagneul.*

De cum am dat porunca, înspăimîntătoarea cămilă îşi lungi gîtul de şaisprezece coţi, lăsă capul în jos pînă în mijlocul încăperii şi scoase pe gură un cîine *epagneul* alb, cu părul mătăsos, fin şi lucios, cu urechile atîrnînd pînă la pămînt.

Fereastra se închise la loc, orice altă arătare dispăru și nu mai rămase sub bolta îndeajuns de bine luminată decît cîinele și cu mine.

Cîinele se învîrtea împrejurul cercului dînd din coadă și ridicîndu-se în două labe.

— Stăpîne, îmi spuse el, aș vrea să-ți ling vîrful picioarelor, dar cercul înspăimîntător care te înconjoară mă împiedică.

Încrederea mea crescuse într-atît încît devenise îndrăzneală : am ieșit din cerc, am întins piciorul, cîinele l-a lins ; am făcut un gest ca să-l trag de urechi, iar el s-a culcat pe spate ca și cum ar fi cerut iertare ; mi-am dat seama atunci că era o cățea.

— Ridică-te, i-am spus ; te iert : vezi că am musafiri ; ei așteaptă nu prea departe de aci ; plimbarea trebuie să-i fi însetat și înfometat ; vreau să le ofer o gustare ; îmi trebuie fructe, conserve, înghețată, vinuri de Grecia ; și, să fim bine înțeleși : luminează și decorează sala, nu fastuos, ci așa cum se cuvine. Spre sfîrșitul mesei ai să vii în chip de virtuoz de mare talent și ai să aduci o harpă ; te voi înștiința cînd trebuie să apari. Vezi să-ți joci bine rolul, cîntă cu pasiune, fii decent și modest în ceea ce privește ținuta.

— Am să te ascult, stăpîne, dar care-i condiția ?

— Condiția e să asculți, sclavule. Supune-te fără o vorbă, sau...

— Nu mă cunoști, stăpîne, altfel nu m-ai trata atît de aspru. Am să pun poate și eu o singură condiție, aceea de a te dezarma și de a-ți fi pe plac.

Cîinele nici nu sfîrși bine vorba că, întorcîndu-mă, văd ordinele mele executîndu-se mai repede decît o schimbare de decor la Operă. Pereții bolții, mai-nainte negri, umezi și acoperiți cu mușchi, căpătară o culoare dulce, o înfățișare plăcută : un salon din marmură multicoloră apăru în fața ochilor mei. Ca arhitectură reprezenta un cintru sus-

ținut de coloane. Opt girandole de cristal, fiecare cu trei lumînări, răspîndeau o lumină vie, egal repartizată.

O clipă mai tîrziu, văzui apărînd masa și bufetul acoperite cu toate cele trebuitoare ospățului nostru : poamele și dulciurile cele mai alese, cele mai gustoase și cele mai frumoase la vedere. Porțelanul, de pe masă cît și de pe bufet, era de Japonia. Cățeluşa alerga de colo pînă colo prin sală ridicîndu-se în două labe, de jur împrejurul meu, ca pentru a zori treaba și a mă întreba dacă sînt mulțumit.

— Foarte bine, Biondetta, i-am spus ; îmbracă o livrea și du-te să le spui domnilor acelora, care sînt pe aci, pe aproape, că-i aștept și că masa e gata...

Nici n-apucasem să-mi întorc privirea în altă parte că și văd ieșind un paj elegant, care purta livreaua mea și care ținea în mînă o făclie ; peste cîteva clipe el se întoarse urmat de camaradul meu, flamandul, și de cei doi prieteni ai săi...

REVELAȚIA LUI BELZEBÛT

Mirele și mireasa au dispărut : o parte din comeseni pleacă de asemenea invocînd fiecare cîte un motiv. Ne sculăm de la masă. O femeie, mătușa arendașului — noi știam acest lucru — apucă o făclie de ceară galbenă și pornește înaintea noastră, iar noi, urmînd-o, ajungem într-o cămăruță de douăsprezece picioare pătrate : un pat lat de mai puțin de patru picioare, o masă și două scaune o mobilau.

— Domnule și doamna mea, spune călăuza noastră, iată singurul apartament pe care vi-l putem oferi.

Pune făclia pe masă și ne lasă singuri.

Biondetta lăsă ochii în jos. O întreb :

— Așadar ai spus că sîntem căsătoriți ?

— Da, răspunde ea, nu puteam spune decît adevărul. Mi-ai dat cuvîntul tău și-l ai pe al meu. Iată esențialul.

Ceremoniile voastre nu sînt decît precauţii împotriva relei credinţe, iar eu nu fac nici un caz de ele. Restul n-a depins de mine. Dealtminteri, dacă nu vrei să împarţi cu mine patul ce ni s-a lăsat, ai să-mi pricinuieşti marea durere de a te vedea petrecîndu-ţi noaptea în chip neconfortabil. Am nevoie de odihnă : sînt mai mult decît obosită ; sînt istovită, din toate punctele de vedere.

Şi rostind aceste vorbe cu glas cum nu se poate mai enervat, ea se întinse pe pat, cu faţa la perete.

— Ei, drăcie, strigai eu, Biondetta, oare te-am necăjit, eşti cu adevărat supărată ? Cum mi-aş putea ispăşi vina ? Cere-mi viaţa.

— Alvare, îmi răspunde ea fără să se mişte, du-te şi consultă-ţi egiptencele în privinţa modului în care se poate restabili liniştea în sufletul tău şi al meu.

— Ce spui ? Discuţia pe care am avut-o cu aceste femei să fie cauza mîniei tale ? A ! să mă ierţi, Biondetta. Dacă ai şti cît de mult se potrivesc sfaturile pe care mi le-au dat ele cu ale tale, şi că m-au făcut, în sfîrşit, să iau hotărîrea de a nu mă mai întoarce la castelul din Maravillas ! Da, s-a făcut, mîine plecăm la Roma, la Veneţia, la Paris, peste tot unde vrei să merg şi să locuiesc cu tine. Vom aştepta acolo consimţămîntul alor mei...

Auzind aceste vorbe, Biondetta se întoarce cu faţa spre mine. Chipul îi este grav, chiar sever.

— Îţi aminteşti, Alvare, cine sînt, ce aşteptam de la tine, ce te sfătuiam să faci ? E posibil ? Cît timp m-am folosit de inteligenţa cu care sînt înzestrată, nu te-am putut hotărî să faci nimic înţelept, iar acum comportarea ta şi a mea ar urma să se conformeze spuselor a două fiinţe, cele mai primejdioase pentru tine şi pentru mine, dacă nu chiar cele mai vrednice de dispreţ ? Desigur, exclamă ea într-un elan de durere, întotdeauna m-am temut de bărbaţi ; veacuri de-a rîndul ám şovăit să aleg vreunul ; acum am ales, şi nu mai pot da înapoi : sînt tare nenorocită !

Şi o podidesc lacrimile, pe care încearcă să le ascundă de mine.

Cuprins de cele mai violente emoţii, cad în genunchi la picioarele ei.

— O, Biondetta ! strig, nu-mi vezi inima ! Dacă ai vedea-o ai înceta s-o mai sfîşii.

— Nu mă cunoşti, Alvare, şi ai să mă faci să sufăr crunt mai-nainte de a mă cunoaşte. Trebuie ca un ultim efort să-ţi dezvăluie resursele mele şi să cucerească atît de bine stima şi încrederea ta încît să nu mai fiu expusă unor împărţeli umilitoare, sau primejdioase ; ghicitoarele tale prea sînt de acord cu mine ca să nu-mi inspire temeri îndreptăţite. Cine-mi poate da asigurarea că Soberano, Bernadillo, duşmanii tăi şi ai mei, nu se ascund sub măştile acestea ? Adu-ţi aminte de Veneţia. Să opunem şiretlicurilor lor un soi de minuni la care ei nu se aşteaptă din partea mea. Mîine sosesc la Maravillas, de unde în planurile lor urmăresc să mă îndepărteze ; cele mai josnice, cele mai copleşitoare bănuieli mă vor întîmpina acolo : dona Mencia e însă o femeie dreaptă, vrednică de stimă ; fratele tău are un suflet nobil ; mă voi încredinţa lor. Voi fi o comoară de blîndeţe, de complezenţă, de supunere, de răbdare. Nu mă voi feri de încercări, ci, dimpotrivă, le voi ieşi în întîmpinare.

Se opreşte o clipă.

— Va însemna oare aceasta să te înjoseşti îndeajuns, nefericită Silfidă ? strigă ea cu durere în glas.

Vrea să mai spună ceva, dar lacrimile prea abundente o fac să-i piară glasul.

Ce-am făcut eu în faţa acestor dovezi de iubire, acestor semne de durere, în faţa acestor hotărîri inspirate de prudenţă, acestor elanuri de curaj pe care le socoteam eroice ? Mă aşez lîngă ea : încerc s-o liniştesc cu mîngîierile mele ; dar pentru început mă respinge ; curînd după aceea nu mai întîmpin nici o împotrivire, dar n-am motive să mă bucur ; respiraţia ei devine greoaie, ochii îi sînt

pe jumătate închiși, trupul nu mai face decît mișcări convulsive ; o răceală suspectă i se răspîndește pe toată suprafața pielii, pulsul îi este imperceptibil, iar trupul ar părea cu desăvîrșire neînsuflețit dacă lacrimile n-ar curge tot atît de abundente.

Mare e puterea lacrimilor ! Iată fără îndoială cea mai puternică din trăsăturile dragostei ! Neîncrederea, hotărîrile luate, jurămintele mele, toate sînt date uitării. Vrînd să sec acest izvor de rouă chiar de la început, mă apropii mult de gura ei, fragedă, cu parfum de trandafiri ; dacă aș vrea acum să mă îndepărtez, două brațe a căror albeață, gingășie și formă nu le-aș putea descrie, m-ar opri în loc, ca două lanțuri din care nu m-aș putea desprinde.

. . . . . .

— O, Alvare al meu ! exclamă Biondetta, am izbîndit : sînt cea mai fericită dintre ființe.

Nu am putere să vorbesc, simt o extraordinară tulburare ; aș zice mai mult îmi e rușine ; încremenesc. Ea sare din pat, îngenunchează în fața mea, mă descalță.

— Ce faci, dragă Biondetta, o întreb, ce faci ? Te înjoșești ?

— A ! ingratule, răspunde ea, te slujean pe cînd nu erai decît despotul meu. Lasă-mă acum să-mi slujesc amantul.

Într-o clipă mă văd despuiat de haine ; părul meu, strîns cu grijă, e acoperit cu o plasă pe care o scoate din buzunar. Puterea, îndemînarea ei se dovedesc mai tari decît toate obstacolele pe care voiam să i le ridic în cale. Cu aceeași iuțeală își face toaleta de noapte și stinge făclia care ne lumina. Și iată perdelele trase.

Atunci, cu o voce de a cărei blîndețe nici cea mai delicioasă muzică nu se poate apropia, îmi spune :

— L-am făcut oare fericit pe Alvare al meu, așa cum el m-a făcut fericită pe mine ? Ba nu : deocamdată nu-s decît eu fericită ; dar are să fie și el, căci așta vreau ; îl

voi îmbăta cu farmecele mele ; îi voi dărui înţelepciunea ; îl voi ridica pe culmile măreţiei. Vrei, sufletul meu, vrei să fi creatura cea mai privilegiată, vrei ca împreună cu mine să-ţi supui oamenii, elementele, natura întreagă ?

— O, scumpa mea Biondetta ! îi spun eu, deşi cu oarecare sforţare, tu îmi eşti îndeajuns : tu împlineşti toate năzuinţele inimii mele...

— Nu, nu, răspunde ea cu vioiciune, Biondetta nu trebuie să-ţi fie de ajuns. Asta nu-i numele meu adevărat ; tu mi-l dăduseşi ; mă măgulea ; îl purtam cu plăcere. Dar trebuie să ştii cine sînt... Sînt Diavolul, dragul meu Alvare, sînt Diavolul...

Rostind acest cuvînt cu un accent de o fermecătoare blîndeţe, ea punea o stavilă de netrecut în calea răspunsurilor pe care aş fi vrut să i le dau. De cum pot rupe tăcerea îi spun :

— Încetează, scumpa mea Biondetta, sau oricine ai fi, de a mai rosti acest nume fatal şi de a îmi mai aminti o eroare de care m-am lepădat de mult.

— Nu, dragul meu Alvare, nu era o eroare ; a trebuit să te las să crezi asta, bărbăţelul meu drag. Trebuia neapărat să te înşel, ca să te fac în sfîrşit să fii cuminte. Specia voastră fuge de adevăr ; numai orbindu-vă vă putem face fericiţi. A ! ai să fii foarte fericit, dacă vrei cu adevărat acest lucru ! Ţin să-ţi împlinesc toate dorinţele. Ai şi început să recunoşti că nu sînt chiar atît de dezgustător pe cît mă ponegreşte lumea.

Această flecăreală mă descumpănea cu totul. Am refuzat să mai iau parte la ea, iar beţia simţurilor contribuia la neatenţia mea voită.

— Da răspunde odată, îmi spune ea.

— Ei, şi ce vrei să-ţi răspund ?...

— Ingratule, pune mîna pe această inimă care te adoră ; fie ca şi a ta să împărtăşească, dacă se poate, cea mai uşoară dintre emoţiile de care a mea atît de adesea are parte. Lasă să curgă în vinele tale ceva din această fla-

cără delicioasă de care ale mele sînt cuprinse. Îndulcește, dacă poți, sunetul acestei voci atît de vrednică să inspire dragostea și de care prea te folosești ca să înspăimînți sufletul meu sfios ; spune-mi, în sfîrșit, dar tot atît de tandru pe cît sînt eu cu tine : dragul meu Belzebuth, te ador...

La auzul acestui nume fatal, deși atît de drăgălaș rostit, o spaimă de moarte mă cuprinde ; uimirea, stupoarea îmi copleșesc sufletul ; l-aș crede nimicit dacă vocea surdă a remușcării n-ar răsuna în fundul inimii mele. Totuși, înflăcărarea simțurilor mele dăinuiește cu atît mai puternic cu cît rațiunea n-o poate stăpîni. Ea mă azvîrle lipsit de apărare în brațele inamicului meu : acesta abuzează de ea și-mi înlesnește propria sa cucerire.

*

Nu-mi dă răgaz să-mi vin în fire, să reflectez asupra vinei al cărei autor este mai curînd decît complice.

— Treburile noastre s-au aranjat, îmi spune, fără să schimbe în chip simțitor acea nuanță a vocii cu care mă învățase. Ai venit după mine : te-am urmat, te-am slujit, te-am favorizat ; în sfîrșit, am făcut ce-ai vrut. Voiam să fi al meu și, ca să izbutesc, trebuia ca tu să mi te dăruiești de bună voie. Prima ta complezență o datorez, fără îndoială, unor șiretlicuri ; cît despre cea de-a doua, spusesem cine sînt : știai în ale cui mîini te încredințezi și în zadar ai invoca azi neștiința. Acum, Alvare, legătura dintre noi nu mai poate fi desfăcută ; dar pentru a cimenta asociația noastră e nevoie să ne cunoaștem. Deoarece eu te cunosc aproape pe de rost, pentru ca să ajungem la egalitate, trebuie să mă arăt ție așa cum sînt.

Nu-mi lasă timp să reflectez asupra acestui straniu discurs : un fluierat ascuțit se aude lîngă mine. Pe loc bezna care mă înconjoară se risipește : cornișa de deasupra lambriului odăii e acoperită în întregime cu melci groși : coarnele lor, pe care le mișcă repede, ca și cum ar fi niște bascule, au devenit jerbe de lumină fosforescentă, ale

căror strălucire și efect se intensifică prin mișcare și alungire.

Aproape orbit de această bruscă iluminație, arunc o privire lîngă mine : în locul chipului fermecător ce văd oare ? O, Doamne ! groaznicul cap de cămilă. El rostește cu o voce tunătoare acel tenebros *che vuoi* care mă îngrozise atît de tare în peșteră, izbucnește într-un hohot de rîs omenesc înspăimîntător și scoate o limbă nemăsurată...

Mă arunc la pămînt, mă ascund sub pat, cu ochii închiși, cu fața în jos. Simt inima bătînd îngrozitor de tare. Am impresia că mă înăbuș, că îmi pierd răsuflarea.

Nu pot evalua timpul pe care l-am petrecut în această situație de nedescris, cînd mă simt tras de braț. Spaima mea sporește. Nevoit totuși să deschid ochii, o lumină puternică mă orbește.

Nu mai e lumina melcilor, căci nu se mai află nici unul pe cornișă, ci razele soarelui îmi cad vertical pe obraz. Din nou sînt tras de braț ; tras și mai tare. Îl recunosc pe Marcos.

— Ei, domnule cavaler, îmi spune el, la ce oră aveți de gînd să plecați ? Dacă vreți să ajungeți la Maravillas astăzi, n-aveți timp de pierdut, e aproape ora douăsprezece.

Nu răspund. El mă cercetează cu privirea :

— Ce, v-ați culcat în pat complet îmbrăcat : ați dormit așadar patrusprezece ore fără să vă treziți ? De bună seamă aveați mare nevoie de odihnă. Soția dumneavoastră a bănuit asta. Probabil că, spre a nu vă deranja, s-a dus să petreacă noaptea la una din mătușile mele. A fost însă mai vrednică decît domnia-voastră. În urma ordinelor pe care le-a dat, încă de azi-dimineață, trăsura dumneavoastră a fost reparată și vă puteți urca în ea. Cît despre doamna, dumneavoastră n-o s-o găsiți aici : noi i-am pus la dispoziție un catîr bun ; ea a dorit să profite de răcoarea dimineții ; v-a luat-o... înainte și probabil că vă așteaptă în primul sat pe care-l veți întîlni în calea dumneavoastră.

Marcos iese. Mă frec la ochi, mașinal, și-mi trec mîinile peste cap, ca să dau de plasa care trebuia să-mi acopere părul.

Capul e gol, ciufulit, iar codița e așa cum era în ajun. Funda nu s-a desfăcut. Oare mai dorm ? îmi spun eu. Oare am dormit ? S-ar putea oare să am norocul ca totul să nu fi fost decît un vis ? Am văzut-o stingînd lumina... Ea a stins-o... Iat-o...

Marcos intră.

— Dacă vreți să mîncați ceva, domnule cavaler, masa e gata. Caii sînt înhămați la trăsură.

Cobor din pat ; de-abia pot sta în picioare. Acestea nu mă țin. Mă hotărăsc să mănînc ceva, dar nu pot. Vrînd să-i mulțumesc fermierului și să-i plătesc cheltuiala ce i-am prilejuit-o, el refuză.

— Doamna, îmi spune el, ne-a plătit și chiar mai mult decît boierește. Domnia voastră și cu mine, domnule cavaler, avem drept neveste femei foarte cum se cade.

La auzul acestor cuvinte, fără să răspund nimic, mă urc în trăsură. Aceasta pornește.

N-am să descriu haosul din gîndurile mele. Acesta era atît de mare încît primejdia în care aveam s-o găsesc pe maică-mea nu-mi apărea decît foarte vag. Cu ochii rătăciți, cu gura căscată, eram mai curînd un automat decît un om.

Vizitiul mă trezește.

— Domnule cavaler, în satul acesta trebuie s-o găsim pe doamna.

N-am răspuns nimic. Treceam printr-un fel de tîrgușor. Vizitiul se informează, la fiecare casă dacă n-a fost cumva văzută trecînd o tînără doamnă, călare pe un catîr etc. I se răspunde că ea nu s-a oprit. El se întoarce spre mine, ca și cum ar fi vrut să-mi citească îngrijorarea pe față. Și, dacă nu știa nici el mai mult decît mine în această privință, probabil că-i păream foarte tulburat.

— Iată-ne afară din sat și încep să mă bucur la gîndul că motivul actual al temerilor mele s-a îndepărtat, cel puțin pentru cîtva timp. A ! dacă aș putea să ajung, să-i cad în genunchi lui dona Mencia, îmi spun eu, dacă m-aș putea pune sub ocrotirea respectabilei mele mame, oare ați îndrăzni, fantomelor, monștrilor care v-ați înverșunat împotriva mea, să violați acest adăpost ? Acolo, odată cu sentimentele firești, voi regăsi principiile salutare de la care mă abătusem și-mi voi face din ele un scut împotriva voastră.

Dar dacă durerea pricinuită de desfrîul meu mi-l va fi răpit cumva pe acest înger tutelar... A ! Nu vreau să trăiesc decît ca s-o răzbun împotriva mea însumi. Am să mă îngrop de viu într-o mînăstire. Ei ! Dar cine mă va elibera de himerele născocite de creierul meu ? Am să mă fac călugăr. Trebuie să renunț la tine, sex fermecător : o larvă infernală și-a însușit toate farmecele la care mă închinam ; ceea ce m-ar mișca cel mai mult în tine mi-ar aminti de...

În toiul acestor reflecții, asupra cărora se concentrase atenția mea, trăsura intrase în curtea de onoare a castelului. Aud o voce strigînd :

— A venit Alvare ! A venit fiul meu !

Ridic ochii și o recunosc pe maică-mea în balconul apartamentului ei.

Nimic nu poate fi comparat cu duioșia, cu impetuozitatea sentimentului pe care-l încerc. Sufletul meu renaște parcă. Puterile îmi revin toate deodată. Mă năpustesc, mă arunc în brațele care mă așteaptă. Îngenunchez.

— A, strig eu cu ochii plini de lacrimi și cu vocea înăbușită de hohote de plîns, mamă ! mamă ! așadar nu sînt ucigașul tău ? Mă recunoști drept fiul tău ? Mamă ! mă săruți...

Emoția care mă copleșește, vehemența comportării mele mi-au alterat într-așa măsură trăsăturile feții și vocea încît dona Mencia pare îngrijorată. Mă ridică cu

blîndeţe, mă sărută din nou, mă sileşte să stau jos. Voiam să vorbesc. Îmi este cu neputinţă. Îi apuc mîinile cu înfrigurare, le acopăr cu lacrimi şi cu sărutări nebuneşti.

Dona Mencia mă priveşte mirată. Bănuieşte că trebuie să se fi întîmplat ceva foarte neobişnuit. Se teme chiar de vreo tulburare a minţii mele. În timp ce îngrijorarea, curiozitatea, bunătatea, duioşia se vădesc în drăgălăşeniile şi în privirile ei, mintea ei prevăzătoare a pus la îndemîna mea tot ce-i poate prinde bine unui călător obosit de un drum lung şi greu.

Servitorii se întrec, care mai de care, să mă servească. Îmi moi buzele din politeţă. Privirile mele rătăcitoare îl caută pe fratele meu. Sînt îngrijorat că nu-l văd :

— Doamnă, spun eu, unde e prea cinstitul don Juan ?

— O să fie foarte mulţumit cînd are să afle că eşti aici, de vreme ce el ţi-a scris să vii. Dar cum scrisorile sale, trimise de la Madrid, n-au putut pleca decît numai de cîteva zile, nu te aşteptam aşa curînd. Ai fost numit colonel al regimentului pe care el îl avea, iar pe el, regele l-a numit vicerege al unei provincii din India.

— Doamne ! exclamai eu. Oare totul să nu fi fost decît minciună în visul îngrozitor pe care l-am avut ? Dar nu se poate...

— Despre ce vis vorbeşti, Alvare ?

— Despre cel mai lung, mai uluitor, mai înspăimîntător din cîte se pot avea.

Şi, biruindu-mi mîndria şi ruşinea, îi povestesc în amănunte cele ce mi se întîmplaseră de cînd am intra în peştera din Portici şi pînă în fericita clipă cînd i-am putut săruta genunchii.

Femeia aceasta respectabilă mă ascultă cu atenţie, cu răbdare, cu o extraordinară bunătate. Văzînd că-mi dau seama de cît de mare mi-este vina, socoti inutil să mă mai dojenească şi ea.

— Fiul meu, ai alergat după minciună şi, chiar din aceeaşi clipă minciunile s-au ţinut lanţ de tine. Îţi poţi da

seama de asta după ştirea ce ţi-a parvenit despre indispoziţia mea şi despre mînia fratelui tău mai mare. Berta, cu care ai crezut că ai vorbit, zace de mult timp la pat, din cauza unei infirmităţi. Nici prin gînd nu mi-a trecut să-ţi trimit 200 de ţechini peste venitul ce ţi-l servesc. M-aş fi temut, fie să-ţi îngădui să trăieşti mai departe în desfrînare, fie să te fac să duci o asemenea viaţă, mulţumită unei generozităţi prost înţelese. Vrednicul scutier Pimientos a murit de acu opt luni de zile. În sfîrşit, deşi stăpîneşte o mie opt sute de clopotniţe în toată Spania, ducele de Medina-Sidonia nu posedă nici o palmă de pămînt în locul despre care vorbeşti ; îl cunosc foarte bine, iar ferma, împreună cu toţi locuitorii ei, desigur că ai visat-o.

— A ! Doamnă, am reluat eu, stăpînul catîrilor care m-a adus aci a văzut asta ca şi mine. A dansat la nuntă.

Maică-mea porunceşte să vie catîrgiul, dar acesta o ştersese de cum sosise, fără să ceară vreo plată.

Această fugă grabnică, ce nu lăsa urme, născu oarecari bănuieli în mintea mamei mele.

— Nugnes, îi zise ea unui paj care trecea prin apartament, du-te şi-i spune venerabilului don Quebracuernos că fiul meu Alvare şi cu mine îl aşteptăm aici. E vorba, urmă ea adresîndu-mi-se, de un medic din Salamanca ; se bucură de încrederea mea şi pe bună dreptate ; i-o poţi acorda şi tu pe a ta. În felul cum se încheie visul tău se întîlneşte cu o particularitate care mă cam încurcă. Don Quebracuernos cunoaşte termenii şi va defini aceste lucruri cu mult mai bine decît mine.

Venerabilul medic nu se lăsă aşteptat ; impunea chiar numai prin gravitatea ţinutei sale, mai înainte chiar ca el să înceapă să vorbească. Mama m-a pus să reiau de la început sincera mărturisire a prostiei mele şi a urmărilor ei. El mă asculta cu o atenţie amestecată cu uimire şi fără să mă întrerupă. Cînd povestirea mea a luat sfîrşit, după ce se reculese o clipă, luă cuvîntul în felul următor :

— Seniore Alvare, aţi scăpat, fără îndoială, din cea mai mare primejdie la care un om se poate expune din propria lui greşeală. Aţi provocat spiritul viclean şi i-aţi oferit, printr-o serie de imprudenţe, toate deghizările de care avea nevoie ca să vă înşele şi să vă ducă la pieire. Aventura dumneavoastră e foarte extraordinară ; n-am citit nimic asemănător în *Demonomania* lui Bodin, nici în *Lumea fermecată* a lui Bekker. Şi trebuie să recunoaştem că de cînd aceşti oameni au scris, duşmanul nostru profitînd de şiretlicurile de care oamenii acestui veac se folosesc reciproc ca să se corupă, s-a rafinat nespus de mult în ceea ce priveşte forma sub care atacă. El imită natura în chip fidel şi cu gust ; foloseşte talente plăcute, dă serbări foarte reuşite, face patimile să se exprime în graiul cel mai seducător : ba chiar imită pînă la un punct virtutea. Asta-mi deschide ochii asupra unui mare număr de lucruri care se petrec. Văd de aci multe peşteri mai primejdioase decît aceea din Portici şi o sumedenie de obsedaţi care din nefericire nu bănuiesc că sînt stăpîniţi de o obsesie. Întru cît vă priveşte, dacă veţi lua, atît în prezent cît şi în viitor, precauţii înţelepte, vă socotesc definitiv salvat. Nu încape îndoială că duşmanul dumneavoastră a bătut în retragere. V-a sedus, ce-i drept, dar n-a izbutit să vă corupă ; intenţiile, remuşcările dumneavoastră, precum şi ajutoarele extraordinare pe care le-aţi primit v-au ferit de aşa ceva ; astfel pretinsul său triumf şi înfrîngerea domniei voastre, n-au fost atît pentru domnia voastră cît şi pentru el decît o *iluzie* de care căinţa vă va vindeca în cele din urmă. Cît despre el, a avut parte de o retragere silită. Dar veţi admira desigur felul în care a ştiut s-o camufleze şi să vă lase, la plecare, tulburarea în spirit şi anumite complicităţi în inimă pentru a-şi putea reînnoi atacul dacă-i veţi oferi prilejul. După ce a izbutit să vă uimească pe atît pe cît aţi binevoit să vă lăsaţi uimit, nevoit să vi se arate în toată diformitatea sa, el ascultă ca un sclav care se pregăteşte de revoltă. El nu vrea să vă

lase nici o idee rezonabilă și clară, și amestecă grotescul cu groaznicul, tema puerilă a melcilor săi luminoși cu prezentarea înspăimîntătoare a capului său oribil, în sfîrșit minciuna cu adevărul, repaosul cu veghea, în așa fel încît spiritul dumneavoastră confuz să nu deosebească nimic și să puteți crede că arătarea de care ați avut parte era mai curînd un vis prilejuit de vaporii din creierul dumneavoastră, decît consecința vicleșugului său. Dar a pus cu grijă deoparte ideea acestei fantome plăcute, de care multă vreme s-a folosit ca să vă inducă în eroare. O va scoate la iveală din nou dacă-i veți da prilejul. Nu cred totuși că zăgazul ce se cuvine să-i opuneți ar fi acela al mînăstirii sau al condiției noastre. Chemarea dumneavoastră nu e îndeajuns de răspicată. Oamenii care au învățat ceva de pe urma experienței făcute sînt necesari în lume. Dacă o să mă ascultați, o să vă legați cu cununie cu o fată. Fie ca respectabila domniei voastre mamă să vă călăuzească în această alegere. Și oricît aceea pe care vă va fi hărăzit-o va avea farmece și daruri cerești, nu veți fi nicicînd ispitit s-o luați drept diavolul.

Traducere de PAUL DINOPOL

CHARLES NODIER

(Besançon, 29 apr. 1780 — Paris, 27 ian. 1844)

Principalele opere : *Dissertation sur l'usage des antennes dans les insectes (Disertație asupra folosirii antenelor de către insecte)*, 1798 ; *Bibliographie entomologique (Bibliografie entomologică)*, 1801 ; *Les Proscrits (Proscrișii)*, 1802 ; *Le Peintre de Salzbourg (Pictorul din Salzburg)*, 1803 ; *Dictionnaire raisonné des onomatopées françaises (Dicționar sistematic de onomatopee franceze)*, 1808 ; *Jean Sbogar*, 1818 ; *Smarra ou les Démons de la nuit (Smarra sau Demonii nopții)*, 1821 ; *Trilby ou Le Lutin d'Argail (Trilby sau Spiridușul din Argail)*, 1822 ; *Du Fantastique en littérature (Despre fantastic în literatură)*, 1830 ; *Jean-François les Bas-Bleus*, 1832 ; *La Fée aux miettes (Zîna firimiturilor)*, 1832 ; *Inès de la Sierra*, 1837 ; *La Légende de soeur Béatrix (Legenda sorei Béatrix)*, 1838 ; *Le Chien de Brisquet (Cîinele lui Brisquet)*, 1844.

Unele dintre aceste povestiri, inclusiv *La Combe de l'homme mort (Văgăuna mortului)*, au apărut ulterior în culegerea *Contes de la Veillée (Povestiri de seară)*.

În jurul lui Nodier se formează, în 1823, primul cenaclu romantic (cel de-al doilea se va constitui în 1828 în jurul lui Victor Hugo), ce-și ține ședințele în biblioteca *l'Arsenal* (al cărei director era), unde se reunesc Émile și Antony Deschamps, Vigny, Hugo, Lamartine, Gautier, chiar și Musset (aproape copil încă).

Rămîne important pentru literatura franceză atît prin această activitate de animator cît şi prin „poveştile" sale, care opun valorilor clasice ale raţiunii, valorile romantice ale zonelor obscure ale conştiinţei (mai puţin explorate pînă atunci de literatura franceză). Influenţa sa asupra unei întregi literaturi onirice este notabilă (dat fiind importanţa pe care o capătă la el „fenomenele somnului"), Nodier putînd fi considerat un precursor al lui Nerval şi Lautréamont, şi chiar şi al suprarealismului.

În antologia de faţă nu am reţinut totuşi decît un singur titlu din opera sa deoarece socotim că „miraculosul" la care recurge nu ne îngăduie decît într-o mică măsură să o înscriem între limitele „genului" fantastic aşa cum a fost el definit în *Prefaţă*. Deşi poate fi socotit unul dintre primii autori francezi de proză fantastică din secolul al XIX-lea (*Smarra*, 1821, *Trilby*, 1822, sînt scrise înainte de momentul 1830, cînd începe în Franţa marea vogă a literaturii fantastice), „supranaturalul", „feeria" ocupă un loc preponderent în opera sa. Nodier scrie, aşadar, mai curînd „poveşti" decît „povestiri fantastice". Studierea „poveştilor" lui Nodier, dintre care multe nu sînt întru totul „poveşti", dar nici întru totul „povestiri fantastice", ar putea prilejui interesante disocieri între cele două „genuri" literare, contribuind la definirea specificului fiecăruia dintre ele.

VĂGĂUNA MORTULUI

Drumul care duce de la Bergerac la Périgueux nu era, în 1561, nici pe departe atît de frumos ca astăzi. Marea pădure de castani, ce-l străjuieşte încă şi acum în bună parte, era mult mai întinsă, şi cărările-i mult mai înguste ; iar în locul unde atîrnă parcă peste o trecătoare adîncă, numită pe acea vreme *Văgăuna*[1] *Schivnicului*, povîrnişul

[1] *Combe* este un cuvînt foarte francez care înseamnă o vale îngustă şi scurtă, aflată între doi munţi, şi pe care hărnicia oamenilor a izbutit întrucîtva să o cultive. Nu există sat în tot re-

muntelui era atît de abrupt şi de primejdios încît pînă şi cei mai îndrăzneţi abia de se încumetau să-l urce, şi asta doar în plină zi. În acel an, la 1 noiembrie, chiar de sărbătoarea Tuturor Sfinţilor, l-ai fi putut socoti, la orele opt seara, cu neputinţă de străbătut, căci din pricina iernii aspre şi timpurii era încă şi mai periculos. Cerul, întunecat încă din zori de o ploaie măruntă, rece şi sfichiuitoare, amestecată cu zăpadă şi grindină, era, după căderea serii, ca o zare neagră ; şi cum întunecimea lui era una cu întunecimea pămîntului, zgomotele de pe pămînt se amestecau de-a valma cu cele din văzduh într-un chip înspăimîntător, băgînd groaza în călători. Uraganul, care se tot înteţea, se tîra scîncind precum vocea unui copil ce plînge sau a unui bătrîn rănit de moarte ce cheamă după ajutor; şi era cu neputinţă să ştii de unde veneau acele înfiorătoare tînguiri, din înaltul cerului sau din adîncurile prăpastiei, căci rostogoleau dimpreună cu ele gemete ieşite din păduri, mugete pornite din grajduri, scrîşnetul subţire al frunzelor veştede, biciuite şi mînate de vînt, trosnetul năprasnic al copacilor uscaţi, frînţi cu furie de furtună ; iar auzul se îngrozea ascultînd toate acestea.

Văgăuna neagră şi adîncă de care tocmai vă vorbeam arăta, dimpotrivă, privirii uimite, o lumină încremenită, dar întinsă şi strălucitoare, ce înflorea din străfunduri precum panaşul unui vulcan ; şi, prin marea poartă larg deschisă din care izbucnea, urcau pale de rîsete în stare să înveselească pînă şi deznădejdea. Era fierăria lui Toussaint Oudard, potcovarul, ce ajunsese la vîrsta de patruzeci de ani fără să-şi ştie fie şi numai un singur duşman, şi care-şi sărbătorea cu veselie ziua, la lucirea cuptoarelor şi în mijlocul ucenicilor săi ameţiţi de plăcere şi vin.

Toussaint nu întinase niciodată sărbătorile sfinte potcovind copita vreunui cal sau ferecînd vreo roată, afară

---

gatul unde sensul acestui cuvînt să nu fie pe deplin înţeles ; din Dicţionar a fost însă omis, pentru că la Tuileries, pe Champs-Élysées şi la Luxembourg nu există nici o *văgăună*

doar dacă nu fusese silit la asemenea păcat de cine știe ce peripeție pe neașteptate întîmplată vreunui călător străin de acele locuri, dar atunci nu lua nici o plată pentru munca lui ; cuptoarele fierăriei ardeau însă întruna, pe orice vreme și chiar și de sărbătorile cele mai mari, slujind, mai cu seamă în timpul iernii, drept călăuză cine știe cărui biet trecător ce rătăcise drumul și care putea întotdeauna găsi aici adăpost ; iată de ce țăranii din acea văgăună botezaseră casa lui Toussaint Oudard, fiu al lui Thiphaine, Hanul Milosteniei.

Toussaint intră într-o mare bucătărie ce se afla alături de atelierul lui și unde uriașe hălci de carne de toate felurile, de vînat, de porc și de vită, se frigeau la un foc luminos și puternic căruia nu i-ar fi stat rău nici într-o fierărie, într-una din acele largi vetre din vremea de altădată, pe care bunul trai le născocise parcă întru și mai buna primire a oaspeților.

— Văd că totul merge strună, spuse el vesel către o bătrînă ce stătea ghemuită pe un scăunaș, lîngă vatră, și al cărei chip grav și blînd strălucea sub lumina vie a unei lămpi de aramă în trei colțuri așezată pe o consolă de ghips bogat împodobită, dar pe care fumul și scurgerea anilor o înnegriseră foarte ; socot că toți pruncii s-au culcat și că frumoasa ceată a fetișcanelor venite din toată valea îți ține, ca de obicei, tovărășie, în această seară care abia începe. Ferească-mă Sfîntul să le tulbur cumva cu strigătele ucenicilor mei, ce au surzit de mult tot dînd cu ciocanul, și care nu se mai pot înțelege între ei decît urlînd precum lupii. I-am trimis chiar acum în camera mea de culcare, de unde țipetele lor nu vor mai ajunge pînă aici, și unde vei avea bunătatea să ne trimiți, măicuță, ce va mai rămîne din aceste cărnuri, prin una din slujnice, cea mai bătrînă și mai ursuză dacă se poate, și asta pentru că așa e mai bine. Să pui totuși deoparte cîte ceva și pentru bieții oameni ce s-ar putea să ne ceară găzduire pe astă vreme rea ; iar pe drăgălașele tale prietene încearcă să le ospătezi

pe îndestulate cu castane rumenite sub jăratec și stropite din plin cu vin alb și dulce, abia scos din hîrdău și care te înțeapă atît de plăcut pe limbă. Iar cînd vinul acesta se va fi terminat, tot se va mai găsi încă... *Nu ți-aș lăsa* pe cap toate grijile astea, maică preaiubită, mai spuse Toussaint ștergîndu-și o lacrimă și îmbrățișînd-o pe bătrînă, dacă scumpa mea Scholastica ar mai trăi încă ; dar Domnul a îngăduit să nu rămîi decît tu drept mamă a copiilor mei, și drept providență ce poate fi văzută cu ochii, pentru tatăl lor.

— Totul se va face precum ți-i voia, preacinstite Toussaint, spuse buna Huberte, la fel de tulburată ca și fiul ei de amintirea pe care i-o stîrniseră ultimile lui cuvinte. Bucură-te și tu în scurtul răstimp ce-ți mai rămîne din această sărbătoare a ta, căci orele trec repede. Cînd clopotul mănăstirii va fi vestit primele rugăciuni ale morților, vom avea tot răgazul să ne gîndim și la ei. Veselește-te așadar din plin, și nu-ți face griji pentru oaspeții noștri. Cerul fie lăudat, au și sosit doi, pe care ne vom strădui să-i găzduim cît mai bine, și nădăjduiesc că se vor arăta îndeajuns de îngăduitori pentru a ne ierta strîmtorarea, dacă nu vor fi primiți pe măsura dorinței noastre.

— Fie Domnul cu ei, spuse Toussaint salutîndu-i pe străinii pe care nu-i văzuse pînă atunci, și să se socotească a fi aici ca în propria lor familie. Spune-le povești frumoase, care să le îndulcească plictisul orelor, și dă-le bucate după pofta inimii, căci în casa celui ce muncește, fiecare zi este aducătoare de pîine.

Apoi își îmbrățișă încă o dată mama, și se duse.

Cei doi oameni de care vorbise bătrîna Huberte se ridicaseră în picioare o clipă, ca pentru a răspunde la politețea lui Toussaint, iar apoi se așezaseră și rămăseseră nemișcați și tăcuți, la celălalt capăt al vetrei.

Primul părea a fi de familie mai bună ; purta o tunică neagră cu eghileți, peste care se răsfrîngea un urias guler alb, cu mari cute bine scrobite și călcate ; pulpele îi erau

apărate pînă deasupra genunchilor, cam pînă la marginea mantiei de postav, de o pereche de ghetre de piele încheiate pe partea din afară, iar pălăria-i cu borurile mult lăsate în jos era umbrită de o pană ce flutura întruna, căzîndu-i în față. Avea o barbă ascuțită și căruntă de bătrîn încă verde, iar după înfățișarea lui cumsecade și discretă ai fi zis că ai de-a face cu un doctor.

Celălalt, după cum îl arăta statura scundă, trebuia să se fi născut într-o familie de rînd ; dar felul neobișnuit în care era îmbrăcat atrăsese de la bun început atenția bătrînei Huberte și a fetelor venite din vale, cărora le părea tare rău că nu-i pot vedea bine chipul din pricina smocurilor uriașe de păr roșu care-l acopereau aproape cu totul ; era îmbrăcat cu niște pantaloni și cu o tunică de un roșu cărămiziu, ce-i strîngeau din cale-afară trupul, și purta pe creștetul capului o calotă de lînă de aceeași culoare, din care izbucneau în bucle blonde și foarte creț șuvițele de păr de un blond arzător ce-i dădeau acea înfățișare atît de ciudată. Calota era fixată pe sub bărbie cu o curea lată, asemenea botniței unui cîine rău.

— Ne veți ierta cu atît mai mult, mesire, că nu ne îndeplinim după cuviință îndatoririle, mai spuse Huberte adresîndu-se celui mai bătrîn dintre străini, cînd veți afla că sărmanul și uitatul nostru ținut nu se bucură foarte des de cinstea de a fi vizitat de călători de rangul dumneavoastră. Doar întîmplarea, socot eu, v-a putut mîna aici.

— Întîmplarea sau iadul. spuse omul cel negru cu o voce răgușită, ce sună atît de aspru încît fetele se cutremurară.

— Asemenea lucru s-a mai văzut, îl întrerupse piticul, răsturnîndu-și trupul spre spate cu un hohot de rîs asurzitor ce lăsa să i se vadă din tot chipul doar o gură imensă, plină de neînchipuit de mulți dinți, ascuțiți precum ácele și albi ca fildeșul.

După care își apropie scăunelul de grătarele încinse și își desfășură în fața jărateculuí două mîini foarte lungi

și foarte descărnate, prin care se vedea focul, de parcă ar fi fost de corn.

Omul cel negru nu-i luă în seamă vorbele batjocoritoare.

— Afurisitul meu de cal, continuă el, cuprins de frica furtunii sau mînat de vreun duh rău, m-a purtat timp de trei ore din pădure în pădure și din rîpă în rîpă, pînă cînd s-a hotărît să mă răstoarne într-o prăpastie unde l-am lăsat mort. Cred că am făcut din acel loc și pînă aici treizeci de leghe, călăuzindu-mă în acest ținut necunoscut doar după lumina cuptoarelor fierăriei și prin mila lui Dumnezeu.

— Împlinească-se voia lui în toate, zise mama Huberte făcîndu-și cruce.

— Mila Domnului nu putea fi întru nimic mai mică, spuse omulețul cel răutăcios, fiind vorba de preailustrul și preacinstitul nobil domn Pancrace Chouquet, fost procuror pe lîngă mănăstirea de călugărițe Sainte-Colombe, preot al *Sfintei Evanghelii* și doctor a patru facultăți.

Și această frază fu urmată de un hohot de rîs încă și mai răsunător decît primul.

— Cu ce drept, strigă doctorul scrîșnind din dinți, un mocofan ca tine îndrăznește să se amestece în vorbele mele, atribuindu-mi nume și titluri pe care poate că nu le am ? Unde m-ai mai întîlnit pînă acum ?

— Să-mi fie cu iertare, preabunul meu domn, și rogu-te, nu te mînia, răspunse băietanul mîngîind cu mîna-i uriașă mantia și mînecile bătrînului doctor. Te-am văzut în Colonia pe cînd cutreieram Europa spre a studia literele, conform primelor planuri ale tatălui meu, și asistam la una din frumoasele lecții în timpul cărora ni-l traduceai pe Plutarchus într-o preafrumoasă latină, cînd dintr-o dată te-ai oprit, de parcă Satana însuși te-ar fi strîns de gîtlej, asupra tratatului *De sera Numinis vindicta.* Minunată și savantă materie. E adevărat că în acea zi nu-ți prea mergeau bine treburile, căci ți se pregătea, îndărătul mormîntului celor trei regi, un culcuș încă și mai arzător decît

vatra măicuței Huberte. E o poveste destul de nostimă și o voi istorisi bucuros dacă-mi îngăduie această plăcută și veselă societate.

— Iar eu, dacă vei face cumva asta, spuse doctorul în șoaptă, îți voi băga cuvintele îndărăt pe gît cu spada mea! E de mirare, mai adăugă el mormăind, cum de un asemenea ticălos a putut fi primit într-o casă atît de cumsecade ca aceasta.

— Îl socoteam sluga dumneavoastră, spuse doamna Huberte, și nu-l cunosc altminteri.

— Nici eu, nici eu, spuseră fetele îngrămădindu-se unele într-altele, precum niște pitulici prinse în cuibul lor.

— Nici eu, spuse Cyprienne ascunzîndu-și capul în poala Maguelonnei.

— Oh ! dulcile copilițe ! strigă călătorul cu tichie roșie, de lîngă vatra lîngă care se ghemuise ca să poată mai bine să scoată cu ghearele-i castanele fierbinți. Te pomenești că nu-s în stare să mă recunoască în straie de duminică ! Mai bine uită-te, măicuță Huberte, și spune dacă-l mai cunoști pe micul geambaș de prin partea locului, pe Colas Papelin, odinioară student, astăzi grăjdar, și sluga dumneavoastră. Preacinstitul jupîn Toussaint n-a potcovit nici o iapă pe care eu înainte să nu o fi spălat, frecat, țesălat, lustruit, ceruit, înnegrit, făcînd-o să lucească mai ceva decît o oglindă, și căreia să nu-i fi pieptănat toată ziua coama cu degetele mele. Iată de ce sînt totdeauna bine primit la fierărie, căci rîndașul și potcovarul, după cum spune vorba, sînt nedesliptiți precum frații gemeni.

Și pe cînd rostea aceste cuvinte își dădu la dreapta și la stînga cîrlionții deși și roșii, descoperindu-și astfel fața și arătînd, în timp ce rîdea de se zguduiau pereții, un chip hîd, palid și galben precum ceara dintr-o lumînare străveche, brăzdat de cute ciudate și cu doi ochi mici și roșii, mai strălucitori decît jăratecul aţîţat de foalele fierarului. Toată lumea se dădu îndărăt de spaimă.

Măicuța Huberte știu că nu-l mai văzuse niciodată ; dar un simțămînt tainic o vesti că e mai bine să tacă.

— Asemenea nălucă doar în iad oi fi putut zări, mormăi Pancrace.

— Mai știi, îi răspunse Colas Papelin rîzînd fără oprire, și atunci e rîndul meu să mă mir de întîmplarea care a vrut să ne întîlnim aici. Cine și-ar fi putut închipui că-l poate găsi pe domnul Pancrace Chouquet în Văgăuna Schivnicului ?

— În Văgăuna Schivnicului ! spuse Pancrace cu o voce tunătoare... Ah ! ah ! mai spuse el, mușcîndu-și pumnul.

— Ah ! ah ! repetă Colas Papelin rînjind diavolește ; dar nu crezi, ca și mine, doctore, că ar fi destul de interesant pentru noi, oameni docți, și care iubim nu numai învățătura, ci și aurul și plăcerea, să aflăm de ce a fost astfel numită această biată vale ? Trebuie să fie la mijloc o poveste ciudată, și tare cred că măicuța Huberte, care știe toate poveștile frumoase cîte se află pe lume, ne-o va spune bucuros pe aceasta, între două urcioare cu vin dulce.

— Puțin îmi pasă mie de povești, omule, spuse Pancrace, dînd să se ridice.

— Și dacă n-o fi asta, o să fie povestea mea, zise Colas Papelin ținîndu-l pe scaun cu brațul lui tare ca o menghină. Oh ! cît ne-am bucura, măicuță Huberte, dacă te-am auzi spunîndu-ne povestea !

— Le făgăduisem și fetelor să le-o povestesc, răspunse bătrîna, și de altminteri nu-i lungă. Trebuie să vă spun că ținutul acesta era cu mult mai sălbatec și mai trist decît îl vedeți astăzi, cînd, acum mai bine de o sută de ani, veni aici un om preasfînt și întemeie o micuță sihăstrie pe una din crestele stîncii ce mărginește prăpastia. Se spune că era un tînăr nobil și bogat, care se scîrbise de viața de la curte, temîndu-se că, dacă va mai trăi astfel, nu-și va mai putea afla mîntuirea ; dar nimeni nu l-a cunoscut aici sub un alt nume în afară de cel de Odilon, nume sub care prea-

sfîntul nostru părinte l-a și beatificat, și sub care va fi neîndoielnic și canonizat.

— Ei, drace ! spuse Colin.

— Numai că, spuse în continuare Huberte, e sigur că adusese mult bănet cu el, căci cît ai bate din palme întreaga vale se schimbă pe de-a-ntregul. Datorită lui au fost cultivate și au rodit pămînturile cele mai bune, au fost construite fabrici pe malurile apelor, au fost înălțate o căsuță de oaspeți, un presbiteriu, o mănăstire, iar dărnicia lui atrase în această vale oameni ce se pricepeau la toate meseriile folositoare celor ce călătoresc, oameni ale căror familii mai trăiesc încă și astăzi într-o chibzuită bunăstare, cinstind zi și noapte numele preafericitului sînt Odilon, ce i-a lăsat drept moștenitorii lui. Iată de ce valea se numește Văgăuna Schivnicului, căci sfîntul nu ieșea niciodată din sihăstria lui, făcîndu-le tuturor binele, ca și bunul Dumnezeu, fără să fie văzut. Fie ca sufletul lui să se înfățișeze înaintea Domnului !

— Povestea aceasta e foarte înălțătoare, spuse doctorul Pancrace, și de data asta vreau să cred în ea, deși am mai auzit-o în toate ținuturile unde se află mănăstiri ; dar mi se pare că vremea se însenînează : vîntul nu mai șuieră iar ploaia nu mai izbește în ferestre.

— Va fi o adevărată plăcere cînd vom călători în curînd, zise vesel Papelin, ținîndu-l în continuare pe doctor pe scaun ; dar nu se cuvine să o părăsim pe măicuța Huberte tocmai cînd abia începuse să ne spună o poveste atît de frumoasă și de plină de învățăminte.

— Povestea e pe deplin încheiată și spune limpede ce ne așteptam să ne spună, adică originea și etimologia numelui acestei văi : fiecare cuvîntel a fost rostit.

— Ba n-au fost spuse, zise Colas, o întîmplare, un deznodămînt și o morală de care nu ne-ai fi scutit în clasă, atunci cînd îți dădeai osteneală să ne explici peripatetic retorica maestrului Guillaume Fichet ; și iată, ca dovadă,

că venerabila doamnă Huberte se pregăteşte să continue, după ce şi-a tras răsuflarea.

— Preafericitul Odilon, continuă ea într-adevăr, trăise astfel aproape trei sferturi de secol în sihăstrie şi rugăciuni, cînd i se înfăţişă, pentru a-l ajuta în sfintele-i îndeletniciri, un tînăr ce strălucea de cîteva luni prin credinţa şi sîrguinţa lui în cele bisericeşti. Şi cum avea tot atîta ştiinţă cît şi un preot şi tot atîta pietate în cele ce făcea cît şi un sfînt, căci nu se pomeniseră canoane mai mari decît cele la care el îşi supunea trupul, sihăstria îi fu deschisă cu uşurinţă. I-am uitat numele, deşi mi se pare că l-am auzit nu de multă vreme.

— Numele acestui personaj nu-i întru nimic de folos poveştii acesteia, murmură doctorul muşcîndu-şi iar degetele.

— Domnul Pancrace Chouquet, repetă Colas Papelin cu o voce stridentă, cugetă că numele acestui personaj nu-i cu nimic de folos poveştii tale, o, preacinstită gazdă ! După cum ai auzit, povestea ta se poate lipsi de numele acestui bun apostol, ce mai curînd îmi pare a fi un mare prefăcut şi un diavol, şi asta-i părerea lui mesir Pancrace, a lui mesir Chouquet, a lui mesir Pancrace Chouquet ! Nici acum nu-ţi aduci aminte, măicuţă Huberte ?

„Ticălosul vrea să mă ucidă !" gîndi doctorul în sinea lui, privind către uşă.

— Nu încă, îi răspunse acestui gînd micuţul Colas Papelin, ce se înăbuşea de rîs la urechea lui.

— Multă vreme ne-am temut că nesfîrşitele comori ale preafericitului vor momi niscaiva hoţi, continuă văduva lui Tiphaine, ce aproape că nu luase seama la aceste întreruperi ; ştiam acum că după ce dăruise mult din ele pentru tot felul de fapte milostive, aşa cum v-am mai spus, împărţise ceea ce mai rămăsese între eparhie şi mănăstire întru educarea copiilor şi ajutorarea călătorilor şi a celor loviţi de năpastă. Întreaga vale, aşadar, văzu în sosirea acelui tînăr învăţat o dulce şi binevenită mîngîiere pe care

Cerurile, în marea lor milă, o trimiteau bătrînului pustnic. Preasfîntul va avea astfel pe lîngă el, spuneam cu toţii în lungile seri de iarnă, pe cineva care să-i închidă ochii şi care să cheme deasupra capului său, odată cu ultima împărtăşanie, binecuvîntarea cerului.

— Frumoase gînduri, măicuţă ! exclamă Colas Papelin sughiţînd de atîta rîs ; jur că eu însumi aş fi binecuvîntat creştetul acelui milostiv bătrîn, dacă Domnul mi-ar fi îngăduit-o !... Ce spune de toate astea mesir Pancrace Chouquet ?

Pancrace îşi răsuci barba, se foi pe scăunaş, privi din nou spre uşă şi nu-i răspunse.

— Toate păreau a fi aşadar cum nu se poate mai bune, continuă bătrîna. Într-o noapte, Tiphaine se ridică din pat de lîngă mine cuprins de fiorii spaimei : asta se întîmpla, bunii mei domni, acum treizeci de ani, tocmai în noaptea din ajunul sărbătorii Tuturor Sfinţilor şi, întocmai ca astăzi, cu puţin timp înainte de a începe să sune clopotele pentru morţi.

— Cum aşa ? spuse Colas Papelin ; crezi, buna mea măicuţă, că se împlinesc chiar treizeci de ani din acea zi ? Chiar treizeci de ani, nici mai mult nici mai puţin, în clipa cînd or să sune clopotele ?

— Desigur, preacinstite domnule Papelin, de vreme ce cele povestite de mine se întîmplau în 1531. L-am întrebat pe Tiphaine ce-l îndemnase să se scoale atît de devreme, gîndindu-mă că poate era bolnav. — Linişteşte-te, îmi spuse el, şi fii fără teamă, buna mea prietenă : m-a muncit pînă mai acum un vis urît şi, înainte de a adormi din nou, trebuie să-mi limpezesc sufletul ; căci visele sînt uneori prevestiri trimise de Domnul. Mi s-a părut că văd cum este ucis preasfîntul bătrîn Odilon şi, de cînd m-am trezit, mă tot urmăreşte ca un fel de tînguit şi de geamăt ; acuşi-acuşi mă întorc şi te liniştesc. După ce rosti aceste cuvinte, alergă la sihăstrie dimpreună cu cîţiva ucenici, pe care-i

cuprinsese aceeaşi spaimă, şi acolo văzură că în somn nu li se arătase decît curatul adevăr !...

— Sărmanul schivnic era mort ! zise Colas. Auzi, magistre ?...

— Cînd ajunse la el-Tiphaine, tocmai îşi dădea duhul ; dar, deşi căzuse la pămînt de parcă ar fi fost mort de-a binelea, ceea ce ucigaşul său şi crezuse, mai aflase în el destulă putere ca să se tîrască afară din chilie, în timp ce acel nelegiuit căuta zadarnic pretinsele comori, pe care le plătise cu sufletul său !

— Iar ucigaşul era acel monstru prefăcut şi vrednic de toată ura care-i furase prietenia şi rugăciunile înfăţişîndu-i-se drept cel mai credincios ! auzi, magistre ?...

Pancrace nu răspunse decît printr-un fel de geamăt înăbuşit ce semăna cu un răcnet de fiară.

— Da, tocmai el era ! spuse măicuţa Huberte. Căci uşa chiliei se închisese la ieşirea preafericitului, datorită unui mecanism născocit de Tiphaine şi a cărui taină nu era cunoscută de ucigaş.

— Şi iată-l deci prins ! strigă Colas Papelin izbucnind într-un înspăimîntător hohot de rîs ; peste cîteva clipe sfîntul va fi răzbunat ! Auzi, magistre ?...

— Dar nu s-a întîmplat aşa, continuă Huberte clătinînd din cap : Tiphaine şi oamenii lui nu descoperiră pe nimeni în grotă ; şi cum aici se răspîndise dintr-o dată un miros de smoală şi de pucioasă, toată lumea îşi spuse că străinul făcuse un pact cu diavolul pentru a scăpa de primejdia în care intrase, ceea ce se şi dovedi a fi adevărat ; căci s-a aflat mai apoi că studiase la Metz sau la Strasburg ca învăţăcel al vrăjitorului cel rău Cornelius, despre care e cu putinţă să fi auzit şi dumneavoastră !...

— Oh ! dar tîrgul lui tot nu-i mai bun, o întrerupse Colas Papelin, hohotind din nou de bucurie. Auzi, magistre ?...

— Aud, aud, îi răspunse Pancrace Chouquet pe un ton ce se voia liniştit, cu ce superstiţii absurde a adăpat

papismul acest popor ignorant. Fie ca lumina adevărului să pogoare asupra lui !

Şi, făcînd o mişcare rapidă, încercă să se îndepărteze de vecinul său. Colas Papelin nu-l urmă ; se mulţumi doar să întoarcă asupră-i o privire batjocoritoare şi plină de dispreţ.

— Sigur este, adăugă bătrîna cam înciudată, că în grotă rămăsese o bucăţică de hîrtie pătată cu sînge şi purtînd semnul a cinci unghii uriaşe şi negre, asemenea unei peceţi regale, ce-i dădea ca răgaz ucigaşului treizeci de ani, aşa cum s-a putut vedea cînd monseniorul cardinal ce judecă asemenea cazuri i-a deslusit înţelesul ; căci era scrisă cu litere diavoleşti.

— Sau îmi ţiuie urechile, sau chiar aud sunînd clopotele pentru morţi. Auzi, magistre ?...

— Ucigaşul n-a fost niciodată recunoscut, îşi încheie Huberte povestea, deşi lăsase drept semn în mîna preafericitului un smoc de păr smuls cu piele cu tot şi năclăit de sînge, drept care se poate şti că părul nu i-a mai crescut pe acel loc.

— Să-l salutăm cu plecăciune pe sfîntul Odilon ! spuse Colas Papelin ridicîndu-se şi trimiţînd cît colo pălăria cu pană de pe capul doctorului.

Ţeasta lui mesir Pancrace Chouquet se arătă privirilor cheală şi netedă pe o bună parte a ei, de parcă ar fi fost pîrjolită.

Acesta se uită la Colas în chip ameninţător, îşi ridică pălăria de pe jos şi porni spre uşă privind în urmă spre a vedea dacă grăjdarul venea după el ; dar piticul se juca izbind cu un vătrai de fier în grătarele încinse, din care ţîşneau scîntei pînă în hornul vetrei.

Uşa se închise. Femeile rămăseseră tăcute şi ca încremenite, sub apăsarea unei spaime necunoscute, de parcă ar fi fost preschimbate în stane de piatră. Cînd le văzu, Colas Papelin se puse şi mai tare pe rîs, apoi, făcînd o plecăciune, îşi revărsă pînă în pămînt pletele încîlcite, cu gra-

ția cochetă a unui bărbat din lumea bună, învățat foarte și totodată deprins cu purtările alese.

— Îți spun adio, vrednică Huberte, și vouă, drăgălașe fetișcane. Și primiți, rogu-vă, toate mulțumirile pentru găzduirea pe care ne-ați dat-o ; dar ea cere și alte îndatoriri : îl voi însoți pe acest nobil domn în drumul lui, de teamă că altminteri se poate rătăci.

O clipă mai tîrziu, ușa cea mare și ferecată se deschise și se închise cu mare zgomot, scîrțiind din toate încheieturile.

— A plecat și dracul ? strigă blonda Julienne, înălțîndu-și degețelele tremurătoare către cer.

— Dracul ! spuse Anastasie, încrucișîndu-și mîinile de parcă ar fi vrut să se roage ; crezi că așa arată ?...

— S-ar părea că tocmai așa, spuse cu gravitate doamna Huberte, care începuse de cîtva timp să prefire printre degete una cîte una boabele unui șirag de mătănii.

— Nu și-a spus chiar el singur pe nume ? mai zise Julienne, ceva mai liniștită ; Colas Papelin nu-i altul decît diavolul.

— Aceste două nume sînt întru totul sinonime, adăugă cu seriozitate domnișoara Ursule, nepoata și fina preotului din cătun.

— Eu l-am recunoscut într-o clipită, spuse Cyprienne ; l-am văzut de atîtea ori înainte cum aținta focul, pe cînd adormeam cu fusul în mînă !

— Iar eu l-am văzut cum încîlcea, de nu-l mai puteai descîlci, părul de pe caprele noastre, pe cînd le păzeam în grajd ! spuse Maguelonne.

— El e cel ce ne ademenește măgărițele, chemîndu-le în pădure cu un șuierat, spuse Annette, fata morarului Robert.

— A vrut să ne ademenească și pe noi, îi răspunse în șoaptă sora ei Catherine, căci diavolul cu tunică roșie a făcut multe isprăvi de-ale lui pe malul rîului ce curge prin văgăună.

— *Libera nos, Domine* ! strigă bătrîna Huberte, căzînd în genunchi.

Nu-i greu să ne închipuim că fetele îi urmară pe dată pilda, și că, atunci cînd se auziră clopotele pentru morți, nu se despărțiră decît după ce îl izgoniră pe necuratul din bucătăria măicuței Huberte spunînd rugăciuni, arzînd lemn de merișor sfințit și stropind cu agheazmă prin toate cotloanele.

A doua zi dis-de-dimineață, pe cînd oamenii din cătun se duceau la slujbă la mănăstire, de care-i despărțeau doar niște mărăcinișuri, Toussaint Oudard lăsă pe neașteptate brațul mamei sale și se opri în fața alor săi, vestindu-i printr-un gest și cu un strigăt să nu meargă mai departe, căci voia să-i cruțe de hidoasa arătare ce-i izbise privirea.

Văzuse un cadavru sfîșiat cu atîta sălbăticie, atîta de schimonosit de convulsiile agoniei, atîta de chircit și pîrjolit de flăcările unui foc venit din ceruri sau din iad, încît abia de mai puteai cunoaște că era al unui om ; atîta doar că se vedeau alături cîteva fîșii dintr-o mantie neagră și dintr-o pălărie cu pană.

Iar de atunci Văgăuna Schivnicului a căpătat numele de *Văgăuna Mortului.*

Traducere de IRINA MAVRODIN

HONORÉ DE BALZAC

(Tours, 20 mai 1799 — Paris, 18 aug. 1850)

Principalele opere : *Le Dernier Chouan ou la Bretagne en 1800 (Ultimul şuan sau Bretania în 1800)*, 1829 ; *Physiologie du mariage (Fiziologia căsătoriei)*, 1829 ; *Scènes de la vie privée — Scene din viaţa particulară* (1830 : *La Vendetta ; Gobseck ; Le Bal de Sceaux — Balul din Sceaux ; La Maison du chat-qui-pelote — Prăvălia „La motanul cu mingea" ; Une double famille — O dublă familie ; La Paix du ménage — Liniştea căsătoriei ; La Peau de chagrin — Pielea de şagri)* ; *Romans et contes philosophiques — Romane şi povestiri filosofice* (1831 : *Sarrasine ; L'Elixir de longue vie — Elixirul de viaţă lungă ; Le Chef d'Oeuvre inconnu — Capodopera necunoscută* etc.) ; *Le Message (Mesajul)*, 1832 ; *Le Colonel Chabert (Colonelul Chabert)*, 1832 ; *Contes drolatiques (Povestiri deşucheate)*, 1832—1837 ; *Louis Lambert*, 1832 ; *Le Médecin de campagne (Medicul de ţară)*, 1833 ; *Scènes de la vie de province — Scene din viaţa de provincie* (1833 : *Eugénie Grandet ; Le Curé de Tours — Preotul din Tours ; L'Illustre Gaudissart — Ilustrul Gaudissart* etc.) ; *Séraphita*, 1834 ; *Le Père Goriot (Moş Goriot)*, 1834 ; *Scènes de la vie parisienne — Scene din viaţa pariziană* (1834 : *Histoire des Treize — Povestea celor treisprezece ;*

Ferragus, La Duchesse de Langeais — Ducesa de Langeais ; La Fille aux yeux d'or — Fata cu ochii de aur) ; La Recherche de l'Absolu (În căutarea absolutului), 1834 ; *La Femme de trente ans (Femeia de treizeci de ani)*, 1834 ; *Le Lys dans la vallée (Crinul din vale)*, 1835 ; *La Messe de l'athée (Liturghia ateului)*, 1836 ; *La Vieille Fille (Fata bătrînă)*, 1837 ; *Illusions perdues (Iluzii pierdute)*, 1837—1843 ; *César Birotteau*, 1837 ; *La Maison Nucingen (Banca Nucingen)*, 1838 ; *Le Curé de village (Preotul de țară)*, 1839 ; *Une ténébreuse affaire (O afacere tenebroasă)*, 1841 ; *Ursule Mirouët*, 1841 ; *Albert Savarus*, 1842 ; *Splendeurs et misères des courtisanes (Splendoarea și mizeria curtezanelor)*, 1843 ; *Modeste Mignon*, 1844 ; *Les Paysans (Țăranii)*, 1844 ; *La Cousine Bette (Verișoara Bette)*, 1846 ; *Le Cousin Pons (Verișorul Pons)*, 1847.

Marea majoritate a acestor opere se articulează într-un ansamblu unitar, sub titlul, găsit de Balzac în 1841, *La Comédie humaine*.

„Cronicar" al epocii sale, prototip al romancierului „realist" ce-și concepe opera ca document asupra unei societăți și a unor tipuri umane foarte concret situate din punct de vedere istoric, Balzac este totodată și un reprezentant de prim rang al prozei fantastice franceze. Critica a pus dealtminteri în lumină ipostaza de „vizionar" a marelui scriitor, extrem de prezentă în „studiile" sale „filosofice", la fel de importante pentru Balzac ca și „studiile" sale de „moravuri". Marele romancier spunea despre sine că posedă acel „don de seconde vue" (darul de a fi vizionar) care, după părerea lui, îi definește atît pe poeți cît și pe filosofi. Scriitor total, Balzac a avut ambiția de a-l zugrăvi pe om atît în relațiile sale imediate cu societatea, cît și ca făptură aflată mereu în căutarea Necunoscutului, a Absolutului, iar fantasticul a reprezentat pentru el o modalitate foarte eficientă întru atingerea acestui ultim țel.

Dat fiind spațiul de care se poate dispune într-o antologie, am ales două „nuvele" relativ scurte pentru a ilustra acest aspect, nu întotdeauna îndeajuns de pus în evidență, al operei lui

Balzac. Nu trebuie însă să ignorăm că autorul *Comediei umane* a inclus aici și romane (dintre care unele foarte importante) sau texte de mare întindere cu caracter fantastic (*Pielea de șagri*, *Séraphita*, *În căutarea absolutului* etc.).

ELIXIRUL DE VIAȚĂ LUNGĂ

Într-un somptuos palat din Ferrara, într-o seară de iarnă, don Juan Belvidéro ospăta pe un prinț al casei Este. În vremurile acelea o asemenea petrecere era un spectacol minunat, pe care numai averile regești sau puterea nobiliară puteau să-l rînduiască. Așezate în jurul mesei luminate de lumînări înmiresmate, șapte femei vesele schimbau între ele cuvinte agreabile, înconjurate de admirabile capodopere, a căror marmoră albă ieșea mai bine în evidență pe pereții lucrați în stuc roșu, în contrast cu bogatele covoare turcești. Îmbrăcate în atlaz și în aur strălucitor și împodobite cu pietre nestemate ce scăpărau parcă mai puțin decît ochii lor, stăteau de vorbă istorisindu-și pasiunile mistuitoare, dar care nu semănau una cu alta, așa cum nu semăna nici frumusețea lor. Vorbeau aceeași limbă și aveau aceleași gînduri ; înfățișarea, o privire, un gest, pronunția, împrumutau cuvintelor interpretări libertine, lascive, melancolice sau ironice.

Una părea să spună : „Frumusețea mea e în stare să încălzească inima înghețată a moșnegilor".

Alta : „Îmi place să stau tolănită pe perne și să mă gîndesc cu încîntare la cei ce mă adoră".

O a treia, neobișnuită cu asemenea petreceri, părea gata să roșească : „Simt remușcarea împungîndu-mi inima ! spunea ea. Sînt catolică și mi-e teamă de iad. Dar vă iubesc atît de mult, oh ; atît, atît de mult, încît sînt gata să vă sacrific eternitatea."

A patra, golind o cupă de vin de Chio, exclamă : „Trăiască veselia ! Cu fiecare răsărit de soare încep o altă viaţă. Uitînd trecutul, ameţită încă de asalturile din ajun, în fiecare seară sfîrşesc o viaţă de fericire, o viaţă plină de dragoste !“

Femeia aşezată alături de Belvidéro îl privea cu ochi arzători. Era tăcută. „Nu mă voi da pe mîna *asasinilor plătiţi* ca să-mi ucidă iubitul dacă m-ar părăsi !“ Apoi izbucni în rîs, dar mîna sa nervoasă sfărîmă o bomboniera minunat încrustată cu aur.

— Cînd vei fi mare-duce ? îl întrebă a şasea pe prinţ cu o expresie de bucurie ucigătoare, cu dinţii încleştaţi şi delir bahic în priviri.

— Şi ţie, cînd o să-ţi moară odată tatăl ? zise a şaptea rîzînd, aruncîndu-i lui don Juan buchetul cu un gest care întrecea zburdălnicia.

Era o tînără inocentă, obişnuită să-şi bată joc de toate lucrurile socotite sfinte.

— Ah ! Nu-mi mai vorbiţi de asta, strigă tînărul şi frumosul don Juan Belvidéro, nu există decît un singur tată veşnic pe lume, şi din nenorocire acesta e tatăl meu !

Cele şapte curtezane din Ferrara, prietenii lui don Juan şi chiar prinţul scoaseră un strigăt de groază. Două sute de ani mai tîrziu, şi sub Ludovic al XV-lea, oamenii de bun gust ar fi rîs de această glumă. Dar poate că, la începutul orgiei, spiritele îşi păstrau încă luciditatea ? În ciuda luminii lumînărilor, a strigătului pasiunii, a înfăţişării vazelor de aur şi de argint şi aburului de vin, în ciuda contemplării acestor femei încîntătoare, mai rămăsese oare în fundul inimilor o picătură de ruşine pentru lucrurile omeneşti şi divine, un strop din ruşinea care luptă cu deznădejde pînă în clipa cînd orgia o îneacă în ultimele valuri ale vinului sclipitor ? Cu toate astea, florile fuseseră strivite, ochii priveau buimaci, iar beţia ajunsese, după expresia lui Rabelais, pînă-n sandale. În acest moment de linişte, o uşă se deschise ; şi, aşa cum la festinul lui Baltha-

zar Dumnezeu își făcu apariția, el se ivi sub aspectul unui bătrîn servitor cu părul alb, cu mersul șovăitor, cu sprîncenele încruntate ; intră cu o înfățișare tristă, veșteji cu o privire coroanele, cupele de argint aurit, piramidele de fructe, strălucirea petrecerii, purpura chipurilor mirate și culorile tari ale pernelor pe care se odihneau brațele albe ale femeilor ; în sfîrșit, așternu un zăbranic de doliu peste dezlănțuita nebunie, rostind cu glas dogit aceste sumbre cuvinte : „Domnule, tatăl dumneavoastră e pe moarte".

Don Juan se ridică făcînd către musafirii săi un gest care s-ar putea traduce prin vorbele : „Scuzați-mă, asta nu se întîmplă în fiecare zi".

Oare moartea tatălui nu surprinde adesea pe tineri în mijlocul splendorilor vieții, în mijlocul gîndurilor nebune ale orgiei ? Moartea vine cînd te aștepți mai puțin și e tot atît de capricioasă ca o curtezană plină de toane ; dar, mai fidelă, ea n-a înșelat niciodată pe nimeni.

Don Juan închise ușa odăii și porni printr-un culoar pe cît de lung și rece tot pe-atît de întunecos, silindu-se să-și ia o înfățișare teatrală, căci, gîndindu-se la rolul lui de fiu iubitor, părăsise buna dispoziție o dată cu șervetul aruncat pe masă. Noaptea era întunecoasă. Servitorul, prea puțin vorbăreț, care îl conducea pe tînăr către camera mortuară, lumina atît de neîndemînatic drumul stăpînului său, încît moartea, ajutată de frig, de liniște, de obscuritate și poate de reacția beției, putu să strecoare unele reflecțiuni în sufletul acestui risipitor, își examină viața și deveni gînditor, ca un om dat în judecată în drum spre tribunal.

Bartholoméo Belvidéro, tatăl lui don Juan, era un bătrîn în vîrstă de nouăzeci de ani, care își petrecuse cea mai mare parte a vieții făcînd diverse combinații comerciale. Dat fiind că străbătuse nu odată ținuturile talismanice ale Orientului, dobîndise imense bogății și unele cunoștințe mai prețioase, după spusele lui, decît aurul și diamantele, de care, dealtfel, nu-i prea păsa.

„Decît un rubin, mai bine un dinte și puterea științei", obișnuia el să zică, zîmbind. Acestui tată bun și blînd îi plăcea să-l asculte pe don Juan povestindu-i aiurelile lui tinerești și rostea pe-un ton ironic, dîndu-i banii de aur : „Dragul meu copil, să nu faci decît prostiile care te vor înveseli". Era singurul bătrîn căruia îi făcea plăcere să vadă un om tînăr, dragostea părintească înșelîndu-i bătrînețea prin contemplarea unei atît de strălucitoare vieți. La vîrsta de șaizeci de ani, Belvidéro se îndrăgostise de un înger al liniștii și frumuseții. Don Juan fusese unicul fruct al acestei iubiri tîrzii și de scurtă durată. De cincisprezece ani moșneagul deplîngea pierderea iubitei sale Juana. Numeroșii săi servitori și fiul său atribuiau acestei dureri bătrînești obiceiurile ciudate pe care le luase. Retras în aripa cea mai incomodă a palatului său, Bartholoméo, nu ieșea decît foarte rar, și chiar don Juan nu putea să pătrundă în apartamentul tatălui său fără permisiunea acestuia. Acest anahoret de bunăvoie umbla de colo-colo prin palat și rătăcea pe străzile Ferrarei, ca și cum ar fi căutat ceva ce-i lipsea ; mergea visător, nehotărît, preocupat, ca un om chinuit de-un gînd sau de-o amintire. În timp ce tînărul lui fecior dădea petreceri somptuoase, iar palatul răsuna de hohotele lui de rîs, în timp ce caii tropăiau în curți și pajii se certau jucînd zaruri pe trepte, Bartholoméo mînca șapte grame de pîine pe zi și bea numai apă. Și dacă cerea puțină carne de pasăre, o făcea doar ca să-i poată da oasele cîinelui sîrmos, negru, tovarăș credincios. Nu se plîngea niciodată de zgomot. În timpul bolii sale, dacă sunetul cornului și lătrăturile cîinilor îl surprindeau în timpul somnului, se mulțumea să spună : „Ah ! se întoarce don Juan !" Nu se pomenise pe pămînt un tată mai cumsecade și mai înțelegător ; astfel, tînărul Belvidéro, obișnuit să-l trateze fără ceremonie, avea toate defectele copiilor alintați ; trăia cu Bartholoméo așa cum trăiește o curtezană capricioasă cu un amant bătrîn, răsplătind o impertinență cu un surîs, vînzîndu-și buna dispoziție și

lăsîndu-se iubită. Refăcînd în gînd tabloul anilor tinereţii sale, don Juan îşi dădu seama că i-ar fi greu să găsească în bunătatea tatălui său vreo lipsă. Simţind în fundul inimii sale o undă de remuşcare, în momentul în care străbătea culoarul, fu gata să-i ierte lui Belvidéro că trăise atîta amar de ani. Se întorcea la sentimentele de pietate filială aşa cum un hoţ devine om cinstit atunci cînd nu are putinţa să se bucure de milionul pe care l-a furat. În scurt timp, tînărul străbătu sălile înalte şi reci din care se compunea apartamentul tatălui său. Respira acum aerul umed şi dens, mirosul rînced care se degaja din vechile tapiserii şi din armoariile acoperite cu praf, din camera antică a bătrînului. Dădu cu ochii de patul răvăşit şi de focul care abia mai pîlpîia în cămin. O lampă aşezată pe-o masă de formă gotică arunca peste aşternut, din cînd în cînd, fîşii de lumină pîlpîitoare, cînd mai tari, cînd mai slabe, aşa încît chipul bătrînului căpăta mereu altă înfăţişare. Frigul pătrundea prin ferestrele care nu se închideau prea bine şi zăpada izbea în geamuri cu zgomot surd. Acest tablou se potrivea atît de puţin cu tabloul pe care don Juan abia îl părăsise, încît acesta nu-şi putu opri o tresărire. Apoi îl prinse frigul, cînd, apropiindu-se de pat, o puternică rafală de lumină împinsă de-o pală de vînt, lumină chipul tatălui său : trăsăturile îi erau descompuse, pielea strîns lipită de oase bătea în verde-coclit, şi albeaţa pernei, pe care bătrînul sta culcat, scotea în evidenţă această oribilă culoare, schimonosită de durere, gura întredeschisă şi cu desăvîrşire ştirbă scotea gemete şi suspine al căror sunet lugubru era însoţit de vaietul furtunii. Cu toate aceste semne ale nefiinţei, se puteau desluşi pe chipul acesta trăsăturile unui caracter de-o forţă de necrezut. Un spirit superior se lupta cu moartea. Ochii adînciţi în orbite din pricina bolii păstrau o fixitate ciudată. Se părea că Bartholoméo căuta să ucidă cu privirea lui de muribund un duşman care se afla acolo, la capătul patului său. Această privire fixă şi îngheţată era cu atît mai

înspăimîntătoare cu cît capul rămînea într-o imobilitate asemănătoare aceleia a craniilor de pe masa de disecţie. Trupul, în întregime conturat de cearşafurile patului, lăsa să se vadă că membrele bătrînului înţepeniseră şi ele. Moartea pusese stăpînire pe trup, dar ochii trăiau încă. Sunetele ce-i ieşeau din gură aveau ceva nefiresc, de maşinărie. Don Juan se ruşină oarecum la gîndul că stătea la căpătîiul tatălui său pe moarte, avînd la butonieră floarea pe care i-o înfipsese acolo mîna unei femei uşoare, că adusese odată cu el, aici izul petrecerii şi mirosul vinului.

— Petreceai ! murmură bătrînul zărindu-şi fiul.

În aceeaşi clipă, vocea limpede şi uşoară a unei cîntăreţe care-i înveselea pe comeseni, însoţită de acordurile unei viori, răbufni în camera funebră, întrecînd horăitul uraganului. Don Juan rămase nepăsător la această nouă dovadă a dezmăţului său.

— Nu sînt supărat pe tine, copilul meu, rosti Bartholoméo.

Cuvintele pline de blîndeţe îi făcură rău lui don Juan, care nu-i putea ierta tatălui său această cumplită bunătate.

— Ce rău îmi pare, tată ! rosti el cu ipocrizie.

— Bietul meu Juanino, zise muribundul cu glas surd, am fost oare atît de bun cu tine încît nu eşti în stare să-mi doreşti moartea ?

— Oh ! strigă don Juan, dacă aş putea să-ţi redau viaţa, mi-aş da cu bucurie o parte din viaţa mea ! (Asta poţi s-o spui oricînd, gîndea risipitorul, e ca şi cum i-aş oferi amantei mele lumea întreagă !)

Nu-şi sfîrşi bine gîndul, că bătrînul cîine începu să urle, don Juan începu să tremure, închipuindu-şi pesemne că inteligentul animal îi ghicise gîndul.

— Nu m-am îndoit o clipă, fiul meu, că mă pot bizui pe tine, murmură muribundul. Voi trăi. Ai să vezi, vei fi mulţumit. Voi trăi, dar fără să-mi dăruieşti o singură zi din cele care ţi-au fost hărăzite.

„Aiurează", își spuse don Juan. Apoi adăugă cu glas tare :

— Da, iubitul meu tată, vei trăi, vei trăi cît voi trăi și eu, căci amintirea ta va rămîne vie în inima mea.

— Nu la o astfel de viață mă gîndesc, zise bătrînul nobil adunîndu-și puterile pentru a se așeza în capul oaselor, căci fu tulburat de una din acele bănuieli ce nu se pot ivi decît în clipa morții. Ascultă, fiul meu, continuă el cu glasul slăbit de efortul pe care-l făcuse, am tot poftă să mor cît ai tu să te lași de amante, de vin, cai, șoimi, cîini de vînătoare și bani de aur.

„Cred și eu", gîndi, fiul îngenunchind la capul patului și sărutînd mîna cadaverică a lui Bartholoméo.

— Dar, reluă el cu glas tare, tată, dragă tată, trebuie să ne supunem voinței Celui-de-Sus.

— Cel-de-Sus sînt eu, mormăi bătrînul.

— Nu huli, exclamă tînărul, luînd seama că chipul tatălui său căpătase un aer amenințător. Nu huli, căci ai primit împărtășania din urmă și aș fi nemîngîiat dac-ai părăsi viața păcătuind.

— Ascultă-mă ! exclamă muribundul schimonosindu-și buzele.

Don Juan tăcu. O tăcere cumplită se așternu. Printre șuierăturile grele ale viscolului, glasul dulce și acordurile violei care-l acompania abia se mai auzeau, slabe ca lumina în revărsatul zilei. Muribundul zîmbi.

— Îți mulțumesc că ai invitat cîntărețe, că ai adus muzicanți ! O, petreceri, femei tinere și frumoase, albe cu plete negre ! Am să mă bucur de toate plăcerile vieții, căci voi trăi !

— Aiurezi ! Ai întrecut orice margine, spuse don Juan.

— Am descoperit mijlocul de a renaște la viață. Iată ! Caută în sertarul mesei. Deschide-l ! Apasă pe butonul din spatele grifonului !

— L-am deschis, tată.

— Se află acolo un flacon din cristal de stîncă.

— Iată-l.

— Mi-au trebuit douăzeci de ani pentru... În clipa aceea bătrînul simți că i se apropie sfîrșitul și, adunîndu-și toate puterile, zise : După ce-mi voi da duhul, să-mi ungi fără întîrziere trupul cu această apă. Voi renaște.

— Cam puțină, replică tînărul.

Bartholoméo își pierduse graiul, dar mai avea încă puterea să audă și să vadă ; auzind aceste cuvinte, își suci capul spre don Juan cu o mișcare de-o repeziciune uluitoare, grumazul îi rămase întors ca al unei statui de marmură pe care sculptorul a condamnat-o s-o lase să privească într-o parte, ochii săi holbați căpătară o fixitate nefirească. Murise, murise pierzîndu-și singura, ultima iluzie. Căutîndu-și un refugiu în inima fiului său, găsi în ea o groapă mai adîncă decît cea săpată de obicei de oameni pentru morții lor. I se zburlise părul de spaimă, iar privirea lui crispată și imobilă continua să vorbească. Acest tată parcă se scula mînios din groapă spre a-i cere Domnului răzbunare !

— Ei ! s-a sfîrșit cu bătrînul, exclamă don Juan.

Nerăbdător să cerceteze misteriosul flacon la lumina lămpii, așa cum un băutor își cercetează clondirul la sfîrșitul mesei, luă seama că ochii tatălui său păliseră. Cîinele se uita, uluit, cînd la stăpînul său, care zăcea fără suflare, cînd la flaconul cu elixir, imitîndu-l pe don Juan, care, și el, privea rînd pe rînd, cînd la tatăl său, cînd la fiolă. Lampa arunca lumini schimbătoare. Se așternuse liniștea, viola amuțise. Belvidéro tresări : i se păru că tatăl său mișcă brațul. Speriat de expresia aspră a ochilor săi acuzatori, îi închise, așa cum a-i prinde la loc o perdea bătută de vînt într-o noapte de toamnă. Rămase în picioare, pierdut, singur cu gîndurile lui. Deodată, un zgomot strident, ca atunci cînd se deschide un resort ruginit, rupse tăcerea. Don Juan, surprins, fu gata să scape flaconul. O sudoare, mai rece ca oțelul unui pumnal, îi invadă porii. Un cocoș din lemn vopsit apăru dintr-un ceasornic de perete, stri-

gînd de trei ori cucurigu. Era una dintre acele ingenioase mașinării cu ajutorul cărora savanții din acea epocă parveneau să fie treziți din somn la ora pe care și-o fixau pentru a-și continua lucrul. Lumina zorilor însîngera ferestrele. Trecuseră zece ore de cînd don Juan sta dus pe gînduri. Bătrînul ceasornic părea să fie mai plin de credință decît el întru îndeplinirea îndatoririlor sale față de Bartholoméo. Această mașinărie era alcătuită din pîrghii de lemn, din rotițe, șuruburi și arcuri, pe cîtă vreme el poseda acel mecanism hărăzit omului care se cheamă inimă. De teamă să nu rătăcească pe undeva sticluța cu misteriosul lichid, scepticul don Juan o puse la loc în sertarul măsuței gotice. În acest moment solemn auzi venind dinspre coridoare un zgomot nedesluşit : frînturi de glasuri, rîsete înăbușite, pași ușori, foșnetul mătăsii — zarva stîrnită de-o ceată veselă care încearcă să se stăpînească. Ușa se deschise, și prințul, prietenii lui don Juan, cele șapte curtezane, cîntărețele, în bizara dezordine în care se găsesc dansatorii surprinși de lumina dimineții, atunci cînd soarele se luptă cu flăcările palide ale luminărilor, pătrunseră în încăpere pentru a-i prezenta tînărului moștenitor obișnuitele condoleanțe.

— Oh ! Oh ! bietul don Juan ! Te pomenești că a luat în seamă moartea tatălui său, șopti prințul la urechea Brambillei.

— Dar tatăl lui era om cu inimă de aur, răspunse ea.

Totuși, meditațiile nocturne ale lui don Juan îi întipăriseră pe chip o expresie atît de izbitoare încît întreaga ceată amuți dintr-o dată. Bărbații rămaseră nemișcați. Femeile, cu buzele uscate de vin și obrajii palizi de atîtea sărutări, îngenunchează și începură să se roage. Don Juan nu se putu opri să nu tresară cînd văzu splendoarea, veselia, rîsetele, cîntecele, tinerețea, frumusețea, puterea, însăși întruchiparea vieții prosternîndu-se astfel în fața morții. Dar în această încîntătoare Italie, desfrîul și religia se împleteau pe acea vreme atît de perfect încît religia deve-

nise desfrîu, iar desfrîul religie. Prinţul strînse cu duioşie mîna lui don Juan, apoi, după ce chipurile împrumutară pe rînd şi laolaltă aceeaşi grimasă, pe jumătate tristă, pe jumătate indiferentă, această vedenie pieri, lăsînd în urmă camera goală. Era în adevăr o întruchipare a vieţii ! Coborînd scările, prinţul îi spuse Rivarbarellei :

— Hei ! cine ar fi crezut că don Juan este un fanfaron al împietăţii ? Îşi iubeşte tatăl !

— Aţi observat cîinele acela negru ? întrebă Brambilla.

— O să aibă bani cu nemiluita, rosti suspinînd Bianca Cavatolino.

— Puţin îmi pasă ! exclamă mîndra Veronèse, cea care spărsese bomboniera.

— Cum, puţin îţi pasă ! exclamă ducele. Cu averea lui e mai prinţ decît mine.

Mai întîi, don Juan, hărţuit de gînduri, nu se putu hotărî să întreprindă ceva. După ce luă cunoştinţă de comoara strînsă de tatăl său, se înapoie, către seară, în camera mortuară, cu inima plină de-un cumplit egoism. În încăpere se aflau toţi oamenii casei sale ocupaţi să aranjeze ornamentele catafalcului pe care răposatul monsenior urma să fie expus a doua zi, în mijlocul unei superbe camere luminate, curios spectacol, pe care toată Ferrara trebuia să vină să-l admire. Don Juan făcu un semn, şi oamenii săi se opriră buimăciţi şi înfricoşaţi.

— Lăsaţi-mă singur, zise el cu un glas care nu mai semăna cu al lui, şi să nu intraţi în cameră decît atunci cînd voi ieşi eu.

Cînd paşii bătrînului servitor, care plecase ultimul, abia se mai auziră sunînd pe lespezi, don Juan închise grăbit uşa şi, fiind sigur că nu mai e nimeni de faţă, strigă : „Să încercăm !“

Trupul lui Bartholoméo zăcea întins pe-o masă lungă. Spre a ascunde tuturor privirilor hidosul spectacol al unui cadavru pe care decrepitudinea şi slăbiciunea îl făcuseră să semene cu un schelet, îmbălsămătorii întinseseră peste

trup un cearşaf, lăsîndu-i numai capul afară. Nefericita mumie zăcea în mijlocul camerei ; iar cearşaful, subţire şi suplu, îi scotea în evidenţă formele, accentuînd înţepeneala trupului.

Obrazul îi era acoperit cu pete mari, violete, care arătau că trebuie cît mai grabnic îmbălsămat. În ciuda scepticismului cu care se înarmase, don Juan tremură deschizînd magica sticluţă de cristal. Mai înainte de-a sfîrşi operaţia, fu obligat să se oprească o clipă, într-atît de tare îi tremurau mîinile. Dar acest tînăr fusese corupt de la început în mod savant de năravurile unui anturaj desfrînat ; un gînd, demn de ducele de Urbino, îi dădu curaj şi, îmboldit şi de-un viu sentiment de curiozitate, ai fi crezut că Diavolul îi şuflă la ureche aceste cuvinte ce răsunară în inima lui : „Unge un ochi !“ Luă o rufă şi, după ce-o muie cu zgîrcenie în preţiosul lichid, o trecu uşor peste pleoapa ochiului drept al cadavrului. Ochiul se deschise.

— Ah ! Ah ! rosti don Juan, strîngînd în mînă flaconul aşa cum strîngem, în vis, craca de care ne ţinem cînd stăm agăţaţi deasupra unei prăpastii.

Ochiul se umplu de viaţă, părea un ochi de copil înfipt în craniul unui mort. Lumina tremura înlăuntrul lui, înconjurată de-un fluid proaspăt ! Protejat de frumoasele gene negre, scînteia asemeni acelor luciri unice pe care călătorul le zăreşte pîlpîind pe-o cîmpie pustie, în nopţile de iarnă. Acest ochi arzător părea că vrea să năvălească asupra lui don Juan şi parcă gîndea, acuza, condamna, ameninţa, judeca, vorbea, striga, muşca. Toate patimile omeneşti se agitau înlăuntrul său. Rugăminţile cele mai tandre ; o mînie regească, apoi dragostea unei tinere cerînd graţie călăilor ei ; în fine, privirea adîncă pe care o aruncă asupra mulţimii de oameni cel care urcă ultima treaptă a eşafodului. Izbucnea atîta viaţă din acest crîmpei de viaţă încît don Juan, îngrozit, dădu înapoi, şi începu să se plimbe prin cameră, nemaiîndrăznind să privească ochiul acesta pe care-l revedea răsărind pe podea, pe tapiserii.

Camera era presărată cu puncte de foc, de viaţă, de inteligenţă. Peste tot luceau ochi care parcă lătrau la el !

— Ar fi trăit încă o sută de ani, exclamă el fără să vrea în momentul cînd, împins de-o curiozitate diabolică, se opri pentru a contempla mai bine această scînteie luminoasă.

Deodată, pleoapa inteligentă se închise şi se redeschise brusc, ca pleoapa unei femei care consimte. Dacă acum ar fi strigat : „Da !“, don Juan n-ar fi fost mai puţin îngrozit.

„Ce-i de făcut ? gîndi el. Avu curajul să încerce să închidă această pleoapă albă. Dar încercările lui dădură greş.

„Să-l crăp ? Nu cumva aş făptui un paricid ?“ se întrebă el.

— Ba da, spuse ochiul clipind ironic.

— Ha ! Ha ! exclamă don Juan, asta e vrăjitorie curată, şi se apropie, pregătindu-se să strivească ochiul.

O lacrimă mare se rostogoli pe obrajii scofîlciţi ai cadavrului şi căzu pe mîna lui Belvidéro.

— Arde ! strigă el aşezîndu-se.

Această luptă îl obosise, ca şi cum s-ar fi bătut, ca Iacob cu îngerul.

În sfîrşit, se ridică spunînd : „Numai de n-ar ţîşni sînge !“ Apoi, adunîndu-şi tot curajul care-ţi trebuie ca să fii laş, strivi ochiul, apăsîndu-l cu o rufă, dar fără să-l privească. Un geamăt neaşteptat, dar teribil, se auzi. Sărmanul cîine îşi dădea sufletul urlînd.

„O fi făcînd parte din vrăjitorie ?“ se întrebă don Juan privind credinciosul animal.

Don Juan Belvidéro fu socotit de toată lumea un fiu pios. El ridică un monument de marmoră albă pe mormîntul tatălui său şi încredinţă execuţia sculptorilor celor mai celebri artişti ai timpului. Nu se linişti de-a binelea decît în ziua cînd statuia paternelă, îngenuncheată în faţa Religiei, apăsă cu enorma-i greutate mormîntul în fundul căruia îngropă ultima remuşcare care-i atinsese inima într-un moment de istovire. Cînd ajunse în stăpînirea imen-

sei averi strînsă de bătrînul orientalist, don Juan deveni avar. Nu avea, oare, de întreţinut două vieţi omeneşti cu banii lui ? Privirea lui cercetătoare pătrunse în principiul vieţii sociale şi îmbrăţişă cu atît mai bine lumea cu cît acum o vedea printr-un mormînt. Analiză oamenii şi lucrurile dorind să termine cu Trecutul, reprezentat prin Istorie ; cu Prezentul, configurat prin Lege ; cu Viitorul dezvăluit de Religii. Luă spiritul şi materia, le aruncă într-un creuzet şi, negăsind nimic, deveni don Juan !

Stăpîn al iluziilor existenţei, se aruncă tînăr şi frumos, în clocotul vieţii, dispreţuind lumea, dar punînd stăpînire pe ea. Fericirea lui nu se mulţumea a fi fericirea burgheză care se hrăneşte cu rasolul periodic, cu aşternutul încălzit iarna, cu lampa de noapte şi cu papucii cumpăraţi la trei luni o dată. Nu, el se agăţă de existenţă ca o maimuţă care apucă o nucă şi, fără să stea mult pe gînduri, îndepărtează cu dibăcie vulgarele învelişuri ale fructului, ca să cerceteze cu atenţie miezul gustos. Poezia şi sublimele emoţii ale pasiunii omeneşti nu mai puneau în calea lui nici o stavilă. El nu comise greşeala acelor oameni puternici care, închipuindu-şi, din cînd în cînd, că sufletele mici cred în cele mari, acceptă să schimbe gîndurile înalte ale viitorului cu ideile mărunte ale existenţei noastre pămînteşti. Putea, ca şi ei, să meargă cu picioarele pe pămînt şi cu capul în nori ; dar prefera să se aşeze şi să strivească, sub sărutul lui, nu o singură gură de femeie, moale, fragedă şi parfumată ; căci, asemenea Morţii, pe oriunde trecea, devora totul fără ruşine, rîvnind o dragoste a posesiunii, o dragoste orientală, cu desfătări prelungi şi uşoare. Neiubind în femei decît *femeia*, îşi făcu din ironie o a doua natură. Cînd amantele lui se serveau de un pat ca să urce la ceruri, pierzîndu-se într-un extaz îmbătător, don Juan le urma, grav, expansiv, sincer atît cît poate fi un student german. Dar el spunea *Eu*, cînd amanta lui, nebună, pierdută, spunea *Noi!* Ştia ca nimeni altul să se lase sedus de-o femeie. Era întotdeauna destul de puternic ca s-o facă să

creadă că tremură ca un tînăr licean cînd, la primul său bal, îi şopteşte fetei pe care o invită la dans : „Vă place dansul ?“ Dar ştia să şi roşească, să-şi tragă puternica-i sabie, zdrobindu-i pe comandori. Era zeflemea în simplitatea lui şi rîset în lacrimile lui, căci ştia întotdeauna să plîngă ca o femeie care-i spune soţului ei: „Dă-mi un echipaj, sau dacă nu, voi muri de oftică !“ Pentru negustori lumea este un balot sau o grămadă de bilete aflate în circulaţie, pentru cea mai mare parte dintre tineri, ea este o femeie, pentru unele femei, este un bărbat ; pentru unele spirite, este un salon, o gaşcă, un cartier, un oraş ; pentru don Juan, universul era el ! Model de graţie şi de noblеţe, spiritual şi seducător, îşi priponea barca la toate malurile ; dar, lăsîndu-se condus, nu mergea decît pînă unde voia să meargă. Cu cît treceau anii, cu atît se îndoia mai mult. Cercetînd oamenii, ghicea adesea că vitejia era, de fapt, o mare îndrăzneală ; prudenţa, poltronerie ; generozitatea, fineţe ; dreptatea, o crimă, delicateţea, neghiobia, probitatea, ceva organizat, şi, printr-o ciudată fatalitate, observă că oamenii cu adevărat cinstiţi, delicaţi, drepţi, generoşi, prudenţi şi îndrăzneţi nu se bucurau de nici un fel de consideraţie din partea semenilor. „Ce glumă fioroasă ! îşi zicea el. O glumă pe care nu Dumnezeu a născocit-o.“ Atunci, renunţînd la o lume mai bună, nu se dădu de gol niciodată cînd auzea rostindu-se un nume şi îi consideră pe sfinţi pietre, în biserici, asemeni operelor de artă. Astfel, înţelegînd mecanismul societăţii omeneşti, nu ofensă niciodată prea tare prejudecăţile, pentru că nu era chiar puternic ca un călău ; dar se juca cu legile sociale, cu graţia şi spiritul atît de bine redate în scena cu domnul Duminică. Fu aşadar tipul lui Don Juan de Molière, al lui Faust de Goethe, al lui Manfred de Byron, şi al lui Melmoth de Maturin. Imagini grandioase făurite de cele mai mari genii ale Europei, cărora li se vor adăuga fără îndoială acordurile lui Mozart şi poate chiar lira lui Rossini ! Imagini teribile pe care principiul răului ce există în om le eternizează, şi

ale căror copii trec dintr-un secol într-altul : fie că acest tip intră în tratative cu oamenii, încarnîndu-se în Mirabeau; fie că se mulţumeşte să acţioneze în tăcere, ca Bonaparte ; sau să inunde universul cu ironia lui, ca divinul Rabelais ; sau, mai mult, să rîdă de oameni, în loc să-i blesteme, ca mareşalul Richelieu ; sau, poate şi mai bine, să-şi bată joc în acelaşi timp şi de oameni şi de lucruri, aşa cum face cel mai celebru dintre ambasadorii noştri. Dar geniul profund al lui don Juan Belvidéro rezumă, cu anticipaţie, toate aceste genii. Îşi bătea joc de tot şi de toate. Viaţa lui era o batjocură care cuprindea oamenii, lucrurile, instituţiile, ideile. În ce priveşte veşnicia, discutase, între patru ochi, timp de-o jumătate de oră cu papa Iulius al II-lea şi, la sfîrşitul conversaţiei, îi spuse rîzînd :

— Dacă ar trebui să aleg cu orice preţ, mi-ar place mai mult să cred în Dumnezeu decît în Diavol ; puterea unită cu bunătatea oferă întotdeauna mai multe resurse decît cele de care dispune Geniul Răului.

— Da, dar vrerea Domnului e să faci penitenţă în lumea asta...

— Vă gîndiţi deci mereu la indulgenţele dumneavoastră ? răspunse Belvidéro. Ei bine ! eu am, ca să mă pocăiesc de greşelile primei mele vieţi, o existenţă de rezervă.

— Ah ! dacă astfel înţelegi bătrîneţea, exclamă papa, rişti să fii trecut în rîndul sfinţilor.

— După urcarea dumneavoastră în scaunul papal, puteţi crede orice.

Şi merseră să-i vadă pe muncitorii ocupaţi cu construirea imensei bazilici consacrate sfîntului Petru.

— Sfîntul Petru este omul genial care ne-a dăruit îndoita noastră putere, îi spuse lui don Juan papa. Merită cu prisosinţă monumentul acesta. Dar uneori, noaptea, mă gîndesc că un potop ar putea să-l şteargă de pe suprafaţa pămîntului şi va trebui s-o luăm de la capăt...

Don Juan şi papa începură deodată să rîdă ; se înţeleseseră. Un prost s-ar fi dus a doua zi să se distreze cu Iulius al II-lea la Rafael sau în plăcuta Villa-Madama; însă Belvidéro se feri să-l vadă oficiind în calitate de pontif, spre a se convinge că într-adevăr se îndoieşte. Destrăbălîndu-se la Rovere, ar fi putut să se dezmintă şi să înceapă a comenta Apocalipsul.

Această legendă n-a fost totuşi inserată aici pentru a furniza materiale celor ce şi-au pus în gînd să scrie memorii asupra vieţii lui don Juan ; ci a fost amintită pentru a dovedi oamenilor cinstiţi că Belvidéro n-a murit în duelul său cu o piatră, aşa cum unele litografii ar vrea să ne facă să credem. Cînd don Juan atinse vîrsta de şaizeci de ani, veni să se stabilească în Spania. Acolo, cu toată vîrsta înaintată, se căsători cu o tînără şi fermecătoare andaluză. Dar, din prea multă socoteală, nu fu nici soţ, nici tată bun. El îşi dăduse seama că nu sîntem iubiţi cu adevărată duioşie decît de femeile la care nu ne gîndim niciodată. Dona Elvira, crescută în pioşenie de-o mătuşă bătrînă, undeva în fundul Andaluziei, într-un castel, la cîteva leghe de San-Lucar, era numai devotament şi graţie. Don Juan ghici îndată că această tînără femeie este una dintre fiinţele care luptă îndelung cu pasiunea înainte de a ceda ; spera deci s-o păstreze virtuoasă pînă la moarte. Fu o glumă luată în serios, o partidă de şah pe care vru s-o joace la bătrîneţe. Ţinînd seama de toate greşelile comise de către tatăl său Bartholoméo, don Juan decise să folosească cele mai neînsemnate acţiuni ale bătrîneţii lui pentru ca drama care trebuia să se întîmple pe patul său de moarte să izbîndească. Astfel, o parte din bogăţiile pe care le stăpînea rămaseră ascunse în pivniţele palatului său din Ferrara, unde se ducea foarte rar. Cam jumătate din averea sa fu transferată într-o rentă viageră, pentru a interesa atît pe soţie cît şi pe copii să trăiască cît mai mult, un fel de şiretenie, pe care şi tatăl lui ar fi trebuit s-o folosească, dar această violenie machiavelică nu-i prea fu de folos.

Tînărul Philippe Belvidéro, fiul său, deveni un spaniol tot atît de evlavios pe cît era tatăl său de nelegiuit, poate în virtutea proverbului : *copilul risipitor se potriveşte cu un tată zgîrcit.*

Don Juan îl alese pe abatele din San-Lucar pentru a dirija conştiinţa ducesei de Belvidéro şi a lui Philippe. Acest preot era un om sfînt, înalt, admirabil de bine proporţionat, cu ochi negri, frumoşi, cu un cap asemeni lui Tiberiu, sleit de posturi, palid de abstinenţă şi supus zilnic tentaţiei, aşa cum sînt toţi singuraticii. Bătrînul nobil spera să mai poată ucide un preot înainte de a-şi încheia primul contract cu viaţa. Dar fie că abatele era tot atît de tare cît şi don Juan, fie că dona Elvira avu mai multă prudenţă şi virtute decît putea Spania să le dăruiască femeilor, don Juan fu constrîns să-şi petreacă ultimele zile ca un popă de ţară, în deplină linişte, la el acasă. Cîteodată îşi făcea o plăcere din a surprinde fie pe fiul său, fie pe nevastă-sa încălcîndu-şi obligaţiile religioase, căci ţinea cu străşnicie ca ei să-şi îndeplinească toate îndatoririle impuse credincioşilor de biserica romană. În fine, se arăta din cale-afară de fericit atunci cînd îi auzea pe galantul abate din San-Lucar, pe dona Elvira şi pe Philippe dezbătînd un caz de conştiinţă. Totuşi, cu toată grija prodigioasă pe care nobilul don Juan Belvidéro o acorda persoanei sale, zilele decreptitudinii sosiră ; şi, odată cu vîrsta suferinţei, sosiră şi vaietele de neputinţă, vaiete cu atît mai sfîşietoare pe cît era mai vie amintirea clocotitoarei sale tinereţi şi voluptuoasei sale maturităţi. Acest om, care ajunsese cu batjocura pînă-acolo încît îi silea pe ceilalţi să creadă în legile şi principiile de care el însuşi îşi bătea joc, adormea seara cu un *poate* pe buze ! Acest model al *bon-ton*-ului, acest duce puternic al orgiei, curtean superb, acest om care, exercitîndu-şi farmecul, storsese inimile femeilor aşa cum o spălătoreasă stoarce o rufă, acest om de geniu se înăbuşea în fiecare clipă, chinuit de sciatică şi torturat de gută. Dinţii îl părăseau unul după altul, aşa cum, la sfîrşitul

unei petreceri, doamnele cele mai chipeşe şi mai frumos gătite pleacă, una cîte una, lăsînd salonul pustiu şi fără mobile. În fine, mîinile sale îndrăzneţe tremurau ca varga, picioarele zvelte i se împleticeau şi, într-o seară, apoplexia îl înşfăcă de gîtlej cu degetele-i lacome şi necruţătoare. Ajunsese să creadă că şubrezenia trupului său se datora lipsei de devotament a fiului şi soţiei şi că îngrijirile lor duioase şi pline de delicateţe nu izvorau din dragoste, ci îi erau administrate numai pentru că-şi plasase toată averea în rente viagere. Cînd auzeau asemenea reproşuri nedrepte, Elvira şi Philippe vărsau lacrimi amare şi se arătau de două ori mai grijulii faţă de bănuitorul moşneag, a cărui voce spartă se îmblînzea rostind : „Prietenii mei, draga mea nevastă, mă iertaţi, nu-i aşa ? Vă chinuiesc, nu ? Vai, Doamne ! cum te foloseşti de mine ca să pui la încercare aceste două fiinţe cereşti ? Eu, care ar fi trebuit să le fiu bucuria, le sînt azi nenorocirea.“ Astfel îi ţintuia la căpătîiul patului său, făcîndu-i să uite luni întregi de nerăbdare şi de cruzime într-un singur ceas în care desfăşura în faţa lor nesecatele comori ale graţiei şi falsei lui iubiri. În calitate de tată, acest sistem îi aduse mult mai multe izbînzi decît sistemul pe care-l folosise odinioară tatăl său. În fine, boala lui se înrăutăţi într-atît încît, ca să-l aşeze în pat, trebuia să-l manevreze ca pe-o felucă atunci cînd pătrundea într-un canal plin de primejdii. Apoi sosi şi ziua morţii. Acest ins strălucitor şi sceptic, a cărui judecată supravieţuia celei mai teribile dintre toate distrugerile, se văzu între un medic şi un duhovnic, două personaje pe care le ura din tot sufletul. Dar îşi stăpîni furia. Nu exista oare, pentru el, o lumină strălucitoare dincolo de pînza viitorului ? Pe această pînză, de plumb pentru alţii şi diafană pentru el, uşoarele, fermecătoarele delicii ale tinereţii dansau asemeni unor umbre.

Într-o frumoasă seară de vară, don Juan simţi apropierea morţii. Cerul Spaniei era de-o admirabilă limpezime, portocalii îmbălsămau aerul, stelele răspîndeau lumini vii

și proaspete, natura întreagă părea să-l asigure că în curînd va reveni la viață, feciorul lui pios și supus îl privea cu dragoste și respect. Către ora unsprezece vru să rămînă singur cu această făptură candidă.

— Philippe, îi spuse el cu o voce atît de duioasă și de caldă încît tînărul tresări și lăcrimă de fericire ; niciodată acest tată neînduplecat nu vorbise astfel : Philippe ! Ascultă-mă, fiul meu, vorbi mai departe muribundul. Sînt un păcătos fără seamăn. Toată viața m-am gîndit la clipa morții mele. Am fost, pe vremuri, prietenul marelui papă Iulius al II-lea. Acest ilustru pontif se temea că excesiva iritare a simțurilor mele mă va face să comit vreun păcat ucigător în clipele care despart împărtășania de moarte ; mi-a dăruit o sticluță plină cu apă sfințită ce izvorăște din stîncile deșertului. Am păstrat taina acestui elixir oferit din mărinimia pontifului Bisericii, dar azi sînt dator să dezvălui această taină fiului meu, *in articulo mortis*. Vei găsi această sticluță în sertarul măsuței gotice care a stat tot timpul la capătul patului meu... Prețiosul cristal ți-ar mai putea fi de folos, iubitul meu Philippe. Jură-mi, pe veșnica ta mîntuire, că vei îndeplini întocmai porunca mea.

Philippe își privi tatăl. Don Juan știa să citească destul de bine expresia sentimentelor pe un chip omenesc pentru a nu muri liniștit văzînd această privire, așa cum tatăl său murise deznădăjduit atunci cînd îi zărise privirea.

— Meritai un alt fel de tată, continuă don Juan. Îndrăznesc să-ți mărturisesc, copilul meu, că în momentul în care respectabilul abate din San-Lucar îmi dădea împărtășania pe patul morții, mă gîndeam la incompatibilitatea celor două puteri atotputernice : puterea Diavolului și puterea lui Dumnezeu.

— Oh ! tată !

— Și îmi spuneam că, în momentul cînd Satan va ajunge la împăcare, va trebui, sub amenințarea de a fi socotit un mare ticălos, să prevadă iertarea pentru adepții lui.

Acest gînd mă urmărește. Mă voi duce deci în iad, fiule, dacă nu vei îndeplini întocmai porunca mea.

— Oh ! tată ! Rostește-o neîntîrziat !

— Îndată ce voi fi închis ochii, continuă don Juan, poate după cîteva minute, vei lua trupul meu, cald încă, și-l vei întinde pe masa din mijlocul camerei. Apoi vei stinge lampa ; lumina stelelor îți va fi de ajuns. Îmi vei scoate veșmintele de pe trup ; rostind *Tatăl Nostru* și *Ave*, cu tot sufletul îndreptat spre Dumnezeu, te vei îngriji să umezești cu această apă sfîntă ochii mei, buzele, capul și obrazul, apoi, rînd pe rînd, mîinile, picioarele și restul trupului ; dar, scumpul meu fiu, puterea lui Dumnezeu este atît de mare încît ce se va întîmpla să nu te tulbure întru nimic !

Simțind că moartea pune stăpînire pe el, don Juan adăugă cu glas poruncitor : „Ia seama să nu spargi sticluța !“ Apoi își dădu sufletul în brațele fiului său, care îi udă din belșug obrazul ironic și palid cu lacrimi.

Era aproape de miezul nopții cînd don Philippe Belvidéro așeză cadavrul tatălui său pe masă. După ce îi sărută fruntea încruntată și părul alb, stinse lampa. Lumina slabă a lunii, ale cărei raze ciudate iluminau cîmpia, abia îi îngădui piosului don Philippe să zărească trupul tatălui său, nedeslușit, ca o pată albă în mijlocul întunericului. Tînărul îmbibă cu lichid o bucățică de pînză și, adîncit în rugăciune, unse cu luare-aminte acest cap sfînt, înconjurat de liniștea adîncă. Auzea parcă șoapte și freamăte, dar își zicea că e vîntul care clatină coroanele pomilor. Cum sfîrși de uns brațul drept, se simți strîns de gît cu putere de un braț tînăr și viguros, brațul tatălui său ! Scoase un țipăt sfîșietor și scăpă sticluța, care se sparse. Lichidul se evaporă. Oamenii din castel alergară, aducînd cu ei făclii. Strigătul neomenesc îi înspăimîntase și îi uimise, de parcă trîmbița Judecății de apoi ar fi cutremurat universul. Într-o clipă, camera se umplu de oameni. Cutremurați de spaimă, îl zăriră pe don Philippe leșinat, dar țintuit de

— *Te Deum laudamus !* rosti adunarea.

— Duceţi-vă la toţi dracii, netoţilor ! Dumnezeu, Dumnezeu ! *Carajos demonios,* vite, sînteţi tot atît de stupizi ca bătrînul vostru Dumnezeu !

Şi un torent de înjurături se dezlănţui, ca erupţia rîului de lavă fierbinte a Vezuviului.

— Deus sabaoth ! sabaoth ! strigară credincioşii.

— Batjocoriţi pe maiestatea Infernului ! răspunse don Juan scrîşnind din dinţi.

Braţul viu ţîşni din raclă şi ameninţă adunarea, făcînd gesturi pline de disperare şi batjocură.

— Sfîntul ne binecuvîntează, ziseră femeile bătrîne, copiii şi logodnicii, oamenii creduli.

Iată cum sîntem adesea înşelaţi în ceea ce adorăm. Omul superior îşi bate joc de cei care-i aduc laude, şi aduce laude uneori celor de care îşi bate joc în adîncul inimii.

În clipa cînd abatele, prosternat în faţa altarului, cînta : *Sancte Johannes, ora pro nobis* ! auzi foarte clar : *O coglione !*

— Ce se petrece acolo sus ? strigă stareţul văzînd racla mişcîndu-se.

— Sfîntul se preface a fi diavol, răspunse abatele.

Atunci, ţeasta vie se smuci şi se desprinse cu violenţă de trupul fără viaţă, prăbuşindu-se pe craniul oficiantului.

— Aminteşte-ţi de dona Elvira ! urlă capul, zdrobind capul abatelui.

Acesta scoase un strigăt înfiorător, care tulbură ceremonia. Toţi preoţii alergară şi îşi înconjurară stăpînul.

— Imbecilule, mai spune că există un Dumnezeu ! strigă glasul în clipa în care abatele, cu ţeasta zdrobită, îşi dădea duhul !

Traducere de VIRGIL TEODORESCU

brațul puternic al tatălui său, care i se încleștase în jurul grumazului. Apoi văzură, fără să le vină a crede ochilor, capul lui don Juan, tot atît de tînăr și de frumos ca acela al lui Antinous, un cap cu păr negru, cu ochi strălucitori, cu buze roșii, și care se agita fioros, neputînd să clintească lețul de care era legat. Un servitor bătrîn strigă : „Minune“ ! Și toată lumea strigă după el : „Minune !“ Evlavioasa dona Elvira, nepunînd temei pe minunile magiei, trimise îndată după abatele din San-Lucar. Cînd acesta sosi și văzu cu ochii săi nemaipomenita întîmplare, ca orice preot cu mintea ageră care nu se gîndește decît cum să-și sporească veniturile, hotărî pe loc să nu piardă prilejul. Așadar, fără a sta pe gînduri, aduse la cunoștința celor de față că nobilul don Juan va fi trecut în rîndul sfinților și că slujba apoteozei va avea loc în biserica sa, care se va numi din acea zi *San-Juan-de-Lucar*. La aceste cuvinte, capul făcu o strîmbătură batjocoritoare. Ținînd seama că spaniolii se dau în vînt după asemenea solemnități, se prea poate ca slujba religioasă prin care parohia din San-Lucar consfințea strămutarea *fericitului don Juan Belvidéro* în rîndul sfinților să fi avut loc. Cîteva zile după moartea acestui ilustru nobil, vestea miracolului reînvierii sale neizbutite pe deplin făcuse ocolul satelor din jurul localității San-Lucar, pe-o rază de mai mult de cincizeci de leghe, și merita să-i vezi pe oameni cum se îmbulzeau, șoptind pe la răscrucile drumurilor ; veneau din toate părțile, ademeniți de un *Te Deum* îngînat la lumina făcliilor. Antica moschee a mănăstirii din San-Lucar, splendid edificiu construit de mauri, sub bolțile căreia răsuna de trei secole numele lui Isus Hristos, care înlocuise numele lui Alah, se dovedea neîncăpătoare pentru mulțimea de oameni care alergaseră să vadă ceremonia. Înghesuiți ca furnicile, hidalgo în mantii de catifea și săbiile pe șold stăteau în picioare în jurul stîlpilor, fără să poată afla un locșor pentru a-și îndoi genunchii, pe care numai în sfîntul sălaș îi îndoiau. Țărănci chipeșe, sub ale căror fuste înzorzonate se ghiceau

formele adorabile, ţineau de braţ moşnegi cu părul alb. Flăcăi cu ochi focoşi stăteau alături de femei bătrîne îmbrăcate de sărbătoare. Erau apoi perechi ce tremurau de fericire, logodnice curioase aduse acolo de drăguţii lor, fete de curînd măritate, copii ţinîndu-se fricoşi de mînă. O mulţime pestriţă purtînd veşminte violent colorate, care-ţi zăpăceau privirea, podoabe ieftine, încărcate cu flori, vorbind în şoaptă, stîrnind un murmur în tăcerea nopţii. Uşile mari ale bisericii se dădură în lături. Cei care, veniţi prea trîziu, rămaseră afară, vedeau de departe, prin cele trei portaluri deschise, o scenă pe care vaporoasele decoraţiuni ale operei noastre moderne n-ar fi capabile s-o redea nici pe departe. Cucernici şi păcătoşi, grăbiţi să cîştige bunăvoinţa noului sfînt, aprinseră întru slăvirea sa mii de lumînări în această imensă biserică, lumini captivante, care împrumutau aspecte magice monumentului. Arcadele negre, coloanele şi capitelurile, capelele adînci şi strălucitoare, suflate în aur şi argint, galeriile, sculpturile sarazine, amănuntele cele mai delicate ale acestei fine sculpturi, ieşeau mai bine în evidenţă sub belşugul de lumină, ca ciudatele şi capricioasele figuri care prind chip în spuza aprinsă. Părea o mare de foc, dominată, în fundul bisericii, de strana aurită de lîngă altarul principal, al cărui nimb de raze nu era mai prejos ca nimbul soarelui răsare. Dar splendoarea lămpilor de aur, a candelabrelor de argint, a drapelelor, a odăjdiilor, a sfinţilor şi *ex-voto*, păleau în faţa raclei unde odihnea don Juan. Trupul nelegiuitului scăpăra de pietre preţioase, de flori, cristaluri, diamante, aur, pene tot atît de albe ca şi aripile serafimilor, şi înlocuia pe altar o icoană a lui Crist. În jurul lui străluceau numeroase lumînări, care aruncau în aer unde luminoase. Bunul abate din San-Lucar, gătit în veşminte pontificale, purtînd mitra împodobită cu pietre scumpe, haina sa albă şi cîrja sa episcopală turnată în aur, trona, rege al corului, pe-un jilţ împărătesc, în mijlocul întregului său cler, com-

pus din bătrîni nemișcați, cu părul argintat, îmbrăcați în ușoare veșminte albe, care îl înconjurau asemeni sfinților duhovnici pe care pictorii îi grupează în jurul Celui Etern. Marele dascăl și demnitarii consiliului canonic, decorați cu insignele strălucitoare ale rangului lor bisericesc, se duceau și veneau prin norii fumului de tămîie, asemeni astrelor ce se învîrtesc pe firmament. Cînd ora triumfului sosi, clopotele treziră ecourile cîmpiei, și această imensă adunare înălță spre Tatăl ceresc primul strigăt de laudă al *Te Deum*-ului. Sublim strigăt ! Se împleteau glasuri pure și ușoare, glasuri de femei în extaz, amestecate cu glasurile grave și hotărîte ale bărbaților, mii de glasuri atît de puternice încît orga, cu tot mugetul tuburilor sale, nu mai izbutea să le domine. Doar notele pătrunzătoare ale glasurilor copiilor din cor și accentele adînci ale vocii de bas trezeau gînduri gingașe, căci ele înfățișau copilăria și forța, în acest concert fermecător de voci omenești contopite întru slăvirea dragostei.

— *Te Deum laudamus !*

Din mijlocul catedralei negre, plină de femei și de bărbați îngenuncheați, cîntecul porni asemenea unei dîre de lumină fulgerînd în noapte, iar liniștea fu spartă ca de-o bubuitură de tunet. Vocile suiră dimpreună cu norii fumului de tămîie, care aruncau văluri diafane și albăstrui asupra fantasticelor minuni de arhitectură. Nu era decît bogăție, mireasmă, lumină și cîntec. În momentul în care imnul de dragoste și recunoștință se avîntă către altar, don Juan, prea politicos ca să tacă, prea spiritual ca să nu înțeleagă batjocura, răspunse printr-un rîs fioros și se întinse în racla sa. Dar Diavolul, făcîndu-l să se gîndească la riscul de a fi luat drept un om obișnuit, drept un sfînt, un Boniface, un Pantaléon, tulbură imnul de dragoste, scoțînd un urlet sporit de miile de voci ale Infernului. Pămîntul preamărea, cerul blestema. Biserica se cutremură din vechile ei temelii.

— *Te Deum laudamus !* rosti adunarea.

— Duceți-vă la toți dracii, netoților ! Dumnezeu, Dumnezeu ! *Carajos demonios*, vite, sînteți tot atît de stupizi ca bătrînul vostru Dumnezeu !

Și un torent de înjurături se dezlănțui, ca erupția rîului de lavă fierbinte a Vezuviului.

— Deus sabaoth ! sabaoth ! strigară credincioșii.

— Batjocoriți pe maiestatea Infernului ! răspunse don Juan scrîșnind din dinți.

Brațul viu țîșni din raclă și amenință adunarea, făcînd gesturi pline de disperare și batjocură.

— Sfîntul ne binecuvîntează, ziseră femeile bătrîne, copiii și logodnicii, oamenii creduli.

Iată cum sîntem adesea înșelați în ceea ce adorăm. Omul superior își bate joc de cei care-i aduc laude, și aduce laude uneori celor de care își bate joc în adîncul inimii.

În clipa cînd abatele, prosternat în fața altarului, cînta : *Sancte Johannes, ora pro nobis* ! auzi foarte clar : *O coglione !*

— Ce se petrece acolo sus ? strigă starețul văzînd racla mișcîndu-se.

— Sfîntul se preface a fi diavol, răspunse abatele.

Atunci, țeasta vie se smuci și se desprinse cu violență de trupul fără viață, prăbușindu-se pe craniul oficiantului.

— Amintește-ți de dona Elvira ! urlă capul, zdrobind capul abatelui.

Acesta scoase un strigăt înfiorător, care tulbură ceremonia. Toți preoții alergară și își înconjurară stăpînul.

— Imbecilule, mai spune că există un Dumnezeu ! strigă glasul în clipa în care abatele, cu țeasta zdrobită, își dădea duhul !

Traducere de VIRGIL TEODORESCU

La vreo sută de paşi de Vendôme, pe malurile rîului Loir, se poate vedea o casă veche, cafenie, cu acoperişul foarte înalt — şi atît de izolată încît nu veţi găsi în preajmă-i nici acele tăbăcării urît-mirositoare, nici acele hanuri mizerabile pe care le întîlnim pe la marginile mai tuturor orăşelelor. În faţa casei se află o grădină ce se întinde pînă pe malul gîrlei şi unde tufele de merişor — care pe vremuri erau tunse şi formau alei — cresc astăzi în voia lor. Cîteva sălcii, cu rădăcinile în apă, au crescut repede, ca şi gardul viu, încît casa e pe jumătate ascunsă privirilor. Buruieni de tot felul împodobesc cu frumoasa lor vegetaţie taluzul malului. Pomii, neîngrijiţi de zece ani, nu mai dau fructe, iar lăstarii lor alcătuiesc un adevărat desiş. Spalierele par nişte adevărate păduri. Potecile, cîndva aşternute cu nisip fin, sînt acum năpădite de iarbă-grasă ; la drept vorbind, nici nu se mai văd. De sus, de pe muntele încununat de ruinile vechiului castel al ducilor de Vendôme — singurul loc de unde privirea poate îmbrăţişa întreaga proprietate — ai impresia că odinioară, într-o epocă greu de precizat, pe moşia asta se desfăta cine ştie ce nobil, ocupîndu-se de trandafiri, de lalele, cu un cuvînt, amator de horticultură, dar, mai ales, mare amator de fructe de soi. Se mai poate vedea un umbrar sau, mai bine zis, rămăşiţele unui umbrar, cu o masă pe care intemperiile încă nu au distrus-o de tot. Privind grădina asta care nu mai este, nu-i greu să ghiceşti acele bucurii negative ale unei tihnite vieţi de provincie, aşa cum poţi reconstitui viaţa unui bun negustor citindu-i epitaful de pe mormînt. Parcă anume pentru a ne întregi ideile triste şi duioase care ne cuprind, unul dintre pereţi ne oferă imaginea unui cadran solar, ornat

de o inscripţie burghez de creştinţă : *Ultimam cogito !*[1] Acoperişul casei e oribil de distrus, persienele sînt trase, balcoanele pline de cuiburi de rîndunică, uşile veşnic închise. Spaţiile dintre pavele sînt năpădite de buruieni, ferecăturile sînt mîncate de rugină. Luna şi soarele, vara, iarna, zăpada au mîncat lemnăria, au scorojit podelele, au distrus zugrăvelile. Tăcerea sumbră care domneşte acolo nu e tulburată decît de păsări, pisici, dihori, guzgani şi şoareci care umblă de colo pînă colo în toată voia, se încaieră, se sfîşie. O mînă nevăzută a scris pretutindeni cuvîntul *mister*.

Dacă, mînat de curiozitate, veţi privi casa dinspre stradă, veţi băga de seamă o poartă înaltă şi boltită în care copiii din împrejurimi au făcut numeroase găuri. Mai tîrziu, am aflat că poarta era de zece ani blocată. Prin aceste spărturi neregulate, aţi fi putut observa desăvîrşita armonie care există între aspectul grădinii şi cel al curţii. Şi aici, şi dincolo, aceeaşi paraginâ. Pavelele sînt încadrate de buruieni. Pereţii sînt brăzdaţi de crăpături enorme, cu marginile înnegrite şi înlănţuite de miile de vrejuri ale parachernitelor. Treptele intrării sînt smintite de la locul lor, funia clopotului e numai putregai, streşinile sînt fărîmate. Ce trăsnet din ceruri să fi căzut acolo ? Care tribunal să fi poruncit a se azvîrli germenii nimicirii peste această aşezare omenească ? L-a supărat cineva pe Dumnezeu ? A trădat cineva Franţa ? Iată ce întreabă lumea. Dar reptilele se tîrăsc fără a răspunde. Această casă goală şi pustie este o imensă enigmă, pe care nimeni n-a izbutit s-o dezlege.

Odinioară, acolo era o mică feudă ce se numea Grande-Bretèche. Pe cînd locuiam la Vendôme, o bucată de vreme am simţit o vie plăcere să privesc această ciudată aşezare. Nu era oare mai interesantă decît nişte ruini? Ruinile se asociază cu unele amintiri a căror autenticitate nu poate fi pusă la îndoială; dar aşezarea asta — care încă

[1] Gîndeşte-te la ceasul tău din urmă ! (Lat.) (N.t.)

stătea în picioare, deşi un braţ răzbunător o dărăpăna cu încetul — avea secretul ei, un gînd necunoscut ; ea trăda cel puţin un capriciu. De cîte ori, serile, nu mă apropiam de gardul viu, crescut în paraginä, care împrejmuia curtea ! Fără să iau seama la zgîrieturi, pătrundeam în această grădină a nimănui, în această proprietate care nu mai era nici publică nici particulară ; şi ceasuri întregi priveam dezordinea din juru-mi. Nu voiam să pun nici o întrebare nici unui locuitor mai vorbăreţ, care mi-ar fi putut împărtăşi povestea acestui bizar spectacol. Acolo, îmi imaginam tot felul de poveşti plăcute, mă dedam unor mici dezmăţuri melancolice, care mă încîntau.

Căci a afla taina — poate, vulgară — a acelei case părăsite, ar fi însemnat să renunţ la toată poezia cu care mă îmbătam. Pentru mine, acel refugiu reprezenta imaginile cele mai variate ale vieţii omeneşti, întunecată de nefericiri : cînd o mănăstire fără călugări, cînd un ţintirim fără morţii care-ţi vorbesc prin epitafurile de pe lespezi ; astăzi îmi părea a fi casa unui lepros, mîine cea a Atrizilor — dar cel mai adesea îmi venea în minte provincia, cu ideile ei reculese, cu viaţa ei de clepsidră. În grădina aceea am plîns adesea ; niciodată n-am rîs însă. De cîte ori nu m-am simţit cuprins de teamă auzind, deasupra capului, fîlfîitul înăbuşit al aripilor vreunui guguştiuc grăbit ! Pămîntul e jilav ; la tot pasul trebuie să te fereşti de şopîrlele, de viperele, de broaştele care se plimbă de colo pînă colo în deplina libertate a naturii ; dar mai ales trebuie să te fereşti de frig, căci după numai cîteva clipe simţi pe umeri o mantie de gheaţă — ca mîna comandorului pe grumazul lui Don Juan. Într-o seară m-au trecut toţi fiorii : vîntul pusese în mişcare o giruetă veche şi ruginită, care scîrţîia aşa fel încît mi se păruse că însăşi casa gemea tocmai în clipa cînd imaginaţia mea încheiase o dramă destul de sinistră în chip de explicaţie a acestui monument al durerii. M-am întors la hanul meu, pradă gîndurilor celor mai negre. După ce am cinat, mă po-

menesc că-mi intră în odaie hangița și, cu un aer misterios, îmi spune :

— Domnule, a venit domnul Regnault.

— Dar cine-i domnul Regnault ?

— Cum, domnul nu-l cunoaște pe domnul Regnault ? Vai, curios ! spuse ea ieșind din odaie.

N-a trecut mult și a apărut un bărbat înalt, firav, îmbrăcat în negru, cu pălăria în mînă, cu înfățișarea unui berbec gata să se năpustească asupra rivalului său, arătîndu-mi o frunte teșită, o scăfîrlie mică și ascuțită și o față palidă, care semăna îndeajuns cu un pahar de apă murdară. Avea aerul unui ușier de minister. Necunoscutul purta o haină veche, cu marginile foarte uzate ; dar la jaboul cămășii avea un diamant, iar la urechi cercei de aur.

— Domnule, cu cine am onoarea ? am întrebat.

Necunoscutul se așeză pe un scaun, lîngă focul meu, își puse pălăria pe o măsuță și îmi răspunse frecîndu-și mîinile :

— A, ce frig e. Domnule, eu sînt domnul Regnault.

M-am înclinat, zicîndu-mi în gînd : „Caută".

— Sînt notar la Vendôme, continuă el.

— Încîntat, domnule, i-am răspuns, dar, pentru motive care mă privesc, n-am de gînd să-mi fac testamentul.

— O clipă, reluă el ridicînd mîna ca pentru a mă opri să continui. Dați-mi voie, domnule, dați-mi voie ! Am aflat că vă plimbați din cînd în cînd prin grădina de la Grande-Bretèche.

— Da, domnule.

— O clipă, spuse el repetînd gestul, acest lucru constituie un adevărat delict. Domnule, am venit ca, în numele și în calitate de executor testamentar al defunctei contese De Merret, să vă rog să renunțați la vizitele dumneavoastră. O clipă ! Nu sînt turc și nu vreau să vă acuz de vreo crimă. De altfel, aveți tot dreptul să nu cunoașteți împrejurările care mă silesc să las în paragină cel mai frumos palat din Vendôme. Cu toate astea, domnule,

păreţi a fi un om instruit ; ar trebui să ştiţi că legea interzice, sub sancţiuni aspre, violarea unei proprietăţi împrejmuite. Un gard viu e ca un zid. Adevărat însă că starea în care se află casa ar putea scuza curiozitatea dumneavoastră. Eu, unul, n-aş avea nimic împotrivă să umblaţi cît doriţi prin casa asta ; dar însărcinat fiind să execut voinţa testatoarei, am onoare, domnule, să vă rog să nu mai intraţi în grădină. Nici eu însumi, domnule, de la deschiderea testamentului, n-am mai călcat în acea casă care, după cum am avut onoarea a vă comunica, depinde de succesiunea doamnei De Merret. Ne-am limitat la a constata uşile şi ferestrele în scopul fixării impozitelor anuale pe care le plătesc din fondurile lăsate în acest scop de defuncta doamnă contesă. A, stimate domnule, testamentul ei a făcut multă zarvă în Vendôme.

Spunînd acestea, bravul domn Regnault se opri o clipă pentru a-şi sufla nasul. I-am respectat limbuţia, înţelegînd de minune că succesiunea doamnei De Merret era evenimentul vieţii sale, întreaga sa reputaţie, glorie, restauraţie. Trebuia să spun adio frumoaselor mele visări, romanelor mele ; iată de ce nu m-am împotrivit plăcerii de a afla adevărul în chip oficial.

— Domnule, i-am spus, dacă nu sînt indiscret, cum se explică toată ciudăţenia ?

La vorbele astea, chipul notarului se lumină de acea plăcere pe care o simt maniacii cînd li se oferă prilejul să vorbească despre ideea lor fixă. Plin de un fel de îngîmfare, notarul îşi ridică gulerul cămăşii, îşi scoase tabachera, o deschise, mi-o întinse ; după gestul meu de refuz, luă o priză copioasă. Era fericit ! Cine nu are vreo idee fixă nu ştie cît de frumosă poate fi viaţa. „O idee fixă reprezintă punctul de mijloc între pasiune şi monomanie.“ În clipa aceea am înţeles în toată vastitatea ei această frumoasă sentenţă a lui Sterne[1] şi mi-am format o idee com-

[1] Laurence Sterne (1713—1768), romancier englez. (N.t.)

pletă despre bucuria cu care unchiul Tobie încăleca, ajutat de Trim, calul său de luptă.

— Domnule, îmi spuse domnul Regnault, eu am fost primul secretar de cancelarie al maestrului Rognin, de la Paris. Excelent birou de notariat — poate că aţi auzit de el ! Nu ? Cu toate astea, un nefericit eşec l-a făcut celebru. Neavînd destulă avere ca să pot practica la Paris — în 1816, cînd preţurile funcţiilor crescuseră — am preluat biroul predecesorului meu. Aveam rude la Vendôme — printre ele şi o mătuşă foarte bogată, care mi-a dat-o pe fie-sa în căsătorie.

Domnule, reluă el după o scurtă pauză, într-o seară, trei luni după ce fusesem aprobat de excelenţa-sa ministrul justiţiei, am fost convocat de doamna contesă De Merret la castelul său de la Merret. Camerista — o fată vrednică, ce slujeşte astăzi în această pensiune — mă aştepta la scară, într-una din caleştile doamnei contese. A, o clipă ! uitasem să vă spun, domnule, că domnul conte De Merret murise la Paris, cu două luni înainte de a mă fi stabilit eu aici. Murise în mod mizerabil, pe urma exceselor de tot felul. Înţelegeţi, nu ? După ce i s-a prăpădit soţul, doamna contesă a părăsit casa de la Grande-Bretèche, luînd cu ea şi mobilierul. Spun unii că ar fi pus pe foc mobila, tapiseriile, în sfîrşit, toate lucrurile fără mare valoare care umpleau spaţiul actualmente închiriat sus-numitului domn... (Doamne, dar ce tot spun ! Vă rog să mă scuzaţi, credeam că dictez un contract de închiriere.) Şi pe care le-a ars, reluă notarul, pe cîmpul de la Merret. Aţi fost vreodată la Merret, domnule ? Nu, răspunse tot el. A, ce locuri frumoase !

Timp de vreo trei luni, continuă notarul clătinînd uşor din cap, domnul conte şi doamna contesă trăiseră cam ciudat ; nu mai primeau pe nimeni, doamna locuia la parter iar domnul la catul întîi. După ce doamna contesă a rămas singură, nu s-a mai arătat decît la biserică. Mai apoi, cînd unii prieteni şi prietene veneau la castel s-o

vadă, refuza să-i primească. Încă din clipa cînd a părăsit proprietatea de la Grande-Bretèche pentru a se muta la Merret, era foarte schimbată. Scumpa doamnă... (spun „scumpa" pentru că ea mi-a dăruit diamantul acesta ; de-altfel, n-am văzut-o decît o dată !). Va să zică, scumpa doamnă contesă era foarte bolnavă ; sînt sigur că nu mai nădăjduia să se facă bine, căci s-a prăpădit fără a voi să mai apeleze la vreun medic ; de aceea multe doamne au crezut că nici nu mai era în toate minţile. Domnule, am fost deci foarte surprins aflînd că doamna De Merret are nevoie de serviciile mele. Multă lume se interesa de istoria asta. Deşi era tîrziu, pînă seara toată lumea aflase că fusesem chemat la Merret. Pe drum, camerista răspundea destul de nelămurit la întrebările mele ; totuşi, mi-a spus că ziua stăpîna ei fusese grijită de preotul de la Merret şi că se părea că nu va mai trăi pînă dimineaţa.

Pe la ceasurile unsprezece am sosit la castel. Am urcat scara cea mare. După ce am străbătut mai multe încăperi înalte şi negre, al dracului de reci şi de umezi, am intrat în dormitorul de onoare, unde se afla doamna contesă. Judecînd-o după zvonurile care se vînturau despre această doamnă (n-aş mai termina, domnule, dacă v-aş înşira toate poveştile care se debitau pe seama ei !), îmi închipuisem că e o cochetă. Vă rog să mă credeţi că numai cu greu am descoperit-o în patul mare unde zăcea. Adevărat că, pentru a lumina acea încăpere enormă — cu nişte frize de pe timpul Vechiului regim [1] atît de prăfuite, încît strănutai numai uitîndu-te la ele — exista acolo o veche lampă de Argand. A, dar dumneavoastră n-aţi fost niciodată la Merret ! Aflaţi, domnule, că patul acela e un pat de pe vremuri, cu un baldachin înalt, garnisit cu indian ţesut cu ramuri şi flori. Pe noptiera de lîngă pat am văzut un exemplar din *Urmarea lui Cristos* pe care, în treacăt fie spus, l-am cumpărat pentru soţia mea, odată cu lampa. Mai era acolo un fotoliu mare, pentru femeia ei de în-

[1] Înainte de Revoluţia din 1789—1794. (N.t.)

credere, și două scaune. Sobă nu era. Asta era tot mobilierul. Nici zece rînduri într-un inventar.

A, stimate domn, dacă ați fi văzut, așa cum am văzut eu, acea cameră vastă, cu pereții acoperiți de tapete cafenii, v-ați fi crezut transportat într-o adevărată scenă de roman. Totul era glacial ; mai rău, funebru, adăugă notarul după o pauză. Pînă la urmă, tot uitîndu-mă în jur și apropiindu-mă de pat, am văzut-o pe doamna De Merret, grație lămpii care lumina perna. Chipul ei era galben ca ceara și aducea cu două mîini împreunate a rugăciune. Doamna contesă purta o bonetă de dantelă, părul îi era frumos dar alb ca neaua. Ședea în capul oaselor, deși părea că îi vine greu să șadă așa. Ochii mari, negri, învinși, fără îndoială, de febră și aproape stinși, abia se mișcau pe sub oasele sprîncenelor... Oasele astea, îmi zise notarul, arătîndu-mi arcadele ochilor săi. Fruntea îi era umedă. Mîinile-i descărnate păreau niște oscioare acoperite de o piele subțire ; vinele și mușchii se vedeau perfect. Trebuie să fi fost cîndva frumoasă de tot ; dar în clipa aceea... m-a cuprins nu știu ce sentiment cînd am văzut-o. După cum spuneau cei care au îngropat-o, niciodată nu s-a văzut ființă vie atît de slabă. Pe scurt, era îngrozitoare la vedere ! Boala o măcinase pînă-ntr-atîta încît nu mai era decît o umbră. Cînd mi-a vorbit, buzele ei de un violet palid mi s-au părut imobile. Deși profesiunea mea m-a familiarizat cu asemenea scene, aducîndu-mă uneori la căpătîiul muribunzilor pentru a înregistra ultimele lor dorințe, vă mărturisesc că toate familiile înlăcrimate și toate agoniile pe care le-am văzut sînt nimica toată pe lîngă acea femeie solitară și tăcută, în acel vast castel.

Nu se auzea nici cel mai slab zgomot, nu vedeam nici cea mai mică mișcare pe care respirația bolnavei ar fi trebuit s-o imprime așternutului ce-o acoperea — și așa, am rămas nemișcat, privind-o înmărmurit. Mi se pare că așa stau și acum. În sfîrșit, o văd că-și îndreaptă privirea spre mine, încearcă să ridice mîna dreaptă — care însă

cade pe pat — și de pe buze îi ies, ca o părere, căci glas nu mai avea deloc, următoarele vorbe :

— Vă aşteptam cu multă nerăbdare.

Obrajii i se împurpurară. Pentru ea, domnule, fusese o mare sforţare să vorbească.

— Doamnă, i-am spus.

Mi-a făcut semn să tac. În clipa asta, o slujnică bătrînă s-a apropiat de mine şi mi-a şoptit la ureche :

— Nu-i vorbiţi, doamna contesă nu suferă nici cel mai mic zgomot, aşa că ceea ce-i spuneţi ar putea s-o neliniştească.

M-am aşezat. După cîteva clipe, doamna De Merret, adunîndu-şi puterile care-i mai rămăseseră, mişcă braţul drept şi chinuindu-se îndelung, reuşi să-l vîre sub pernă ; apoi făcu o ultimă sforţare pentru a-şi retrage mîna care acum ţinea o hîrtie pecetluită ; pe frunte îi alunecau broboane de năduşeală.

— Vă încredinţez testamentul meu, spuse. O, Doamne, o !

Atît. A luat apoi în mînă un crucifix, care se afla pe pat, l-a dus repede la buze şi şi-a dat sufletul. Şi astăzi, cînd îmi amintesc, expresia ochilor ei nemişcaţi îmi dă fiori. Mult trebuie să fi suferit ! Ultima ei privire părea fericită — şi acest sentiment îi rămăsese întipărit în ochii morţi.

Am luat testamentul ; cînd l-am deschis, am citit că doamna De Merret mă numise executorul ei testamentar. Lăsase întregul avut spitalului din Vendôme, cu excepţia cîtorva dispoziţii particulare. Dar să vedeţi ce hotărîse cu privire la proprietatea de la Grande-Bretèche. Îmi recomandase ca — timp de cincizeci de ani încheiaţi, începînd din ziua morţii sale — să las casa în starea în care se va afla în clipa decesului său, oprind intrarea în apartamente a oricărei persoane, interzicînd pînă şi cea mai mică reparaţie şi chiar alocînd o rentă pentru plata unor paznici care, la nevoie, să asigure îndeplinirea întocmai a dorinţei sale. După expirarea acestui termen, dacă această ultimă

dorinţă a testatoarei avea să fie respectată, casa va aparţine moştenitorilor săi — căci domnul ştie că noi, notarii, nu putem accepta moşteniri ; iar de nu, proprietatea de la Grande-Bretèche va reveni celor în drept — dar cu obligaţia de a îndeplini condiţiile indicate într-un codicil anexat testamentului, codicil care însă nu poate fi deschis decît la expirarea sus-amintiţilor cincizeci de ani. Testamentul nu a fost atacat, deci...

Rostind vorba asta şi fără a-şi termina fraza, notarul cel deşirat mă privi cu un aer triumfal, ca să-l fac de tot fericit, i-am adresat cîteva complimente.

— Domnule, i-am spus în cele din urmă, m-aţi impresionat atît de mult încît parcă o văd aievea pe biata muribundă, cu obrazul mai alb decît aşternutul ; privirea ei sticloasă mă înfioară ; la noapte o s-o visez. Dar cred că aţi reflectat la unele împrejurări legate de dispoziţiile acestui ciudat testament.

— Domnule, îmi răspunse el cu o prudenţă comică, nu-mi permit niciodată să judec conduita persoanelor care m-au onorat dăruindu-mi un diamant.

Curînd însă am dezlegat limba scrupulosului notar din Vendôme care mi-a mărturisit — nu fără lungi digresiuni — observaţiile unor oameni cu scaun la cap, bărbaţi, femei, care se bucură de autoritate în Vendôme. Dar aceste observaţii erau atît de contradictorii şi de împrăştiate, încît era cît pe ce să adorm, cu toate că povestea asta adevărată mă interesa. Tonul greoi şi accentul monoton al notarului — om deprins, fără îndoială, să se asculte singur şi să fie ascultat de clienţii sau de consătenii săi — s-au dovedit mai tari decît curiozitatea mea. Din fericire, am scăpat de el.

— Vai, vai, domnule, îmi spuse pe cînd trecea pragul, cîţi n-ar vrea să mai trăiască patruzeci şi cinci de ani... însă, o clipă vă rog. Şi, cu un aer subtil, îşi puse arătătorul pe nas ca şi cum ar fi vrut să spună : „Fiţi atent aici !“ Dar cum să apuci, cînd ai şaizeci de ani ? !

După ultima remarcă a notarului — care lui i se păruse foarte spirituală și care m-a mai trezit puțin din apatie — am închis ușa. Apoi m-am așezat în fotoliul meu, sprijinindu-mi picioarele de grătarul șemineului, și am început să mă cufund într-un adevărat roman a la Radcliffe[1], plăsmuit din datele juridice ale domnului Regnault, cînd ușa se deschise, mișcată de o mînă ușoară de femeie. În prag apăru gazda mea, o femeie trupeșă, veselă și binevoitoare, care nu-și urmase chemarea ; era o flamandă ce ar fi fost mai la locul ei într-un tablou de Teniers [2].

— Mi se pare, domnule, că domnul Regnault v-a omorît cu poveștile lui despre casa de la Grande-Bretèche...

— Da, maică Lepas.

— Și ce v-a îndrugat ?

I-am repetat pe scurt tenebroasa istorie a doamnei De Merret. La fiece frază, gazda mea întindea gîtul, privindu-mă cu acea agerime proprie hangiilor — un amestec între instinctul jandarmului, ingeniozitatea spionului și viclenia comerciantului.

— Dragă doamnă Lepas, am adăugat la urmă, mi se pare că dumneavoastră știți mai multe. Am ghicit ? Căci altminteri de ce v-ați mai ostenit să urcați pînă la mine ?

— Vai, pe cuvîntul meu de femeie cinstită, vă rog să mă credeți...

— Lăsați jurămintele, ochii dumneavoastră sînt plini de secrete. L-ați cunoscut pe domnul De Merret. Ce fel de om era ?

— Păi să vedeți, domnul De Merret era un bărbat chipeș, și înalt cît ușa ! Om nobil și mîndru, de fel din Picardia, și care, cum spunem noi, avea capul bine așezat pe umeri. Plătea totdeauna pește, ca să n-aibă vorbă cu

---

[1] Ann Radcliffe (1764—1823), romancieră engleză, cunoscută ca autoare a unor istorii pline de mister și de neprevăzut. (N.t.)

[2] David Teniers (1610—1690), vestit pictor flamand ; a zugrăvit mai ales lumea satelor și a hanurilor. (N.t.)

nimeni. Era plin de viață, domnule. Doamnele pe la noi îl găseau foarte pe placul lor.

— Pentru că era plin de viață ! am spus hangiței.

— Se prea poate, admise ea. Gîndiți-vă și dumneavoastră, domnule, trebuie, cum s-ar zice, să fi fost ceva de capul lui odată ce s-a căsătorit cu doamna De Merret, care, deși nu vreau să vorbesc de rău pe nimeni, era cea mai frumoasă și mai bogată persoană de pe la noi. Avea o rentă de vreo douăzeci de mii de livre. La cununia ei a luat parte tot tîrgul. Mireasa era mărunțică și drăguță, un adevărat, giuvaier ! A, ce pereche minunată !

— Au fost fericiți în căsnicie ?

— Hm, hm, da și nu, după cît mă duce pe mine capul, că doar vă dați seama că nu mîncam cu ei dintr-o strachină ! Doamna De Merret era o femeie bună, blîndă, care uneori poate suferea de pe urma firii cam iuți a omului ei... Domnul De Merret se ținea mîndru, dar noi îl iubeam. Ce să-i faci, așa-i era firea ! Cînd ești nobil, vedeți dumneavoastră...

— Cu toate astea, trebuie să se fi întîmplat vreo nenorocire, dacă domnul și doamna De Merret s-au despărțit pe neașteptate !

— V-am spus eu că s-a întîmplat o nenorocire, domnule ? Nu știu nimic.

— Bine. Acum sînt sigur că știți totul.

— Fie, domnule, am să vă spun toată întîmplarea. Cînd l-am văzut pe domnul Regnault venind la dumneavoastră, mi-am dat seama că vă va vorbi de doamna De Merret în legătură cu proprietatea de la Grande-Bretèche. Astfel mi-a dat în gînd să mă sfătuiesc cu domnul, care îmi pare a fi un om de omenie, neînstare să înșele încrederea unei biete femei ca mine, care niciodată n-a făcut nimănui rău și care, totuși, e muncită de remușcări. Pînă azi n-am îndrăznit să mă destăinuiesc oamenilor de pe la noi, care-s toți niște palavragii cu limba de-un cot. Și-apoi, domnule, încă n-am avut un mușteriu care să fi stat atît

de mult ca dumneavoastră în hanul meu și căruia să-i pot spune povestea celor cincisprezece mii de franci...

— Dragă doamnă Lepas ! i-am răspuns, oprind torentul vorbelor ei, dacă spovedania dumneavoastră m-ar putea compromite, n-aș voi pentru nimic în lume să-mi împovărez conștiința cu ea.

— Nu vă temeți, mă întrerupse ea. Veți vedea.

Graba asta m-a făcut să înțeleg că simpatica hangiță mai împărtășise și altora taina pe care doar eu trebuia s-o cunosc — și am fost numai urechi.

— Domnule, îmi spuse, cînd Împăratul[1] ne-a trimis aici niște spanioli — prizonieri de război sau alții — a trebuit să iau în gazdă pe socoteala cîrmuirii pe un tînăr spaniol, trimis la Vendôme pe cuvînt de onoare. Cu tot cuvîntul lui de onoare, se întîlnea zilnic cu subprefectul. Era un nobil de Spania, dragă doamne ! Avea un nume terminat în *os* și în *dia*, dacă mi-aduc bine aminte : Bagos de Feredia. Păstrez numele lui scris într-un registru ; dacă vreți, puteți să-l citiți. O, era un tînăr arătos, deși se spune că spaniolii sînt toți urîți. Nu era prea înalt — vreo cinci picioare și două sau trei degete — dar bine legat ; și-avea niște mîini mici și îngrijite, o, păcat că nu le-ați văzut. Pentru mîini avea el mai multe perii decît o femeie pentru toaleta ei ! Avea un păr lung și negru, ochi înflăcărați, fața cam arămie, dar care-mi plăcea. Purta rufe atît de fine, cum nu mi-a fost dat să văd vreodată, deși am avut ca oaspeți prințese și printre alții, pe generalul Bertrand, ducele și ducesa D'Abrantès, domnul Decazes și regele Spaniei. Nu mînca mult ; era atît de manierat, de amabil, încît nu puteai să nu-l iubești. O, da, îl iubeam mult, deși nu rostea nici patru vorbe pe zi, încît era cu neputință să legi o conversație cu el ; dacă-i spuneai ceva, nu răspundea ; ăsta era un năravul lui, o manie pe care-o au toți, așa se spune. Își citea breviarul de-ai fi zis că-i preot, era nelipsit de la toate liturghiile și slujbele. Și unde se așeza ?

[1] E vorba de Napoleon I. (N.t.)

(Asta am băgat-o de seamă mai tîrziu.) La doi paşi de capela doamnei De Merret. Şi fiindcă acolo s-a aşezat de prima dată cînd a intrat în biserică, nimeni nu s-a gîndit că a făcut-o cu vreun gînd. Dealtminteri, nici nu-şi ridica ochii din cartea de rugăciuni, bietul tînăr ! În vremea aceea, domnule, serile obişnuia să se plimbe pe munte, printre ruinele castelului. Asta era singura plăcere a bietului tînăr ; astfel îşi mai amintea de ţara lui. Se spune că Spania e toată numai munţi !

Încă din primele zile ale prizonieratului său, a întîrziat în aceste plimbări. La început, am fost îngrijorată văzîndu-l că se întoarce abia pe la miezul nopţii, dar curînd ne-am învăţat cu deprinderile lui ; lua cu sine cheia de la intrare şi nici nu se mai auzea cînd se întorcea. Locuia în casa noastră de pe uliţa Cazărmilor. Într-o bună zi, un grăjdar de-al nostru ne spune că odată, pe înserat, ducîndu-se cu caii la scăldat, l-a găsit pe nobilul de Spania înotînd în rîu, în depărtare, ca un peşte. Cînd tînărul s-a întors dintr-o plimbare, i-am spus să ia seama la algele din rîu ; el s-a arătat însă nemulţumit că fusese zărit în apă.

Ca să nu mai lungesc vorba, domnule, într-o zi — sau, mai bine zis, într-o dimineaţă — nu l-am mai găsit în odaia lui ; nu se întorsese. Tot căutînd pretutindeni, am găsit o hîrtie într-unul din sertarele mesei, unde se mai aflau şi cincizeci de piese de aur spaniole — din cele care se numesc „portugheze“ — şi care făceau vreo cinci mii de franci, apoi, într-o cutiuţă sigilată, diamante în valoare de vreo zece mii de franci. Pe hîrtie sta scris că, în cazul cînd nu se va mai întoarce, ne lasă banii şi pietrele scumpe ca să plătim slujbe de mulţumire lui Dumnezeu, care l-a ajutat să evadeze, şi pentru mîntuirea sufletului său. Omul meu, care pe-atunci mai trăia, a dat fuga să-l caute. Dar să vedeţi drăcia dracului ! S-a întors cu hainele spaniolului, pe care le găsise sub o piatră mare, într-un fel de groapă, pe malul gîrlei, pe partea castelului, nu departe de casa de la Grande-Bretèche.

Omul meu se dusese dis-de-dimineaţă, încît nu-l văzuse nimeni. A dat foc hainelor, după ce citise scrisoarea, şi apoi am declarat, după voia contelui Fereda, că acesta evadase. Subprefectul a pus toată jandarmeria pe urmele lui ; dar zadarnic, nu l-au putut găsi. Lepas zicea că s-a înecat. Eu, domnule, nu cred ; mai degrabă cred că spaniolul e amestecat în istoria asta cu doamna De Merret. Rosalie mi-a spus că crucifixul la care stăpîna ei ţinea atît de mult încît l-a luat cu ea în mormînt era de abanos şi argint — şi-mi amintesc că, în primele zile ale şederii sale aici, domnul Feredia avea un crucifix de abanos şi argint, pe care apoi nu l-am mai văzut la el. Acum, domnule, nu-i aşa că nu trebuie să-mi fac remuşcări pentru cei cincisprezece mii de franci ai spaniolului, care mi se cuvin cu vîrf şi-ndesat ?

— Nici vorbă. Dar n-aţi încercat să staţi de vorbă cu Rosalie ? am întrebat-o.

— O, ba da, domnule. Dar zadarnic ! Fata asta e tăcută ca mormîntul. Ştie ea ceva, dar nu-i chip să afli.

După ce am mai stat aşa de vorbă o bucată de vreme, gazda mea, m-a lăsat singur, pradă unor gînduri nestatornice şi tenebroase, unei curiozităţi romanţioase, unei groaze religioase destul de asemănătoare cu sentimentul profund care ne cuprinde cînd intrăm noaptea într-o biserică sumbră în care nu se zăreşte decît o slabă licărire de lumină pe sub bolţile înalte ; o siluetă vagă se strecoară, se aude un foşnet de rochie sau de sutană... ne trec fiori. Curtea de la Grande-Bertèche — cu bălăriile ei, cu ferestrele înţepenite, cu ferecăturile ruginite, cu uşile blocate, apartamentele pustii — apăru dintr-o dată, în chip fantastic, dinainte-mi. Am încercat să răzbesc cu mintea în această misterioasă locuinţă, să dau de firul acestei istorii grave, al dramei care a ucis trei oameni. În ochii mei, Rosalie devenise fiinţa cea mai interesantă din Vendôme. Cercetînd-o, am descoperit la ea semnele unei gîndiri intime — şi aceasta, în ciuda unei sănătăţi înfloritoare, care

se putea citi pe obrajii ei rotunjori. Era capabilă de remuşcări şi de speranţă ; atitudinea ei ascundea o taină, ca aceea a bigotelor care fac exces de rugăciuni sau aceea a pruncucigaşei căreia mereu i se pare că aude ultimul ţipăt al copilaşului ei. Ţinuta îi era totuşi naivă şi grosolană, zîmbetul nerod nu era deloc criminal şi — judecînd-o după basmaua mare, cu carouri roşii şi albastre, care-i acoperea pieptul viguros, îndesat într-o rochie cu dungi albe şi violete — aţi fi putut jura că-i nevinovată.

„Nu, mi-am zis, nu plec din Vendôme pînă nu aflu toată istoria casei de la Grande-Bretèche. Ca să-mi ating scopul, mă voi împrieteni cu Rosalie — dacă va fi necesar."

— Rosalie ! am chemat-o într-o seară.

— Da, domnule.

— Eşti măritată ?

Fata a tresărit uşor.

— O, s-or găsi destui bărbaţi, cînd mi-o veni pofta să mă nenorocesc ! răspunse ea rîzînd.

Apoi şi-a revenit repede din emoţia interioară — căci toate femeile, de la doamnele din înalta societate pînă la slujnicele de pe la hanuri, toate au un sînge-rece care le caracterizează.

— Eşti destul de tînără şi de nurlie ca să te placă bărbaţii ! Dar ia spune-mi, Rosalie, de ce te-ai băgat slujnică la un han după ce-ai plecat de la doamna De Merret ? Doamna contesă nu ţi-a lăsat nici o rentă ?

— O, ba da ! Dar să ştiţi, domnule, că locul meu e cel mai bun din tot tîrgul.

Iată un răspuns din categoria celor pe care magistraţii şi avocaţii le numesc *dilatorii*. În povestea asta romanescă, îmi părea că Rosalie este piesa din mijlocul tablei de şah ; era în chiar centrul interesului şi al adevărului, nodul însuşi al chestiunii. Nu era pentru mine o oarecare încercare de a cuceri pe cineva ; fata asta era deznodămîntul unui roman ; iată de ce din clipa aceea Rosalie a devenit preocuparea mea predilectă. Tot studiind-o, am descoperit la ea

ceea ce de obicei descoperim la toate femeile care ne preocupă : o mulţime de calităţi. Era curată, îngrijită ; curînd, am găsit că are acel farmec pe care dorinţa noastră îl atribuie femeilor, oricare ar fi condiţia lor. Vreo două săptămîni după vizita notarului, într-o noapte — sau, mai bine zis, într-o dimineaţă, căci era în zori — i-am spus Rosaliei :

— Povesteşte-mi tot ce ştii despre doamna De Merret.

— Vai, nu-mi cereţi asta, domnule Horace !

Chipul frumos i se întunecă, bujorii aprinşi şi vii din obraji păliră, iar privirea-i pierdu acea strălucire umedă şi nevinovată.

— Fie, reluă ea, fiindcă îmi cereţi, fie, am să vă spun, dar să păstraţi bine secretul !

— Bine, draga mea, am să-ţi păstrez toate secretele cu o probitate de hoţ — care-i cea mai loială dintre toate.

— Dacă n-aveţi nimic împotrivă, îmi spuse ea, aş prefera probitatea dumneavoastră.

Zicînd acestea, şi-a aranjat şalul şi şi-a dres glasul ; căci pentru a istorisi ceva e necesară, fără îndoială, o atmosferă de încredere şi de siguranţă. Cele mai bune istorisiri se fac la un anumit ceas al zilei. Nimeni nu istoriseşte stînd în picioare sau nemîncat. Dar dacă mi-aţi cere să vă redau întocmai vorbirea împrăştiată a Rosaliei, apoi mi-ar trebui o carte întreagă. Ţinînd însă seama că întîmplările pe care Rosalie mi le-a povestit într-un mod atît de nedesluşit se situează între flecăreala notarului şi aceea a doamnei Lepas, — precum termenii medii ai unei proporţii aritmetice între cele două extreme —, pot să vi le redau în puţine cuvinte. Deci, pe scurt :

Camera pe care doamna De Merret o ocupa la Bretèche era situată la parter. Din peretele camerei se deschidea un mic cabinet, adînc de vreo patru picioare, care-i servea drept garderob. Cu trei luni înainte de seara despre care o să vă vorbesc îndată, se vede că doamna De Merret s-a simţit atît de indispusă, încît soţul ei a lăsat-o singură şi

s-a mutat într-o altă odaie, la catul întîi. Printr-o întîmplare neprevăzută, în seara de care v-am amintit domnul conte a întîrziat două ore mai mult decît de obicei la clubul unde se ducea să citească ziarele și să discute politică cu oamenii din tîrg. Soția lui îl credea acasă, culcat, dormind. Dar invadarea Franței dăduse loc unei discuții foarte însuflețite ; partida de biliard devenise pasionantă, domnul conte pierduse patruzeci de franci — o sumă enormă la Vendôme, unde lumea e strîngătoare și unde moravurile sînt încorsetate de o modestie vrednică de toată luada, care, poate, este la originea unei fericiri adevărate, de care nici un parizian nu are habar.

De o bucată de vreme, domnul De Merret se mulțumea s-o întrebe pe Rosalie dacă soția lui se culcase ; la răspunsul întotdeauna afirmativ al fetei, se urca îndată în camera lui, cu acea naivitate făcută din obișnuință și încredere. În seara aceea însă, întorcîndu-se acasă, avu ideea să treacă pe la doamna De Merret ca să-i povestească neplăcerea care i se întîmplase și, poate, ca să se mai mîngîie. La cină, o găsise pe doamna De Merret gătită cu multă cochetărie ; mai tîrziu, întorcîndu-se de la club, își zise că soția lui se simte bine cu sănătatea, că în vremea convalescenței s-a făcut mai frumoasă ; își dădea seama de asta așa cum își dau soții seama de toate : cam prea tîrziu. În loc s-o cheme pe Rosalie, — care în clipa aceea era în bucătărie, unde căsca gura la jocul de cărți al bucătăresei și vizitiului —, domnul De Merret s-a îndreptat spre odaia soției sale, la lumina unei lămpi de mînă pe care a lăsat-o apoi pe prima treaptă a scării. Pasul lui, ușor de recunoscut, răsuna pe sub bolțile coridorului. În clipa cînd gentilomul răsucea cheia ca să intre în odaia soției sale, i se păru că aude închizîndu-se ușa cabinetului de care v-am amintit ; cînd a pășit însă în cameră, doamna De Merret era singură, în picioare lîngă șemineu. În naivitatea lui, soțul și-a zis că Rosalie a intrat în cabinet ; totuși, o năzăreală — care i-a răsunat în urechi ca un clopot — l-a făcut bănuitor ;

și-a privit soția și în ochii ei a întîlnit ceva tulbure și sălbatic.

— „Vii tîrziu acasă, spuse ea.

Vocea ei — de obicei atît de pură și de amabilă — îi păru ușor alterată. Domnul De Merret nu răspunse însă nimic, căci în chiar clipa aceea intră Rosalie. Părea că trăsnetul căzuse lîngă el. Începu a măsura odaia în lung și-n lat, cu pași uniformi și cu brațele la piept.

— Ai avut vreo neplăcere sau ești bolnav ? îl întrebă timid soția, în vreme ce Rosalie o dezbrăca.

Contele tăcu.

— Lasă-ne singuri, spuse doamna De Merret cameristei sale, o să-mi pun singură papiotele.

Pe chipul soțului citise o nenorocire — și voise să rămînă singură cu el. După ce Rosalie a plecat sau, mai bine zis, după ce i s-a părut că a plecat — căci ea a mai zăbovit cîteva clipe pe coridor — domnul De Merret se postă drept în fața soției și-i spuse cu răceală :

— Doamnă, în cabinetul dumneavoastră este cineva !

Contesa și-a privit soțul cu un aer calm și a răspuns simplu :

— Nu, domnule.

Acest „nu" l-a mîhnit pe domnul De Merret, care nu credea ; și cu toate astea, nicicînd soția lui nu-i păruse mai pură și mai cu frica lui Dumnezeu decît în clipa aceea. Contele s-a ridicat și a dat să se apropie de cabinet pentru a-l deschide ; doamna De Merret a pus mîna pe brațul lui, l-a oprit și, privindu-l cu un aer melancolic, i-a spus cu un glas straniu de emoționat :

— Dacă nu-vei găsi pe nimeni, să știi că totul s-a sfîrșit între noi !

Ținuta, plină de o demnitate de necrezut, a soției sale, îl făcu pe gentilom să simtă un respect adînc pentru dînsa și îi inspiră una dintre acele hotărîri cărora nu le lipsește decît scena unui vast teatru pentru a deveni nemuritoare.

— Nu, Joséphine, spuse el, n-am să deschid. Oricum, ne vom despărți pentru totdeauna. Ascultă, știu ce suflet curat ai, știu că trăiești ca o sfîntă, sînt sigur că nu-ți vei încărca sufletul cu un păcat de moarte.

La vorbele astea, doamna De Merret se uită la soțul ei cu o privire rătăcită.

— Ia crucifixul în mînă, adăugă bărbatul. Jură-mi în fața lui Dumnezeu că acolo nu-i nimeni — și te voi crede, și nu voi deschide niciodată ușa aceea.

Doamna De Merret luă crucifixul de la gît și rosti :

— Jur.

— Mai tare, spuse soțul, și repetă după mine : Jur în fața lui Dumnezeu că în cabinet nu-i nimeni.

Fără a se tulbura, contesa repetă fraza.

— Bine, zise cu răceală domnul De Merret. Iar după o clipă de tăcere : Dar ce lucru frumos ai — și nici nu l-am văzut pînă acum, zise, cercetînd crucifixul de abanos cu incrustații de argint și foarte artistic sculptat.

— L-am găsit la Duvivier, care-l cumpărase de la un preot spaniol acum un an, cînd a trecut pe la noi grupul acela de prizonieri.

— A ! spuse domnul De Merret înapoindu-i crucifixul — și sună. Într-o clipă, Rosalie fu în cameră. Domnul De Merret se apropie repede de ea, o luă cu sine în dreptul ferestrei care dădea spre grădină și-i spuse în șoaptă :

— Știu că Gorenflot vrea să te ia și că numai din pricina sărăciei nu vă puteți cununa, iar tu i-ai spus că nu-i vei fi soție dacă nu se face meșter-zidar... Ascultă : dă fuga după el și spune-i să vină îndată la mine, cu mistria și celelalte scule. Ai grijă să nu-l trezești din somn decît pe dînsul ; o să fiți mai bogați decît gîndiți. Nu cumva să-ți scape vreo vorbă, că e vai de tine...

Își încruntă sprîncenele. Rosalie dădu să plece, dar contele o reținu :

— Ține cheia mea, spuse. Jean ! strigă el apoi pe coridor, cu o voce tunătoare. Jean — care era vizitiul și, în

același timp, omul lui de încredere — lăsă jocul de cărți și se înfățișă.

— Duceți-vă toți la culcare, îi spuse stăpînul făcîndu-i semn să se apropie ; apoi adăugă în șoaptă : După ce vor adormi cu toții, auzi ? după ce vor adormi, să te cobori la mine.

Domnul De Merret, care dăduse aceste porunci fără a-și slăbi din ochi soția, se întoarse acum liniștit lîngă dînsa, lîngă cămin și începu a-i povesti peripețiile partidei de biliard și discuțiile de la club. Cînd Rosalie se întoarse, îi găsi pe domnul și pe doamna De Merret vorbind foarte prietenește.

— Domnule, a venit Gorenflot, spuse încet Rosalie.

— Să intre ! răspunse tare nobilul din Picardia.

Văzîndu-l pe zidar, doamna De Merret păli ușor.

— Gorenflot, zise bărbatul, în remiză sînt niște cărămizi ; ia mai multe, să-ți ajungă să zidești ușa acestui cabinet, apoi să tencuiești peretele. Pe urmă, făcînd semn lucrătorului și Rosaliei să se apropie, spuse în șoaptă : Ascultă, Gorenflot, astă-noapte vei dormi aici. Dar mîine dimineață vei primi un pașaport ca să pleci într-o țară străină, într-o localitate pe care am să ți-o indic eu. Pentru călătoria asta, îți voi da șase mii de franci. Vei locui zece ani în orașul acela, dacă n-o să-ți placă acolo, te vei putea strămuta în alt oraș, dar în aceeași țară. Vei trece prin Paris, unde mă vei aștepta. Acolo îți voi asigura prin contract alți șase mii de franci care-ți vor fi plătiți la întoarcere — dacă vei îndeplini condițiile învoielii noastre. Pentru prețul ăsta, va trebui să nu sufli nimănui vreo vorbă despre ceea ce vei face aici în noaptea asta. Iar ție, Rosalie, îți dăruiesc zece mii de franci — care însă nu ți se vor înmîna decît în ziua cînd te vei cununa, cu condiția să te căsătorești cu Gorenflot ; dar ca să vă puteți căsători, trebuie să tăceți. Dacă nu, adio zestre.

— Rosalie, spuse doamna De Merret, vino să mă piepteni.

Bărbatul se plimba liniştit, în lung şi în larg, fără a pierde din ochi uşa, pe zidar şi pe contesă, dar în acelaşi timp fără a arăta vreo neîncredere jignitoare. Lucrînd, Gorenflot fu nevoit să facă zgomot. Doamna De Merret se folosi de clipa cînd lucrătorul descărca un braţ de cărămizi şi cînd soţul ei se afla la capătul opus al odăii, pentru a-i şopti Rosaliei :

— Dragă copilă, îţi fac o rentă de o mie de franci dacă-i poţi spune lui Gorenflot să lase o crăpătură în partea de jos. Apoi îi porunci tare, cu sînge rece : Dă-i o mînă de ajutor !

Cît timp Gorenflot lucră la zidirea intrării, domnul şi doamna De Merret rămaseră tăcuţi. Bărbatul îşi făcuse socoteala că, tăcînd, îşi va opri soţia să arunce vorbe cu subînţelesuri, în vreme ce doamna De Merret tăcea din prudenţă sau din mîndrie. Cînd peretele se înălţase pînă la jumătate, vicleanul zidar folosi clipa cînd gentilomul sta cu spatele la el ca să dea cu ciocanul într-unul dintre cele două geamuri ale uşii. Din gestul acesta, doamna De Merret înţelese că Rosalie îi vorbise lui Gorenflot. Tustrei văzură atunci un bărbat cu faţa posomorîtă, arămie, cu părul negru, cu privirea înflăcărată. Pînă să se întoarcă soţul ei, biata contesă avu vreme să facă necunoscutului un semn cu capul — şi acesta înţelese că semnul voia să spună : „Nu-ţi pierde nădejdea !“ Pe la ceasurile patru, cînd se crăpa de ziuă, căci era în luna lui septembrie, zidăria fu gata. Zidarul rămase în paza lui Jean, iar domnul De Merret se culcă în camera soţiei sale.

A doua zi, trezindu-se din somn, spuse nepăsător :

— Tiii, drace ! Trebuie să mă duc la primărie pentru paşaport ! Îşi puse pălăria, făcu trei paşi spre ieşire, se întoarse, luă crucifixul. Soţia lui tresăltă de fericire. „Se duce la Duvivier“, îşi zise.

Îndată ce contele ieşi, doamna De Merret o sună pe Rosalie, apoi strigă, cu un glas teribil :

— Sculele ! Sculele ! Să ne punem pe treabă ! M-am uitat ieri cum lucra Gorenflot, avem timp să facem o răsuflătoare şi apoi s-o astupăm.

*

Cît ai bate din palme, Rosalie îi aduse stăpînei sale un fel de baros, cu care aceasta începu — cu o însufleţire de neînchipuit — să dărîme zidul. Dar abia apucase să scoată cîteva cărămizi cînd, ridicînd barosul ca să izbească mai cu putere, îl zări îndărătul ei pe domnul De Merret şi leşină.

— Culc-o pe doamna în pat, spuse cu răceală gentilomul.

Prevăzînd ceea ce avea să se întîmple în timpul lipsei sale, întinsese o cursă contesei ; pur şi simplu scrisese primarului şi trimisese după Duvivier. Giuvaergiul sosi tocmai cînd se terminase cu dezordinea din apartament.

— Duvivier, îl întrebă contele, ai cumpărat cumva nişte crucifixe de la spaniolii care au trecut pe la noi ?

— Nu, domnule.

— Bine, îţi mulţumesc, spuse, schimbînd cu soţia sa o privire de tigru. Jean, adăugă el către omul său de încredere, îmi vei servi masa în camera doamnei De Merret ; doamna e suferindă şi voi rămîne la ea pînă se face bine.

Nemilosul gentilom rămase douăzeci de zile cu soţia sa. În primele clipe, cînd se auzea vreun zgomot din cabinetul zidit şi cînd Joséphine voia să-l implore pentru necunoscutul care trăgea să moară, el îi răspundea fără a-i îngădui să scoată măcar un cuvînt :

— Ai jurat pe cruce că acolo nu-i nimeni.

Traducere de G. MARCUSON

BISERICA

Eram obosit de viaţă, dar dacă mi-aţi fi cerut să arăt pricina deznădejdii mele, mi-ar fi fost aproape cu neputinţă să găsesc vreuna, în aşa chip o moliciune îmi cuprinsese sufletul ce nu-şi mai afla limanul. Puterile minţii mele leneveau sub adierea unui vînt din apus... Se lăsase un frig năprasnic, şi nori groşi întunecaţi, trecînd pe deasupra capului meu, dădeau întregului peisaj înconjurător o înfăţişare înfricoşătoare. Apa mîloasă a Loarei, plopii desfrunziţi de pe maluri, totul, parcă îmi grăia :

— „Ori mori acum, ori mori mîine... va trebui să sfîrşeşti într-o zi... şi atunci...

Rătăceam, deci, cu gîndul la un viitor îndoielnic, la speranţele mele spulberate. Chinuit de aceste simţăminte jalnice, intrai fără să-mi dau seama în întunecata catedrală Saint-Gatien din Tours, ale cărei turnuri cenuşii îmi apărură, prin ceaţă, ca nişte vedenii.

Priveam fără un sentiment mai viu această pădure de coloane îngrămădite, ale căror capiteluri frunzoase susţineau un elegant labirint de arcade gingaşe ! Păşeam, nepăsător, în naosurile laterale care se înşiruiau înaintea mea ca nişte porticuri fără sfîrşit... Lumina confuză a acelei zile de toamnă abia dacă-mi îngăduia să văd deasupra bolţilor cheile de boltă sculptate, nervurile uşoare şi subţiri desenînd cu precizie unghiurile nenumăratelor arcuri graţioase... Orga era mută. Numai zgomotul paşilor mei deştepta ecouri grave ascunse în paraclisurile cufundate în întuneric.

Mă aşezai lîngă unul din cei patru stîlpi care susţin naosul cel mare, în apropierea altarului. De acolo puteam să cuprind cu ochii tot interiorul acestui monument pe care îl contemplam fără să-i alătur vreun gînd, aproape fără să-l văd. Numai efectul mecanic al ochilor mă făcea

să cuprind cu vederea dedalul impunător ce-l formau toţi stîlpii, atît rozele [1] imense, fixate miraculos — ca o reţea — deasupra uşilor laterale sau a marelui portal, cît şi triforiile [2] vaporoase, unde mici coloane graţioase despărţeau vitraliile încheiate între ele sub formă de arcuri, trefle [3] sau flori — un frumos filigran în piatră...

În fundul altarului, bolta de sticlă strălucea parc-ar fi fost clădită din pietre scumpe montate cu iscusinţă... La dreapta şi la stînga, cele două naosuri adînci, prin umbrele lor negre, — în mijlocul cărora abia se zăreau fusurile nedesluşite ale nenumăratelor coloane cenuşii — contrastau puternic cu această boltă ce apărea cînd albă, cînd colorată.

Tot privind minunatele arcade, arabescurile, ghirlandele, spiralele, toate aceste fantezii sarazine care se împleteau unele cu altele, luminate în chip straniu, puterea mea de înţelegere deveni confuză. Mă aflam ca la hotarul între iluzie şi realitate, prins în capcanele viziunii şi aproape zăpăcit de varietatea înfăţişărilor, Pe nesimţite, aceste pietre iscusit decupate se umbriră, nu le mai zării decît în mijlocul unui nor format de un praf de aur, asemenea celui care pluteşte, cînd sus cînd jos, în fîşiile luminoase formate de o rază de soare într-o cameră. În mijlocul acestei atmosfere vaporoase unde totul apăru în contururi nedesluşite, dantela rozelor străluci dintr-o dată orbitor. Fiecare nervură, fiecare coamă sculptată, cea mai neînsemnată linie căpătase culoarea argintului. Soarele aprinsese focuri în toate vitraliile, bogatele lor culori dîndu-le sclipiri de stele. Coloanele începură să se clatine, capitelurile lor se clintiră din loc, încetişor. Un cutre-

[1] Deschizături circulare împodobite cu vitralii, deasupra porţilor unei biserici catolice. (N.t.)

[1] Galerie care se întinde pe tot cuprinsul interior al bisericii deasupra archivoltelor arcadelor. (N.t.)

[3] Ornament compus din trei cercuri care se întretaie, avînd forma frunzei de trifoi. (N.t.)

mur, ușor ca o mîngîiere, scoase din temelie întregul edificiu, frizele lui mișcîndu-se cu precauțiuni grațioase. Mai mulți stîlpi groși și puternici avură mișcări grave, ca acelea ale unei nobile văduve, impozante, care la sfîrșitul unui bal participă și ea la dans, oarecum din curtenie, ca să completeze cadrilul. Alte coloane gingașe și drepte, gătite cu coroane din trefle, începură și ele să rîdă și să salte voioase. Cîteva cintre [1] ascuțite se izbiră de ferestrele înalte, lungi și zvelte, asemenea unor domnițe din Evul mediu purtînd, pictate pe veșmintele brodate cu fir de aur, blazoanele strămoșilor. Dănțuiala acestor arcade purtătoare de mitre împreună cu croazeele [2] elegante era asemănătoare întrecerilor dintr-un turnir. Curînd, fiecare piatră din biserică începu să vibreze. dar fără să-și schimbe locul. Orga porni să cînte, și mă făcu să aud o armonie cerească însoțită de voci de îngeri, o muzică nemaiauzită, însoțită de sunetul înăbușit, ca de bas cantabil, al clopotelor, dangătul lor vestind că cele două turnuri uriașe se legănau și ele solemn pe temeliile în patru laturi.

Acest ciudat sabat îmi părea totuși lucrul cel mai firesc din lume și de care nu mă mai miram, căci eu însumi eram ușor agitat, ca într-un scrînciob ce-mi transmitea un fel de desfătare nervoasă pe care n-aș putea s-o definesc. În toiul acestei aprinse bacanale mi se păru, totuși, că în altar domnea un frig ca în plină iarnă. Văzui acolo puzderie de femei în veșminte albe, pironite locului și tăcute, ca niște umbre. Din cîteva cădelnițe se împrăștia un parfum suav care-mi pătrunse pînă în suflet și-l înveseli. Lumînări mari de ceară ardeau liniștit.

---

[1] Curbură concavă și continuă a suprafeței inferioare a unei bolți. (N.t.)

[2] *Croazee* : încrucișări de ogive, de nervuri care susțin bolțile din bisericile catolice ; punctul de intersecție, dintre transept (galeria transversală a bisericii) și naos. (N.t.)

Strana, cheflie ca un dascăl băut, sălta ca o „pălărie chinezească“ [1] !

Înţelesei că marea catedrală se învîrtea în jurul ei aşa de repede încît fiecare obiect părea că rămîne nemişcat. Uriaşul Crist fixat pe altar, îmi zîmbea cu o răutăcioasă bunăvoinţă ce mă făcu temător.

Încetai de-al mai privi, pentru a admira, în depărtare, un abur albăstrui care, alunecînd printre stîlpii albi ai catedralei, le imprima o graţie de nedescris. În cele din urmă, din toate frizele surîdeau chipuri fermecătoare de femei, iar sub coloanele uriaşe, părînd că le susţineau, nenumăraţi copii strigau voioşi bătînd şi ei din aripi. Mă simţeam ridicat de o putere dumnezeiască, ce mă făcu să simt o bucurie nesfîrşită, un farmec uşor şi binefăcător ; şi, spre a prelungi durata acestei năluciri mi-aş fi dat, cred, chiar viaţa, cînd dintr-o dată, o voce ţipătoare îmi spuse la ureche :

— Deşteaptă-te şi urmează-mă...!

O femeie uscată mă luă de mînă şi în acea clipă în tot corpul simţii un frig cumplit.

I se vedeau toate oasele prin pielea zbîrcită a feţei de o paloare aproape verzuie. Bătrîna mărunţică şi respingătoare purta o rochie neagră, tîrîtă prin praf şi avea la gît ceva alb ce n-am îndrăznit să deslușesc. Ochii aţintiţi spre cer nu lăsau să se vadă decît albul pupilelor. Mă luă cu ea prin toată biserica şi, pe unde trecea, cenuşa ce-i cădea de pe rochie lăsa ca o dîră. Cînd mergea, oasele-i clămpăneau ca la un schelet. Pe măsură ce înaintam, auzeam în spatele meu zgomotul unui clopoţel ale cărui sunete ţipătoare îmi răsunau în creier, aidoma unei armonici stridente.

---

[1] Sau *pavilion chinezesc* — instrument muzical de percuţie, din alamă, folosit pe vremuri în muzicile militare, avînd forma unei pălării chinezeşti fixată în vîrful unui baston care atunci cînd este săltat, face să sune clopoţeii aflaţi pe marginea calotei. (N.t.)

— Trebuie să suferi !... trebuie să suferi !... îmi spunea ea.

Am ieşit din biserică şi am cutreierat străzile cele mai strîmte şi mai noroioase ale oraşului ; ea mă sili apoi să intru într-o casă neagră, unde mă atrase strigîndu-mi cu o voce a cărei vibraţie dogită semăna cu cea a unui clopot crăpat :

— Apără-mă !... apără-mă !...

Ne-am urcat pe o scară întortocheată. Bătrîna ciocăni la o uşă în întuneric ; fără să scoată o vorbă, un individ ce semăna cu oamenii inchiziţiei ne deschise. Ne pomenirăm imediat într-o odaie cu pereţii acoperiţi cu tapete găurite, plină cu tot felul de boarfe, cu mătăsuri purtate şi cu alămuri aurite.

— Iată bogăţiile veşnice !... spuse ea.

Mă înspăimîntai constatînd atunci, mai deslușit, la lumina unei torţe lungi şi a două lumînări mari, că femeia ce mă însoţea ieşise desigur de curînd din vreun cimitir. Pe cap nu mai avea fir de păr. Încercai să fug, dar ea îşi mişcă braţul de schelet şi mă cuprinse ca într-un cerc de fier bătut în nituri. La această mişcare un ţipăt scos de milioane de voci răsună lîngă noi...

— Vreau să te fac fericit pe vecie ! spuse ea. Tu eşti fiul meu !

Ne aşezarăm jos în faţa unui cămin în care cenuşa se răcise de mult. Atunci, bătrîna pipernicită mă strînse de mînă cu atîta putere încît mă sili să rămîn lîngă ea. Mă uitai în ochii ei şi încercai să-i ghicesc povestea vieţii, privind cu luare-aminte ţoalele în mijlocul cărora zăcea,

Dar era ea oare vie ? În adevăr, mă aflam în faţa unei taine de nepătruns.

Îmi dădeam seama că vreodată trebuie să fi fost tînără şi frumoasă, împodobită cu toate graţiile ingenuităţii, adevărată statuie greacă, cu fruntea de fecioară.

— Ah ! Ah ! îi şoptii, acum te recunosc !... Nenorocito !... Pentru ce te-ai prostituat cu oricine ? La vîrsta

cînd patimile au pus stăpînire pe tine, devenind bogată, ai uitat toată tinereţea ta neprihănită şi suavă, devotamentele tale sublime, deprinderile tale nevinovate, credinţele rodnice, şi ai renunţat la toată puterea-ţi de mainainte, la toată supremaţia ta intelectuală, pentru privilegiile cărnii. Şi atunci, lepădînd veşmintele tale de in curat, părăsind culcuşul de muşchi moale, peşterile luminate de torţe dumnezeieşti, ai strălucit împodobită cu diamante, în lux şi în desfrîu ! Îndrăzneaţă, mîndră, rîvnind la tot şi obţinînd totul, răsturnînd tot ce se afla în calea ta, ca o prostituată la modă care aleargă după plăceri, ai fost sîngeroasă ca o regină năucită de capricii ! Nu-ţi aminteşti să fi avut adesea, cîteva clipe, mintea întunecată, şi-apoi, dintr-o dată să devii uimitor de inteligentă, asemenea discipolilor Artei după o noapte de orgie ?

În sfîrşit, poetă, pictoriţă, cîntăreaţă, rîvnind desfătări fastuoase, poate că n-ai sprijinit artele decît din capriciu, numai spre a putea dormi sub tavane falnic împodobite ?

Într-o zi, bizară şi neobrăzată, tu, care trebuia să rămîi castă şi modestă, n-ai supus totul pantofului tău de mătase şi nu l-ai zvîrlit în capul celor mari, ce aveau, aici pe pămînt, puterea, banii şi talentul ?

În sfîrşit, nu te-ai jucat cu fiul tău, ca Ninon [1] ? El te-a ucis !...

Dispreţuind omul şi bucurîndu-te cînd vedeai pînă unde poate merge prostia omenească, spuneai deodată iubiţilor tăi să umble în patru labe, să-ţi dăruiască bunurile lor, comorile şi chiar femeile lor, dacă ele însemnau ceva pentru tine ! Ai devorat milioane de oameni fără nici un motiv ! I-ai aruncat cît colo, aşa cum se abat valurile de nori groşi de nisip din Occident asupra Orien-

[1] Ninon de Lenclos (1620—1705), femeie celebră prin spirit şi frumuseţe, s-a îndrăgostit de fiul ei, fără să ştie că-i este mamă. (N.t.)

tului ! Ai coborît din înălțimile gîndirii ca să te așezi alături de regi ! În loc, ca orice femeie, să alini suferințele oamenilor, i-ai zăpăcit, i-ai îndurerat !

Fiind sigură că-l vei căpăta, ai pretins sînge ! Învățată de mică să te saturi cu cofeturi și să torni apă în vinul tău, te-ai fi putut totuși mulțumi și cu puțină pîine. Originală în toate, opreai odinioară pe istoviții tăi amanți să se hrănească și ei nu mai mîncau. Pentru ce oare extravaganța ta mergea pînă a rîvni chiar imposibilul ? Asemenea unei curtezane răsfățată de adoratori, de ce te-ai lăsat scoasă din minți de frivolități și n-ai convins pe cei ce căutau să explice sau să justifice toate greșelile ce comiteai, că se înșelau ?

În sfîrșit, ai fost stăpînită de ultimele tale pasiuni ! Și, groaznică, ca orice femeie care iubește la patruzeci de ani, ai început să urli ca fiarele ! ai vrut să cuprinzi în brațele tale întregul univers într-o îmbrățișare supremă și universul care era al tău ți-a scăpat.

Apoi, după cei tineri au căzut la picioarele tale bătrînii, neputincioșii, care te-au adus în starea asta hidoasă. Totuși, cîțiva oameni cu priviri de vultur ți-au spus în față : „Vei pieri fără glorie, pentru că ai înșelat, nu ți-ai ținut făgăduielile de fată tînără. În loc să fii un înger aducător de pace, și pe urmele tale să înflorească viața și să domnească numai fericirea, ai devenit o Mesalină care iubea circul și desfrîul, folosind fără măsură puterea ce-o aveai. Nu poți să mai fii din nou fecioară, trebuie să te stăpînească cineva. Ți-a sosit sorocul. Simți de pe acum că ți se apropie moartea... Urmașii tăi te socotesc bogată, te vor ucide, dar nu vor moșteni nimic. Încearcă cel puțin să lepezi de pe tine boarfele astea ce nu se mai poartă, fii iar ca odinioară. Dar nu ! nu poți, tu singură te-ai ucis !“

Asta e povestea ta, îi spusei terminînd, bătrînă pocită, căzătură, știrbo, ești rece ca gheața, uitată de toată lumea ; azi, cînd treci, nu-ți mai aruncă nimeni nici o pri-

vire. De ce mai trăiești ? Unde îți este rochia cu care ațîțai oamenii și care n-ar mai deștepta pofta nimănui ? Unde-ți este averea... de ce-ai risipit-o ?... Unde-ți sînt comorile ? Ai făcut vreodată o faptă bună ?

La această întrebare, bătrîna mărunțică se ridică în capul oaselor, aruncă țoalele de pe ea, crescu dintr-o dată, se lumină, surîse, ieși din crisalida ei neagră. Apoi ca un fluture care atunci zbura pentru prima oară, îmi apăru deodată albă și tînără, învești mîntată într-o rochie frumoasă de in. Părul de culoarea aurului îi unduia pe umeri, ochii-i scînteiau ; un nor luminos o înconjura ; un cerc de aur îi plutea deasupra capului ; în timp ce, cu un gest larg, flutura spre cer o ramură verde de palmier.

Deodată, văzui în depărtare mii și mii de catedrale, asemenea celei din care tocmai ieșisem, dar care erau împodobite cu tablouri și cu fresce ; auzii acolo concerte fermecătoare. În jurul acestor monumente, mii de oameni se îmbulzeau, ca furnicile în furnicare. Unii grăbiți să pună la adăpost cît mai multe cărți, și să copieze manuscrise, alții ajutînd pe cei săraci, aproape toți învățînd ; și din mijlocul acestor mulțimi imense se înălțau statui uriașe ridicate de acei oameni. La lumina ireală, ce-o trimitea un astru de mărimea soarelui, putui citi pe soclul acestor statui : *Istoria. Științele. Literaturile.* Erau numele sub care oamenii de azi rînduiesc colecțiile de idei cu care se mîndresc.

Lumina se stinse, iar eu mă regăsii în fața tinerei fete care, încetul cu încetul, reintră în învelișul ei rece, în țoalele sub care-și aștepta moartea, și redeveni bătrînă.

Cel ce o primise în casă îi aduse cîțiva tăciuni sfărîmați ca să-și ațîțe cenușa din încălzitoarea de picioare ; era frig de-a binelea ; apoi îi aprinse, celei ce avusese mii de lumînări în candelabrele palatelor sale, un mic opaiț ca să-și poată citi rugăciunile în timpul nopții.

Aceasta era starea jalnică în care văzui pe cea mai frumoasă, cea mai măreaţă, cea mai adevărată, cea mai creatoare dintre toate ideile umane.

— Deşteptaţi-vă, domnule, trebuie să închidem uşile ! auzii o voce răguşită.

Cînd mă întorsei, zării figura îngrozitoare a celui ce împărţea apa sfîntă. Îmi scutură braţul. Catedrala mi se păru îngropată în întuneric, ca un om înfăşurat într-o mantie...

Mergînd pe malurile fluviului aveam senzaţia că biserica dansează încă sub paşii mei.

Traducere de DUMITRU ALEVRA

VICTOR HUGO

(Besançon, 26 febr. 1802 — Paris, 23 mai 1885)

Principalele opere : *Odes et poésies diverses (Ode şi poezii diverse)*, 1822 ; *Nouvelles Odes (Noi ode)*, 1824 ; *Bug-Jargal*, 1826 ; *Odes et Ballades (Ode şi balade)*, 1826 ; *Les Orientales (Orientalele)*, 1829 ; *Le dernier jour d'un condamné (Ultima zi a unui condamnat)*, 1829 ; *Notre-Dame de Paris (Notre-Dame din Paris)* ; *Les Feuilles d'automne (Frunze de toamnă)*, 1831 ; *Les Chants du crépuscule (Cînturile amurgului)*, 1835 ; *Les Voix intérieures (Vocile lăuntrice)*, 1837; *Les Rayons et les ombres (Raze şi umbre)*, 1840; *Napoléon-le-Petit (Napoleon cel mic)*, 1852; *Les Châtiments (Pedepsele)*, 1853 ; *Les Contemplations (Contemplaţiile)*, 1856 ; *La Légende des siècles (Legenda secolelor)* (prima serie, 1859 ; seria a II-a, 1877 ; seria a III-a, 1883) ; *Les Misérables (Mizerabilii)*, 1862 ; *William Shakespeare*, 1864 ; *Chansons des rues et des bois (Cîntecele străzilor şi ale pădurilor)*, 1865 ; *Les Travailleurs de la mer (Oamenii mării)*, 1866 ; *L'Homme qui rit (Omul care rîde)*, 1869 ; *L'Année terrible (Anul îngrozitor)*, 1872 ; *Quatre-vingt-treize (Anul '93)*, 1874 ; *L'Art d'être grand-père (Arta de a fi bunic)*, 1877 ; *Les Quatre vents de l'esprit (În cele patru vînturi ale spiritului)*, 1881 ; *La Fin de Satan (Sfîrşitul Satanei)*, 1886 ; *Dieu (Dumnezeu)*, 1891.

Şef al şcolii romantice din Franţa în perioada de afirmare a acesteia şi cel mai de seamă reprezentant al romantismului francez, timp de aproape un secol, în domeniul tuturor genurilor literare, Victor Hugo se poate înscrie, *la limită,* în cadrul unei antologii ca aceea de faţă prin unele dintre prozele sale, dintre care am ales-o pe cea intitulată *Le Diable chiffonnier* (selectată şi de Castex în *Antologia* sa). Este *mai curînd un basm* şi reprezintă o foarte caracteristică manifestare a unei întregi orientări a romantismului francez, care descoperă cu frenezie inepuizabilele resurse ale străvechilor motive folclorice. Includerea lui printre celelalte texte ce aparţin într-un mod cu mult mai specific genului fantastic (aşa cum a fost definit de noi în *Prefaţă)* încearcă să aproximeze linia de demarcaţie care le separă de „genul miraculos" ipostaziat în una din manifestările lui cele mai puţin controversate (în *Prefaţă* arătam că, după unii autori, în raport cu care am adoptat un alt punct de vedere, întreaga zonă a literaturii onirice ar aparţine, de asemenea, „genului miraculos").

DIAVOLUL ADUNĂTOR DE ZDRENŢE [1]

În chiar vremea ceea, Dracul a păţit ceva foarte neplăcut şi nemaiîntîlnit. Avea obiceiul să ducă sufletele ce-i aparţin într-un coş purtat pe spate, aşa cum se poate vedea pe portalul catedralei din Friburg în Elveţia, unde este înfăţişat avînd pe umeri un cap de porc, în mînă o cange şi un coş de zdrenţar în spate ; pentru că Diavolul căuta şi aduna sufletele celor răi din grămezile de gunoi pe care neamul omenesc le arunca în ungherul tutu-

[1] În centrele mari din Occident numeroşi bătrîni, invalizi, cei fără domiciliu, numit *chiffoniers,* se îndeletnicesc cu strîngerea, într-un coş lunguieţ ce-l poartă în spate, a zdrenţelor aruncate, pe care le comercializează. (N.t.)

ror marilor adevăruri pămînteşti sau dumnezeieşti. Dracul mai avea prostul obicei să nu-şi acopere bine coşul din spate, şi ca urmare, multe suflete ajutaţi de îngeri prin farse cereşti izbuteau să fugă. Ca să curme aceste neplăceri, închise coşul cu un capac zdravăn, dichisit c-un lacăt sigur. Dar sufletele, care au mintea ascuţită, n-au prea fost stingherite de închizătoare ; interveniră degeţelele roze ale heruvimilor şi ele izbutiră să se strecoare printre rosturile coşului. Văzînd cum stau lucrurile, Dracul, foarte necăjit, ucise un dromader şi, din pielea cocoaşei, îşi ticlui un burduf căruia, învăţat şi de diavolul Hermes, îi făcu o închizătoare minunată. Era foarte vesel cînd ajungea să umple burduful pînă sus cu suflete ; se bucura atunci ca un şcolar care are punguliţa plină cu gologani de aur.

Dracul, după ce călătorea în ţările păgînilor şi pe meleagurile celor nelegiuiţi, de obicei îşi umplea burduful cînd ajungea în partea de sus a Egiptului, pe malurile Mării Roşii, unde ţinutul este foarte pustiu ; era un ţărm nisipos lîngă o pădurice de palmieri aflată între Coma, locul de naştere al sfîntului Anton şi Clisma, unde a murit sfîntul Sisoe.

Într-o zi deci, Diavolul, după ce făcuse o vînătoare mai bogată ca de obicei, îşi îndesă voios burduful şi, întorcîndu-şi din întîmplare capul, zări la cîţiva paşi de el un înger care-l privea zîmbind. Dracul ridică din umeri şi îngrămădi mai departe în sac sufletele ce le strînsese, jumulindu-le foarte puţin, vă jur ; cazanul cu pricina le-ar fi primit oricum. După ce termină, înşfăcă sarcina cu o mînă ca s-o salte pe umeri ; îi fu imposibil s-o ridice de la pămînt, atît erau de numeroase sufletele încărcate şi în aşa măsură mulţimea de nelegiuiri de care erau răspunzătoare le făceau mai grele, mai împovărătoare. Apucă atunci desaga iadului cu două mîini ; această a doua opinteală fu tot aşa de zadarnică ; burduful de parcă ar fi fost o piatră de moară, nu se urni din loc.

— Oh ! suflete de plumb, zise Dracul, şi începu să blesteme. Întorcîndu-şi capul, zări pe îngerul cel frumos care-l privea rîzînd.

— Ce faci acolo ? strigă Dracul.

— Nu vezi ? răspunse Îngerul, adineaori zîmbeam şi acum rîd.

— Oh ! pasăre a cerului ! mare neprihănit, fugi ! răspunse Asmodeu.

Dar Îngerul, devenit deodată aspru, îi vorbi astfel :

— Balaure, iată ce cuvinte-ţi spun din partea aceluia care este Dumnezeu : nu vei putea să duci sarcina asta cu suflete în focul gheenei pînă cînd un suflet din rai sau un creştin coborît din cer nu te va ajuta s-o ridici de la pămînt şi s-o salţi pe umeri. După ce rosti aceste vorbe, Îngerul întinse aripile şi-şi luă zborul.

Dracul era foarte încurcat.

— Ce vrea să spuie nătărăul ăsta ? mormăia el printre dinţi. Un sfînt din rai ? sau un creştin coborît din cer? Voi aştepta mult şi bine dacă va trebui să rămîn aci pînă să-mi sosească un astfel de ajutor ! Pentru ce naiba oi fi îndesat şi eu aşa de mult sacul ? Şi nerodul ăsta care nu este nici om nici pasăre, îşi rîde de mine ! Nu, zău ! trebuie acum să aştept pe sfîntul care va coborî din rai şi pe creştinul care va cădea din cer. Ce poveste idioată ! trebuie să recunoaştem că nu le trebuie prea mult celor din cer ca să-şi rîdă de noi !

În timp ce vorbea astfel singur, locuitorilor din Coma şi din Clisma li se părea că aud tunetul departe, la marginea cerului. Era Dracul care bombănea.

Un căruţaş împotmolit, dacă trage o înjurătură, pare că mai uită puţin de necaz ; abia cînd a scos căruţa din făgaş răsuflă uşurat. Dracul, sărmanul, îşi frămînta mintea şi visa. Cel care a dus-o la pierzanie pe Eva este în definitiv un caraghios foarte isteţ. Pătrunde peste tot,

oricînd vrea. Tot așa cum se strecoară în iubire, intră și în rai. A păstrat legături cu sfîntul Ciprian, vrăjitorul, și știe, cînd se prezintă prilejul, să fie socotit binevenit de toți ceilalți sfinți, fie făcîndu-le mici servicii misterioase, fie spunîndu-le cuvinte plăcute. Acest mare învățat știe să vorbească pe placul fiecăruia. Cunoaște slăbiciunile tuturora. Îi aduce sfîntului Robert din York pîiniţe din făină de ovăz și unt. Stă de vorbă despre treburile argintarilor cu sfîntul Eloi și despre bucătărie cu sfîntul Theodot. Schimbă păreri cu sfîntul Germain, episcop pe lîngă regele Childebert, cu sfîntul Wandrille, abate la curtea regelui Dagobert, și cu sfîntul Usthazade, eunuc la curtea regelui Sapor. Grăiește sfîntului Pavel cel Simplu despre sfîntul Anton, și-l întreține pe sfîntul Anton despre porcul gras al acestuia. Aduce laude soției Sfîntului Lou, Bimeniola, în chiar fața lui ; în schimb nu spune nici un cuvînt Sfîntului Gomer despre femeia acestuia, numită Gwinmaria. Pentru că Dracul este cel mai mare lingușitor. Inimă de fiere, gură de miere.

Patru sfinți, cunoscuți pentru strînsa lor tovărășie, sfîntul Nil cel singuratic, sfîntul Autremoine, sfîntul Ioan Piticul și sfîntul Médard, plecaseră tocmai în ziua aceea să se plimbe pe malurile Mării Roșii. În timp ce, tot vorbind împreună, se apropiaseră de pădurea de palmieri, Dracul îi zări înaintînd spre el, mai înainte ca vreunul din ei să-l fi văzut. Luă pe loc chipul unui bătrîn în zdrențe, foarte neputincios și începu să se bocească tare. Sfinții ajunseră la el.

— Ce s-a întîmplat ? spuse sfîntul Nil.

— Vai ! Vai ! bunii mei stăpîni, strigă Dracul, ajutați-mă, vă rog din tot sufletul. Sînt un biet sclav, și am un stăpîn foarte rău, cu sufletul ca piatra, un negustor de pe lîngă Fez. Or, cum știți foarte bine, toți cei din Fez, mauri, numizi, garamanți ca și toți locuitorii din Barbaria, Nubia și din Egipt sînt foarte răi, perverși, le plac femeile și

legăturile nelegiuite, sînt îndrăzneţi, răpitori primejdioşi, aventuroşi şi necruţători din cauza planetei Marte. Ba ceva mai mult, pe stăpînul meu îl tortürează fierea neagră şi gălbinarea şi suferă şi de vărsături băloase cum avea Cicerone ; astea i-au pricinuit o melancolie rece şi seacă care-l face timid, puţin îndrăzneţ, născocitor de fel de fel de răutăţi ce pînă la urmă cad asupra noastră, nişte sclavi nenorociţi, asupra mea, un biet bătrîn bolnav.

— Ce vrei să ne spui cu asta, prietene ? îl întrebă mai atent sfîntul Autremoine.

— Iată, bunul şi nobilul meu domn, răspunse Diavolul. Stăpînului meu îi place să călătorească mult. Are idei fixe, este maniac. Îl place ca prin toate ţările pe unde sălăşluieşte să înalţe cîte un munte de nisip, cărat de pe ţărmurile mărilor în apropierea cărora acest om rău îşi face aşezarea. În Zelanda [1] a clădit un morman imens de nisip mocirlos şi negru ; în Friza [2] altul, tot de nisip, din cel cu bobul mare, amestecat cu scoici roşii, printre care se află şi scoica tigrată ; iar în Chersonezul [3] cimbric — numit astăzi Iutlanda — o ridicătură mare de nisip fin plin cu scoici din cele albe, printre care foarte des se găseşte şi cea zisă „răsărit de soare".

— Să te ia dracu ! întrerupse sfîntul Nil, nerăbdător din fire. Vino la fapt ! De un sfert de oră te ascultăm şi ne faci să ne pierdem timpul cu fel de fel de fleacuri. Voi număra minutele.

Diavolul se plecă smerit :

---

[1] Provincie din Olanda. (N.t.)

[2] Regiune mărginind Marea Nordului, între Olanda şi Germania. (N.t.)

[3] Grecii numeau în vechime Chersonez patru peninsule dintre care una, *Chersonezul cimbric*, adică peninsula Iutlanda de azi din Danemarca. (N.t.)

— Numărați minutele, splendoarea voastră ? Este desigur o plăcere nobilă. Trebuie să fiți din Sud ; cei din Sud sînt dibaci, le plac științele matematice fiind mai aproape decît ceilalți muritori de cercul stelelor călătoare

Apoi, dintr-o dată, izbucnind în hohote de plîns și strivindu-și pieptul cu pumnii, spuse :

— Vai ! Vai ! bunii mei prinți, ce stăpîn crud am. Ca să-și clădească muntele, mă silește în fiecare zi, așa bătrîn cum sînt, să vin să umplu acest burduf cu nisip de pe malul mării. Cere să-l duc în spinare. După ce-am făcut un drum, urmează altul, și așa mereu, din zori pînă la asfințitul soarelui. Dacă vreau să mă odihnesc, să mă culc, dacă sînt doborît de oboseală sau dacă n-am umplut burduful bine pînă sus, pune să mă biciuiască. Vai ! sînt vrednic de plîns și bătut mereu și plin de toate bolile Ieri, am făcut toată ziua șase drumuri ; cînd s-a înserat eram așa de obosit, încît n-am mai putut să salt singur burduful pe care-l umplusem și să-l pun pe spinare ; am stat aci toată noaptea văitîndu-mă lîngă sarcina mea și îngrozit de ce voi păți din pricina mîniei stăpînului meu. Domnii mei, bunii mei stăpîni, aveți milă și-ndurare, ajutați-mă să ridic greutatea asta pe umeri, ca să pot să mă întorc repede la stăpînul meu ; dacă-ntîrzii, mă va ucide Vai de mine ! Vai de mine !

Ascultînd vorbele acestea jeluitoare, sfîntul Nil, sfîntul Autremoine și sfîntul Ioan Piticul se înduioșară, iar sfîntul Médard începu chiar să plîngă, ceea ce făcu să cadă pe pămînt o ploaie care a ținut patruzeci de zile.

Dar sfîntul Nil zise Diavolului :

— Nu pot să te ajut, prietene, îmi pare foarte rău, aș fi nevoit să pun mîna pe burduful ăsta care este un lucru fără viață, și un verset din *Prea Sfînta Scriptură* ne oprește să atingem lucrurile moarte ; dacă nu-l respectăm, rămînem toată viața pîngăriți.

Sfîntul Autremoine spuse și el Diavolului :

— Nu-ţi pot fi de nici un folos, prietene, mă doare-n suflet, dar ar fi să săvîrşesc o faptă bună şi binefacerile au păcatul că-l fac vanitos pe cel ce le săvîrşeşte ; ca să pot rămîne smerit, mă abţin să te ajut.

Sfîntul Ioan vorbi şi el la rîndul lui Diavolului :

— Aşa de rău îmi pare, prietene, că nu te pot ajuta dar, uită-te şi tu, sînt aşa de scund încît nu-ţi ajung nici pînă la brîu. Cum o să pot să-ţi ridic povara asta pe umeri ?

Plîngînd, sfîntul Médard adăugă :

— Nici eu nu pot să te ajut, dragul meu, îmi pare rău ; în adevăr, sînt aşa de înduioşat de ce-ai păţit, încît, uite, mi s-au înmuiat mîinile, sînt neputincios.

Şi cei patru sfinţi îşi continuară drumul.

Dracul era furios.

— Ce animale ! strigă el văzînd cum sfinţii se îndepărtau. Ce bătrîni înfumuraţi ! Ce oameni fără judecată, cu toată barba lor ! Pe cuvîntul meu de onoare, sînt mai proşti chiar decît îngerii !

Cînd unul din semenii noştri se înfurie găseşte cel puţin o uşurare dacă dă dracului pe cel care-l supără. Dar Dracul nu poate să aibă această mîngîiere. Ori de cîte ori se mînie, parcă intră o ţeapă în el şi-şi iese din fire.

Pe cînd blestema stînd cu ochii înflăcăraţi şi înfuriaţi, ţintă spre cer, înverşunatul lui duşman, zări printre nori un punct negru. Negreaţa începu să se mărească, punctul să se apropie. Dracul privi atent : era un om — un cavaler înarmat şi cu coif pe cap, un creştin cu o cruce roşie pe piept, care cobora din nori.

— Fii lăudat, tu oricine ai fi ! strigă Dracul săltînd de bucurie. Sînt scăpat ! Uite, soseşte creştinul meu ! Nu am izbutit cu cei patru sfinţi, dar dacă nu o scot la capăt cu acest om înseamnă că ar fi într-adevăr Dracul.

În momentul acela, Pécopin, coborît uşor deasupra ţărmului, puse piciorul pe pămînt.

Zărind pe bătrîn, amărît ca un sclav care abia răsuflă lîngă povara lui, se îndreptă spre el şi-i grăi :

— Cine eşti tu, prietene, şi cam prin ce loc mă aflu ?

Dracul începu să se vaite, mai, mai să-i plîngi de milă :

— Te afli pe malul Mării Roşii, stăpînul meu, şi ai în faţa ta pe cel mai nenorocit dintre cei căzuţi în mizerie.

Şi începu aceeaşi milogeală fără sfîrşit, adresată mai-nainte sfinţilor, implorînd în cele din urmă pe măreţul cavaler, să-l ajute să ridice burduful în spinare.

Pécopin clătină din cap :

— Moşule, ce-mi spui e o poveste cam deocheată.

— Prinţul meu milostiv, care ai coborît din ceruri, răspunse Dracul, povestea măreţiei tale pare şi mai de necrezut şi totuşi este adevărată.

— Ai dreptate, zise Pécopin.

— Ce vrei să fac ? reîncepu Diavolul. Am vreo vină dacă nenorocirile ce s-au abătut asupra mea nu te înduioşează ? Sînt şi sărăcit la trup şi sărac cu duhul ; nu ştiu să plăsmuiesc minciuni ; trebuie să potrivesc văicărelile mele cu păţaniile suferîte şi nu pot povesti decît adevărul adevărat. Cum este carnea, aşa iese şi ciorba.

— Este adevărat, răspunse Pécopin.

— Şi-apoi, la urma urmei, continuă Dracul, ce rău ţi se va putea întîmpla ţie, tinere viteaz, dacă vei ajuta pe un sărman bătrîn schilod să-şi ridice burduful pe umeri ?

Asta păru să-l convingă pe Pécopin. Se aplecă, ridică de la pămînt burduful, îl săltă uşor, şi apucîndu-l în braţe se pregătea tocmai să-l aşeze pe spinarea moşului stînd încovoiat în faţa lui.

Încă o clipă şi totul ar fi fost gata.

Dar Dracul este vicios ; şi asta-l pierde mai totdeauna. Este lacom. În chiar minutul acela îi veni în minte că ar fi bine să adauge şi sufletul lui Pécopin la celelalte adu-

nate, gata să fie duse de el ; pentru asta însă era nevoie mai întîi să-l ucidă pe Pécopin.

Începu deci să cheme, pe şoptite, un duh nevăzut căruia îi porunci ceva în cuvinte misterioase.

Toată lumea ştie că, atunci cînd Dracul stă de vorbă şi sporovăieşte cu alţi diavoli, foloseşte un jargon jumătate italienesc, jumătate spaniol. Şi mai adaugă ici şi colo şi cîte o vorbă latinească.

Acest lucru s-a dovedit şi stabilit în mod limpede, în mai multe rînduri, şi mai cu seamă în timpul procesului doctorului Eugenio Torralva, care a început la Valladolid la 10 ianuarie 1528 şi s-a terminat aşa cum se cuvine la 6 mai 1531, prin arderea pe rug a sus-arătatului doctor.

Pécopin cunoştea multe. Era, după cum v-am spus, un cavaler cu mintea vie, în stare să susţină cu succes o vesperie [1]. Învăţase carte multă şi cunoştea limba ce-o vorbea Dracul. Or, în chiar momentul în care ridica burduful ca să i-l aşeze pe umeri, auzi pe micul unchiaş, ce sta aplecat, şoptind : *Bamos, non cierra occhi, verbera, frappa y echa la piedra* [2]. Pécopin fu ca fulgerat.

O bănuială îi veni în minte. Ridică ochii şi văzu, la o mare înălţime, un bolovan cît toate zilele pe care desigur un uriaş nevăzut îl ţinea în aer deasupra capului său.

Asemenea unui vîrtej care într-o singură clipită trece, zboară, se învîrteşte, străluceşte, tună şi trăsneşte, Pécopin se dădu înapoi, atinse cu mîna stîngă talismanul, apucă cu mîna dreaptă pumnalul şi spintecă burduful cu o putere şi o repeziciune de necrezut.

Dracul scoase un ţipăt de groază. Sufletele eliberate, fugiră prin deschizătura făcută de pumnalul lui Pécopin, părăsind în burduf nelegiuirile lor, crimele şi toate

[1] În vechime, ultimul examen susţinut pentru a obţine titlul de doctor în teologie sau în medicină şi care avea loc seara. (N.t.)

[2] Haide, izbeşte, loveşte fără milă, aruncă piatra. (N.t.)

relele săvîrşite, grămadă hidoasă, meteahnă oribilă ce din cauza puterii de atracţie proprie a Dracului se înrădăcină în el şi, acoperită cu pielea burdufului, rămase pe vecie ţintuită între umerii săi. Din ziua aceea Asmodeu deveni cocoşat.

Dar, în momentul în care Pécopin se dădu înapoi, uriaşul nevăzut prăvăli bolovanul care se rostogoli pe piciorul Diavolului şi-l strivi.

Din ziua aceea Asmodeu a rămas şchiop.

Traducere de DUMITRU ALEVRA

CHARLES RABOU

(1803—1871)

Dînd urmare dorinței lui Balzac însuși, termină, după moartea marelui romancier, romanele neîncheiate ale acestuia: *Le Député d'Arcis (Deputatul de Arcis)*, 1854; *Le Comte de Sallenave (Contele de Sallenave)*, 1855; *La Famille Beauvisage (Familia Beauvisage)*, 1855; *Les Petits bourgeois de Paris (Micii burghezi din Paris)*, 1856—1857.

Este consacrat ca autor de proză fantastică prin povestirile *Le Mannequin (Manechinul)*, apărută în 1831 în *La Revue de Paris*, al cărei director era, *Tobias Guarnerius* și *Le Ministère public (Procurorul)*, ultimele două publicate în *Contes bruns (Povestiri întunecate)*, 1832, culegere nesemnată, la care colaborează împreună cu Balzac și cu Philarète Chasles.

PROCURORUL

Francezul, șiret din naștere, a inventat ghilotina.

Pierre Leroux era un sărman căruțaș din împrejurimile orașului Beaugency.

După ce mîna toată ziua peste cîmp cei trei cai, înhămaţi obişnuit la carul său de povară, către seară se întorcea la ferma unde era angajat, cina fără prea multă vorbă cu ceilalţi argaţi, aprindea un felinar şi se ducea să se culce într-un mic adăpost ce şi-l făcuse într-un colţ al grajdului.

De obicei dormea fără să viseze întîmplări prea încurcate sau impresionante ; mai totdeauna se petrecea ceva cu caii săi. Odată se trezi şi sări din pat ; visase că se căznea să ridice calul înhămat mereu la hulube şi care căzuse la pămînt, altă dată că iapa sură îşi încurcase picioarele în şleaul de la ham. Într-o noapte visă că pusese la biciul său un şfichi frumos, nou-nouţ, şi totuşi biciul nu pocnea deloc; această viziune îl emoţionă aşa de tare că, trezindu-se, apucă biciul pe care avea obiceiul să-l pună în fiecare seară lîngă pat şi, ca să se asigure că nu devenise nevolnic şi lipsit de cel mai preţios privilegiu ce-l are oricare căruţaş, începu să-l pocnească tulburînd tăcerea din grajd. Din cauza zgomotului, caii speriaţi se sculară, se aruncară învălmăşiţi şi nechezînd, unii peste alţii, cît p-aci să-şi rupă penele de curea cu care erau legaţi ; dar cu cîteva vorbe blînde, Pierre Leroux ajunse să potolească toată hărmălaia, şi fiecare îşi reluă somnul ; aceasta era una din întîmplările de seamă din viaţa sa, pe care nu uita niciodată s-o povestească, ori de cîte ori la un pahar de vin devenea vorbăreţ şi găsea pe vreunul care să aibă chef să-l asculte.

Tot în acea vreme, cu totul altfel de visuri frămîntau pe domnul Desalleux, substituit de procuror general pe lîngă Curtea criminală din Orléans. Făcîndu-şi debutul cu mare vîlvă în funcţia de reprezentant al ministerului public, cu cîteva luni înainte de epoca în care se situează cele ce povestim aci, nu exista post înalt din magistratură la care să nu se creadă îndreptăţit, şi nici chiar scaunul de ministru de justiţie nu lipsea din aspiraţiile viziunilor sale nocturne. Dar, după ce toată ziua studia istovitoarele dosare ale baroului, noaptea, în somn, gîndul său veghea mai ales la exaltarea ce i-ar putea-o da triumfurile sale oratorice.

Chiar gloria unui d'Aguesseau sau a altor renumite celebrităţi din frumoasele timpuri ale magistraturii parlamentare n-ajungeau să-l mulţumească, nu le socotea încă la înălţimea succeselor strălucitoare ce spera să i le rezerve un viitor apropiat ; se întorcea cu mintea pînă la trecutul cel mai îndepărtat, ajungea chiar în vremea minunatei elocinţe a lui Demostene ; a putea totul cu sprijinul cuvîntului, aceasta era nădejdea, rezumat am putea spune al voinţei sale tenace din întreaga-i viaţă, concentrată în această patimă pentru care renunţase la toate plăcerile, la toate gîndurile frumoase ce încîntă tinereţea oricui.

Într-o bună zi, cele două naturi, cea a lui Pierre Leroux, abia ridicată cu o treaptă deasupra înţelegerii oricărei brute, şi cea a domnului Desalleux, abstractă şi purificată pînă la un spiritualism în măsură să exercite cele mai rafinate constrîngeri, se găsiră faţă-n faţă. Între ei totul era menit să se termine repede : domnul Desalleux, de pe scaunul de procuror, cerea tribunalului, sprijinit pe nişte dovezi destul de neînsemnate, capul lui Pierre Leroux învinuit de un omor, iar Pierre Leroux îşi apăra viaţa împotriva insistenţelor depuse de domnul Desalleux.

Cu toată această nepotrivire de forţe pe care Providenţa o hotărîse în confruntarea dintre cei doi adversari, cu toată intervenţia instituţiei omeneşti ce urma să împiedice la rîndul ei, prin verdictul asemănător unui joc de „cu soţ ori fără" al juraţilor, o dreaptă împărţire a şanselor, deoarece lipseau probe convingătoare, acuzatul, după toate aparenţele, ar fi izbutit să scape de ameninţarea eşafodului ; dar însăşi această lipsă vădită de dovezi constituia pentru acuzator prilejul ca elocinţa sa să-l slujească neobişnuit de bine, ceea ce desigur ar fi contribuit în mod strălucit la îndeplinirea frumoaselor speranţe ale domnului Desalleux. Ca un priceput gospodar al viitorului său, n-ar fi putut risca să nu profite de această împrejurare.

Dar după toate acestea, sărmanul Pierre Leroux, mai avu şi ghinionul unei întîmplări potrivnice. Cu cîteva zile

înainte de a începe procesul, în cercul mai multor drăguțe doamne care se pregăteau ca de o sărbătoare asistînd la dezbateri, tînărul procuror făcuse aluzie la convingerea fermă ce-o avea că va obține un verdict de condamnare din partea juriului ; este neîndoielnic pentru oricine că s-ar fi găsit într-o situație grea dacă n-ar fi izbutit, și dacă Pierre Leroux, rămas nevătămat, ar fi dezmințit, avînd capul încă intact pe umeri, atotputernicia cuvintelor sale acuzatoare. De aceea, nu trebuie să i se găsească vreo vină procurorului ; nefiind convins în totul de ceea ce susținea, apărea și mai merituoasă încercarea lui de a prezenta o pledoarie cît mai elocventă, așa cum nu se mai auzise de mai bine de un secol în pretoriul curții din Orléans. Oh ! cum de n-ați fost și dumneavoastră acolo să vedeți cît de emoționați au fost acei sărmani domni jurați, pătrunși pînă în adîncul măruntaielor lor, cînd într-o perorație strălucită și răsunătoare li s-a făcut îngrozitorul tablou al unei societăți zguduită pînă în temeliile ei, al unei comunități omenești în preajma pieirii, dacă din nefericire Pierre Leroux ar fi fost achitat ! Ce păcat că n-ați auzit elogiile curtenitoare schimbate între apărare și acuzare, cînd apărătorul acuzatului, luînd cuvîntul, începu prin a declara că nu putea să piardă prilejul de a aduce laude talentului oratoric scînteietor de care dăduse dovadă reprezentantul ministerului public ! Dacă ați fi auzit, tot așa, pe președintele curții adresînd în cuvîntarea sa aceleași felicitări, ați fi fost îndreptățiți să vă credeți mai curînd în fața unui for academic decernînd un premiu pentru elocință, decît înaintea unui tribunal chemat să decidă de viața unui om ! Ați fi putut vedea de asemenea „în mijlocul unei mulțimi de doamne gătite elegant“ — cum stă scris prin ziare — pe sora domnului Desalleux primind complimentele tuturor doamnelor din cercul său, în timp ce, retras mai la o parte, bătrînul tată plîngea de fericire admirîndu-și fiul și oratorul fără pereche ce zămislise.

După aproape șase săptămîni de la această bucurie familială, Pierre Leroux se urcă alături de călău în carul osîndiților ce-l aștepta la poarta închisorii criminale din Orléans. Porniră împreună către piața Martroi, unde aveau loc execuțiile ; se aflară curînd în fața unui eșafod ridicat pentru ei, și înaintea unei mari mulțimi ce-i aștepta. Pierre Leroux se urcă pe scara spre moarte cu aceeași resemnare pe care o înfățișează un sac de făină cînd este ridicat, cu ajutorul unor scripeți, în podul vreunui brutar din Paris. Cînd ajunse pe ultimele trepte, o rază de soare, care se reflecta pe oțelul sclipitor și lucios al spadei justițiare îi luă vederea, fu cît pe-aci să se prăbușească ; dar călăul cu zelul curtenitor al oricărei gazde care știe să facă onorurile casei, îl susținu pe sub brațe și-l urcă pe podeaua ghilotinei ; Pierre Leroux se afla acum în fața grefierului Curții criminale, sosit spre a încheia procesul-verbal al execuției, în prezența domnilor jandarmi însărcinați să vegheze ca ordinea publică să nu fie tulburată în timpul răfuielii ce urma să aibă loc și înconjurat de domnii valeți ai călăului care, departe de a justifica reputația ce o au, arătară criminalului cu o curtenie plină de atenții cum trebuie să se așeze sub cuțit. Un minut după aceea, Pierre Leroux se despărțise de capul său ; totul se săvîrșise cu o așa de mare îndemînare, încît mulți din cei veniți să asiste la spectacol se simțiră obligați să întrebe pe cei din jurul lor dacă în adevăr demonstrația se terminase, și atunci se jurară serios că n-o să-i mai vadă nimeni deranjîndu-se pentru ceva ce dura așa de puțin.

Trecuseră trei luni de cînd capul și trupul lui Pierre Leroux zăcea într-un colț al cimitirului, într-o groapă în care, după cît se părea, erau ascunse numai osemintele lui, cînd, începînd o nouă sesiune a Curții criminale, domnul Desalleux avu de susținut o altă acuzare prin care cerea pedeapsa capitală.

În ajunul zilei în care trebuia să ia cuvîntul, plecă mai devreme de la un bal dat într-un castel din împrejurimi,

unde fusese invitat împreună cu toată familia, și se întoarse singur în oraș spre a-și pregăti pledoaria pentru a doua zi.

Noaptea era întunecoasă ; un vînt cald dinspre sud sufla copleșitor deasupra cîmpiei, în timp ce rumoarea surdă a balului mai stăruia încă în urechile lui. Îl cuprinse curînd o mîhnire adîncă. Îi reveneau acum în minte atîția oameni pe care-i cunoscuse și care erau morți ! Fără să-și dea seama prea bine de ce, începu să se gîndească la Pierre Leroux.

Cu toate acestea, cînd începu să se apropie de oraș și apărură primele lumini ale mahalalei, toate ideile triste i se risipiră ; iar după ce ajunse în biroul său, înconjurat de cărți și de dosare, nu se mai gîndi decît la rechizitoriul de a doua zi, pe care-l dorea mai elocvent decît oricare altul din cîte susținuse pînă atunci.

Sistemul de acuzare era aproape fixat în mintea sa. N-am putea continua aceste rînduri fără să remarcăm cît de straniu este să se spună într-un limbaj social : un sistem de acuzare, adică un mod absolut, rigid, de a grupa diferite fapte și dovezi pe temeiul cărora se revendică capul unui om, tot așa cum vorbim de un sistem filozofic, adică de acea grupare de sofisme sau de idei cu ajutorul cărora facem să triumfe cine știe ce adevăr candid, teorie sau himeră moralizatoare. Sistemul său de a susține rechizitoriul începea deci să fie pe calea cea bună, cînd depoziția unui martor, pe care n-o examinase încă, i se păru că ar putea să răstoarne tot eșafodajul certitudinii sale. Avu cîteva momente de șovăială, dar, așa cum am mai remarcat, domnul Desalleux, în exercițiul funcției sale de procuror, înțelegea să țină seamă de rigorile dictate de conștiință, satisfăcînd însă cel puțin tot atît de des și exigențele amorului său propriu. De aceea, punînd în joc toată puterea logicii sale și recurgînd la toate meșteșugitele lui întorsături de frază, se luă zdravăn la trîntă cu buclucașa mărturie și nu pierdu nădejdea de a o număra

pînă la urmă printre argumentele cele mai apăsătoare ale acuzării ; numai că strădania sa era din cele mai penibile și se făcuse noapte, tîrziu.

Bătuse ora trei și lumînările de pe birou, gata să se stingă, abia dacă mai dădeau o foarte slabă lumină.

După ce aduse altele, și cum munca îl extenuase, se învîrti de cîteva ori prin odaie, apoi se așeză și se destinse pe spătarul fotoliului. În această poziție, obosit de a mai gîndi, începu să admire îndelung, prin fereastra din față, stelele strălucind pe cer. Dintr-o dată, privirea sa coborînd de-a lungul geamurilor întîlni niște ochi ficși care se uitau la el ; crezu pentru un moment că reflexia lumînărilor, prin jocul de lumină ce-l făceau pe sticlă, îi pricinuise această vedenie, și le schimbă locul ; dar viziunea nu încetă să-i apară și mai deslușită. Cum nu era fricos, puse mîna pe un baston, singura armă ce-o găsi la îndemînă, și deschise fereastra ca să vadă cine era nepoftitul care venea să-l iscodească la o asemenea oră. Încăperea ce ocupa se afla deasupra mai multor etaje ; atît sus, cît și dedesubtul ferestrei zidul era neted și drept și nu prezenta ceva ce-ar fi putut servi cuiva de sprijin ca să urce sau să coboare ; în spațiul îngust dintre fereastră și balcon nici un obiect n-ar fi putut scăpa privirii sale, și totuși nu văzu nimic. Se gîndi din nou că fusese prada uneia din acele închipuiri pricinuite de greșita percepere a simțurilor, frecventă noaptea, și rîzînd reîncepu lucrul. Dar nu apucă să scrie nici douăzeci de rînduri și auzi că într-un ungher al camerei se mișcă ceva : de data asta începu să se tulbure ; nu era firesc ca simțurile sale, fiecare la rînd, să-l fi înșelat. Privind de data asta cu atenție, ca să afle de unde venea zgomotul, văzu deodată un obiect negricios, care înainta țopăind în salturi neegale, ca o coțofană. Pe măsură ce se apropia, apariția căpăta o înfățișare din ce în ce mai hidoasă, deoarece lua — acum nu mai era îndoială — forma unui cap de om despărțit de trup și din care picura sînge ; după un salt mai greoi, capul căzu în-

tre cele două lumînări, peste hîrtiile împrăştiate ale dosarului, şi atunci domnul Desalleux recunoscu trăsăturile lui Pierre Leroux, venit desigur spre a-l povăţui că, pentru un magistrat, conştiinţa trebuie să valoreze mai mult decît elocinţa.

Prăbuşindu-se sub groaza de nedescris ce-l cuprinsese, leşină ; a doua zi fu găsit întins jos fără cunoştinţă în mijlocul unei bălţi de sînge ce se scursese în cameră, pe birou, şi chiar pe hîrtiile pe care scrisese pledoaria ; se crezu, şi el avu grijă să nu dezmintă, că avusese, fără cauză serioasă, o hemoragie. Nu mai este, cred, nevoie să adăugăm că n-a mai fost în măsură să ia cuvîntul şi că toate preparativele sale oratorice fură zadarnice.

A trebuit să treacă foarte multe zile pentru ca amintirea acestei teribile nopţi să înceteze să mai stăruie în gîndul său ; s-a scurs destul timp pînă să poată iarăşi să se obişnuiască cu întunericul şi cu singurătatea, fără să se înspăimînte. Peste cîteva luni însă, nemaifiind tulburat de vreo vedenie, firea sa orgolioasă începu din nou să cîntărească mai greu în balanţă decît mărturia supărătoare a simţurilor, şi se întrebă încă o dată dacă acestea nu-l înşelaseră. Spre a zădărnici despotica încătuşare de care, cu toate raţionamentele ce-şi făcea, nu se putea elibera în totul, recurse la părerea medicului său, mărturisindu-i întîmplarea cu pricina. Doctorul — care tot cercetînd creierul omenesc, fără să fi reuşit să descopere vreodată cea mai neînsemnată urmă a ceva ce ar fi putut să-l iniţieze în ale sufletului ajunsese la o savantă înţelegere a materialismului — nu se putu opri să nu izbucnească în rîs auzind povestirea viziunii nocturne. Era poate cea mai bună metodă de a-şi vindeca bolnavul ; avînd aerul că lua în batjocură preocuparea lui, făcea ca trufia-i nemăsurată să fie oarecum constrînsă să participe la cura de însănătoşire. Dealtfel nici n-a fost, cum era şi de aşteptat, prea greu să-i explice domnului Desalleux că halucinaţia sa era numai consecinţa unei prea mari tensiuni

a celulelor cerebrale, urmată de o congestie şi de o revărsare de sînge, care l-au făcut să vadă ceea ce tocmai nu văzuse.

Liniştit cu desăvîrşire în urma acestei explicaţii, a cărei justeţe nu mai fu contrazisă de nici un alt nou accident, domnul Desalleux îşi recăpătă, puţin cîte puţin, seninătatea sa spirituală şi aproape toate vechile obiceiuri ; le modifică numai în sensul că, muncind cu mai puţină rîvnă, îşi permise, în urma recomandărilor doctorului, să frecventeze cîteva petreceri în societate, pe care pînă atunci le ocolise mereu.

Pentru un om studios şi cu o sănătate ce-l obliga să fie foarte retras prin saloane, singurul mod ca situaţia sa să devină suportabilă era de a o accepta în mod cinstit şi fără nici o rezervă ; trebuia să devină făţiş şi cu orice preţ, în primul rînd un om de lume care nu ocoleşte petrecerile. Cînd facem ceva în deplină cunoştinţă de cauză, chiar un lucru cu care nu sîntem deloc de acord, sîntem prinşi într-un nedesluşit antrenament şi devenim oarecum resemnaţi ; la drept vorbind, poate că nu există om, oricît de superioară i-ar fi firea, pe care o îndeletnicire pe placul aceleia pe care o numim societate, adică al tuturora, să nu-l atragă şi să nu-l distreze şi pe el la rîndul lui, dacă bineînţeles nu se lasă prea des sfătuit de trufia sa de intelectual.

În aceste împrejurări deosebite femeile, dacă recurgem cumpănit la ele, pot să determine o foarte nimerită şi favorabilă schimbare a ideilor negre ; în acest sens domnul Desalleux era în măsură să reuşească mai bine ca oricine ; deoarece fără să ţinem seama de oarecare avantaje ce le prezenta fizicul său, prin răsunătoarele sale triumfuri oratorice şi poate mai cu deosebire, din pricina puţinei rîvne ce o dovedea pentru alte genuri de izbînzi, devenise subiectul multor fantezii femeieşti. Dar, exista în principiile sale conducătoare în viaţă ceva prea pozitiv, prea real, ca să fi putut accepta fără nici un fel de

condiție, chiar iubirea unei femei. Începu astfel să se întrebe care dintre inimile ce păreau că vor să-l cucerească se arătase cea mai binevoitoare, cu tendința de a fi socotită cît mai convenabilă sub forma unei căsătorii, sub aspectul averii, al unor legături folositoare și al altor avantaje sociale. Prima parte a romanului său fiind astfel precizată, constată, nu fără satisfacție, că logodnica în măsură să realizeze alături de el toate acestea era o tînără grațioasă, elegantă și spirituală, și imediat începu s-o iubească cu toată pasiunea ce i-o îngăduia firea sa ; desigur avînd consimțămîntul și respectînd, pînă cînd urma să aibă loc căsătoria, prerogativele părinților ei.

Cine știe de cînd orașul Orléans nu mai văzuse o logodnică așa de frumoasă cum era aleasa domnului Desalleux ; din vremuri de mult uitate nu mai fusese admirată în acest oraș o familie mai fericită ca aceea a domnului Desalleux ; de ani și ani nu se mai petrecuse în Orléans la un bal așa de strălucitor și plin de veselie ca acela ce avu loc cu ocazia nunții domnului Desalleux.

În seara aceea, era deci îndreptățit să nu se mai gîndească la planuri de viitor și să trăiască din plin numai momentele prezente. Fiind obligat să rămînă într-un colț al salonului, de unul din avocații localnici, care profitase de această împrejurare spre a-l întreține asupra unui anumit proces, el privea din cînd în cînd la pendula care arăta ora unu și trei sferturi ; își dăduse seama, de asemenea, că, după ce bătuse miezul nopții, mama miresei venise de două ori să-i vorbească fiicei sale pe șoptite, și mireasa, după ce răspunsese cam supărată, dansase avînd tot timpul aerul că e preocupată. Deodată, după ce se termină contradansul observă, după o anumită șușoteală care avusese loc între invitați, că se petrecuse ceva. Aruncîndu-și privirea, pe cînd partenerul său continua să-i vorbească, spre scaunele pe care mireasa și domnișoarele ei de onoare le ocupaseră în timpul seratei, constată că erau libere. Atunci gravul magistrat făcu și el ceea ce fac de obicei toți cei-

lalți oameni ; părăsind fără prea multe formalități pe cel care își argumenta intervenția, înaintă strecurîndu-se ușor spre ușa apartamentului și, în momentul în care cîțiva servitori treceau încărcați cu băuturi răcoritoare, reuși să dispară, socotind că nu fusese remarcat de nimeni ; ceea ce judecase greșit, pentru că din clipa în care mireasa părăsise balul, nici una din domnișoarele de optsprezece pînă la douăzeci și cinci de ani nu-l pierduse din ochi pe ginere.

Cînd se pregătea să pătrundă în camera nupțială se întîlni cu mama miresei, care tocmai ieșea însoțită de personalitățile a căror prezență era socotită necesară la culcatul miresei și de cîteva respectabile doamne mai în vîrstă, care se alăturaseră din oficiu alaiului. Pe un ton mișcător și strîngîndu-i cu căldură mîna, soacra îi spuse cu o voce înceată cîteva vorbe : era vădit că-i dăduse cîteva sfaturi privitoare la fiica sa. Domnul Desalleux îi răspunse în mod afectuos, pe scurt și cu un oarecare surîs, și, ceea ce este cert, în clipa aceea nu se gîndea deloc la Pierre Leroux.

După ce închise ușa odăii își dădu seama că mireasa era culcată ; aranjate într-un fel ce i se păru straniu, perdelele erau trase de jur-împrejurul patului ; nu se auzea nici un zgomot.

Această liniște solemnă, ca și piedica neașteptată, perdeaua, care spre a fi dată la o parte reclama un anumit tact, puseră pe ginere într-o încurcătură și mai mare, cu atît mai ușor de înțeles cu cît i se prezentase rar prilejul ce l-ar fi putut deprinde să termine prompt asemenea plăcute întîlniri.

Inima-i bătea cu putere, și privind rochia și podoabele de nuntă aruncate în jurul lui într-o grațioasă dezordine, un fior îi trecu prin toate oasele. Cu o voce timidă își chemă mireasa. Neprimind nici un răspuns se întoarse, poate spre a cîștiga timp, către ușă, se asigură că era bine

închisă, apoi, apropiindu-se de pat dădu ușor la o parte perdeaua.

În acel moment, lampa de noapte luminînd nedesluşit odaia, el avu o vedenie ciudată.

Lîngă mireasă, cineva cu un păr bogat, negru, şi care nu era al unei femei, dormea adînc pe fondul alb al pernei unde ocupase locul ginerelui. Nu cumva era el pradă unei amăgiri menite să tulbure farmecul misterios al unei nopţi de nuntă ? Sau poate un viclean uzurpator venise cu îndrăzneală să-l detroneze, chiar înainte de a se încorona? În orice caz, oricine ar fi fost cel care-i luase locul, cert este că se sinchisea foarte puţin de ginere şi, la fel ca mireasa, era cufundat într-un somn adînc, cu faţa întoarsă către fundul alcovului. În clipa în care domnul Desalleux se aplecă deasupra patului spre a distinge trăsăturile feţei straniului musafir, un suspin lung, ca al unui om care se deşteaptă din somn, tulbură liniştea odăii ; şi, imediat, chipul necunoscutului întorcîndu-se spre el, îşi dădu seama cu groază că semăna cu Pierre Leroux.

Cum aceeaşi oribilă viziune îi apărea pentru a doua oară, magistratul ar fi trebuit să priceapă că desigur în viaţa lui făcuse, cîndva, vreo mîrşăvie pentru care acum era tras la răspundere ; dacă şi-ar fi dat osteneala să-şi întrebe conştiinţa, n-ar fi întîrziat prea mult să afle care era fapta criminală ; lucrurile o dată bine lămurite, tot ce-ar fi avut mai cuminte de făcut, ar fi fost să se roage Domnului pînă la ziuă, apoi, cînd s-ar fi ivit zorile, să intre în biserica parohiei sale şi să ceară să se facă o slujbă pentru liniştea şi odihna sufletului lui Pierre Leroux ; cu ajutorul acestor ispăşiri şi dacă s-ar fi îndurat să facă şi oarecare danii deţinuţilor săraci din închisoare, poate că şi-ar fi regăsit liniştea sufletească pentru toată viaţa, ar fi alungat pentru totdeauna obsesia ce-l chinuia de atîta vreme

Dar mintea lui frămîntată de ceea ce se petrecuse în noaptea nunţii, nu-i dădu răgaz să afle uşurarea pe vreo

cale pioasă. Cu o inimă arzătoare de dorinţi înăbuşite, simţi c-ar avea bărbăţia să înfrunte într-o încăierare dreaptă şi pe faţă vedenia care îndrăznise să-i cucerească mireasa şi încercă s-o apuce de păr, ca s-o scoată afară din casă. Capul misterios pricepînd, după mişcarea făcută de adversar, care-i era gîndul, începu să scrîşnească din dinţi şi cum acesta întindea mîna cu temere, îi făcu o muşcătură adîncă ; dar rana primită spori şi mai mult furia vajnicului ginere care roti ochii împrejur ca să găsească vreo armă ; se întinse, apucă vătraiul cu care aduna tăciunii din cămin, şi lovind din toate puterile, de mai multe ori, peste pat, încercă să răspundă morţii prin moarte şi să-l zdrobească de data asta pe duşmanul său hidos. Dar totul se petrecea ca la teatrul de păpuşi în aer liber, cînd Măscăriciul, sărind cît colo, se fereşte de loviturile de ciomag ce-i sînt hărăzite. Ori de cîte ori vătraiul era ridicat, capul viclean făcea cu dibăcie un salt la o parte şi fierul cădea în gol. Scena mai dură cîteva minute, pînă cînd, capul, repezindu-se printr-o săritură uluitoare pe deasupra umărului adversarului, se făcu nevăzut în spatele atacatorului, care nu-l mai putu afla în nici un ungher al locuinţei, şi nici ghici pe unde izbutise să iasă.

Îndată ce se convinse că scotocind peste tot cu de-amănuntul rămăsese singur stăpîn pe cîmpul de bătaie, se întoarse lîngă soţia sa, care, tot timpul cît ţinuse încăierarea continuase ca prin minune să doarmă, şi, cu toată harababura culcuşului de nuntă peste care capul hidos lăsase cîteva urme de sînge, se pregăti să-şi ia locul în pat ; dar, în clipa în care săltă cearşaful spre a se strecura dedesubt, văzu cu groază cum o baltă mare de sînge cald, urmă lăsată acolo de odiosul său rival, rămăsese pe pat mînjind coapsele miresei. Trecuse mai mult de un ceas fără să fi putut potoli sîngele, care, cu toată strădania sa, nu înceta să izvorască. Dar o nenorocire nu vine niciodată singură. Tot umblînd cu teamă prin odaie, răsturnă lampa şi rămase într-un întuneric care-l încurca şi mai mult. Noap-

tea înainta ; şi cu toate piedicile pe care cerul şi pămîntul i le-ar fi putut pune în cale, magistratul jură că-şi va juca pînă la capăt rolul de soţ. După ce întinse peste cearşaful umed două sau trei straturi de lenjerie uscată, socotind că nu vor fi prea curînd pătrunse de sînge, se culcă victorios deasupra ; începu să-şi cheme mireasa cu vorbele cele mai drăgăstoase, încercă s-o deştepte. Ea continua să doarmă. O atrase spre el, o cuprinse în braţe şi-o acoperi cu sărutări ; dar ea îşi urma somnul şi păru că nici una din mîngîierile lui n-o impresionează. Ce mai însemna şi asta ? Nu cumva domnişoara se prefăcea că doarme ca să nu participe cum se cuvine la pierderea feciorie ? Nu cumva în această noapte de sabat, vreun somn miraculos îi răpusese ochii ? Dar începea să se facă ziuă ; nădăjduind că primele raze de lumină vor sfîrşi prin a risipi toate farmecele odioase la care fusese supus, domnul Desalleux se sculă şi se duse să deschidă obloanele şi perdelele de la ferestre, spre a lăsa să pătrundă în locuinţă lumina dimineţii ; numai atunci nenorocitul văzu pentru ce sîngele nu înceta să curgă. În furia ce-i stîrnise un curaj nebun, se năpustise peste capul lui Pierre Leroux ; crezînd că loveşte în el zdrobise capul iubitei ; lovitura fusese dată cu atîta putere că nenorocita murise fără să fi scos măcar un suspin ; şi în momentul în care o contempla, sîngele nu încetase să curgă din rana adîncă ce i-o făcuse chiar el, în tîmpla stîngă.

Să lăsăm pe seama celor ce se ocupă cu fiziologia explicarea acestui fenomen ; procurorul însă, văzînd că-şi omorîse soţia, fu cuprins de un acces de rîs fără sfîrşit, care nu se opri nici în momentul cînd soacra bătu la uşa odăii, spre a afla cum a decurs noaptea nunţii. Veselia sa înspăimîntătoare se înteţi cînd auzi vocea mamei celei ce murise. Alergînd să-i deschidă, o apucă de mînă şi tîrînd-o în faţa patului, ca să privească bine frumosul spectacol, începu să rîdă şi mai tare ; nu se potoli decît în momentul cînd se porni să gîfîie din cauza unui sughiţ violent.

Sosiți repede, la strigătul îngrozitor pe care-l scosese sărmana mamă înainte de a leșina, toți cei ce locuiau în casă fură martorii acestei scene oribile, aflată curînd de tot orașul. Chiar în dimineața aceea, în urma unui mandat de arestare emis de procurorul general, domnul Desalleux fu condus la închisoarea criminală din Orléans, și se află mai tîrziu că fusese închis în aceeași cameră ocupată de Pierre Leroux pînă în momentul execuției.

Sfîrșitul procurorului n-a fost chiar așa de tragic.

Declarat, în urma părerii unanime a medicilor, ca atins de monomanie și de nebunie furioasă, acel care se crezuse menit să răscolească lumea prin cuvîntul său, fu condus la ospiciul de nebuni, și timp de mai bine de șase luni fu ținut în lanțuri într-o celulă întunecoasă. Cum în acest răstimp nu dăduse nici un semn de furie sau de cruzime, i se scoaseră lanțurile și fu supus unui regim mai blînd.

Îndată ce-și recăpătă libertatea de a se mișca, fu cuprins de o nebunie stranie care nu-l mai părăsi, se credea un acrobat care merge pe frînghie și, de dimineață pînă seara, dănțuia, cu gesturile, cu toate mișcările unui om care ține în mîini o prăjină pentru echilibru și înaintează pe o frînghie.

Un librar din Orléans a avut ideea să publice într-un volum pledoariile pe care procurorul le pronunțase în scurta sa carieră oratorică. Trei ediții succesive au fost curînd epuizate. În prezent editorul pregătește o a patra.

Traducere de DUMITRU ALEVRA

PROSPER MÉRIMÉE

(Paris, 28 sept. 1803 — Cannes, 23 sept. 1870)

Principalele opere : *Théâtre de Clara Gazul (Teatrul Clarei Gazul)*, 1825 ; *La Guzla (Guzla)*, 1827, pretinsă culegere de balade ilirice ; *La Jacquerie (Răscoala)*, 1828, dramă istorică ; *Chronique du règne de Charles IX (Cronica domniei lui Carol IX)*, 1829, roman istoric ; nuvelele *Mateo Falcone, L'Enlèvement de la redoute (Cucerirea redutei), Tamango, Federigo, Vision de Charles IX (Viziunea lui Carol IX)*, 1829, *Le Vase étrusque (Vasul etrusc), La Partie de trictrac (Partida de table)*, 1830, *La Double méprise (Dubla neînțelegere)*, 1833, *Les Âmes du Purgatoire (Sufletele din Purgatoriu)*, 1834, *La Vénus d'Ille (Venus din Ille)*, 1837, *Colomba*, 1840, *Arsène Guillot*, 1844, *Carmen*, 1845, *L'Abbé Aubain (Abatele Aubain)*, 1846, *Il Viccolo di Madama Lucrezia*, 1846, *Les deux héritages (Cele două moșteniri)*, 1850, *La Chambre bleue (Camera albastră), Lokis, Djoumane*, postume.

Formula utilizată de Mérimée este, în principalele sale nuvele fantastice (cele patru care figurează în această antologie), de o rigoare matematică : povestirea este o construcție perfectă, din care nimic nu lipsește, în care nimic nu este în plus (afirmație valabilă și pentru celelalte nuvele ale sale, „realiste"). Cu mare economie de mijloace, prin exacta acumulare de detalii „realiste", el alunecă în fantastic fără a fi încetat o clipă să rămînă „realist".

Efectul este foarte calculat : cititorul ezită perpetuu între două criterii de lectură : cel ce încearcă dezlegarea „enigmei" în cadrul normalității lumii reale, cel ce încearcă a o dezlega recurgînd la explicații supranaturale. Abia în momentul „deznodămîntului" se impune primul criteriu, posibila explicație supranaturală fiind în sfîrșit înlăturată. Nuvela, pe care am numi-o „filologică" și „folclorică", *Lokis*, în care se vădesc încă o dată preocupările lui Mérimée de a cunoaște folclorul popoarelor din răsăritul Europei, nu impune nici ea, în ciuda aparențelor, cel de-al doilea criteriu : explicația rămîne ambiguă, în sensul că depinde în întregime de cititor.

Mérimée este, după părerea noastră, autorul francez din secolul al XIX-lea care s-a apropiat cel mai mult de ceea ce astăzi teoreticienii literaturii numesc proză fantastică. Elementele de „miraculos" (= supranatural), de „feeric", de „oniric" etc. care impurifică „genul fantastic" sînt la el minime și organic integrate unui fantastic „realist", altfel spus (dacă acceptăm definițiile actuale), fantasticului, pur și simplu.

VENUS DIN ILLE

Coboram ultima colină a muntelui Canigou și, deși soarele apusese, deslușeam pe cîmpie casele orășelului Ille, către care mă îndreptam.

— Știi, îi spusei catalanului care îmi servea drept călăuză din ajun, știi, nu-i așa, unde locuiește domnul de Peyrehorade ?

— Ba bine că nu ! exclamă el, îi cunosc casa tot așa cum mi-o cunosc pe a mea ; și dacă n-ar fi atît de întuneric, aș putea chiar să v-o arăt. E casa cea mai frumoasă din Ille. E om bogat domnul de Peyrehorade ; și își însoară feciorul cu una și mai avută ca el.

— Şi cînd are loc căsătoria ? Curînd ? îl întrebai eu.

— Zilele astea ! s-ar putea să fi şi tocmit lăutari pentru nuntă. Astă-seară, poate, mîine, poimîine, ştiu eu ? Nunta va avea loc la Puygarrig, căci domnişorul se însoară cu domnişoara de Puygarrig. Ehei, o să fie tare frumos !

Mă recomanda domnului de Peyrehorade un prieten al meu, domnul de P. Îmi spusese că e un anticar foarte instruit şi de-o amabilitate care nu se dezminţise niciodată. Îmi mai spusese că o să-i facă mare plăcere să-mi arate toate ruinele aflate la zece leghe împrejur. Mă gîndeam, deci, că o să-mi fie de mare folos să vizitez împrejurimile din Ille, după cîte ştiam, bogate în monumente antice şi medievale. Această căsătorie, de care abia acum auzeam, îmi dădea peste cap toate planurile.

„O să le stric cheful", îmi spuneam eu. Dar eram aşteptat; îl vestise domnul de P., trebuia să mă prezint neapărat.

— Pun prinsoare, domnule, îmi spuse călăuza, cînd sfîrşisem de coborît şi ajunsesem în cîmpie, pun prinsoare pe-o ţigară că ştiu pe de rost ce anume veţi face la domnul de Peyrehorade.

— Ei, răspunsei eu întinzîndu-i o ţigară, nici nu e prea greu de ghicit. La ora asta, după ce-ai coborît şase leghe în Canigou problema numărul unu e să mănînci.

— Da, dar mîine ?... Iată pun pariu că veniţi la Ille ca să vedeţi idolul. M-am gîndit la asta cînd v-am văzut desenînd sfinţii din Serrabona.

— Idolul ! Ce idol ? întrebai eu plin de curiozitate.

— Cum, nu v-a povestit nimeni la Perpignan că domnul de Peyrehorade a găsit un idol îngropat în pămînt ?

— Pesemne o statuie de pămînt ars sau argilă ?

— Nu, de aramă. Ai putea să faci din el o groază de gologani din aramă. E tot atît de greu cît un clopot de biserică. L-am găsit îngropat în pămînt la rădăcina unui măslin.

— Erai deci de faţă cînd a dat de el ?

— Da, domnule. Acum două săptămîni, domnul de Peyrehorade ne-a poruncit, mie şi lui Jean Coll, să scoatem din pămînt un măslin bătrîn care degerase iarna trecută, iarnă, după cum ştiţi, neobişnuit de aspră. Jean Coll săpa cu rîvnă, cînd deodată sapa se izbeşte de ceva. S-a auzit *biuum*, ca şi cum ar fi lovit un clopot. „Ce-i asta ?“ îi spun eu. Săpăm mai departe, săpăm, şi iată că deodată iese la iveală o mînă neagră, parcă un mort şi-ar fi scos mîna din groapă. M-au trecut sudorile de spaimă. Mă duc şi-i spun boierului : „Stăpîne, zic, sînt sub măslin şi rămăşiţe omeneşti ! Ar trebui să chemăm preotul.“ „Ce fel de rămăşiţe omeneşti ? zice el. Ia hai să văd.“ Cînd dădu cu ochii de mîna aceea neagră, strigă: „O antichitate! O antichitate !“ Ai fi zis că găsise cine ştie ce comoară. Pune mîna pe-o sapă şi începe să sape din răsputeri, mai dihai decît noi doi.

— Şi ce aţi găsit ?

— O femeie mare, neagră, goală-goluţă, fie-mi cu iertăciune, domnule, cu totul şi cu totul de aramă ; domnul de Peyrehorade ne-a spus că-i un idol de pe vremea păgînilor... din timpul lui Carol cel Mare !

— Trebuie să fie vreo Madonă de bronz din cine ştie ce mănăstire nimicită.

— O Madonă ! păi cum ! Mi-aş fi dat seama cît ai clipi, dacă ar fi fost o Madonă. E un idol, pe cinstea mea ; se vede după chip. Are nişte ochi mari, albi, care te ţintuiesc locului... Se uită la tine, de parcă ar vrea să-ţi spună ceva, şi, fără vrere, coborî privirea în pămînt.

— Zici că are ochi albi ? Sînt fără îndoială încrustaţi în bronz. O fi poate vreo statuie romană.

— Romană ! Să ştii că asta e. Domnul de Peyrehorade zice că este o *romană*. Îmi dau seama că sînteţi tot atît de învăţat ca şi el.

— E întreagă ? Nu-i lipseşte nimic ?

— Nu-i lipseşte nimic. Nimic. E întreagă şi mai arătoasă decît statuia de ipsos vopsită a lui Ludovic-Filip de la primărie. Cu toate astea, chipul idolului mi s-a părut plin de răutate. Te priveşte de parcă ar vrea să-ţi facă un rău.

— Ce rău ? Ţi-a făcut vreun rău ?

— Mie nu. Să vă spun cum a fost. Ne-am apucat patru oameni să ridicăm idolul în picioare, cu domnul de Peyrehorade, care şi el trăgea de funie, deşi n-are, bietul om, vlagă nici cît un pui de găină ! Cu multă caznă am pus-o în picioare. Luasem o bucată de ţiglă ca s-o proptesc, cînd buf ! a căzut grămadă pe spate ! Am strigat : „Păzea". Dar pînă să strig eu, i-a şi prins sub ea piciorul lui Jean Coll.

— I l-a strivit cumva ?

— Ba i l-a rupt, cum ai rupe în două un arc ! Vai de capul lui ! M-au apucat furiile, ce să zic. Îmi venea să iau sapa şi să fac bucăţi idolul, dar domnul de Peyrehorade nu m-a lăsat. I-a dat nişte bani lui Jean Coll, care de două săptămîni, de cînd cu întîmplarea asta nenorocită, nu s-a mai dat jos din pat, şi doctorul zice că, după cît se pare, o să-şi tîrască piciorul toată viaţa. Mare păcat, zău aşa. Era cel mai bun alergător din împrejurimi, şi cel mai bun aruncător de minge, dacă îl lăsăm deoparte pe domnişorul nostru. Ce amărît a fost domnul Alphonse de Peyrehorade nu vă mai spun, căci Coll era tovarăşul lui de joc. Nu te mai săturai să-i vezi cum îşi aruncau mingea. Paf ! paf ! nu atingea niciodată pămîntul.

Vorbind aşa, am intrat în Ille, şi peste puţin timp mă aflam în faţa domnului de Peyrehorade. Era un moşneag mărunţel, dar încă în putere şi vioi, pudrat, cu nasul roşu, cu o înfăţişare jovială şi ironică. Înainte de a deschide scrisoarea domnului de P., m-a poftit să iau loc la masă, o masă copioasă, şi m-a prezentat soţiei şi fiului său ca

pe-un arheolog ilustru, care trebuia să scoată provincia Roussillon din uitarea în care o lăsase indiferența savanților.

În timp ce mîncam cu poftă, căci aerul tare, de munte, îmi deschisese pofta de mîncare, cercetam cu luare-aminte gazdele. Spusei un cuvînt domnului de Peyrehorade ; trebuie să adaug că era neastîmpărul în persoană. Vorbea, mînca, se scula, alerga în bibliotecă, îmi aducea cărți, mi-arăta stampe, îmi turna să beau ; nu sta locului nici măcar două minute. Soția lui, cam rotofeie, ca mai toate catalanele după vîrsta de patruzeci de ani, mi se părea o provincială în toată legea, ocupată doar cu gospodăria și grijile casei. Deși ce era pe masă ar fi ajuns la cel puțin șase persoane, ea alergă la bucătărie, puse să se taie cîțiva porumbei, porunci mălai copt, deschise nu știu cîte borcane de dulceață. Într-o clipă, pe masă își făcură apariția o sumedenie de farfurii și sticle, încît aș fi murit fără îndoială de indigestie, dacă m-aș fi apucat să gust numai din tot ce mi se oferea. Totuși, la fiecare fel pe care-l refuzam, trebuia să găsesc noi scuze. Se temea că nu mă simt bine în Ille. În provincie nu prea ai de unde alege, și parizienii sînt atît de dificili !

În timp ce părinții săi umblau de colo-colo, domnul Alphonse de Peyrehorade nu se clinti din loc, rămînînd nemișcat, aidoma unui Term. Era un tînăr voinic, de vreo douăzeci și șase de ani, cu o figură frumoasă și regulată, dar lipsită de expresie. Statura și formele lui atletice justificau reputația de neobosit jucător de *paume* [1] de care se bucura în împrejurimi. În seara aceea era îmbrăcat cu eleganță, exact după fotografiile ultimului număr din Jurnalul Modelor. Dar mi se părea că veșmintele îl stinghereau ; sta țeapăn de parcă înghițise un băț, în vestonul său de catifea, și se întorcea cu tot trupul. Mîinile lui

[1] Sport practicat cu ajutorul unei mingi și-al unei rachete, oarecum asemănător jocului de oină și din care a derivat pelota. (N.t.)

mari și arse de soare, cu unghiile tăiate scurt, contrastau în mod ciudat cu costumul. Mîini de muncitor ce ieșeau din mînecile unui dandi. Dealtfel, deși m-a examinat din cap pînă-n picioare foarte curios, în calitatea mea de parizian, nu-mi adresă cuvîntul decît o singură dată toată seara, și asta spre a mă întreba de unde am cumpărat lanțul ceasului de buzunar.

— Ah! dragul meu oaspete, îmi spune domnul de Peyrehorade cînd cina era pe sfîrșite, acum ești în casa mea și voi pune stăpînire pe dumneata. Nu te slăbesc decît după ce-am să-ți arăt tot ce cred eu demn de văzut în munții noștri. Trebuie să înveți să cunoști Rousillonul acesta al nostru și să-i faci dreptate. Nici nu știi cîte minunății se ascund aici. Monumente feniciene, celtice, romane, arabe, bizantine, am să-ți arăt totul, de-a fir-a-păr. Am să te duc pretutindeni, n-o să te cruț deloc, am să-ți arăt pînă și ultima cărămidă.

Un acces de tuse îl sili să-și întrerupă vorba. Am profitat de ocazie ca să-i spun că aș fi dezolat să-l deranjez într-un moment atît de important pentru familia sa. I-am spus că mi-ar fi de ajuns sfaturile lui prețioase în legătură cu excursiile pe care urmează să le fac, și că nu e neapărat necesar să se obosească pentru a mă însoți.

— Ah! vorbești de căsătoria fiului meu, exclamă el, întrerupîndu-mă. O nimica toată. Va avea loc poimîine. O să te rog să iei parte la nunta care se va desfășura de altfel în familie, căci mireasa e în doliu după o mătușă pe care o moștenește. N-o să fie nici petrecere, nici dans... Păcat... ai fi avut prilejul să le vezi dansînd pe catalanele noastre... Sînt frumoase foc și poate ți-ar fi venit pofta să-l imiți pe Alphonse. Vorba zicalei: O căsătorie aduce după sine alta... După nuntă, adică sîmbătă, sînt liber, și-o să începem să batem coclaurile. O nuntă, în provincie, nu e decît o plictiseală în plus, mai ales pentru un parizian sătul de petreceri... și încă o nuntă fără dans! Îți cer iertare! Totuși, vei vedea o mireasă... o mireasă... o să vor-

bim noi pe urmă... Dar dumneata eşti un om serios, nu mai ai ochi pentru femei. Am să-ţi arăt altceva mai interesant. Da, am să-ţi arăt altceva !... Îţi rezerv o surpriză grozavă pentru mîine...

— Doamne ! îi spusei, e greu să ai o comoară în casă fără ca oamenii să nu afle. Cred că ghicesc surpriza pe care mi-o pregăteşti. Dar dacă e vorba de statuia dumitale, descrierea pe care mi-a făcut-o călăuza mea n-a avut darul decît să-mi aţîţe curiozitatea şi să-mi trezească dorinţa de-a o admira.

— Ah ! ţi-a vorbit de idol, căci astfel au poreclit-o pe frumoasa mea Venus Tur... dar nu vreau să mai rostesc un cuvînt. Mîine, la lumina zilei, o vei vedea cum trebuie, şi o să-mi spui dacă am sau nu dreptate s-o consider o capodoperă. Zău ! Ai picat tocmai la timp. Sînt inscripţii pe care eu, biet ignorant, le explic în felul meu... dar altfel le dezleagă un savant din Paris ! O să rîzi, poate, de interpretarea mea... căci am făcut o dare de seamă... eu acesta care îţi vorbesc... bătrîn anticar de provincie, m-am lăsat... Vreau să iă foc presa... Dacă vrei s-o citeşti şi să faci unele îndreptări, aş putea spera... De pildă, sînt tare curios să ştiu cum vei traduce inscripţia de pe soclu: CAVE... Dar nu vreau încă să-ţi cer nimic ! Pe mîine, pe mîine ! Nici un cuvînt mai mult despre Venus.

— Bine faci, Peyrehorade, spuse soţia lui. Dă-i pace cu idolul tău. Nu-l lăsi nici să-i tihnească mîncarea. A văzut dumnealui la Paris statui mult mai frumoase decît statuia ta. La Tuilerii există duzine, şi tot de bronz.

— Ca să vezi ce înseamnă ignoranţa, sfînta ignoranţă a provincialilor ! o întrerupse domnul de Peyrehorade. Cum poţi compara o antichitate admirabilă cu figurile plate ale lui Coustou !

Cu cîtă lipsă de respect vorbeşte
menajera mea de Dumnezeu !

— Știi că soția mea voia să topesc statuia și să fac din ea un clopot pentru biserica noastră ? L-ar fi inaugurat cu plăcere. O capodoperă a lui Miron [1], domnule !

— Capodoperă ! Capodoperă ! frumoasă capodoperă, care a zdrobit piciorul unui om !

— Nevastă, vezi ? zise domnul de Peyrehorade cu glas hotărît, întinzînd spre ea piciorul drept vîrît într-un ciorap de mătase chinezească, dacă Venus mi-ar fi zdrobit acest picior, n-aș fi regretat.

— Doamne ! Peyrehorade, cum poți vorbi așa ? Noroc că omul se simte mai bine... Și apoi, nu-mi face nici o plăcere să mă uit la statuia asta care aduce nenorociri. Bietul Jean Coll !

— Rănit de Venus, domnule, zise domnul de Peyrehorade rîzînd jovial, rănit de Venus, și se mai plînge, puș-lamaua :

Veneris ne proemia noris [2]

Cine n-a fost rănit de Venus ?

Domnul Alphonse, care înțelegea franceza mai bine decît latina, îmi făcu cu ochiul, complice, și mă privi ca și cum m-ar fi întrebat : „Și dumneavoastră, un parizian, înțelegeți ?“

Cina se sfîrși. Dealtfel, de-o oră nici nu mai mîncam. Mă simțeam istovit, nu mai eram în stare să-mi ascund căscatul. Căscam tot mai des. Doamna de Peyrehorade luă seama cea dintîi și ne dădu de știre că era timpul să mergem la culcare. Începu să se scuze din nou, cerîndu-și iertare pentru culcușul pe care mi-l pregătise. Nu voi dormi ca la Paris. E așa de rău în provincie ! Trebuie să-nțeleg și să-ncerc să-i iert pe cei din Roussillon. Deși am asigurat-o că, după ce umblasem atît prin munți, chiar

[1] Sculptor grec din a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n. (N.t.)

[2] Nu vei cunoaște darurile Venerei (Vergiliu, *Eneida*, IV). (N.t.)

şi-o mînă de paie ar fi pentru mine un culcuş împărătesc, nu înceta să mă roage să le iert unor bieţi ţărani că nu mă tratează atît de bine cum ar fi dorit. Am urcat, în fine, în camera ce-mi era destinată, însoţit de domnul de Peyrehorade. Scara, ale cărei trepte superioare erau din lemn, se sfîrşea într-un coridor pe care dădeau mai multe camere.

— În apartamentul din dreapta, zise gazda mea, va locui viitoarea doamnă Alphonse. Camera dumitale este la celălalt capăt al coridorului. Îţi dai seama, adăugă el cu un fel de ironie în glas, îţi dai seama că trebuie să-i izolăm pe noii căsătoriţi. Dumneata la un capăt al casei, ei la celălalt.

Intrarăm într-o cameră bine mobilată, şi primul lucru care-mi atrase privirea fu un pat lung de şapte picioare, larg de şase, şi atît de înalt încît îţi trebuia o scară ca să te urci în el. După ce gazda îmi arătă unde e soneria şi se asigură că zaharniţa era plină şi sticluţele cu apă de colonie se aflau la locul lor pe toaletă, după ce mă întrebă de mai multe ori dacă nu mai doresc ceva, îmi ură noapte bună şi mă lăsă singur.

Ferestrele erau închise. Înainte de-a mă dezbrăca, deschisei una din ele, dornic să trag în piept aerul proaspăt al nopţii, după o masă lungă şi obositoare. În faţă se găsea Canigou, a cărui privelişte e minunată oricînd, dar care îmi păru în seara aceea cel mai frumos munte din lume, luminat cum era de razele lunii. Rămăsei cîteva minute să admir silueta lui minunată, şi tocmai voiam să închid fereastra, cînd, coborînd ochii, zări statuia fixată pe-un soclu, la vreo douăzeci de stînjeni de casă. Era plasată în unghiul unui gard viu, care despărţea o grădiniţă de un întins careu perfect trasat şi care, am aflat mai tîrziu, era terenul oraşului destinat jocului de *paume*. Acest teren, proprietatea domnului de Peyrehorade, fusese cedat de către acesta comunei, în urma cererilor insistente ale fiului său.

De la distanța la care mă aflam îmi era greu să disting înfățișarea statuii ; puteam doar să-mi dau seama de înălțimea ei, care îmi păru cam de șase picioare. În acest moment, doi derbedei din oraș treceau pe terenul de joc, destul de aproape de gard, fluierînd frumoasa arie din Roussillon : *Montagnes régalades*. Se opriră să privească statuia ; unul dintre ei o înjură chiar cu glas tare. Vorbea catalana ; dar eram în Roussillon de destulă vreme pentru a putea deslușì ce zicea.

— Iată-te deci, ticăloaso ! (Termenul catalan era mai tare.) Iată-te, zise el. Deci tu i-ai rupt piciorul lui Jean Coll ! Dacă aș putea, ți-aș frînge gîtul.

— Aș ! cu ce ? zise celălalt. E de aramă și e atît de tare încît Etienne și-a nenorocit pila încercînd s-o cresteze. E din aramă de pe vremea păgînilor ; e mai tare decît știu eu ce.

— Dacă aș avea la mine dalta (pesemne era vreun ucenic lăcătuș), i-aș scoate ochii ăia holbați și albi cum ai scoate o migdală din coajă ! Ajunge pentru o sută de gologani de argint.

Făcură cîțiva pași îndepărtîndu-se.

— Trebuie să-i spun bună seara idolului, zise cel mai mare dintre ucenici oprindu-se locului.

Se plecă și luă ceva de jos, pesemne o piatră. Îl văzui întinzînd brațul, aruncînd ce luase de jos, și numaidecît bronzul statuii răsună prelung. În aceeași clipă ucenicul își duse mîna la frunte scoțînd un strigăt de durere.

— Mi-a aruncat-o înapoi ! exclamă el.

Și cei doi derbedei o luară la fugă, mîncînd pămîntul. Se vede că piatra ricoșase, izbind metalul, și-l pedepsise pe acest netot pentru ultrajul adus zeiței.

Închisei fereastra, rîzînd din toată inima.

„Încă un vandal pedepsit de Venus ! Bine ar fi ca toți cei ce-au nimicit vechile noastre monumente să se aleagă cu capul spart !“

După ce-am rostit această caritabilă urare, m-a prins somnul.

Era ziua nămiaza mare cînd mă trezii.

Lîngă patul meu se aflau, de o parte, domnul de Peyrehorade, în haină de casă ; de cealaltă parte, un servitor trimis de soţia lui cu o ceaşcă de ciocolată în mînă.

— Hai sus, parizianule ! Iată-i pe leneşii din Capitală ! zicea gazda mea în timp ce eu mă îmbrăcam în grabă. S-a făcut opt şi e încă în pat ! Eu sînt în picioare de la şase. Am mai urcat de două ori ; m-am apropiat de uşă în vîrful picioarelor : nici un semn de viaţă. Să ştii că nu e bine să dormi prea mult la vîrsta dumitale. Şi Venus a mea, pe care încă n-ai văzut-o. Hai, dă repede pe gît ceaşca de ciocolată de Barcelona... Veritabilă. Contrabandă. Ciocolată cum nu există la Paris. Prinde puteri, căci, cînd vei fi în faţa statuii mele, n-o să mai poţi fi smuls de-acolo.

În cinci minute am fost gata, adică pe jumătate ras, cu nasturii anapoda încheiaţi şi buzele arse de ciocolata fierbinte, sorbită în grabă. Coborîi în grădină şi mă găsii în faţa unei statui minunate.

Era o Venus de-o frumuseţe fără seamăn. Avea partea de sus a corpului goală, aşa cum reprezentau cei vechi de obicei marile divinităţi ; mîna dreaptă, ridicată la înălţimea sînului, era întoarsă cu palma înăuntru, cu degetul mare şi primele două degete întinse, célelalte două uşor îndoite. Cealaltă mînă, apropiată de şold, susţinea voalul care acoperea partea inferioară a trupului. Atitudinea acestei statui o reamintea pe a Jucătorului cu degetele, cunoscut, nu prea ştiu de ce, sub numele de Germanicus. Poate voise să reprezinte zeiţa ce se joacă de-a jocul degetelor.

Oricum ar fi fost, rareori ai prilejul să vezi ceva atît de perfect ca trupul acestei Venus ; nimic mai suav, mai voluptos decît contururile ei ; nimic mai elegant şi mai nobil decît voalul ei. Mă aşteptam la vreo operă bizantină ; aveam în faţa ochilor o capodoperă din epoca cea mai stră-

lucită în arta statuilor ; ceea ce mă izbea, mai ales, era încîntătoarea rotunjime a formelor, aşa încît le-ai fi putut crede mlădiate după natură, dacă natura ar zămisli modele atît de perfecte.

Părul, ridicat pe frunte, părea să fi fost aurit pe vremuri. Capul, mic ca la mai toate statuile greceşti, era uşor înclinat înainte. În ce priveşte trăsăturile chipului, oricît aş vrea, n-aş izbuti niciodată să descriu caracterul lor straniu şi nici n-aş şti să spun chipul cărei statui antice, din cele pe care le cunosc, mi-l amintea. N-avea nicidecum frumuseţea calmă şi severă a sculptorilor greci, care împrumutau întotdeauna trăsăturilor o imobilitate maiestuoasă. Dimpotrivă, observam cu surprindere intenţia evidentă a artistului de a scoate în relief maliţiozitatea care ajungea pînă la răutate. Trăsăturile erau uşor contractate : ochii puţin oblici, colţurile gurii răsfrînte în sus, nările puţin umflate. Dispreţ, ironie, cruzime, se citea pe acest chip, totuşi de-o frumuseţe de necrezut. În realitate, cu cît priveai mai mult această admirabilă statuie, cu atît mai mult te încerca sentimentul penibil că frumuseţea ei neasemuită e lipsită de urmele oricărei sensibilităţi.

— Dacă modelul a existat vreodată, îi spusei eu domnului de Peyrehorade, şi mă îndoiesc că Cel de sus a plămădit vreodată o astfel de femeie, îi plîng pe cei care au iubit-o. Cred că-i făcea o deosebită plăcere să-i aducă pe culmile disperării. Are pe chip o expresie feroce şi totuşi de-o nemaivăzută frumuseţe.

— *E Venus cea întreagă de prada ei legată.*[1]

Exclamă domnul de Peyrehorade, satisfăcut de entuziasmul meu.

Această expresie de ironie infernală era sporită, poate, prin contrast, de ochii încrustaţi în argint şi foarte strălucitori, pe care patima vremii aşternuse un verde bătînd

[1] Racine, *Fedra*, actul I, scena 3. (N.t.)

în negru, împrumutat, dealtfel, întregii statui. Acești ochi strălucitori erau atît de vii încît păreau însăși viața. Îmi amintii de ceea ce îmi spusese ghidul, și anume că cei care-o privesc își pleacă fără vrere ochii. Era într-adevăr așa, și nu-mi putui stăpîni mînia pe mine însumi, simțindu-mă stingherit în fața acestui chip de bronz.

— Acum, după ce-ai admirat-o cu de-amănuntul, dragul meu coleg întru prețuirea antichităților, zise gazda mea, să începem, dacă n-ai nimic împotrivă, dezbaterea științifică. Ce părere ai de această inscripție, căreia mi se pare că nu i-ai acordat nici o atenție ?

Îmi arătă soclul statuii, unde citii aceste cuvinte :

CAVE AMANTEM.

— *Quid dicis, doctissime ?*[1] mă întrebă el, frecîndu-și mîinile. Să vedem dacă am înțeles sau nu la fel înțelesul acestui *cave amantem !*

— Sînt aici două sensuri, răspunsei eu. Se poate traduce : „Ia seama la cel ce te iubește, nu te încrede în iubiți !“ Dar această interpretare dată lui *cave amantem* nu se potrivește cu latina cultă. Văzînd expresia diabolică a doamnei, aș crede mai degrabă că artistul a vrut să pună în gardă pe spectator împotriva acestei teribile frumuseți. Aș traduce deci : „Ia seama, dacă *ea* te iubește !“

— Hm ! făcu domnul de Peyrehorade, da, e o tălmăcire admisibilă ; dar, să nu fie cu supărare, prefer prima versiune, pe care mi-aș îngădui s-o dezvolt. Știi cine a fost iubitul Venerei ?

— Au fost mai mulți.

— Da ; dar Vulcan a fost primul. Nu crezi oare că vrea să spună : „Cu toată frumusețea ta, cu tot aerul tău disprețuitor, iubit îți va fi un fierar, un șchiop murdar“ ? O lecție serioasă, domnule, pentru cochete !

[1] Ce spui tu, înțeleptule ? (lat.) (N.t.)

Nu putui să-mi opresc zîmbetul, atît de trasă de păr mi se păru explicaţia.

Limba latină e nemaipomenit de concisă, observai eu, ferindu-mă să-l contrazic în faţă pe anticarul meu, şi mă dădui înapoi cu cîţiva paşi, să pot privi mai bine statuia.

— O clipă, colega ! zise domnul de Peyrehorade luîndu-mă de braţ, n-ai văzut totul. Mai este încă o inscripţie. Urcă-te pe soclu şi priveşte braţul drept.

Zicînd acestea, mă ajută să urc.

Fără prea multă ceremonie, mă agăţai de gîtul statuii, cu care începeam să mă familiarizez. O clipă m-am lipit de ea şi, privind-o de aproape, o găsii mai rea şi încă mai frumoasă.

Avea gravate pe braţ cîteva litere, în scriere cursivă antică, după cît mi se păru. Cu ajutorul ochelarilor silabisii cele ce urmează, şi menţionez că domnul de Peyrehorade repeta fiecare cuvînt pe măsură ce-l rosteam, aprobînd cu gestul şi cu vocea. Citii deci :

VENERI TVRBVL...
EVTICHES MYRO
IMPERIO FECIT.

După acest cuvînt TVRBVL din primul rînd mi se păru că erau cîteva litere şterse ; dar cuvîntul TVRBVL se deslușea foarte bine.

— Ceea ce înseamnă ?... mă întrebă gazda mea, surîzînd cu şiretenie, căci se gîndea că n-o să mă descurs uşor cu acest TVRBVL.

— E un cuvînt pe care nu mi-l explic încă, îi spusei : restul se-nţelege uşor. Eutyches Myro a făcut această ofrandă zeiţei Venus din porunca sa.

— Minunat. Dar cu TVRBVL ce faci ? Ce este TVRBVL ?

— TVRBVL mă încurcă grozav. Caut zadarnic unele epitete atribuite Venerei care să-mi dea o dezlegare. N-o

fi oare TVRBVLENTA ? Venus cea care te tulbură, te scoate din minți... Mă tot gîndesc la expresia ei răutăcioasă. TVRBVLENTA e un epitet care i s-ar potrivi totuși Venerei, adăugai cu un glas șovăitor, căci nici eu nu eram prea convins de explicația mea.

— Venus turbulenta ! Venus gălăgioasa ! Ah ! Crezi deci că Venus a mea este o Veneră de cabaret ? Nicidecum, domnule ; este o Veneră din buna societate. Am să-ți explic ce înseamnă acest TVRBVL... Dar te rog să-mi făgăduiești că n-o să spui nimănui cele aflate înainte de publicarea memoriului meu. Pentru că, vezi dumneata, îmi fac o glorie din această fericită descoperire... Trebuie să ne lăsați și pe noi, bieți provinciali pîrliți, să adunăm cîteva spice. Dumneavoastră sînteți atît de bogați, domnilor savanți din Paris !

De sus, de pe piedestalul de care eram încă agățat, i-am făgăduit solemn că nu voi avea niciodată nerușinarea să-i fur descoperirea.

— TVRBVL... domnule, zise el apropiindu-se și coborînd vocea, de teamă ca nu cumva să-l mai audă cineva în afară de mine, înseamnă, de fapt, TVRBVLNERE.

— Nu prea înțeleg.

— Iată. La o leghe depărtare de aici, la poalele muntelui, se află un sat care se numește Boulternère. E coruptia cuvîntului latin TVRBVLNERA. Nimic mai obișnuit decît această inversiune. Boulternère, domnule, a fost pe vremuri oraș roman. Am fost întotdeauna sigur, dar n-am avut dovada acestui lucru. Azi am dovada. Iată : Venus era divinitatea locală a orașului Boulternère, și acest cuvînt Boulternère, care e neîndoios de origină antică, dovedește, curios lucru, că Boulternère, înainte de a fi oraș roman, a fost oraș fenician !

Se opri un moment pentru a trage aer în piept făcînd haz de uluiala mea. Abia îmi putui înăbuși hohotul de rîs.

— În realitate, urmă el, TVRBVLNERA e un cuvînt pur fenician TVR, pronunțat TOU... TOUR și JOUR, același

cuvînt, nu-i aşa ? TOUR este numele fenician TYR. Nu e nevoie să-ţi reamintesc sensul. BVL este Baal, Bâl, Bel, Bul, uşoare deosebiri de pronunţie. În ce priveşte NERA, asta mă necăjeşte puţin. Sînt înclinat să cred, negăsind un cuvînt fenician, că vine de la cuvîntul grec νρηος, umed, mlăştinos. Ar fi deci un cuvînt corcit. Ca să-mi justific părerea asupra cuvîntului νρηος, am să-ţi arăt, la Boulternère, mlaştinile stătute pe care le formează rîurile care vin din munte. Pe de altă parte, terminaţia NERA ar fi putut să fie adăugată mai tîrziu, în cinstea soţiei lui Tetricus, Nera Pivesuvia, socotită ocrotitoarea oraşului Turbul. Dar avînd în vedere mlaştinile, prefer etimologia cuvîntului νρηος.

Luă o priză de tutun cu un aer satisfăcut.

— Dar să-i lăsăm pe fenicieni şi să revenim la inscripţie. Traduc deci : *Venerei din Boulternère Miron îi închină, din porunca ei, această statuie, opera lui.*

M-am ferit să-i critic etimologia, dar am vrut, la rîndul meu, să dovedesc spirit de pătrundere şi îi spusei :

— Opreşte-te aci, domnule. Miron a dedicat ceva, dar nu văd în nici un caz că ar fi această statuie.

— Cum ! exclamă el, Miron nu era unul dintre cei mai renumiţi sculptori greci ? Unul dintre descendenţi, care i-a moştenit talentul, plămădit această statuie. Acest lucru e neîndoios.

— Dar, replicai eu, văd pe braţ o găurică. Se vede că a fost făcută ca să fixeze ceva, o brăţară, de pildă, pe care acest Miron i-a dăruit-o Venerei drept ofrandă, în semn de ispăşire. Miron a fost un amant nefericit. Venus se mîniase pe el : a vrut s-o îmbuneze oferindu-i o brăţară de aur. Observă că *fecit* este folosit adeseori în sensul de *consecravit*. Sînt termeni sinonimi. Ţi-aş arăta destule exemple, dacă aş avea la îndemînă pe Gruter sau pe Orelli. Nimic mai firesc ca un îndrăgostit s-o vadă pe Venera în vis şi să-şi închipuie că-i porunceşte să-i dăruiască o brăţară de aur statuii sale. Miron îi dăruia brăţara... Pe urmă, barbarii sau vreun hoţ profanator...

— Ah, se vede cît de colo că-ţi plac *romanele* ! exclamă gazda mea, dîndu-mi mîna şi ajutîndu-mă să cobor. Nu, domnule, opera asta e din şcoala lui Miron. Ia seama cum e lucrată şi o să fii de acord cu mine.

Deoarece îmi făcusem o lege din a nu-i contrazice niciodată cu înverşunare pe anticarii încăpăţînaţi, am plecat capul cu un aer convins, spunînd :

— Este o piesă admirabilă.

— Ah ! Doamne, exclamă domnul de Peyrehorade, încă un semn de vandalism. Cineva a zvîrlit cu o piatră în statuia mea.

Zărise o urmă albă puţin deasupra sînului statuii. Am observat o urmă asemănătoare pe degetele de la mîna dreaptă, care fuseseră pesemne atinse în trecere de piatră, sau poate că, în urma izbiturii, o bucăţică se desprinsese şi ricoşase, nimerindu-i mîna. Îi povestii gazdei fapta nedemnă al cărei martor fusesem şi pedeapsa neîntîrziată care urmase. Rîse cu poftă şi, comparîndu-l pe ucenic cu Diomède, îi ură să-i vadă, asemeni eroului grec, pe toţi tovarăşii lui preschimbaţi în păsări albe.

Clopotul care vesti ora mesei întrerupse această discuţie clasică şi, întocmai ca în ajun, fusei nevoit să mă îndop mîncînd cît patru. Apoi veniră fermierii domnului de Peyrehorade, şi în timp ce acesta îi primea, fiul său mă duse să văd o caleaşcă pe care o cumpărase la Toulouse pentru logodnica lui şi pe care, bineînţeles, o admirai. Apoi intrai în grajd cu el, unde mă ţinu o jumătate de oră ca să-mi laude caii, să le facă genealogia, să-mi istorisească ce premii cîştigaseră la cursele departamentale. În fine, arătîndu-mi o iapă sură pe care avea de gînd să i-o dăruiască, ajunse să-mi vorbească şi de logodnica lui.

— O s-o vezi astăzi, zise el. Nu ştiu dacă o s-o găseşti frumoasă. Dumneavoastră, cei din Paris, sînteţi tare pretenţioşi ; dar toată lumea, şi cei de aici şi cei din Perpignan, o găseşte încîntătoare. Interesant e că e foarte bogată. Mă-

tușa ei din Prades i-a lăsat moștenire toată averea sa. Oh ! voi fi foarte fericit.

Mi s-a părut ciudat văzîndu-l mai impresionat de averea logodnicei decît de ochii ei frumoși.

— Te pricepi la bijuterii, continuă domnul Alphonse. Ce spui de asta ? Iată inelul pe care vreau să i-l dăruiesc.

Zicînd acestea, trase de pe degetul mic un inel gros împodobit cu briliante, închipuind două mîini împreunate ; aluzie care îmi păru peste măsură de poetică. Era un lucru vechi, dar mă gîndii că fusese retușat pentru a i se monta diamantele. Pe fața dinlăuntru a inelului se puteau citi aceste cuvinte gravate în litere gotice : *Sempr'ab ti*, adică *Pentru vecie cu tine.*

— E un inel frumos, îi spusei ; dar diamantele adăugate ulterior i-au răpit ceva din caracterul său.

— Oh ! Ba e mult mai frumos așa, răspunse el zîmbind. Diamantele astea valorează o mie două sute de franci. Maică-mea mi l-a dăruit. E o bijuterie de familie, foarte veche... din Evul mediu, de pe vremea cavalerilor. L-a purtat bunica mea, care îl moștenise de la bunică-sa. Dumnezeu știe cînd o fi fost făcut.

— La Paris, îi spusei eu, se obișnuiește să se ofere, în asemenea ocazii, un inel foarte simplu, de obicei făcut din două metale diferite, cum ar fi aurul și platina. Iată, inelul pe care-l porți pe degetul ăsta ar fi foarte potrivit. Celălalt, cu montura de diamante și cu mîinile unite scoase în relief, e prea mare. Nu mai încape mîna în mănușă.

— Oh ! Va găsi doamna Alphonse un mijloc. Oricum, va fi foarte mulțumită de darul acesta. E plăcut să porți pe deget nu mai puțin de o mie două sute de franci. Inelușul ăsta, adăugă el privind cu satisfacție micul inel simplu pe care-l purta pe deget, mi l-a dăruit o femeie, la Paris, într-o zi de Lăsata-secului. Ah ! ce bine am mai petrecut acum doi ani cînd am fost la Paris ! Să tot trăiești acolo !...

Și suspină cu părere de rău.

În ziua aceea trebuia să luăm masa la Puygarrig, la părinții logodnicei ; am urcat, așadar, în caleașcă și am pornit spre castelul care se află la o depărtare cam de o leghe și jumătate de Ille. Fusei prezentat și primit ca un prieten al familiei. Nu voi vorbi despre bucate și nici despre conversația care a avut loc la masă, conversație la care nu prea am luat parte. Domnul Alphonse, așezat lîngă logodnica sa, din sfert în sfert de oră îi șoptea acesteia ceva la ureche. Ea nu ridica ochii din farfurie, roșea cu sfiiciune la șoaptele domnului Alphonse, dar nu-i rămînea datoare cu răspunsul și nu se arăta deloc stînjenită.

Domnișoara de Puygarrig împlinise optsprezece ani. Mlădioasă și subțire, nu se potrivea deloc cu logodnicul ei, robust și lat în umeri. Era de-o frumusețe seducătoare. Răspundea atît de firesc încît nu mă săturam s-o admir. Părea nespus de blîndă, dar bunătatea ei nu era totuși lipsită de-o ușoară ironie. Privind-o, mi-a venit fără vrere în minte Venera gazdei mele. Făcînd această comparație, mă întrebam în sinea mea dacă nu cumva frumusețea superioară pe care trebuia să i-o recunosc statuii nu se datora în mare parte expresiei ei de tigroaică ; căci energia, chiar în pornirile rele, trezește întotdeauna în noi mirarea și un fel de admirație involuntară.

„Ce păcat, îmi spusei eu cînd plecam din Puygarrig, că o făptură atît de drăguță s-a nimerit să fie bogată, și că din pricina averii e cerută în căsătorie de un om nedemn de frumusețea ei !“

În drum spre Ille nu prea știam ce să-i spun doamnei de Peyrehorade, căreia mă gîndeam că e cazul să-i adresez din cînd în cînd cîte un cuvînt.

— Dumneavoastră, cei din Roussillon, sînteți păgîni ! exclamai eu, zău așa, doamnă ! De ce v-ați hotărît să faceți căsătoria într-o vineri ? Noi, cei din Paris, păzim mai bine datinele. Nimeni nu s-ar încumeta să se însoare într-o vineri.

— Doamne ! nu-mi mai vorbiţi de lucrul ăsta, zise ea. Dacă ar fi fost după mine, dacă aş fi avut un cuvînt de spus, vă asigur că aş fi ales altă zi. Peyrehorade a hotărît aşa, iar eu n-am mai avut ce face. Mi-e necaz, totuşi. Dacă se întîmplă vreo nenorocire ? Trebuie să fie ceva la mijloc. Altfel de ce s-ar teme toată lumea de ziua de vineri ?

— Vineri ! exclamă soţul ei. Vineri e ziua Venerei ! Cea mai nimerită zi pentru o căsătorie. Precum vezi, dragă colega, nu mă gîndesc decît la Venus. Pe cinstea mea că numai din cauza ei am ales ziua de vineri. Mîine, dacă vrei, înaintea nunţii, îi vom duce o mică jertfă, vom sacrifica doi porumbei în cinstea ei şi, dacă aş găsi pe undeva tămîie...

— Ptiu, Peyrehorade ! îl întrerupse nevastă-sa mînioasă din cale-afară. Să tămîiezi un idol ! Ai făptui o nelegiuire ! Ce-ar spune despre noi oamenii din împrejurimi ?

— Cred că o să-mi îngădui, zise domnul de Peyrehorade, să-i pun măcar pe creştet o coroană de trandafiri şi de crini : Vezi,

Manibus date lilia plenis,

domnule, Constituţia e un cuvînt fără rost. Nu ne putem bucura de libertatea cultelor !

Programarea pentru a doua zi a fost rînduită în felul următor : La orele zece fix toată lumea va fi gata îmbrăcată. După micul dejun toţi vor pleca, în trăsuri, spre Puygarrig. Căsătoria civilă se va celebra la primăria satului, iar ceremonia religioasă în capela castelului. Va urma o masă. După-masă, pînă la orele şapte seara, fiecare îşi va petrece timpul cum va crede de cuviinţă. La ora şapte seara vom porni înapoi la Ille şi vom poposi la casa domnului de Peyrehorade, unde cele două familii vor oferi un supeu. Nu va interveni nimic deosebit. Întrucît nu se va putea dansa, oaspeţii sînt rugaţi să mănînce pe săturatelea.

La ora opt mă aflam în faţa statuii, cu un creion în mînă, încercînd pentru a douăzecea oară să-i desenez chipul, fără a izbuti să-i redau expresia. Domnul de Peyrehorade umbla în jurul meu, îmi dădea sfaturi şi-mi împuia capul cu etimologiile lui feniciene ; apoi aranja trandafiri de Bengal pe piedestalul statuii şi cu un ton tragicomic îi cerea să ocrotească tînăra pereche care urma să-şi ducă viaţa sub acoperişul casei sale. Către ora nouă intră în casă să-şi schimbe hainele şi cam tot atunci îşi făcu apariţia domnul Alphonse, îmbrăcat într-un costum nou, cu mănuşi albe, pantofi negri de lac şi un trandafir la butonieră.

— Vreţi să faceţi portretul soţiei mele ? îmi spuse el plecîndu-se peste desenul meu. E frumoasă, nu ?

Chiar atunci începu să se desfăşoare o partidă de *paume*, despre care am vorbit mai înainte, şi acest lucru atrase imediat atenţia domnului Alphonse. Iar eu, obosit şi pierzînd speranţa de a mai putea surprinde expresia diabolicei figuri, mă lăsai păgubaş şi începui să privesc la jucători. Erau printre ei cîţiva spanioli, conducători de catîri, sosiţi în ajun. Erau aragonezi sau navarezi, şi toţi aproape că dădeau dovada unei îndemînări desăvîrşite. Astfel, cei din Ille, deşi încurajaţi de prezenţa şi sfaturile domnului Alphonse, fură bătuţi destul de repede de aceşti noi campioni. Spectatorii localnici erau consternaţi, iar domnul Alphonse se tot uita la ceas. Ceasul arăta abia nouă şi jumătate. Maică-sa nu era încă pieptănată. Se hotărî : îşi scoase haina, îşi puse o vestă şi îi provocă la joc pe spanioli. Mă uitam la el şi zîmbeam oarecum surprins.

— Trebuie să apărăm onoarea ţinutului, zise el.

Mi se păru, dintr-o dată, în adevăr frumos. Era pasionat. Îmbrăcămintea, care-l preocupase atît de mult pînă atunci, nu mai însemna nimic pentru el. Cu cîteva minute înainte, s-ar fi temut să-şi întoarcă capul de teamă să nu

i se strîmbe cravata. Acum nu se mai gîndea la părul lui cîrlionțat, nici la jaboul lui atît de bine plisat. Și logodnica ?... Cred că, dacă lucrul acesta ar fi fost necesar, ar fi amînat căsătoria. L-am văzut încălțînd în grabă o pereche de sandale, suflecîndu-și mînecile și așezîndu-se, sigur de el, în fruntea celor învinși, ca Cezar ducîndu-și soldații la Dyrrachium. Sării gardul și îmi găsii un loc mai bun la umbra unui sîmbovine, așa încît să pot vedea amîndouă echipele.

Spre uimirea și ciuda tuturor, domnul Alphonse nu izbuti să lovească prima minge ; e adevărat că mingea venise razant cu pămîntul, lansată cu o forță surprinzătoare de un aragonez care părea să fie șeful spaniolilor.

Era un om cam de vreo patruzeci de ani, uscat, plin de neastîmpăr, înalt de șase picioare și pielea sa măslinie avea o culoare aproape tot atît de închisă ca bronzul din care fusese plămădită Venus.

Mînios pe sine, domnul Alphonse dădu cu racheta de pămînt.

— Blestemat inel ! strigă el. Îmi strînge prea tare degetul ! Din pricina lui am pierdut o minge sigură.

Își scoase, cu destulă caznă, inelul cu diamante : m-am apropiat de el să i-l iau ; dar el mă ocoli, alergă spre statuia Venerei, și îi petrecu inelul pe inelar. Se înapoie în goană și se așeză iar în fruntea celor din Ille.

Era palid, dar calm și hotărît. Din clipa aceea nu mai făcu nici o greșeală, iar spaniolii mîncară bătaie. Entuziasmul spectatorilor întrecu orice margini : unii scoteau strigăte de bucurie, aruncîndu-și bonetele în aer ; alții îi strîngeau mîinile, acoperindu-l de laude pentru că le salvase onoarea. Dacă în fruntea unei armate ar fi respins năvala dușmanilor, cred că n-ar fi fost ridicat în slavă mai mult ca acum. Necazul pe care-l arătau cei învinși sporea strălucirea victoriei sale.

— Vom mai juca și alte partide, viteazule, îi spuse el aragonezului, privindu-l de sus. O să vă las să faceți ceva puncte.

Aș fi vrut ca domnul Alphonse să fie mai modest și îmi păru rău că-și umilise adversarul.

Aceste vorbe fură pentru spaniolul cu trup uriaș ca o lovitură de măciucă. Pielița obrazului, arsă de soare, deveni palidă. Își privea încruntat racheta, strîngînd din dinți; apoi, zise încet, cu glas înăbușit :

— *Me lo pagaràs.*

Glasul domnului de Peyrehorade îl aduse pe fiul său la realitate : gazda mea, mirat că nu-l găsise supraveghind pregătirea caleștei celei noi, fu și mai uimit văzîndu-l loarcă de sudoare, cu racheta în mînă. Domnul Alphonse alergă în casă, se spălă pe mîini și pe față, își puse haina cea nouă și pantofii de lac și, numai după cinci minute, trăsura gonea pe drumul care ducea la Puygarrig. Toți jucătorii de *paume* din oraș și un mare număr de oameni se ațineau în urma trăsurii scoțînd strigăte de bucurie. Caii voinici înhămați la trăsură abia puteau să le-o ia înainte acestor catalani iuți de picior.

Sosirăm la Puygarrig și cortegiul sta gata să pornească spre primărie, cînd domnul Alphonse, lovindu-și fruntea cu palma, îmi șopti :

— Ce greșeală ! Am uitat inelul ! L-am uitat pe degetul statuii lua-o-ar dracu. Te rog nu-i spune mamei. Poate nu observă.

— De ce nu trimiți pe cineva să ți-l aducă ? îl întrebai.

— Pe cine ? Servitorul meu a rămas la Ille, și în ăștia n-am nici o încredere. Diamante în valoare de o mie două sute de franci ! L-ar putea tenta pe oricine. Pe urmă ce-ar zice cei de aici de neatenția mea ? Și-ar bate joc de mine. Ar zice că sînt bărbatul statuii... De nu mi l-ar fura ! Noroc că netrebnicii ăștia se tem de statuie. Nu îndrăznesc

să se apropie prea mult de ea. Ei ! Nu-i nimic ; mai am unul.

Ceremonia civilă şi cea religioasă avură loc cu pompa cuvenită ; domnişoara de Puygarrig primi inelul destinat unei modiste din Paris, fără să ştie că logodnicul ei îi sacrifică mărturia unei iubiri. Apoi ne aşezarăm la masă, unde am rămas timp îndelungat, bînd, mîncînd, cîntînd. Mă uitam la mireasă şi-mi părea rău de toată hărmălaia din jurul ei ; dar făcea faţă cu bine situaţiei cum nici nu m-aş fi aşteptat, iar în tulburarea ei nu era nici stîngăcie, nici prefăcătorie.

Poate că atunci cînd te afli într-o situaţie grea devii îndrăzneţ.

În sfîrşit, pe la orele patru, a dat Dumnezeu şi ne-am ridicat de la masă. Bărbaţii s-au dus să se plimbe prin parc, un parc într-adevăr minunat, sau să privească hora pe care o încinseră pe pajiştea din faţa castelului ţăranii din Puygarrig, gătiţi de sărbătoare. Aşa au trecut cîteva ore. Între timp, femeile se învîrteau în jurul miresei, admirîndu-i darul de nuntă oferit de mire, pe care ea îl arăta tuturor. Apoi îşi schimbă veşmintele şi am luat seama că îşi acoperise frumosul ei păr cu o bonetă şi o pălărie cu pene, căci femeile sînt nerăbdătoare să se împodobească cu lucruri pe care, din pricina tradiţiei, nu le pot purta cît sînt încă domnişoare.

Cam pe la ceasurile opt ne-am pregătit să pornim spre Ille. Dar înainte de asta avu loc o scenă patetică. Mătuşa domnişoarei de Puygarrig, care-i ţinea loc de mamă, femeie în vîrstă şi foarte evlavioasă, nu voia în ruptul capului să vină cu noi la oraş. La plecare îi ţinu nepoatei sale o lungă predică în legătură cu îndatoririle ei de soţie, o predică scăldată în lacrimi şi pesărată cu sărutări. Domnul de Peyrehorade asemuia această scenă a despărţirii cu răpirea Sabinelor. În sfîrşit, pornirăm, şi în tot timpul dru-

mului fiecare dintre noi se străduí s-o înveselească pe mireasă și s-o facă să rîdă ; dar fu în zadar.

La Ille ne aștepta masa întinsă, și ce mai masă ! Dacă bucuria fără frîu din cursul dimineții mă surprinsese, fusei și mai mirat de vorbele în doi peri și glumele a căror țintă fură, cu precădere, mirele și mireasa. Mirele, care înainte de-a se așeza la masă se făcuse, pentru scurt timp, nevăzut, era alb la față și de-o seriozitate glacială.

Sorbea des din paharul cu vin vechi de Collioure, aproape tot atît de tare ca rachiul. Stăteam chiar lîngă el și crezui de datoria mea să-l previn :

— Ia seama ! Știi că vinul...

Nu știu ce prostie i-am spus spre a mă pune în unison cu convivii.

Mă împinse cu genunchiul, șoptindu-mi la ureche :

— Cînd ne vom ridica de la masă... aș vrea să vă spun două vorbe.

Tonul solemn mă surprinse. Îl privii cu atenție și observai că trăsăturile feței i se schimbaseră în mod ciudat.

— Nu cumva ți-e rău ? îl întrebai.

— Nu.

Și iar se așternu pe băutură.

Între timp, în mijlocul strigătelor și aplauzelor, un copil de vreo unsprezece ani, care se strecurase sub masă, le arătă celor prezenți o panglică frumoasă, roz-albă, desprinsă de la glezna miresei și pe care aceasta și-o înnodase în chip de jartieră. Ea fu imediat tăiată în bucăți și împărțită tinerilor, care își împodobiră butoniera, potrivit unui vechi obicei ce se păstrează încă în unele familii cu tradiții patriarhale. Mireasa se roșise pînă în albul ochilor... Dar tulburarea ei ajunse la culme atunci cînd domnul de Peyrehorade, după ce rugă să se facă liniște, rosti cu glas cîntător cîteva versuri catalane, pe care, după spusele lui, le scrisese chiar atunci. Iată sensul acestor versuri, dacă am înțeles bine :

„Ce înseamnă asta, prieteni ? Oare din pricina vinului văd dublu ? Parcă aici ar fi două Venere..."

Speriat, mirele întoarse brusc capul și toți începură să rîdă.

— Da, continuă domnul de Peyrehorade, sub acoperișul ăsta sînt două Venere. Una, dezgropată din pămînt ca o trufă ; cealaltă, coborîtă din ceruri, și care ne-a împărțit centura ei.

Voia să zică jartiera.

— Fiule, alege ! Care-ți place mai mult : Venus romana sau cea catalană ? Secătura o alege pe cea catalană, și foarte bine face. Venus romana e neagră, cea catalană e albă. Romana e rece, catalana aprinde tot ce atinge.

Acest final stîrni atîta vacarm, atîtea aplauze, rîsete și strigăte de ura încît crezui că o să ne cadă tavanul în cap. În mijlocul acestui vacarm, doar trei meseni își mai păstrau cumpătul : mirele, mireasa și eu. Mă durea capul de-mi plesnea ; și pe urmă, nu știu de ce, o căsătorie mă întristează întotdeauna. Pe deasupra, cea de față mă dezgusta puțin.

După ce ajutorul de primar intonă ultimele cuplete, care erau din cale-afară de deocheate, am intrat cu toții în salon, spre a ne lua rămas bun de la mireasă, care trebuia să fie condusă îndată în camera sa, căci era aproape miezul nopții.

Domnul Alphonse mă trase sub canatul unei ferestre și îmi spuse, privind sperios în juru-i :

— O să rîdeți de mine... dar nu știu ce am... parcă aș fi vrăjit ! să mă ia dracu !

Primul gînd care-mi veni în minte fu că se credea amenințat de vreo nenorocire asemănătoare celor de care vorbesc Montaigne și Doamna de Sévigné :

„Orice imperiu al dragostei e plin de povești tragice etc.".

„Credeam că acest fel de accidente nu li se întîmplă decît oamenilor inteligenți", rostii în sinea mea.

— Ai băut prea mult vin de Collioure, dragul meu domn Alphonse, îi spusei. Ţi-am atras atenţia.

— Da, poate. Dar s-a întîmplat ceva mai înfricoşător.

Glasul îi tremura. Crezui că se-mbătase.

— Ştiţi, inelul meu ? continuă el după un moment de tăcere.

— Ei, ţi l-a furat ?

— Nu.

— Atunci, îl ai la dumneata ?

— Nu... nu pot, nu pot să-l scot din degetul diavoliţei de Venus.

— Ei cum ? Se vede că n-ai tras destul de tare.

— Ba da... Dar Venus... Venus şi-a îndoit degetul.

Se uita la mine cu o privire rătăcită, sprijinindu-se de perete ca să nu cadă.

— Basme ! îi zisei. Ai forţat inelul pe deget. Mîine, cu ajutorul unui cleşte, ai să-l poţi trage înapoi. Dar ia seama să nu faci vreun rău statuii !

— De ce nu mă credeţi cînd vă spun că şi-a îndoit degetul şi a reţinut inelul ? A îndoit degetul, mă înţelegeţi ?... La drept vorbind, acum ea e nevasta mea, pentru că ei i-am dăruit inelul... Nu vrea să mi-l dea înapoi.

Simţii un tremur subit şi mi se făcu pielea ca de găină. Dar el, oftînd adînc, îmi trimise în nări un dampf de vin şi orice emoţie îmi dispăru.

„Netrebnicul, gîndii eu, de beat ce e nu mai ştie ce spune."

— Sînteţi anticar, domnule, adăugă mirele cu glas jalnic, vă pricepeţi bine la statuile astea... Poate există un resort sau vreo altă drăcovenie, pe care eu nu o cunosc... N-aţi vrea să mergeţi să cercetaţi ?

— Cu plăcere, îi spusei. Hai să mergem !

— Nu ! E mai bine să vă duceţi singur.

Ieşii din salon.

Cît stătusem la masă vremea se schimbase și acum ploua cu găleata. Tocmai voiam să cer o umbrelă, cînd un gînd mă opri. „Aș fi un nătărău, îmi zisei, să iau drept bune vorbele unui om beat și să alerg să cercetez statuia ! N-ar fi exclus să fi pus la cale o farsă în dorința de a-i face să rîdă pe acești cumsecade provinciali. Ce rost are să mă ude ploaia pînă la piele și să mă aleg din toată afacerea asta, în cel mai bun caz, cu un guturai ?“

Din pragul ușii aruncai o privire spre statuia pe care șiroia apa și urcai în camera mea, evitînd să trec prin salon. Mă culcai ; dar somnul se lăsa așteptat. Îmi trecea prin minte tot ce se întîmplase în timpul zilei. Mă gîndeam la tînăra mireasă atît de frumoasă și atît de pură, care încăpuse pe mîinile unui bețivan brutal. Ce lucru odios, îmi ziceam eu, o căsătorie de conveniență ! Primarul își încinge eșarfa tricoloră, popa își îmbracă odăjdiile și, în urma unui scurt ceremonial, cea mai curată fată din lume cade pradă Minotaurului ! Ce își pot spune, oare, două ființe care nu se iubesc în această clipă unică pe care îndrăgostiții ar răscumpăra-o cu prețul vieții lor ? Poate iubi o femeie un bărbat pe care l-a văzut într-un asemenea hal în ziua nunții ? Primele impresii nu se șterg și, sînt sigur, acest domn Alphonse ar merita să fie disprețuit...

În timp ce-mi rosteam în gînd monologul, pe care-l redau în rezumat, prin casă s-a iscat un du-te-vino, ușile se închideau și se deschideau cu zgomot, iar de jos, din stradă, se auzea cum pleacă trăsurile. Pe urmă mi s-a părut că aud pe scară pașii ușori ai mai multor femei ce se îndreptau către extremitatea coridorului opus camerei mele. Mireasa era probabil dusă cu alai în camera nupțială. După un răstimp, aceiași pași coborîră scara. Ușa odăii doamnei de Peyrehorade se închisese. „Cît trebuie să fie de tulburată, mi-am zis eu, și cît de greu trebuie să-i fie bietei fete !“ Mă tot învîrteam în pat, plin de neastîmpăr. Un burlac se simte prost într-o casă în care are loc o căsătorie.

Liniștea care se așternu în casă fu tulburată de niște pași grei care urcau scara. Treptele de lemn trosneau sub greutatea lor.

— Ce nesimțit ! exclamai eu. Fac prinsoare că o să cadă pe scară.

Liniștea se împlini, la loc. Începui să răsfoiesc o carte, ca să schimb șirul gîndurilor. Era o statistică a departamentului, în care se afla și o dare de seamă a domnului de Peyrehorade în legătură cu monumentele druidice ale arondismentului Prades. După trei pagini de lectură am aţipit.

Dormeam chinuit și m-am trezit de mai multe ori. Eram treaz cam de vreo douăzeci de minute, cînd, pe la orele cinci dimineața, trîmbiță cocoșul. Se crăpa de ziuă. Auzii atunci limpede aceiași pași grei coborînd scara care trosnea sub greutatea lor, întocmai cum auzisem înainte să adorm. Mi se păru ciudat. Căscînd, încercam să ghicesc de ce domnul Alphonse se sculase cu noaptea-n cap. Dar nu puteam să dezleg ghicitoarea. Eram gata să aţipesc, cînd din nou atenția îmi fu atrasă de niște tropăituri stranii, cărora li se adăugară curînd țîrîitul soneriilor, pocnetul ușilor care se deschideau cu zgomot. Mi se păru că deslușesc strigăte înăbușite.

„O fi dat beţivanul foc casei !“ mi-am zis eu, sărind din pat.

M-am îmbrăcat în grabă și am ieșit în coridor. Din celălalt capăt al coridorului răzbeau strigăte și vaiete, și-un țipăt sfîșietor care întrecea vacarmul...

— Copilul meu ! Copilul meu ! I se întîmplase, fără îndoială, o nenorocire domnului Alphonse. Alergai spre camera nupțială : camera era plină de oameni. Ochii mi se opriră asupra tînărului bărbat, care zăcea pe jumătate îmbrăcat de-a curmezișul patului, al cărui lemn fusese parcă zdrobit. Zăcea alb la față și nemișcat. Maică-sa sta plecată

asupră-i, bocind și strigînd. Domnul de Peyrehorade umbla de colo-colo, îi freca tîmplele cu apă de colonie, îi dădea să miroase săruri. Vai ! fiul ei își dăduse de multă vreme sufletul. Pe o canapea, la celălalt capăt al camerei, mireasa se zbătea, zvîrcolindu-se cumplit și scoțînd strigăte nearticulate ; două servitoare voinice abia izbuteau s-o stăpînească.

— Doamne ! strigai eu. Ce s-a întîmplat ?

Mă apropiai și cercetai trupul sărmanului mire : era țeapăn și rece. Fălcile încleștate și chipul care i se înnegrise arătau că trecuse printr-o spaimă îngrozitoare. Se părea că avusese parte de o moarte violentă și o agonie teribilă. Nici urmă de sînge, totuși, pe haine. Îndepărtai cămașa și văzui pe pieptul lui un semn vînăt care se prelungea pe coaste și pe spinare. Ai fi zis că fusese strîns într-un cerc de fier. Am călcat pe ceva tare care se afla pe covor ; m-am aplecat și am ridicat de sub covor inelul cu diamante.

Cu chiu, cu vai, i-am transportat pe domnul de Peyrehorade și pe soția lui în camera lor ; apoi și pe mireasă.

— Acum aveți o fiică, le spusei. Îi datorați îngrijire.

Apoi îi lăsai singuri.

Nu mi se pare exclus ca domnul Alphonse să fi fost victima unui asasinat ai cărui autori găsiseră mijlocul de-a se introduce noaptea în camera miresei. Semnul vînăt de pe piept, care cuprindea circular coastele și spinarea, mă descumpănea totuși, căci o bîtă sau un drug de fier n-ar fi putut să lase o asemenea urmă. Deodată, îmi amintii că la Valencia ucigașii cu simbrie foloseau niște saci lungi de piele umpluți cu nisip fin pentru a ucide pe cei a căror moarte le fusese plătită. Îmi veni în minte conducătorul de catîri aragonez și totodată cuvintele lui amenințătoare. Dar nu prea îmi venea să cred că se răzbunase atît de cumplit pentru o simplă glumă.

Am răscolit toată casa, căutînd să văd dacă lipsea ceva... Toate lucrurile erau la locul lor. Coborîi în grădină să văd dacă nu cumva asasinii putuseră să se introducă pe acolo în casă. Cu toată rîvna mea, n-am aflat nici un indiciu. Dealtfel, ploaia din ajun spălase pămîntul destul de bine ca să îndepărteze orice urmă. Mi s-a părut totuşi că deslușesc urmele unor paşi grei, care se întipăriseră adînc în pămîntul afînat ; porneau în două direcţii contrarii, urmînd însă aceeaşi linie, începînd din unghiul gardului vecin cu terenul de joc şi ajungînd la uşa casei. Ar fi putut să fie urmele paşilor domnului Alphonse cînd se dusese să smulgă inelul din degetul statuii. Pe de altă parte, gardul viu fiind, în acest loc, mai puţin des decît oriunde, ucigaşii ar fi putut pătrunde pe aici mult mai uşor. Trecînd de mai multe ori prin faţa statuii, mă oprii o clipă s-o privesc. De data aceasta, trebuie să mărturisesc, mă cuprinse groaza cînd îi privii expresia de răutate ironică întipărită pe chip. Sub impresia înfricoşătoarelor scene al căror martor fusesem, mi se păru că văd o divinitate infernală bucurîndu-se de nenorocirea care lovise această casă.

M-am înapoiat în camera mea, unde am rămas pînă la prînz. De-abia atunci ieşii să văd ce se mai întîmplase cu gazdele mele. Se liniştiseră oarecum : domnişoara Puygarrig, sau mai exact văduva domnului Alphonse, îşi venise în fire. Vorbise chiar cu procurorul regal din Perpignan, tocmai atunci în trecere prin Ille, şi acest magistrat îi primise depoziţia. Mi-o ceru pe a mea. I-am spus ceea ce ştiam şi nu i-am ascuns bănuielile mele în legătură cu conducătorul de catîri aragonez. Procurorul ordonă să fie imediat arestat.

— Aţi aflat ceva de la doamna Alphonse ? îl întrebai pe procurorul regal, după ce depoziţia mea fu scrisă şi semnată.

— Biata femeie ! Am impresia c-a înnebunit, îmi spuse el zîmbind cu tristeţe. E nebună ! Nebună de-a binelea !

Iată ce mi-a spus : Cică se culcase de cîteva minute şi trăsese pologul, cînd uşa camerei se deschise şi cineva intră înăuntru. Doamna Alphonse sta culcată în pat cu faţa întoarsă spre perete. Nu făcu nici o mişcare, fiind convinsă că în cameră intrase soţul ei. Dar imediat patul începu să trosnească din toate încheieturile, ca şi cum cineva, greu din cale-afară, se aşezase pe el. O cuprinse spaima, dar nu avu curajul să privească. Se scurseră astfel cinci sau şase minute, nu-şi poate da bine seama. Apoi, făcu o mişcare involuntară, ea, sau poate persoana care se afla în pat, şi simţi că se lipeşte de ceva rece ca gheaţa, după propria-i mărturisire. Se trase la marginea patului, tremurînd ca varga. Puţin după asta, uşa se deschise a doua oară şi intră cineva care zise : „Bună seara, nevestică". Apoi dădu la o parte pologul. Auzi un strigăt înăbuşit. Persoana care se afla în pat, alături de ea, se ridică în capul oaselor şi parcă întinse braţele înainte. Atunci întoarse capul... şi-l văzu, după propriile-i mărturisiri, pe soţul ei în genunchi lîngă pat, cu capul pe pernă, în braţele unei namile verzui, care îl strîngea cu putere. Susţine, şi mi-a spus-o de douăzeci de ori, biata femeie ! susţine că a recunoscut... pe cine ? ia ghici ? Pe Venus de bronz, statuia domnului de Peyrehorade. De cînd a fost scoasă din pămînt, toată lumea nu se gîndeşte decît la ea. Dar ascultă ce mi-a povestit mai departe, nebuna. Cică de spaimă a leşinat şi cîtva timp n-a mai ştiut ce se întîmplă în jurul ei. Cît a rămas în starea asta, habar n-are. Cînd şi-a revenit în simţiri, a dat cu ochii iar de stafia aceea, sau de statuie, cum susţine întruna, nemişcată, cu picioarele şi cu partea de jos a trupului în pat, cu bustul şi braţele întinse înainte şi strîngînd în braţe pe bărbatul ei, care nu mai făcea nici o mişcare. Un cocoş trîmbiţă. Atunci statuia coborî din pat, slobozi din braţe trupul neînsufleţit şi ieşi. Doamna Alphonse se repezi la sonerie... Restul îl ştii.

Fu adus spaniolul ; îşi păstra calmul şi se apără cu mult sînge rece şi prezenţă de spirit. Recunoscu că rostise

cuvintele pe care le auzisem, pretinzînd însă că nu voise să spună altceva decît că a doua zi, fiind mai odihnit, va cîștiga partida cu învingătorul său. Mi-aduc aminte că a adăugat :

— Un aragonez, atunci cînd a insultat, nu amînă răzbunarea pe a doua zi. Dacă aș fi socotit că vorbele domnului Alphonse sînt o insultă, i-aș fi băgat cuțitul pe loc în burtă.

Tălpile pantofilor săi au fost comparate cu urmele de pași din grădină ; urmele de pași erau cu mult mai mari.

În fine, hotelierul, care-i închiriase o cameră, mărturisi, cu mîna pe inimă, că spaniolul își petrecuse toată noaptea în grajd, îngrijind pe unul din catîrii lui care se îmbolnăvise.

Pe de altă parte, aragonezul se bucura de bună reputație și era cunoscut în regiune, unde venea în fiecare an, adus de negoțul lui. I se dădu drumul, cerîndu-i-se scuzele de rigoare.

Era să uit depoziția unui servitor care-l văzuse ultimul pe domnul Alphonse în viață. Se pregătea să urce la soția lui și, chemîndu-l pe omul acesta, îl întrebă, foarte neliniștit, dacă nu cumva știe unde mă aflu. Servitorul îi răspunse că nu m-a văzut deloc. Atunci domnul Alphonse suspină și, după ce păstră tăcerea mai mult ca un minut, zise :

„Hei ! L-o fi luat și pe el dracu !“

Îl întrebai pe acest om dacă domnul Alphonse avea pe deget inelul său cu diamante atunci cînd îi vorbise. Servitorul șovăi înainte de a-mi răspunde ; apoi îmi răspunse că nu crede, și că, dealtfel, nici nu luase bine seama.

— Dacă ar fi avut inelul pe deget, adăugă el, aș fi băgat de seamă, fără îndoială, căci eram încredințat că i-l dăruise doamnei Alphonse.

În timp ce-l întrebam, simţeam că pune stăpînire pe mine teroarea superstiţioasă pe care depoziţia doamnei Alphonse o răspîndise în întreaga casă. Procurorul regal mă privi surîzînd şi mă ferii să insist.

La cîteva ore după ce domnul Alphonse fusese dus la groapă, mă pregăteam să părăsesc Ille. Trăsura domnului Peyrehorade trebuia să mă ducă pînă la Perpignan. Cu toată starea lui de slăbiciune, bietul bătrîn vru să mă însoţească pînă la poarta grădinii. Străbăturăm grădina în tăcere, el de-abia tîrîndu-se, rezemat de braţul meu. În momentul despărţirii, aruncă o ultimă privire spre Venus. Mă gîndeam că gazda mea, deşi nu împărtăşea spaima şi uşa pe care aceasta o inspira unei părţi a familiei sale, se va debarasa de un lucru a cărui prezenţă îi va aminti mereu nenorocirea care se abătuse asupră-i. Aş fi vrut să-l determin s-o plaseze într-un muzeu. Ezitam să atac acest subiect, cînd domnul de Peyrehorade întoarse involuntar capul, urmărindu-mi privirile. Văzu statuia şi izbucni în lacrimi. Îl îmbrăţişai şi, nemaiîndrăznind să rostesc un singur cuvînt, urcai în trăsură.

De atunci n-am mai aflat să fi intervenit nimic pentru a clarifica misterioasa catastrofă.

Domnul de Peyrehorade muri la cîteva luni după fiul său. Mi-a lăsat prin testament manuscrisele sale, pe care le voi publica, poate, într-o zi. N-am găsit printre ele lucruri referitoare la inscripţiile de pe statuia Venerei.

P.S. Amicul meu, domnul de P., îmi scrie de la Perpignan că statuia nu mai există. După moartea soţului său, prima grijă a doamnei de Peyrehorade a fost s-o topească, transformînd-o în clopot. E folosită, sub această înfăţişare, de biserica din Ille. Dar, adaugă domnul de P., se pare că şi sub această înfăţişare nu încetează să răspîndească nenorocirea. De cînd bătăile acestui clopot răsună în Ille, viile au degerat de două ori.

Traducere de VIRGIL TEODORESCU

LOKIS

Manuscrisul profesorului Wittembach

Capitolul I

— Théodore, spuse domnul profesor Wittembach, ai bunătatea şi-mi dă caietul acela legat în pergament de pe al doilea raft, de deasupra măsuţei de scris ; nu, nu acela, ci micul *in-octavo*. Acolo am adunat toate însemnările jurnalului meu din 1866, cel puţin cele ce se referă la contele Szemioth.

Profesorul îşi puse ochelarii şi, într-o linişte desăvîrşită, citi cele ce urmează :

LOKIS

cu acest proverb lituanian drept motto :

Miszka su Lokiu,
Abu du tokiu [1]

Cînd a apărut la Londra prima traducere a *Sfintei scripturi* în limba lituaniană, am publicat, în *Gazeta ştiinţifică şi literară* din Koenigsberg, un articol în care, apreciind străduinţele doctului interpret şi pioasele intenţii ale Societăţii biblice, am crezut de cuviinţă să semnalez cîteva uşoare erori şi, mai mult încă, am arătat că această versiune nu putea fi folositoare decît unei părţi din populaţiile lituaniene. Într-adevăr, dialectul folosit aici nu este decît cu greu înţeles de locuitorii din districtele unde se vorbeşte limba *jomaitică*, vulgar numită *jmud*, adică în palatinatul Samogiţiei, limbă ce se aseamănă cu sanscrita

[1] *Miszka şi cu Lokin, împreună fac o pereche. (N.t.)*

încă și mai mult poate decît cu lituaniana vorbită în părțile dinspre nord. Această observație, în ciuda criticilor furibunde pe care mi le-a adus un anume profesor binecunoscut de la Universitatea din Dorpat, îi interesă peste măsură pe onoraţii membrii ai consiliului de administraţie al Societății biblice, care nu șovăiră să-mi facă propunerea măgulitoare de a conduce și a supraveghea redactarea *Evangheliei sfîntului Matei* în samogiţiană. Eram atunci prea ocupat cu studiile mele consacrate limbilor transuraliene pentru ca să încep o lucrare mai întinsă care ar fi cuprins cele patru *Evanghelii*. Amînînd deci căsătoria mea cu domnișoara Gertrude Weber, m-am dus la Kowno *(Kaunas)*, cu intenţia de a aduna toate monumentele lingvistice, tipărite sau aflate în manuscris, în limba jmud, pe care aș fi putut să mi le procur, fără să neglijez, bineînțeles, poeziile populare, *dainos*, povestirile sau legendele, *pasakos*, care mi-ar fi oferit date pentru un vocabular *jomaitic*, lucrare ce trebuia în mod necesar să preceadă traducerea.

Mi se dăduse o scrisoare pentru tînărul conte Michel Szemioth, al cărui tată, după cîte mi se spunea, fusese posesorul faimosului *Catechismus samogiticus* al părintelui Lawicki, atît de rar, încît pînă și existența lui a fost contestată, mai ales de către profesorul din Dorpat la care tocmai am făcut aluzie. În biblioteca sa se găseau, conform tuturor informațiilor pe care le primisem, o veche colecție de *dainos*, ca și unele poezii în vechea limbă *prusacă*. I-am scris contelui Szemioth, pentru a-i expune scopul vizitei mele, și am primit din partea lui o invitație nespus de amabilă de a veni să locuiesc în castelul său din Medintiltas atîta vreme cît va fi nevoie pentru cercetările mele. Își termina scrisoarea spunîndu-mi în chipul cel mai grațios că vorbește limba jmud aproape la fel de bine ca și țăranii lui și că va fi fericit să-și alăture strădaniile sale la ale mele într-o încercare pe care o califica drept *importantă* și interesantă. Asemenea cîtorva dintre cei mai bo-

gaţi proprietari din Lituania, era de religie evanghelică, religie al cărei preot am cinstea să fiu. Fusesem prevenit că tînărul conte avea o fire oarecum bizară, fiind totodată foarte ospitalier, un adevărat prieten al ştiinţelor şi al literelor, şi cu deosebire binevoitor faţă de cei ce le cultivă. Am pornit deci către Medintiltas.

Pe peronul castelului am fost primit de către intendentul contelui, care mă conduse pe dată la apartamentul ce-mi fusese pregătit.

— Domnul conte, îmi spuse el, este dezolat că nu poate lua astăzi masa cu domnul profesor. Îl chinuie o migrenă, boală de care suferă întrucîtva, din nefericire. Dacă domnul profesor nu doreşte să fie servit în camera sa, atunci va lua masa cu domnul doctor Froeber, medicul doamnei contese. Masa se serveşte peste o oră şi nu e nevoie să vă schimbaţi ţinuta. Dacă domnul profesor doreşte ceva, soneria e aici.

Şi se retrase, salutîndu-mă pînă la pămînt.

Apartamentul era foarte mare, bine mobilat, împodobit cu oglinzi şi tot felul de aurării. Pe o latură dădea către o grădină sau mai curînd către parcul castelului, pe cealaltă către marea curte de onoare. În ciuda avertismentului : „Nu e nevoie să vă schimbaţi ţinuta", am socotit că trebuie să-mi scot din geamantan fracul. Eram în cămaşă, şi îmi desfăceam micul bagaj, cînd zgomotul unei trăsuri mă făcu să mă duc la fereastra ce dădea spre curte. Tocmai intrase o foarte frumoasă caleaşcă. În ea se afla o doamnă în negru, un domn şi o femeie îmbrăcată asemenea ţărăncilor lituaniene, dar atît de înaltă şi de zdravănă, încît în prima clipă am fost ispitit să o iau drept un bărbat deghizat. Ea coborî prima ; două alte femei, nu mai puţin robuste, erau pe peron, domnul se înclină către doamna în negru şi, spre marea mea surpriză, desfăcu catarama unei curele late de piele care o ţintuia pe locul ei în caleaşcă. Observai că această doamnă avea părul lung, alb şi foarte răvăşit, şi că ochii ei, larg deschişi, păreau

morți : semăna cu un chip de ceară. După ce o dezlegă, tovarășul ei îi adresă cîteva cuvinte, ținînd pălăria în mînă, și cu mult respect ; dar ea păru că nu-i dă nici cea mai mică atenție. Atunci el se întoarse către slujnice și le făcu un mic semn cu capul. Pe dată cele trei femei puseră mîna pe doamna în negru și, în ciuda strădaniilor ei de a se agăța de caleașcă, o luară pe sus ca pe un fulg și o duseră înlăuntrul castelului. Această scenă avea drept martori cîțiva servitori ce păreau că asistă la un spectacol foarte obișnuit.

Bărbatul care dăduse ordinul își scoase ceasul și întrebă dacă va putea cina curînd:

— Peste un sfert de oră, domnule doctor, i se răspunse.

Ghicii fără greutate că-l aveam în față pe doctorul Froeber și că doamna în negru era contesa. Dat fiind vîrsta ei, mi-am spus că era mama contelui Szemioth și că precauțiile luate în ceea ce o privea arătau că își pierduse mințile.

Cîteva clipe mai tîrziu, doctorul însuși intră în camera mea.

— Domnul conte fiind suferind, îmi spuse el, sînt obligat să mă prezint eu însumi domnului profesor. Sînt doctorul Froeber și sînt foarte onorat să vă cunosc. Sînteți un savant ale cărui merite sînt cunoscute de toți cei ce citesc *Gazeta științifică și literară* din Koenigsberg. V-ar fi pe plac dacă s-ar servi acum masa ?

Răspunsei pe cît putui mai bine acelor complimente și îi spusei că, dacă era ora obișnuită de masă, eram gata să-l urmez.

De îndată ce intrarăm în sufragerie, un majordom ne înfățișă, după cum era obiceiul în nord, o tavă de argint încărcată cu tot felul de băuturi și cu cîteva gustări sărate și foarte piperate ce urmau să ne ațîțe pofta de mîncare.

— Îngăduiți-mi, domnule profesor, îmi spuse doctorul, să vă recomand, în calitatea mea de medic, un pahar din această *starka*, adevărat coniac ce stă de patruzeci de ani

în butoi. Este mama tuturor băuturilor. Luaţi şi o scrumbie de Drontheim, căci e foarte recomandabil să-ţi deschizi şi să-ţi pregăteşti tubul digestiv, organ dintre cele mai importante... Şi acum, la masă ! De ce n-am vorbi pe nemţeşte ? Sînteţi din Königsberg, iar eu din Memel ; dar mi-am făcut studiile la Iena. Astfel ne vom simţi mai în largul nostru; iar servitorii, care nu ştiu decît poloneza şi rusa, nu ne vor înţelege.

Am mîncat mai întîi în tăcere ; apoi, după ce am băut un pahar de vin de Madera, l-am întrebat pe doctor dacă tînărul conte suferea adeseori de boala care ne lipsea astăzi de prezenţa sa.

— Da şi nu, răspunse doctorul ; asta depinde de drumurile pe care le face.

— Cum aşa ?

— Cînd merge pe drumul ce duce la Rosienie, de exemplu, se întoarce cu această migrenă şi într-o dispoziţie foarte rea.

— Am fost eu însumi la Rosienie şi nu mi s-a întîmplat nimic asemănător.

— Asta pentru că, domnule profesor, îmi răspunse el rîzînd, nu sînteţi îndrăgostit.

Suspinai, gîndindu-mă la domnişoara Gertrude Weber.

— Deci, spusei eu, logodnica domnului conte locuieşte la Rosienie ?

— Da, în împrejurimi. Logodnică ?... nu ştiu. Oricum, e o mare cochetă ! O să-l facă să-şi piardă minţile, cum i s-a întîmplat şi mamei sale.

— Într-adevăr, cred că doamna contesă este... bolnavă?

— E nebună, dragă domnule, nebună ! Iar nebunul cel mai mare sînt eu, pentru că am venit aici !

— Să nădăjduim că îngrijirile dumneavoastră o vor însănătoşi.

Doctorul clătină din cap privind cu atenţie culoarea unui pahar de vin de Bordeaux pe care îl ţinea în mînă.

— Așa cum mă vedeți, domnule profesor, eram medic chirurg al regimentului din Kaluga. La Sevastopol tăiam de dimineață pînă seara mîini și picioare ; ca să nu mai vorbesc de obuzele care ne soseau ca niște muște atrase de un cal mort și jupuit ; ei bine, deși locuiam mizerabil și eram prost hrănit, nu mă plictiseam ca aici, unde mănînc și beau tot ce e mai bun, unde locuiesc ca un prinț și sînt plătit ca un medic de curte... Dar libertatea, dragă domnule !... Închipuiți-vă că din pricina nebunei n-am o clipă liberă !

— De multă vreme a fost încredințată îngrijirilor dumneavoastră ?

— De mai puțin de doi ani ; dar sînt cel puțin douăzeci și șapte ani de cînd este nebună, încă înainte de nașterea contelui. Nu vi s-a spus povestea asta la Rosienie sau la Kowno ? Ascultați-o atunci, căci e un caz despre care vreau să scriu într-o bună zi un articol în *Jurnalul medical din Petersburg*. E nebună de frică...

— De frică ? Dar cum e cu putință ?

— Da, boala i se trage dintr-o mare frică. E din familia Keystut... Oh ! în această familie nu sînt îngăduite mezalianțele. Coboară din Gedymin... Deci, domnule profesor, la trei zile... sau la două zile după căsătoria ei, care a avut loc în acest castel, unde noi luăm acum cina (în sănătatea dumneavoastră !)... contele, tatăl acestuia, pleacă la vînătoare. Doamnele lituaniene sînt adevărate amazoane, după cum bine știți. Contesa pleacă, de asemenea, la vînătoare... Rămîne în urmă sau îi depășește pe vînători... nu știu bine... Bun ! deodată contele vede venind în galop pe micul cazac al contesei, un copil de doisprezece sau paisprezece ani.

— Stăpîne, spune el, un urs o răpește pe stăpînă !

— Unde se întîmplă asta ? spuse contele.

— Acolo, spuse micul cazac.

Toți vînătorii aleargă la locul arătat de el ; dar nici urmă de contesă ! Văd într-o parte calul ei, sugrumat, iar

în cealaltă mantia ei de blană făcută bucăţi. Încep cu toţii s-o caute, străbat pădurea în lung şi-n lat. În sfîrşit, un vînător strigă : „Iată ursul !“ Într-adevăr, ursul străbătea o poiană tîrînd-o cu el pe contesă, fără îndoială spre a o devora pe îndelete într-un desiş, căci acestor animale le place să mănînce. Ca şi călugărilor, le cad bine mesele liniştite. Căsătorit de două zile, contele era foarte cavaler; voi să se arunce asupra ursului, înarmat doar cu un cuţit de vînătoare ; dar, dragă domnule, un urs din Lituania nu se lasă străpuns precum un cerb. Din fericire, ajutorul contelui, un ticălos, beat în acea zi de nu vedea pe unde calcă, trage cu carabina de la o depărtare de mai bine de o sută de paşi, fără să-i pese că glontele ar putea-o ucide pe contesă...

— Şi l-a ucis pe urs ?

— Bineînţeles. Doar beţivii au asemenea noroc. Există şi gloanţe care sînt predestinate, domnule profesor. Avem aici vrăjitori care le vînd la preţul cuvenit... Contesa era foarte zgîriată, îşi pierduse cunoştinţa, bineînţeles, şi avea un picior rupt. E luată pe sus, îşi revine în simţiri ; dar îşi pierduse minţile. Au dus-o la Petersburg. Patru medici vestiţi se consultă. Spun : „Doamna contesă este însărcinată, şi e probabil că după ce va naşte se va simţi mai bine. Să stea la aer curat, la ţară, să bea zer, să ia codeină...“ Sînt plătiţi fiecare cu o sută de ruble. Nouă luni mai tîrziu contesa naşte un băiat zdravăn ; cît priveşte însănătoşirea, nici pomeneală !... E şi mai nebună. Contele îi arată băiatul. În romane asemenea scene îşi ating întotdeauna scopul. „Ucideţi-l ! ucideţi animalul !“ strigă ea ; fu cît pe ce să-l sugrume. De atunci crizele de nebunie stupidă alternează cu cele de manie furioasă. E foarte atrasă de sinucidere. Sîntem siliţi să o legăm cînd o scoatem la plimbare. E nevoie de trei slujnice puternice ca s-o poată stăpîni. Totuşi, domnule profesor, binevoiţi a nota următorul fapt: cînd mi-am epuizat toate mijloacele fără ca s-o pot face să mă asculte, îmi rămîne totuşi unul cu care o liniştesc. O

amenințe că-i voi tăia părul. Odinioară, cred, avea un păr foarte frumos. Cochetăria ! iată ultimul sentiment omenesc care i-a mai rămas. Nu-i ciudat ? Dacă aș putea să procedez după capul meu, poate aș vindeca-o.

— Cum așa ?

— Snopind-o în bătaie. Am vindecat astfel douăzeci de țărance dintr-un sat unde apăruse acea nebunie furioasă numită *urletul* [1] ; o femeie începe să urle, vecina ei urlă și ea. După trei zile, tot satul urlă. Tot bătîndu-le, le-am domolit. (Luați o găinușă, sînt foarte fragede.) Contele n-a vrut niciodată să mă lase să încerc.

— Cum ! Ați vrea să fie de acord cu acest oribil tratament ?

— Oh ! a cunoscut-o atît de puțin pe maică-sa, și apoi ar fi spre binele ei ; dar spuneți-mi, domnule profesor, ați fi crezut vreodată că poți să-ți pierzi mințile de teamă?

— Situația contesei era înspăimîntătoare... Să te afli în ghearele unui animal atît de crud !

— Ei bine, fiul ei nu-i seamănă. E mai puțin de un an de cînd s-a aflat exact în aceeași situație și, datorită sîngelui rece de care a făcut dovadă, a ieșit de minune din încurcătură.

— S-a aflat în ghearele unui urs ?

— Ale unei ursoaice, și anume în ghearele celei mai mari ursoaice ce a putut fi văzută pe aici de nu se știe cînd. Contele a vrut s-o atace cu un țăruș. Dar ea dă la o parte țărușul cu o lovitură de labă, după care mi ți-l apucă pe domnul conte și mi ți-l aruncă la pămînt cu ușurința cu care aș răsturna eu sticla asta. El, viclean, face pe mortul... Ursoaica îl adulmecă, îl adulmecă, apoi, în loc să-l sfîșie, începe să-l lingă. Contele are prezența de spirit să rămînă nemișcat, și ursoaica își vede de drum.

— Ursoaica l-a crezut mort. Într-adevăr, am auzit că aceste animale nu mănîncă leșuri.

---

[1] În rusește, o posedată e denumită „o femeie care urlă", *klikușa*, cuvînt a cărui rădăcină este *klik*, strigăt, urlet.

— S-o luăm de bună și să ne ferim să verificăm asemenea spuse pe pielea noastră ; dar, fiindcă tot vorbim de frică, lăsați-mă să vă povestesc o întîmplare ce s-a petrecut la Sevastopol. Eram cinci sau șase inși în jurul unui urcior cu bere ce ne fusese adus îndărătul ambulanței vestitului bastion nr. 5. Santinela strigă : „Un obuz !“ Ne aruncăm la pămînt cu toții ; nu, nu cu toții : un anume..., dar e inutil să-i spun numele..., un tînăr ofițer ce tocmai venise printre noi, rămase în picioare, ținînd în mînă paharul plin, tocmai în clipa cînd obuzul explodă. Schijele îl decapitară pe bietul meu tovarăș de arme Andrei Speranski, un băiat tare de treabă, și sparseră urciorul ; din fericire, era aproape gol. Cînd ne-am ridicat de la pămînt după explozie, îl vedem în mijlocul drumului pe prietenul nostru, bîndu-și ultima înghițitură de bere de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat. L-am crezut un erou. A doua zi, îl întîlnesc pe căpitanul Ghedeonov, care tocmai ieșea din spital. Îmi spune : „Azi iau masa cu voi și, ca să-mi sărbătoresc sosirea, plătesc șampania“. Ne așezăm la masă. Tînărul ofițer de care vă spuneam era și el aici. Nu se aștepta la șampanie. Destupăm o sticlă chiar lîngă el... Paf ! dopul îl lovește în tîmplă. Scoate un strigăt și-i vine rău. De fapt, eroul nostru se temuse îngrozitor și prima oară, și își băuse berea în loc să se arunce la pămînt, tocmai pentru că își pierduse cu desăvîrșire cumpătul, și pentru că nu mai era în stare decît de o mișcare mașinală de care nici măcar nu mai era conștient. Într-adevăr, domnule profesor, organismul omenesc...

— Domnule doctor, spuse un servitor ce intră în cameră, Jdanova spune că doamna contesă nu vrea să mănînce.

— Dracu s-o ia ! mormăi doctorul. Vin acum. După ce o voi fi silit pe nebună să mănînce, domnule profesor, vom putea face, dacă doriți, o mică partidă de *préférence* sau de *duraciki*.

I-am exprimat regretul meu de a nu ști aceste jocuri și, după ce s-a dus la bolnavă, am trecut și eu în camera mea spre a-i scrie domnișoarei Gertrude.

Capitolul II

Noaptea era caldă și lăsasem deschisă fereastra care da spre parc. După ce am terminat de scris scrisoarea, neavînd cîtuși de puțin chef să dorm, începui să repet verbele neregulate din limba lituaniană și să caut în sanscrită cauzele diferitelor lor neregularități. În timp ce eram absorbit de această îndeletnicire, un copac din fața ferestrei mele începu să se zbuciume cu putere. Auzii trosnind cîteva ramuri uscate, și mi se păru că un animal greoi încerca să se cațăre pe el. Impresionat încă de poveștile cu urși pe care doctorul mi le istorisise, mă ridicai, nu fără oarecare emoție și, la cîțiva pași de fereastra mea, în frunzișul arborelui, zării un cap omenesc, luminat în plin de flacăra lămpii mele. Apariția nu dură decît o clipă, dar strălucirea ciudată a ochilor ce se încrucișaseră cu ai mei mă impresionă mai mult decît aș putea spune. Făcui fără să vreau un pas îndărăt, apoi alergai la fereastră și, pe un ton sever, îl întrebai pe intrus ce vrea. În acest răstimp, el cobora în cea mai mare grabă și, apucînd cu mîinile o ramură groasă, se lăsă să atîrne în aer, apoi căzu la pămînt, și pe dată dispăru. Sunai ; un servitor intră. Îi povestii ceea ce se petrecuse.

— Domnul profesor s-a înșelat, fără îndoială.

— Sînt sigur de ceea ce spun, i-am răspuns. Mă tem că în parc se află un hoț.

— Cu neputință, domnule.

— Atunci e poate cineva de-ai casei ?

Servitorul căscă ochii mari fără să-mi răspundă. În cele din urmă, mă întrebă dacă aveam a-i da vreo poruncă. Îi spusei să închidă fereastra și mă urcai în pat.

Am dormit foarte bine, fără să visez nici urşi, nici hoţi. A doua zi dimineaţa, tocmai îmi terminam toaleta, cînd cineva bătu la uşă. Deschisei şi mă găsii în faţa unui tînăr foarte înalt şi foarte frumos, îmbrăcat într-un halat de Buhara şi ţinînd în mînă o lungă pipă turcească.

— Vin să vă cer iertare, domnule profesor, spuse el, pentru faptul de a fi primit atît de rău un oaspete ca dumneavoastră. Sînt contele Szemioth.

Mă grăbii să-i răspund că, dimpotrivă, trebuia să-i mulţumesc cu umilinţă pentru magnifica-i ospitalitate, şi îl întrebai dacă scăpase de migrenă.

— Aproape, spuse el. Pînă la o nouă criză, adăugă, cu o expresie de tristeţe. Vă simţiţi acceptabil aici ? Binevoiţi a vă aminti că vă aflaţi printre barbari. În Samogiţia nu avem voie să fim prea pretenţioşi.

Îl asigurai că mă simţeam de minune. În timp ce-i vorbeam, nu mă puteam opri să-l privesc cu o curiozitate pe care eu însumi o socoteam impertinentă. Privirea lui avea ceva straniu ce-mi amintea, fără să vreau, de privirea omului pe care îl văzusem în ajun căţărîndu-se pe copac... Dar ce idee, îmi spuneam, să cred că domnul conte Szemioth se caţără noaptea prin copaci ?!

Avea fruntea înaltă şi bine dezvoltată, deşi oarecum îngustă. Trăsăturile chipului său erau foarte regulate ; numai că ochii erau prea apropiaţi, şi mi se păru că între ei nu era distanţa cerută de canonul sculptorilor greci. Avea o privire pătrunzătoare. Ochii noştri se întîlniră de mai multe ori fără să vrem, şi ne-am plecat privirile şi unul şi altul, oarecum încurcaţi. Deodată contele, izbucnind în rîs, strigă :

— M-aţi recunoscut !

— Adică ?

— Da, m-aţi prins ieri pe cînd mă zbenguiam.

— Oh ! domnule conte !...

— Îmi petrecusem toată ziua închis în cabinetul meu de lucru, fiind foarte suferind. Seara, simţindu-mă mai bine, m-am plimbat prin grădină. Am văzut lumină la dumneavoastră şi m-a cuprins o mare curiozitate... Ar fi trebuit să-mi spun numele şi să mă prezint, dar situaţia era atît de ridicolă... Mi-a fost ruşine şi am luat-o la fugă... Mă iertaţi că v-am deranjat din lucru ?

Toate acestea erau spuse pe un ton ce se voia glumeţ ; dar obrajii i se înroşiseră şi era lesne de văzut că nu se simte în largul său. Făcui tot ceea ce depindea de mine ca să-l conving că nu rămăsesem cu vreo impresie neplăcută după această primă întîlnire şi, pentru a întrerupe discuţia, l-am întrebat dacă e adevărat că posedă *Catehismul* samogiţian al părintelui Lawicki.

— E cu putinţă ; dar ca să vă spun drept nu cunosc prea bine biblioteca tatii. Îi plăceau cărţile vechi şi rare. Eu nu citesc decît lucrări moderne ; dar îl vom căuta, domnule profesor. Vreţi, aşadar, să citim *Evanghelia* în limba jmud ?

— Nu credeţi, domnule conte, că o traducere a *Sfintelor scripturi* în limba acestui ţinut ar fi foarte de dorit?

— Desigur ; totuşi, dacă binevoiţi a-mi îngădui o mică remarcă, vă voi spune că, printre oamenii care nu ştiu altă limbă decît limba jmud, nici unul nu ştie să citească.

— Poate ; dar îi cer excelenţei voastre [1] îngăduinţa de a-i arăta că este atît de greu să-i învăţi pe oameni să citească în primul rînd fiindcă lipsesc cărţile. Cînd ţinuturile samogiţiene vor avea un text tipărit, oamenii vor voi să-l citească, şi vor învăţa să citească... Asta s-a întîmplat cu mulţi sălbatici..., spun aşa nu pentru că aş vrea să aplic acest calificativ locuitorilor de aici... Dealtfel, mai adăugai eu, nu trebuie oare să deplîngem faptul că o limbă poate să dispară fără să lase vreo urmă ? De treizeci de

[1] *Siatelstvo*. „Strălucirea voastră" ; este titlul ce i se dă unui conte.

ani, prusaca nu mai e decît o limbă moartă. Ultimul om care știa limba *cornic* a murit acum cîteva zile.

— Ce trist ! mă întrerupse contele. Alexandru Humboldt îi povestea tatălui meu că întîlnise în America un papagal care era singura făptură ce mai știa cîteva cuvinte din limba unui trib astăzi pe de-a-ntregul nimicit de vărsat. Îngăduiți să luăm ceaiul aici ?

În timp ce ne beam ceaiul, am vorbit despre limba jmud. Contele condamna felul în care germanii tipăriseră textele lituaniene, și avea dreptate.

— Alfabetul dumneavoastră, îmi spunea el, nu se potrivește cu limba noastră. Nu aveți nici sunetul J, nici sunetul L, nici sunetul Y, nici sunetul E din limba noastră. Am o colecție de *dainos* publicată anul trecut la Königsberg și mă chinuiesc îngrozitor să ghicesc cuvintele, într-atît sînt de ciudat scrise.

— Excelența voastră vorbește fără îndoială despre culegerea de *dainos* a lui Lessner ?

— Da. E o poezie cît se poate de plată, nu-i așa ?

— Ar fi putut poate să găsească lucruri mai bune. Sînt de acord că, așa cum este, această culegere nu prezintă decît un interes pur filologic ; dar cred că dacă s-ar căuta bine, ar putea fi culese flori mai suave printre poeziile populare din țara dumneavoastră.

— Vai ! mă îndoiesc foarte, deși sînt patriot.

— Acum cîteva săptămîni am găsit la Wilno o baladă cu adevărat frumoasă, și pe deasupra și istorică... E de un efect poetic cu totul remarcabil... Îmi îngăduiți să v-o citesc ? O am la mine.

— Desigur.

Se așează și mai bine în fotoliu, după ce îmi ceru îngăduința să fumeze.

— Nu înțeleg poezia decît în timp ce fumez, spuse el.

— Textul e intitulat *Cei trei fii ai lui Budrys.*

— *Cei trei fii ai lui Budrys !* exclamă contele, arătîndu-și surpriza.

— Da. Budrys, excelența voastră știe asta mai bine decît mine, este un personaj istoric.

Contele se uita la mine țintă cu privirea lui ciudată, într-un fel cu neputință de definit, timid și totodată sălbatic, privirea lui producînd o impresie aproape penibilă cînd nu erai obișnuit cu ea. M-am grăbit să citesc pentru a scăpa de acei ochi.

„CEI TREI FII AI LUI BUDRYS"

Bătrînul Budrys îi cheamă pe cei trei fii ai săi, trei lituanieni adevărați, ca și el, în curtea castelului, și le spune :

— Copii, dați ovăz cailor voștri, pregătiți-vă șeile ; ascuțiți-vă săbiile și sulițele. Se spune că la Vilno s-a pornit războiul împotriva a trei părți de lume. Olgerd va merge împotriva rușilor ; Skirgello împotriva vecinilor noștri, polonezii ; Keystud se va prăvăli peste teutoni [1]. Sînteți tineri, puternici, îndrăzneți, porniți la luptă : să vă aibă zeii Lituaniei în pază ! Anul ăsta eu n-o să merg la război, dar vreau să vă dau un sfat. Sînteți trei, trei drumuri vi se deschid înainte.

Unul dintre voi să-l întovărășească pe Olgerd în Rusia, pînă pe malurile lacului Ilmen, sub zidurile cetății Novgorod. Se găsesc acolo din belșug blănuri de hermină și stofe bogat împodobite. Negustorii au tot atîtea ruble cîte bucăți de gheață plutesc pe fluviu.

Cel de-al doilea să-l urmeze pe Keystud. Să zdrobească mitocănimea dreptcredincioasă ! Chihlimbarul, acolo, este precum nisipul mării ; postavurile, lucioase și minunat colorate, nu-și au perechea. Veșmintele preoților sînt împodobite cu rubine.

Cel de-al treilea să treacă Niemenul cu Skirgello. Pe celălalt mal, va găsi jalnice unelte de arat cîmpul. În

[1] Cavalerii din Ordinul teutonilor.

schimb, va putea alege lănci minunate, scuturi puternice, şi îmi va aduce o noră.

Fetele din Polonia, copiii mei, sînt cele mai frumoase dintre captivele noastre. Jucăuşe precum pisicile, albe ca smîntîna ! Sub sprîncenele negre, ochii le strălucesc ca două stele. Cînd eram tînăr, acum o jumătate de secol, am adus din Polonia o frumoasă captivă ce mi-a fost apoi nevastă. De multă vreme, ea nu mai este, dar nu pot să mă uit nicicînd în acea parte a căminului fără să mă gîndesc la ea !

Îi binecuvîntează pe tineri, înarmaţi şi în şa. Ei pleacă; vine toamna, apoi iarna... Dar nu se întorc. Bătrînul Budrys îi crede morţi.

Se iscă o furtună de zăpadă ; un călăreţ se apropie, acoperind cu burka [1] sa neagră o povară preţioasă.

— E un sac, spune Budrys. E plin cu ruble din Novgorod ?...

— Nu, tată. Îţi aduc o noră din Polonia.

Sub o furtună de zăpadă, un călăreţ se apropie şi burka lui pare a ascunde o preţioasă povară.

— Ce-i asta, copile ? E chihlimbar galben din Germania ?

— Nu, tată. Îţi aduc o noră din Polonia.

Zăpada cade, învîrtejindu-se ; un călăreţ înaintează, ascunzînd sub burka lui o povară preţioasă... Dar chiar înainte de a-şi fi arătat călăreţul prada, Budrys îşi şi invitase prietenii la cea de-a treia nuntă."

— Bravo, domnule profesor ! exclamă contele : pronunţaţi de minune limba jmud ; dar cine v-a comunicat această frumoasă *daina* ?

— O domnişoară pe care am avut cinstea s-o cunosc la Wilno, la prinţesa Katazyna Pas.

— Cum se numeşte ?

[1] Manta de postav.

— *Panna* Iwinska.

— Domnişoara Iulka[1]! — exclamă contele. Nebunatica! Ar fi trebuit să ghicesc ! Dragă profesore, ştiţi limba jmud şi toate limbile savante, aţi citit toate cărţile cele vechi; dar v-aţi lăsat mistificat de o fetiţă care n-a citit decît romane. Ea v-a tradus, într-o limbă jmud mai mult sau mai puţin corectă, una dintre frumoasele balade ale lui Mickiewicz, pe care n-aţi citit-o, pentru că nu-i mai veche decît mine. Dacă vreţi, vă voi arăta-o în poloneză, sau, dacă preferaţi o excelentă traducere rusească, vă voi da-o pe cea a lui Puşkin.

Mărturisesc că am fost de-a dreptul consternat. Ce bucurie pe profesorul din Dorpat, dacă aş fi publicat drept originală această *daina* despre fiii lui Budrys !

În loc să se înveselească de încurcătura mea, contele, cu aleasă politeţe, se grăbi să schimbe vorba.

— Aşadar, spuse el, o cunoaşteţi pe domnişoara Iulka !

— Am avut cinstea să-i fiu prezentat.

— Şi cum vi se pare ? Fiţi sincer.

— E o domnişoară foarte amabilă.

— Sînteţi politicos cînd spuneţi asta.

— E foarte frumoasă.

— Hm !

— Cum ! dar are ochi nespus de frumoşi.

— Da...

— Şi o piele de-o albeaţă cu adevărat neobişnuită. Îmi amintesc un gazel persan în care un bărbat slăveşte pielea gingaşă a iubitei sale : „Cînd bea vin roşu, îl vezi cum trece de-a lungul gîtului ei". *Panna* Iwinska m-a făcut să mă gîndesc la aceste versuri persane.

— S-ar putea ca domnişoara Iulka să aibă o astfel de piele, dar nu prea cred că are sînge în vine... E lipsită de inimă... E albă ca zăpada şi rece ca ea !...

---

[1] Julienne.

Se ridică şi se plimbă cîtăva vreme prin cameră fără să vorbească şi, după cum mi se păru, pentru a-şi ascunde emoţia ; apoi, oprindu-se dintr-o dată :

— Iertaţi-mă, spuse el ; vorbeam, cred, despre poeziile populare...

— Într-adevăr, domnule conte.

— Trebuie să recunoaştem că ea l-a tradus foarte frumos pe Mickiewicz... „Jucăuşă precum o pisică... albă ca smîntîna..., ochii ei strălucesc ca două stele..." Întocmai aşa arată şi ea. Nu găsiţi ?

— Într-adevăr, domnule conte.

— Cît priveşte această mică farsă... foarte deplasată, fără îndoială..., biata copilă a făcut-o, desigur, din plictiseală. Stă la o mătuşă bătrînă... Trăieşte ca într-o mănăstire.

— La Wilno ieşea mult în lume. Am întîlnit-o la un bal dat de ofiţerii regimentului din...

— Ah ! da, tinerii ofiţeri sînt tocmai societatea care-i place ! Să rîdă cu unul, să bîrfească cu altul, să fie cochetă cu toţi... Vreţi să vedeţi biblioteca tatii, domnule profesor ?

Îl urmai pînă într-o mare galerie unde se aflau multe cărţi frumos legate, dar arareori deschise, după cum se putea vedea cînd te uitai la praful de pe cotoare. Vă închipuiţi bucuria mea cînd unul dintre primele volume pe care le-am luat dintr-un dulap s-a întîmplat să fie tocmai acel *Catechismus samogiticus* ! Am izbucnit într-un strigăt de plăcere. Fără îndoială că un fel de misterioasă atracţie îşi exercită influenţa fără de ştirea noastră... Contele luă cartea şi, după ce o răsfoi nepăsător, scrise pe prima pagină : *Domnului profesor Wittembach, din partea lui Michel Szemioth*. Mi-e cu neputinţă să exprim aici cît i-am fost de recunoscător, şi mi-am făgăduit, în sinea mea, ca, după ce voi muri, această carte preţioasă să devină podoaba bibliotecii universităţii unde am devenit profesor.

— Binevoiţi a socoti această bibliotecă ca pe propriul dumneavoastră cabinet de lucru, îmi spuse contele, nu veţi fi aici niciodată deranjat.

Capitolul III

A doua zi, după dejun, contele îmi propuse să facem o plimbare. Urma să vizităm un *kapas* (aşa numesc lituanienii movilele cărora ruşii le dau numele de *kurgan*) foarte vestit în întreg ţinutul, pentru că odinioară poeţii şi vrăjitorii, unii fiind asemenea celorlalţi, se adunau aici cu anumite prilejuri solemne.

— Pot să vă ofer, îmi spuse el, un cal foarte blînd ; regret că nu vă pot duce cu caleaşca ; dar drumul pe care vom merge n-o îngăduie.

Aş fi preferat să rămîn în bibliotecă spre a scoate unele note, dar am socotit că nu trebuie să-mi exprim o altă dorinţă decît cea a generoasei mele gazde, şi am acceptat. Caii ne aşteptau în faţă ; în curte, un valet ţinea un cîine de zgardă. Contele se opri o clipă şi, întorcîndu-se către mine :

— Domnule profesor, vă pricepeţi la cîini ?

— Foarte puţin, excelenţă.

— Starostele din Zorany, unde am o moşie, îmi trimite acest cîine de vînătoare despre care îmi spune adevărate minuni. Îmi îngăduiţi să-l văd mai îndeaproape ? Îl chemă pe valet, care-i aduse cîinele. Era un animal foarte frumos. Fiindcă se împrietenise cu acel om, cîinele sărea vesel şi părea plin de vioiciune ; dar, ajuns la cîţiva paşi de conte, puse coada între picioare, făcu cîţiva paşi îndărăt şi păru cuprins de o spaimă neaşteptată. Contele îl mîngîie, ceea ce-l făcu să urle în chip jalnic şi, după ce îl privise cîtva timp cu ochi de cunoscător, spuse :

— Cred că va fi bun. Aveţi grijă de el.

Apoi se urcă în şa.

— Domnule profesor, îmi spuse contele, de îndată ce ne-am aflat pe aleea castelului, aţi văzut cît era de înspăimîntat acel cîine. Am vrut să vedeţi asta cu ochii dumneavoastră... Ca savant trebuie să ştiţi să explicaţi anumite enigme... De ce oare animalele se tem de mine ?

— Domnule conte, îmi faceţi cinstea de a vedea în mine un adevărat Oedip. Nu sînt decît un biet profesor de lingvistică comparată. S-ar putea ca...

— Luaţi notă, mă întrerupse el, că nu bat niciodată nici caii, nici cîinii. Nu mi-aş ierta dacă aş biciui un biet animal care face cine ştie ce prostie fără să-şi dea seama. Totuşi, nu vă puteţi închipui ce aversiune inspir atît cailor cît şi cîinilor. Pentru a-i obişnui cu mine, am nevoie de o osteneală şi de un timp îndoit în comparaţie cu oricare alt om. Iată, mi-a trebuit foarte multă vreme ca să domolesc calul pe care călăriţi ; acum e blînd ca o oaie.

— Cred, domnule conte, că animalele îşi dau seama de îndată dacă un om pe care-l văd pentru prima oară le iubeşte sau nu. Bănuiesc că nu iubiţi animalele decît în măsura în care vă sînt folositoare ; dimpotrivă, anumiţi oameni au o înclinare firească faţă de anumite animale, lucru pe care acestea îl simt din primul moment. În ceea ce mă priveşte, de exemplu, am, încă din copilărie, o predilecţie instinctivă pentru pisici. Foarte rar se întîmplă să fugă cînd mă apropii de ele ca să le mîngîi ; niciodată n-am fost zgîriat de vreo pisică.

— Lucrul e foarte cu putinţă, spuse contele. Într-adevăr, nu iubesc animalele... Nu sînt cu nimic mai bune decît oamenii. Vă duc, domnule profesor, într-o pădure unde în acest moment se află, pe deplin înfloritoare, împărăţia animalelor, *matecznik*, marea matrice, marea zămislitoare a fiinţelor. Dar, conform tradiţiilor noastre naţionale, nimeni nu i-a cunoscut adîncimile, nimeni n-a putut ajunge în inima acestor păduri şi acestor mlaştini, cu excepţia, bineînţeles, a domnilor poeţi şi vrăjitori, care pătrund pretutindeni... Acolo se află republica animale-

lor... sau o ocîrmuire constituţională, n-aş putea spune exact. Leii, urşii, elanii, *jubrii*, care sînt *urușii* noştri, toţi trăiesc în bună pace. Mamutul, care mai există aici, se bucură de o foarte mare consideraţie. Este, cred, mai marele dietei. Au o poliţie foarte severă, şi cînd este dat în vileag vreun animal răufăcător, îl judecă şi îl exilează. Atunci acesta este silit să se aventureze în ţinutul oamenilor. Puţine astfel de animale scapă cu viaţă [1].

— E o foarte ciudată legendă ! exclamai ; dar, domnule conte, vorbiţi despre urus ; acest nobil animal, pe care Cezar l-a descris în ale sale *Comentarii*, şi pe care regii merovingieni îi vînau în pădurea Compiègne, mai există cu adevărat în Lituania, aşa cum am auzit spunîndu-se ?

— Desigur. Tata a ucis el însuşi un jubru, cu îngăduinţa cîrmuirii, bineînţeles. I-aţi putut vedea capul în marele salon. Eu n-am văzut niciodată un astfel de animal, şi cred că jubrii sînt foarte rari. În schimb, avem aici lupi şi urşi cu nemiluita. În vederea unei posibile întîlniri cu unul dintre ăşti domni, am luat cu mine această unealtă (şi arătă către o *tchekholă* [2] circaziană pe care o purta în bandulieră), iar servitorul meu poartă la şa o carabină cu două ţevi.

Începeam să pătrundem în pădure. În curînd, cărarea foarte îngustă pe care mergeam dispăru. Clipă de clipă eram siliţi să ocolim copaci uriaşi, ale căror ramuri joase împiedicau trecerea. Cîţiva, morţi de bătrîneţe şi răsturnaţi, ni se înfăţişau precum un meterez cu neputinţă de trecut. Alteori, întîlneam bălţi adînci acoperite cu nuferi şi mătasea broaştei. Mai departe vedeam poieni unde iarba strălucea precum smaraldele ; dar vai de cel ce s-ar fi aventurat acolo, căci această vegetaţie bogată şi înşelătoare ascunde de obicei prăpăstii de mîl în care cal şi călăreţ ar pieri pentru totdeauna... Primejdiile drumului ne sili-

[1] A se vedea *Messir Tadeusz* de Mickiewicz ; *Polonia captivă* de domnul Charles Edmond.

[2] Toc de puşcă circaziană.

seră să tăcem. Îl urmam cu cea mai mare grijă pe conte, şi admiram imperturbabila ştiinţă cu care se călăuzea fără busolă, găsind întotdeauna cea mai bună direcţie pe care trebuia să o urmăm pentru a ajunge la *kapas*. Era limpede că vînase de multe ori în aceste păduri sălbatice.

Zărirăm în sfîrşit marea movilă în centrul unei poieni întinse. Era foarte înaltă, şi înconjurată de un şanţ ce se vedea încă bine deşi era acoperit de buruieni şi de pămînt prăbuşit. După cît se părea, fusese cercetată. În vîrf, am remarcat rămăşiţele unei construcţii de piatră, în parte calcinată. O cantitate importantă de cenuşă amestecată cu cărbune şi, ici-colo, cioburi de ceramică grosolană dovedeau că se făcuse foc pe vîrful movilei vreme îndelungată. Dacă dăm crezare tradiţiilor populare, odinioară fuseseră celebrate sacrificii omeneşti pe aceste *kapas* ; dar nu cunosc nici o religie dispărută căreia să nu i se fi pus în seamă acest ritual oribil şi mă îndoiesc că asemenea credinţă cu privire la vechii lituanieni poate fi justificată prin mărturii istorice.

Coboram movila, contele şi cu mine, pentru a ajunge la cai, pe care îi lăsasem de partea cealaltă a şanţului, cînd am văzut înaintînd către noi o bătrînă ce se sprijinea pe un baston şi ţinea în mînă un coş.

— Bunii mei domni, ne spuse ea cînd ajunse în dreptul nostru, binevoiţi a-mi da de pomană întru slava bunului Dumnezeu. Daţi-mi atît cît să-mi pot cumpăra un păhăruţ de rachiu, ca să-mi încălzesc bietele mele oase.

Contele îi aruncă un bănuţ de argint şi o întrebă ce făcea în pădure, atît de departe de orice suflet omenesc. Drept răspuns, ea arătă coşul, care era plin cu ciuperci. Deşi cunoştinţele mele în materie de botanică sînt foarte slabe, mi se păru că mai multe ciuperci erau veninoase.

— Măicuţă, îi spusei, nădăjduiesc că nu o să le mănînci.

— Bunul meu domn, răspunse bătrîna cu un surîs trist, oamenii sărmani mănîncă tot ceea ce le dă bunul Dumnezeu.

— Lituanienii au un stomac de fier. Țăranii noștri mănîncă toate ciupercile pe care le găsesc, și le merge de minune.

— Spuneți-i măcar să nu se atingă de *agaricus necator*, pe care îl văd în coșul ei ! exclamai eu.

Și întinsei mîna ca să iau una dintre ciupercile cele mai veninoase ; dar bătrîna trase repede coșul înapoi.

— Ia seama, spuse ea înspăimîntată ; sînt păzite... *Pirkuns ! Pirkuns !*

Pirkuns, fie spus în treacăt, este numele samogițian al divinității pe care rușii o numesc *Perun ;* este Jupiter *tonans* al slavilor. Și dacă am fost uimit auzind-o pe bătrînă cum invocă un zeu păgîn, am fost încă și mai uimit cînd am văzut că ciupercile încep să se ridice în coș. Capul negru al unui șarpe ieși dintre ele și se înălță cel puțin cu o palmă deasupra coșului. Făcui un salt îndărăt, iar contele scuipă peste umăr după obiceiul superstițios al slavilor, care cred că se păzesc astfel de farmece, asemenea vechilor romani. Bătrîna puse coșul pe pămînt și se ghemui alături; apoi, cu mîna întinsă către șarpe, rosti cîteva cuvinte nedeslușite, ce păreau a fi un descîntec. Șarpele rămase nemișcat timp de un minut ; apoi, răsucindu-se în jurul brațului descărnat al bătrînii, pieri în mîneca veșmîntului ei din piele de oaie care, dimpreună cu o biată cămașă, alcătuia, cred, toată îmbrăcămintea acestei Circe lituaniene. Bătrîna ne privea cu un rînjet triumfător, ca un scamator care tocmai a executat un număr dificil. Pe chipul ei se citea acel amestec de inteligență și de stupiditate ce poate fi adeseori întîlnit la pretinșii vrăjitori, ușor de înșelat și care înșală la rîndul lor nu o dată.

— Iată, îmi spuse contele pe nemțește, o mică probă de *culoare locală ;* o vrăjitoare care descîntă un șarpe, lîngă o *kapas*, în prezența unui savant profesor și a unui ignorant gentilom lituanian. E un frumos subiect pentru un tablou de gen, așa cum le pictează compatriotul dumnea-

voastră Knauss... Vreţi să vă ştiţi soarta ? Iată, aveţi aici un bun prilej s-o aflaţi.

Îi răspunsei că nici nu-mi trece prin gînd să încurajez asemenea practici.

— Vreau mai curînd, adăugai, să o întreb dacă nu cunoaşte vreun amănunt în legătură cu ciudata tradiţie despre care mi-aţi vorbit. Măicuţă, îi spusei bătrînei, n-ai auzit cumva de o aşezare în această pădure unde animalele trăiesc laolaltă, neştiutoare de puterea omului ?

Bătrîna dădu din cap în semn că da, şi, rînjind iar cu o expresie prostănacă şi totodată şireată :

— De-acolo vin, spuse ea. Animalele au rămas fără rege. *Nobilul,* leul, a murit : animalele îşi vor alege un alt rege. Du-te şi tu acolo, vei fi rege, poate.

— Ce tot spui, măicuţă ? strigă contele izbucnind în rîs. Ştii tu cu cine vorbeşti ? Se vede că nu ştii că domnul este... (Cum dracu s-o fi zicînd „profesor" în limba jmud ?) Domnul este un mare savant, un înţelept, un *wedelot* [1].

Bătrîna îl privi cu atenţie.

— Greşesc, spuse ea ; tu eşti cel ce trebuie să te duci acolo. Tu le vei fi rege, nu el ; eşti înalt, eşti puternic, ai gheare şi dinţi...

— Ce spuneţi de felul cum ne ia peste picior ? îmi spuse contele. — Cunoşti drumul, măicuţă ? o întrebă el.

Ea îi arătă cu mîna o parte din pădure.

— Da ? spuse contele, dar cum izbuteşti să străbaţi mlaştina ? Trebuie să ştiţi, domnule profesor, că în partea arătată de ea se află o mlaştină cu neputinţă de trecut, un lac de noroi lichid, acoperit de verdeaţă. Anul trecut, un cerb pe care l-am rănit. s-a aruncat în această blestemată de mlaştină. L-am văzut cum se înfundă încet-încet... După cîteva minute, nu i se mai vedeau decît coarnele ; curînd a dispărut cu totul ; şi, dimpreună cu el, şi doi cîini ai mei.

---

[1] Este o traducere greşită a cuvîntului „profesor" : *wedeloţii* erau barzii lituanieni.

— Dar eu sînt uşoară, spuse bătrîna, rînjind iar.

— Cred că străbaţi mlaştina fără să te osteneşti prea mult, pe o coadă de mătură.

Un fulger de mînie străluci în ochii bătrînei.

— Bunul meu domn, spuse ea din nou pe tonul tărăgănat şi fonfăit al cerşetorilor, n-ai cumva puţin tutun pentru o biată femeie ? — Mai bine, adăugă ea cu voce scăzută, ai căuta trecerea peste mlaştină decît te-ai duce la Dowgielly.

— Dowgielly ! exclamă contele roşind. Ce vrei să spui?

Nu putui să nu observ că acest cuvînt produsese asupra lui un efect ciudat. Era, neîndoielnic, stînjenit ; îşi aplecă privireá, şi, spre a-şi ascunde tulburarea, se strădui îndelung să dezlege băierele pungii cu tutun agăţată de mînerul cuţitului său de vînătoare.

— Nu, nu te duce la Dowgielly, spuse iar bătrîna. Porumbiţa cea albă nu-i ce-ţi trebuie. Nu-i aşa, Pirkuns ?

În acea clipă, capul şarpelui ieşi prin gulerul veşmîntului bătrînei, alungindu-se pînă la urechea stăpînei sale. Reptila, dresată fără îndoială astfel, îşi mişca fălcile ca şi cum ar fi vorbit.

— Spune că am dreptate, adăugă bătrîna.

Contele îi puse în mînă un pumn de tutun.

— Mă cunoşti ? o întrebă el.

— Nu, bunul meu domn.

— Sînt proprietarul din Medintiltas. Vino la mine zilele astea. O să-ţi dau tutun şi rachiu.

Bătrîna îi sărută mîna, şi se îndepărtă cu paşi mari. Într-o clipă o şi pierdusem din vedere. Contele rămase gînditor, înnodînd şi deznodînd baierele pungii, fără să ştie prea bine ce face.

— Domnule profesor, îmi spuse el, după o îndeajuns de lungă tăcere, vă veţi bate joc de mine. Această bătrînă vrăjitoare mă cunoaşte mult mai bine decît spune ea, iar drumul pe care mi l-a arătat... La urma urmei, nu-i nimic uimitor în toate astea. Sînt cunoscut în tot ţinutul precum

un lup alb. Băbuța asta vicleană m-a văzut nu o dată pe drumul ce duce la castelul din Dowgielly... Se află acolo o fată de măritat : și ea și-a spus că sînt îndrăgostit de acea fată... Cine știe ce preafrumos tînăr i-o fi dat cîțiva bănuți, punînd-o să-mi vestească o întîmplare rea... Toate astea sar în ochi ; totuși..., și fără voia mea, cuvintele ei mă tulbură. Sînt aproape înspăimîntat... Rîdeți, și aveți dreptate... Adevărul este că mă gîndisem să mă duc să iau masa la castelul din Dowgielly, și acum șovăi... Sînt nebun! Haideți, domnule profesor, hotărîți mai bine dumneavoastră. Mergem sau nu ?

— Nici nu mă gîndesc să iau eu această hotărîre, i-am răspuns rîzînd. Cînd e vorba de căsătorie, nu dau niciodată nimănui sfaturi.

Ajunsesem la cai. Contele sări ușor în șa și, lăsînd hățurile din mîini, strigă :

— Va alege calul pentru noi !

Calul nu șovăi ; o apucă pe dată pe o cărăruie care, după mai multe ocoluri, ieși la o cale ferată, care ducea tocmai în Dowgielly. O jumătate de oră mai tîrziu, eram în fața castelului.

La zgomotul de copite, un căpșor frumos și blond se arătă la o fereastră între două perdeluțe. O recunoscui pe perfida traducătoare a lui Mickiewicz.

— Fii bine venit ! spuse ea. Nici nu puteai nimeri mai bine, conte Szemioth. Tocmai acum mi-a venit o rochie de la Paris. N-o să mă recunoști, într-atît voi fi de frumoasă.

Și dispăru după perdele. În timp ce urca scara, contele murmura printre dinți :

— Sînt sigur că rochia asta nu pentru mine voia ea s-o îmbrace prima oară...

Contele mă prezentă doamnei Dowgiello, mătușa *pannei* Iwinska ; aceasta mă primi cu amabilitate și îmi vorbi despre ultimele mele articole din *Gazeta științifică și literară* din Koenigsberg.

— Domnul profesor, spuse contele, vine să se plîngă la dumneavoastră de o festă foarte urîtă pe care i-a jucat-o domnișoara Julienne.

— E o copilă, domnule profesor. Trebuie să o iertați. Adeseori mă aduce la disperare cu năzbîtiile ei. La șaisprezece ani eu eram mai înțeleaptă decît e ea la douăzeci ; dar de fapt e o fată plină de bunătate și înzestrată cu toate calitățile. Este o foarte bună muziciană, pictează flori în chip m nunat, vorbește la fel de bine franceza, germana, italiana... Brodează...

— Și face versuri în limba jmud ! adăugă contele rîzînd.

— Nu-i în stare de o asemenea faptă ! exclamă doamna Dowgiello, căreia a trebuit să-i explicăm gluma nepoatei sale.

Doamna Dowgiello era învățată și cunoștea tradițiile cele mai vechi din ținutul său natal. Conversația ei mi-a plăcut nespus de mult. Citea mult revistele noastre germane, și avea noțiuni foarte solide cu privire la lingvistică. Mărturisesc că nu mi-am dat seama cît timp i-a trebuit domnișoarei Iwinska spre a se îmbrăca ; dar contele Szemioth găsea probabil că ea întîrzie peste măsură, căci se ridica, se așeza iar, privea pe fereastră, și lovea în geamuri cu vîrfurile degetelor ca un om ce și-a pierdut răbdarea.

În sfîrșit, după trei sferturi de oră apăru, urmată de guvernanta ei franțuzoaică, domnișoara Julienne, purtînd cu grație și noblețe o rochie a cărei descriere ar cere cunoștințe mult superioare alor mele.

— Nu-i așa că sînt frumoasă ? îl întrebă ea pe conte, răsucindu-se încet, în așa fel încît el s-o poată vedea cît mai bine.

Ea nu ne privea, nici pe conte, și nici pe mine, ci își privea rochia.

— Cum, Iulka, spuse doamna Dowgiello, nu-i spui bună ziua domnului profesor, care s-a plîns de tine ?

— Ah ! domnul profesor ! exclamă ea cu o mică strîmbătură încîntătoare, dar ce-am făcut ? Doar n-o să mă pedepsiţi ?

— Ne-am pedepsi pe noi înşine, domnişoară, îi răspunsei, dacă ne-am lipsi de prezenţa dumneavoastră. Nu mă plîng deloc ; sînt fericit, dimpotrivă, că am aflat, datorită dumneavoastră, că muza lituaniană renaşte, mai strălucitoare ca niciodată.

Ea înclină capul şi, punîndu-şi mîinile pe faţă, cu grijă însă, ca să nu-şi strice pieptănătura :

— Iertaţi-mă, n-o să mai fac ! spuse ea pe tonul unui copil care fusese prins la borcanul cu dulceaţă.

— N-o să vă iert, scumpă *panni,* îi spusei, decît cînd vă veţi fi ţinut o anume făgăduială pe care aţi binevoit să mi-o faceţi la Wilno, la prinţesa Zatazinac Pas.

— Ce făgăduială ? spuse ea, ridicînd capul şi rîzînd.

— Aţi şi uitat ? Mi-aţi făgăduit că dacă ne întîlnim în Samogiţia, o să mă duceţi să văd un dans de aici despre care îmi spuneaţi lucruri minunate.

— Oh ! *rusalka !* Sînt încîntătoare cînd o dansez, şi iată tocmai bărbatul care-mi trebuie.

Alergă la o măsuţă pe care se afla un vraf de partituri, răsfoi în grabă una, o puse pe pupitrul unui pian şi, adresîndu-se guvernantei :

— Haide, draga mea, *allegro presto.*

Şi cîntă ea însăşi la pian, fără să se aşeze, începutul.

— Vino aici, conte Michel ; eşti prea lituanian ca să nu ştii să dansezi bine rusalka... ; dar să o dansezi ca un ţăran, ai auzit ?

Doamna Dowgiello încercă să o mustre, dar zadarnic. Contele şi cu mine în schimb, insistarăm să danseze. El îşi avea motivele lui, căci rolul său urma să fie dintre cele mai plăcute, după cum se va vedea curînd. Guvernanta, după cîteva încercări, spuse că socoteşte că va putea să cînte acel gen de vals, deşi atît de ciudat, iar domnişoara Iwinska, după ce dăduse la o parte cîteva scaune şi o masă

ce ar fi putut s-o stingherească, își înhăță cavalerul de gulerul hainei și îl duse în mijlocul salonului.

— Aflați, domnule profesor, că, spre a vă fi pe plac, sînt o rusalka.

Și făcu o mare plecăciune.

— O rusalka este o nimfă a apelor. Se află cîte una în toate acele bălți pline cu apă neagră care ne înfrumusețează pădurile. Să nu vă apropiați de ele ! Rusalka iese, încă și mai frumoasă decît mine, dacă e cu putință ; vă tîrăște în adîncuri unde, după cît se pare, vă rontăie...

— Dar e o adevărată sirenă ! exclamai eu.

— El, continuă domnișoara Iwinska arătîndu-l pe contele Szemioth, este un tînăr pescar,. foarte prostănac, care nu știe să se ferească de ghearele mele, iar eu, ca să nu-mi scurtez plăcerea, îl voi fascina dansînd mai întîi în jurul lui... Ah ! dar pentru ca totul să fie cum trebuie, mi-ar trebui un sarafan [1]. Ce păcat !... Vă rog să nu luați seama la această rochie, care nu are nici personalitate, nici culoare locală... Oh ! și am în picioare pantofi ! e cu neputință să dansezi încălțată rusalka !... și purtînd pantofi cu tocuri încă !

Își ridică rochia și, scuturîndu-și cu multă grație piciorul frumos, mișcare ce i-l dezvălui pînă aproape de genunchi, își aruncă pantoful la celălalt capăt al salonului. Apoi îl aruncă și pe celălalt și rămase pe dușumea doar în ciorapii de mătase.

— Acum sînt gata, îi spuse ea guvernantei.

Și dansul începu.

Rusalka se învîrte întruna în jurul cavalerului ei. El întinde mîinile ca s-o apuce, iar ea trece pe sub ele și îi scapă. Totul e foarte grațios, și muzica e plină de mișcare și de originalitate. Dansul se termină atunci cînd, cavalerul crezînd că o prinde pe rusalkă spre a-i da un sărut, ea face un salt, îl lovește pe umăr, iar el îi cade la picioare parcă mort... Dar contele improviză o variantă : o strînse

[1] Rochie fără corsaj, purtată de țărance.

în braţe pe copila cea nebunatică şi o sărută. Domnişoara Iwinska scoase un strigăt uşor, roşi din cale-afară şi se trînti bosumflată pe o canapea, plîngîndu-se că o strînsese ca un urs ce era. Văzui că această comparaţie nu i-a plăcut contelui, căci ea îi amintea de o nenorocire din familia lui ; fruntea i se întunecă. Eu îi mulţumii cu însufleţire domnişoarei Iwinska şi o lăudai pentru dansul ei, ce mi se păru a avea un caracter antic, amintind de dansurile sacre ale grecilor. Am fost întrerupt de un servitor care anunţa sosirea generalului şi a prinţesei Veliaminof. Domnişoara Iwinska sări de pe canapea căutîndu-şi pantofii, îşi băgă grabnic în ei picioruşele şi alergă înaintea prinţesei, în faţa căreia făcu, una după alta, două plecăciuni adînci. Am observat că după fiecare îşi înălţa cu graţie călcîiul. Generalul era însoţit de doi aghiotanţi şi, ca şi noi, venise pe neaşteptate la masă. În orice altă ţară, cred că stăpîna casei ar fi fost cam stînjenită dacă ar fi trebuit să primească, fără a fi fost dinainte anunţată, şase oaspeţi înfometaţi ; dar bogăţia şi ospitalitatea caselor lituaniene este atît de mare încît după cel mult o jumătate de oră, cred, am fost chemaţi la masă. Numai că ni s-au servit prea multe pateuri calde şi reci.

Capitolul IV

Masa a fost foarte veselă. Generalul ne spuse amănunte foarte interesante despre limbile ce se vorbesc în Caucaz, şi dintre care unele sînt *ariene,* iar altele *turaniene,* deşi diferitele populaţii au obiceiuri foarte asemănătoare. Am fost obligat eu însumi să vorbesc despre călătoriile mele, căci contele Szemioth felicitîndu-mă pentru felul cum călăream, şi spunînd că nu întîlnise în viaţa lui vreun preot sau vreun profesor care să ţină atît de bine la un drum ca acela pe care tocmai îl făcusem, am fost silit să-i explic că, trimis fiind de Societatea biblică spre a scrie o lucrare despre limba *charruaşilor*, petrecusem trei ani şi jumătate

în Republica Uruguay, aproape numai călare şi trăind în pampas printre indieni. Astfel am ajuns să povestesc că, rătăcindu-mă timp de trei zile în acele întinderi nemărginite, neavînd nici hrană, nici apă, fusesem silit să procedez ca şi acei *gauchos* care mă însoţeau, adică să-mi sîngerez calul şi să-i beau sîngele.

Toate doamnele scoaseră un strigăt de groază. Generalul observă că şi calmucii făceau la fel în asemenea împrejurări. Contele mă întrebă cum mi se păruse acea băutură.

— Din punct de vedere moral, îi răspunsei, îmi făcea nespus de silă ; dar trupului meu i-a prins foarte bine, şi numai datorită ei am cinstea să mă aflu azi aici la masă cu dumneavoastră. Mulţi europeni, vreau să spun mulţi albi, care au trăit vreme îndelungată împreună cu indienii, se obişnuiesc cu ea şi chiar încep să-i prindă gustul. Bunul meu prieten, don Fructuoso Rivero, preşedintele republicii, nu pierde niciodată prilejul să o bea. Îmi amintesc că într-o zi, mergînd la o întrunire în uniformă de gală, trecu prin faţa unui *rancho,* unde era sîngerat un mînz. Se opri, coborî de pe cal, şi ceru un *chupon,* adică o înghiţitură ; după care rosti unul dintre discursurile sale cele mai elocvente.

— Dar e un adevărat monstru ! exclamă domnişoara Iwinska.

— Iartă-mă, scumpă *pani,* îi spusei, e un om foarte distins, un spirit superior. Vorbeşte minunat mai multe limbi indiene foarte dificile, mai ales limba *charrua,* nespus de grea din cauza nenumăratelor forme pe care le capătă verbul, în funcţie de regimul său direct sau indirect, şi chiar în funcţie de raporturile sociale ce există între persoanele care o vorbesc.

Tocmai voiam să dau cîteva amănunte destul de ciudate cu privire la mecanismul verbului în limba charrua, cînd contele mă întrerupse spre a mă întreba unde trebuiau sîngeraţi caii dacă voiai să le bei sîngele.

— Pentru numele lui Dumnezeu, dragă profesore, spuse domnișoara Iwinska, arătînd o spaimă comică, nu-i spuneți. E în stare să-și ucidă toți caii, și să ne mănînce și pe noi cînd nu va mai avea cai !

După această glumă, doamnele se ridicară de la masă rîzînd, și se duseră să pregătească ceaiul și cafeaua, în timp ce noi am început să fumăm. După un sfert de oră, un servitor veni în salon și-l chemă pe domnul general. Voiam să-l urmăm cu toții ; dar ni se spuse că doamnele nu voiau să primească decît cîte un bărbat deodată. Curînd, auzirăm în salon niște hohote de rîs puternice și bătăi din palme.

— Domnișoara Iulka a mai făcut o năzbîtie, spuse contele.

Îl chemară și pe el ; se auziră din nou hohote de rîs și bătăi din palme. Apoi veni rîndul meu. Cînd intrai în salon, văzui numai chipuri grave ce nu păreau a vesti vreun lucru prea bun. Mă așteptam la cine știe ce șotie.

— Domnule profesor, îmi spuse generalul pe un ton cît se poate de oficial, doamnele pretind că ne-a plăcut cam prea mult șampania, și nu vor să ne admită în preajma lor decît după ce ne vor fi pus la o încercare. Trebuie să mergeți cu ochii legați, prin mijlocul salonului, pînă la acel zid, și să-l atingeți cu degetul. Vedeți că proba e simplă, e de ajuns să fiți în stare să mergeți drept înaintea dumneavoastră. Sînteți în stare să mergeți astfel ?

— Cred că da, domnule general.

Pe dată, domnișoara Iwinska îmi puse o batistă peste ochi și o înnodă strîns la spate.

— Vă aflați în mijlocul salonului, îmi spuse ea, acum întindeți mîna... Bun ! Pariez că nu veți atinge zidul.

— Înainte, marș ! zise generalul.

Nu aveam de făcut decît cinci sau șase pași. Înaintai foarte încet, convins că mă voi împiedica de cine știe ce sfoară sau taburet, pus anume în calea mea. Auzeam rîsete înăbușite, care îmi sporeau stinghereala. În sfîrșit, tocmai

cînd mă credeam chiar lîngă zid, degetul meu, pe care-l întinsesem înainte, intră dintr-o dată în ceva rece şi vîscos. Făcui o strîmbătură şi sării îndărăt, în rîsetele tuturor celor de faţă. Mi-am smuls batista de pe ochi, şi am văzut-o chiar lîngă mine pe domnişoara Iwinska ţinînd în mînă un borcan cu miere, în care îmi băgasem degetul, crezînd că ating zidul. M-am mîngîiat doar cînd i-am văzut şi pe cei doi aghiotanţi trecînd prin aceeaşi încercare şi păţind la fel ca mine.

În restul serii, domnişoara Iwinska continuă să se poarte la fel de şugubăţ. Cînd batjocoritoare, cînd glumeaţă, ne lua peste picior cînd pe unul, cînd pe celălalt. Am observat totuşi că cel mai adeseori se adresa contelui, care, trebuie să o spun, nu se supăra niciodată şi chiar părea amuzat de aceste tachinării. Dimpotrivă, cînd ea se adresa unuia dintre aghiotanţi, el se încrunta, şi vedeam cum îi strălucesc ochii, cu o licărire parcă întunecată care avea în ea ceva înspăimîntător. „Nebunatică precum o pisică şi albă ca smîntîna." Mi se părea că scriind aceste versuri Mickiewicz voise să facă portretul *pannei* Iwinska.

Capitolul V

Ne-am retras destul de tîrziu. În multe case ale aristocraţiei lituaniene poţi vedea o argintărie magnifică, mobile foarte frumoase, covoare persane de mare preţ, dar nu găseşti, ca în preaiubita noastră Germanie, acele minunate paturi cu saltele de puf atît de plăcute oricărui oaspete obosit. Bogat sau sărac, gentilom sau ţăran, un slav ştie foarte bine să doarmă şi pe o scîndură. Castelul din Dowgielly nu făcea excepţie de la regula generală. În camera unde urma să dormim, contele şi cu mine, nu erau decît două canapele acoperite cu marochin. Lucrul nu mă speria căci, în călătoriile mele, dormisem adeseori de-a dreptul pe pămînt, şi chiar am glumit puţin pe seama contelui,

care se mira de lipsa de civilizație a compatrioților săi. Un servitor veni să ne tragă cizmele și să ne dea halate și papuci. Contele, după ce se dezbrăcă, se plimbă cîtva timp prin cameră în tăcere : apoi, oprindu-se în fața canapelei pe care eu mă și culcasem :

— Ce credeți, îmi spuse el, despre Iulka ?

— O găsesc fermecătoare.

— Da, dar e atît de cochetă !... Credeți că-i place într-adevăr prăpăditul acela de căpitan blond ?

— Aghiotantul ?... Cum aș putea să știu ?

— E un încrezut !... Probabil, deci, că place femeilor.

— Nu sînt de acord cu dumneavoastră, domnule conte. Vreți să vă spun adevărul ? domnișoara Iwinska dorește mult mai mult să vă placă dumneavoastră decît oricărui aghiotant de pe lume.

Roși și nu-mi răspunse ; dar mi se păru că vorbele mele îi făcuseră multă plăcere. Se plimbă încă un timp prin cameră, fără să vorbească ; apoi, arătînd către ceas :

— Dumnezeule sfînte, zise el, am face bine dac-am dormi, căci e tîrziu.

Își luă pușca și cuțitul de vînătoare, ce fuseseră aduse în camera noastră, și le încuie într-un dulap, scoțînd apoi cheia din broască.

— Vreți să o țineți dumneavoastră ? îmi spuse el, înmînîndu-mi-o, spre marea mea mirare ; aș putea să o uit. Neîndoielnic că aveți o memorie mult mai bună decît a mea.

— Cel mai sigur mijloc de a nu vă uita armele aici, îi spusei, ar fi să le puneți pe această masă, lîngă sofaua pe care veți dormi.

— Nu... Ca să vă spun drept, nu-mi place să am arme în preajma mea cînd dorm... Și iată de ce. Pe vremea cînd eram husar la Grodno, dormeam în aceeași cameră cu un camarad, cu pistoalele așezate pe un scaun ce se afla lîngă mine. Într-o noapte, sînt trezit de o împușcătură. Aveam un pistol în mînă, trăsesem cu el, și glonțele trecuse la

două degete de capul camaradului meu... Nu mi-am amintit niciodată ce visasem atunci.

Această poveste mă tulbură întrucîtva. Eram sigur acum că nu mă voi pomeni cu un glonte în cap ; dar cînd mă uitam la statura înaltă şi herculeană a contelui, la braţele sale nervoase acoperite cu păr negru, trebuia vrînd-nevrînd să recunosc că putea neîndoielnic să mă sugrume dacă ar fi visat urît. Totuşi, mă ferii să-mi arăt neliniştea ; doar că am aşezat o lumînare pe un scaun alături de canapeaua mea şi am început să citesc *Catehismul* lui Lawicki, pe care îl adusesem cu mine. Contele îmi ură noapte bună, se întinse pe sofa, se întoarse pe o parte şi pe cealaltă de cîteva ori ; în sfîrşit, păru că aţipeşte, deşi se chircise precum amantul din versurile lui Horaţiu care, închis într-un cufăr, îşi atinge capul cu genunchii :

„...Turpi clausus in arca,
Contractum genibus tangas caput...“ [1]

Din cînd în cînd, suspina cu putere, sau scotea un fel de geamăt furios pe care l-am pus pe seama ciudatei poziţii luate în somn. O oră, poate, se scurse astfel. Începeam să aţipesc eu însumi. Închisei cartea, şi tocmai mă aciuiam cît mai bine sub plapumă, cînd un mormăit ciudat al vecinului meu mă făcu să tresar. Îl privii pe conte. Avea ochii închişi, întregul lui trup fremăta, iar printre buzele-i întredeschise ieşeau cuvinte abia articulate.

— Atît de proaspătă !... atît de albă !... Profesorul nu ştie ce spune... Calul nu face două parale... Ce bucăţică gustoasă !...

Apoi începu să-şi muşte perna de sub cap şi, în acelaşi timp, scoase un fel de răcnet atît de puternic încît se trezi.

Eu rămăsei nemişcat pe canapea şi mă prefăcui că dorm. Totuşi, nu-l scăpam din ochi. Se aşeză pe marginea patului, se frecă la ochi, suspină cu tristeţe, şi rămase

[1] Horaţiu, *Satira* II. (N.t.)

aproape timp de o oră în această poziţie, cufundat, după cît se părea, în gîndurile lui. Mă simţeam foarte stingherit, şi mi-am făgăduit să nu mă mai culc niciodată în aceeaşi cameră cu domnul conte. Pînă la urmă totuşi, oboseala a învins neliniştea, şi dimineaţa ne găsi şi pe unul şi pe celălalt dormind adînc.

Capitolul VI

După masă, ne-am întors la Medintiltas. Acolo, întîlnindu-l pe doctorul Froeber singur, i-am spus că după părerea mea contele era bolnav, că avea vise înspăimîntătoare, că era poate somnambul şi că, dat fiind toate acestea, putea fi primejdios.

— Mi-am dat seama, îmi spuse medicul ; deşi e puternic ca un atlet, e nervos precum o femeie frumoasă. Poate că a moştenit-o pe maică-sa... În dimineaţa asta e rea ca o diavoliţă... Nu cred în poveştile cu femei însărcinate pe care le cuprinde frica sau pofta mai mult decît pe celelalte; dar e sigur că doamna contesă este maniacă, iar mania se transmite prin sînge...

— Dar contele, i-am răspuns, are mintea întreagă ; este drept, este instruit, chiar mai mult decît aş fi crezut, trebuie să vă mărturisesc ; îi place să citească...

— Sînt de acord cu dumneavoastră, domnul meu ; dar e adeseori bizar. Se închide uneori în cameră timp de mai multe zile ; adeseori dă tîrcoale noaptea în jurul casei ; citeşte cărţi cu totul ciudate..., cărţi de metafizică germană..., de fiziologie şi de mai ştiu eu încă ce ! Chiar ieri i-a sosit un pachet cît toate zilele de la Leipzig. Vreţi să vorbim pe şleau ? un Hercule are nevoie de o Hebe. Sînt pe aici nişte ţărăncuţe foarte frumuşele... Sîmbătă seara, după ce se îmbăiază, arată ca nişte prinţese... Oricare dintre ele ar fi mîndră să-i fie pe plac domnului conte. La vîrsta lui, eu unul, dracu să mă ia !... Nu, n-are nici o amantă, nu se în-

soară, și greșește. I-ar trebui ceva care să-i schimbe gîndurile.

Materialismul grosolan al doctorului scandalizîndu-mă peste măsură, am curmat brusc conversația, spunîndu-i că mă rugam Domnului ca tînărul conte Szemioth să-și găsească o soție vrednică de el. Mărturisesc că am aflat de la doctor nu fără uimire de înclinarea contelui pentru studiile filosofice. Acest husar, acest vînător pasionat, care citea metafizică germană și se ocupa de fiziologie, începea să mă uimească peste măsură. Doctorul spusese adevărul, și chiar în acea zi am avut dovada.

— Cum vă explicați, domnule profesor, îmi spuse el pe neașteptate către sfîrșitul mesei, cum vă explicați *dualitatea* sau *duplicitatea* firii noastre ?...

Și, dîndu-și seama că nu îl înțelegeam pe deplin, adăugă :

— Nu v-ați aflat niciodată într-un turn înalt sau pe marginea unei prăpăstii, și n-ați fost ispitit să vă aruncați în gol, simțind totodată o spaimă teribilă de a face asta ?...

— Un asemenea lucru se poate explica prin cauze pe de-a-ntregul fizice, spuse doctorul ; 1° oboseala pe care o simțim după ce am urcat determină un aflux de sînge în creier, care...

— Să lăsăm sîngele deoparte, doctore, strigă contele cu nerăbdare, și să luăm un alt exemplu. Ai în mînă un pistol încărcat. Prietenul tău cel mai bun e lîngă tine. Dintr-o dată, îți trece prin minte gîndul să-i descarci un glonte în cap. Te îngrozește ideea de a ucide, și totuși te gîndești să ucizi. Cred, domnilor, că dacă toate gîndurile ce ne trec prin minte timp de o oră..., cred că dacă toate gîndurile *dumneavoastră,* domnule profesor, pe care vă socotesc un înțelept, ar fi scrise, ele ar alcătui un volum *in-folio* poate, pe temeiul căruia orice avocat ar putea să pledeze cu succes împotriva dumneavoastră, orice judecător ar putea să vă trimită la închisoare sau într-o casă de nebuni.

— Judecătorul cu pricina, domnule conte, nu m-ar osîndi, desigur, pentru că am căutat azi-dimineaţă, timp de mai bine de o oră, legea misterioasă conform căreia verbele din limbile slave sînt la viitor cînd se combină cu o prepoziţie ; dar dacă, din întîmplare, am avut şi vreun alt gînd, cum ar putea fi el luat drept o dovadă împotriva mea ? Sînt la fel de puţin stăpîn pe gîndurile mele pe cît sînt de puţin stăpîn pe întîmplările din afară care mi le stîrnesc. Din faptul că un gînd se iveşte în mintea mea nu se poate trage concluzia că voi începe să-l pun în practică şi nici chiar că echivalează cu o hotărîre. Niciodată nu mi-a trecut prin minte să ucid pe cineva ; dar dacă m-aş gîndi să ucid, n-am oare îndeajuns de multă minte ca să îndepărtez un asemenea gînd ?

— Vorbiţi de toate acestea cu multă uşurinţă ; dar oare mintea noastră, cum spuneţi, e întotdeauna în măsură să ne ajute ? Pentru ca raţiunea să vorbească şi să se facă ascultată, trebuie să ai îndeajuns de mult timp şi sînge rece ca să reflectezi. Dar le avem oare întotdeauna, atît pe unul cît şi pe celălalt ? În cursul unei bătălii, văd venind asupra mea un obuz care ricoşează, mă răsucesc şi îl las astfel în bătaia lui pe prietenul meu, pentru care mi-aş fi dat viaţa, dacă aş fi avut timp să reflectez...

Încercai să-i vorbesc despre îndatoririle noastre de oameni şi de creştini, despre nevoia de a imita pe războinicul din *Sfintele scripturi*, totdeauna gata de luptă ; în sfîrşit, îi arătai că, luptînd neîncetat împotriva patimilor noastre, cîştigam puteri noi spre a le slăbi şi a le domina. N-am reuşit, mă tem, decît să-l fac să tacă, şi nu părea deloc convins de cele ce-i spusesem.

Rămăsei încă vreo zece zile la castel. Am făcut şi o altă vizită la Dowgielly, dar nu am mai rămas aici peste noapte. Ca şi prima oară, domnişoara Iwinska se arătă zburdalnică şi şugubeaţă, ca o copilă răsfăţată ce era. Exercita asupra

contelui un fel de fascinație, și mi-am spus că e foarte îndrăgostit de ea. Totuși, contele îi cunoștea bine defectele și nu-și făcea iluzii. O știa cochetă, frivolă, indiferentă față de tot ceea ce nu o amuza. Adeseori îmi dădeam seama că el suferea știind-o atît de ușuratică; dar, de îndată ce se purta drăgălaș cu el, uita totul, chipul i se lumina, era în culmea bucuriei. Vru să mă mai ducă o ultimă oară la Dowgielly în ajunul plecării mele, poate pentru că eu rămîneam să fac conversație cu mătușa în timp ce el se plimba în grădină cu nepoata ; dar aveam foarte mult de lucru și, în ciuda insistențelor lui, a trebuit să-l rog să mă ierte că nu pot să merg. S-a întors la ora mesei, deși ne spusese să nu-l așteptăm. Se așeză la masă, și nu putu să mănînce. În tot acest răstimp, se arătă întunecat și posomorît. Din cînd în cînd, sprîncenele i se apropiau și privirea lui căpăta o expresie sinistră. Cînd doctorul ieși spre a se duce la contesă, contele mă urmă în camera mea, și îmi spuse tot ceea ce avea pe inimă.

— Mă căiesc că v-am părăsit și m-am dus să o văd pe copila aceea nebună, care își bate joc de mine și căreia nu-i plac decît chipurile noi ; dar, din fericire, totul s-a sfîrșit între noi, mi s-a făcut o mare silă, și nu o voi mai revedea niciodată.

Se plimbă cîtva timp în lungul și-n latul camerei, după cum îi era obiceiul, apoi mai spuse :

— Ați crezut poate că eram îndrăgostit de ea ? Asta crede imbecilul de doctor. Nu, n-am iubit-o niciodată. Mă amuza fața ei veselă. Îmi plăcea să-i văd pielea albă... E tot ce are mai bun... pielea, mai ales. În schimb, n-are nici un pic de creier. N-am văzut niciodată în ea altceva decît o păpușă frumoasă, pe care e plăcut s-o privești cînd te plictisești și n-ai ce citi... Neîndoielnic, se poate spune că e o frumusețe... Are o piele minunată !... domnule profesor, sîngele care curge pe sub această piele trebuie să fie mai bun decît sîngele de cal... Ce credeți ?

Şi începu să rîdă în hohote, dar era un rîs care te înspăimînta.

M-am despărţit de el a doua zi pentru a-mi continua cercetările în nordul palatinatului.

Capitolul VII

Acestea au durat cam două luni, şi pot să spun că nu există sat în Samogiţia unde să nu mă fi oprit şi de unde să nu fi cules unele date. Să-mi fie îngăduit să profit de acest prilej pentru a le mulţumi locuitorilor din această provincie, şi mai ales domnilor preoţi, pentru concursul cu adevărat entuziast pe care mi l-au dat în cercetările mele şi pentru excelentele contribuţii cu care mi-au îmbogăţit dicţionarul.

După o şedere de o săptămînă la Szawle, tocmai îmi propuneam să mă îmbarc la Klaypeda (port pe care noi îl numim Memel), spre a mă întoarce acasă, cînd primii de la contele Szemioth următoarea scrisoare, adusă de unul dintre servitorii săi :

„Domnule profesor,

Îngăduiţi-mi să vă scriu în limba germană. Aş face încă şi mai multe solecisme dacă v-aş scrie în limba jmud, şi aţi pierde astfel orice urmă de preţuire faţă de mine. Nu ştiu cît de mult mă preţuiţi, iar vestea pe care vreau să v-o comunic poate că nu vă va fi pe plac. Fără nici o altă introducere, vă spun că mă căsătoresc, şi aţi şi ghicit cu cine. *Jupiter îşi rîde de jurămintele îndrăgostiţilor.* Aşa face Pirkuns, Jupiterul nostru samogiţian. Aşadar, la 8 ale lunii viitoare mă căsătoresc cu domnişoara Julienne Iwinska. V-aş fi nespus de îndatorat dacă aţi veni să asistaţi la ceremonie. Toţi ţăranii din Medintiltas şi din locurile învecinate vor veni la nuntă ca să mănînce mai mulţi boi şi nenumăraţi porci şi, cînd se vor îmbăta, vor dansa pe pajiştea

din dreapta aleii pe care o cunoaşteţi. Veţi vedea costume şi obiceiuri vrednice de a fi cercetate de dumneavoastră. Îmi veţi face cea mai mare plăcere, şi Juliennei de asemenea. Mai adaug că am fi nespus de trişti dacă ne-aţi refuza. Ştiţi că ţin de comunitatea evanghelică, ca şi logodnica mea; or, preotul nostru, care locuieşte la vreo treizeci de leghe de aici, nu se poate mişca din casă din pricina gutei, şi îndrăznesc să sper că veţi avea bunăvoinţa să oficiaţi slujba în locul lui. Vă asigur, iubite domnule profesor, de întreg devotamentul meu,

Michel Szemioth".

În josul scrisorii, în formă de *post scriptum,* erau adăugate în limba jmud, cu un scris feminin destul de frumos, următoarele rînduri :

„Eu, muza Lituaniei, vă scriu în limba jmud. Michel n-ar trebui să se îndoiască de venirea dumneavoastră. Doar eu pot fi atît de nebună ca să vreau să mă mărit cu un băiat ca el. Veţi vedea, domnule profesor, în ziua de 8 a lunii viitoare, o mireasă destul de *chic.* Nu-i un cuvînt din limba jmud, ci unul franţuzesc. Vă rog să nu fiţi distrat în timpul ceremoniei !"

Nici scrisoarea nici *post scriptum*-ul nu mi-au plăcut. Am găsit că logodnicii se arătau din cale-afară de uşuratici într-o împrejurare atît de solemnă. Totuşi, cum aş fi putut să-i refuz ? Trebuie totodată să mărturisesc că spectacolul pe care mi-l anunţau mă ispitea din cale-afară. După toate probabilităţile, printre numeroşii gentilomi ce urmau a se aduna la castelul lui Medintiltas aveam să întîlnesc persoane instruite care mi-ar fi putut da informaţii utile. Glosarul meu jmud era foarte bogat ; dar înţelesul unora dintre cuvinte, aflate din gura unor ţărani de rînd, rămînea încă pentru mine învăluit într-o relativă obscuritate. Toate aceste consideraţii laolaltă au fost îndeajuns de puternice

pentru a mă sili să consimt la invitaţia contelui, căruia i-am răspuns că, în dimineaţa de 8, voi fi la Medintiltas.

Cît aveam să mă căiesc de mult !

Capitolul VIII

Intrînd pe aleea ce ducea la castel, am zărit multe doamne şi mulţi domni în veşminte de dimineaţă, reuniţi în faţa clădirii sau plimbîndu-se prin parc. Curtea era plină de ţărani îmbrăcaţi în straie de duminică. Castelul avea o înfăţişare sărbătorească : pretutindeni vedeai flori, ghirlande, drapele. Intendentul mă conduse la camera ce-mi fusese pregătită la parter, cerîndu-mi iertare că nu-mi poate oferi o alta mai frumoasă ; dar la castel era atîta lume încît fusese cu neputinţă să mi se păstreze apartamentul pe care-l ocupasem aici prima oară şi care era acum destinat soţiei mareşalului nobilimii ; noua mea cameră, de altfel, era foarte plăcută, avînd vedere către parc şi fiind situată dedesubtul apartamentului contelui. Mă îmbrăcai în grabă pentru nuntă, punîndu-mi pe deasupra veşmîntul în care urma să oficiez slujba ; dar nici contele şi nici logodnica lui nu îşi făceau apariţia. Contele se dusese după ea la Dowgielly. Ar fi trebuit să sosească de multă vreme ; dar unei mirese îi trebuie timp ca să se gătească, iar doctorul le spunea invitaţilor că, dat fiind că masa nu se va servi decît după slujba religioasă, cei înfometaţi ar trebui să se înfrupte încă de pe acum din prăjiturile şi băuturile ce se aflau puse pe o anume masă. Am observat cu acest prilej cît de bîrfitori devin oamenii cînd aşteaptă ; două mame a unor frumoase fete, care fuseseră invitate la nuntă, nu mai conteneau cu răutăţile despre mireasă.

Era trecut de amiază cînd o salvă de împuşcături îi vesti sosirea şi, curînd după aceea, o caleaşcă foarte împodobită intră pe alee, trasă de patru cai magnifici. Grumazurile lor înspumate arătau că nu din pricina lor întîrziaseră mirii.

În caleașcă se aflau doar mireasa, doamna Dowgiello și contele. Acesta coborî și îi întinse mîna doamnei Dowgiello. Domnișoara Iwinska, cu o mișcare plină de grație și cu o cochetărie copilărească, se prefăcu a voi să se ascundă sub șalu-i, spre a scăpa de privirile curioase care o învăluiau din toate părți e. Totuși, se ridică în picioare în caleașcă, și tocmai se pregătea să apuce mîna contelui, cînd caii, înspăimîntați poate de ploaia de flori aruncate de țărance în calea miresei, și poate, totodată, simțind și acea groază ciudată pe care contele Szemioth le-o inspira animalelor, se ridicară în două picioare ; o roată se izbi de o piatră și, pentru o clipă, toți crezură că va avea loc un accident. Domnișoara Iwinska scoase un țipăt ușor... dar nu se întîmplă nimic. Contele, luînd-o în brațe, o duse pînă în fața castelului cu ușurința cu care ar fi dus o porumbiță. I-am aplaudat cu toții îndemînarea și gestul cavaleresc. Țăranii scoteau puternice strigăte de *vivat !*, mireasa, îmbujorată, rîdea și tremura totodată. Contele, care nu se grăbea cîtuși de puțin să scape de fermecătoarea-i povară, părea că triumfă, arătînd-o mulțimii care-l înconjura...

Deodată, o femeie înaltă, palidă, slabă, cu veșmintele în dezordine, cu părul despletit și cu fața schimonosită de spaimă, se ivi în ușa castelului, fără ca nimeni să știe cum ajunsese acolo.

— Ursul ! striga ea cu o voce ascuțită ; ursul ! împușcați-l !... A răpit o femeie ! ucideți-l ! Împușcați-l ! Împușcați-l !

Era contesa. Sosirea miresei îi adunase pe toți în curtea sau la ferestrele castelului. Chiar femeile care o supravegheau pe biata nebună uitaseră să-și mai îndeplinească slujba ; ea fugise din camera unde era închisă și, neobservată de nimeni, ajunsese pînă în mijlocul nostru. A fost o scenă foarte neplăcută. A trebuit să fie dusă pe sus, deși striga și se împotrivea din răsputeri. Mulți invitați nu știau că e bolnavă. Li se explică în ce împrejurări înnebunise. Multă vreme după aceea se auziră șușoteli. Toate chipurile

se întristaseră. „E un semn rău !“ spuneau cei superstiţioşi ; şi numărul lor e mare în Lituania.

Între timp, domnişoara Iwinska ceru să i se dea un răgaz de cinci minute, ca să-şi pună vălul de mireasă, operaţie ce dură o oră întreagă, oră în care cei ce nu ştiau de boala contesei putură să-i afle şi cauza şi manifestările.

În sfîrşit, mireasa apăru din nou, minunat împodobită şi acoperită cu diamante. Mătuşa o prezentă tuturor invitaţilor şi, cînd veni momentul să intre în capelă, spre marea mea surpriză, şi în prezenţa tuturor celor de faţă, doamna Dowgiello îi dădu o palmă nepoatei ei, atît de puternică încît toată lumea observă. Palma fu primită cu cea mai mare resemnare, şi nimeni nu păru să se mire ; doar un om îmbrăcat în negru scrise ceva pe o hîrtie pe care o adusese cu sine şi cîţiva dintre cei de faţă îşi puseră semnătura cu multă indiferenţă. Abia la sfîrşitul ceremoniei am înţeles ce se petrecuse. Dacă aş fi ghicit dinainte, m-aş fi ridicat cu toată puterea împotriva acestei practici odioase, care are drept scop stabilirea unui caz de divorţ, simulînd că nunta n-a avut loc decît în urma unei violenţe fizice exercitate împotriva uneia dintre părţile contractante.

După slujba religioasă, am crezut de datoria mea să adresez cîteva cuvinte tinerilor miri, arătîndu-le gravitatea şi sfinţenia legămîntului prin care se uniseră şi, cum îmi stătea încă pe inimă acel *post scriptum* atît de deplasat al domnişoarei Iwinska, i-am amintit că începea o viaţă nouă, lipsită de distracţii şi bucurii tinereşti şi plină de îndatoriri serioase şi de grele încercări. Mi se păru că această parte a predicii mele a avut un mare efect asupra miresei, ca şi asupra tuturor persoanelor care înţelegeau germana.

Împuşcături şi strigăte de bucurie întîmpinară cortegiul la ieşirea din capelă, apoi toată lumea trecu în sufragerie. Masa era nespus de îmbelşugată, toţi aveau o foame de lup şi, în prima clipă, nu se auzi nici un alt zgomot în afară de cel al cuţitelor şi al furculiţelor. Dar curînd, cu ajutorul şampaniei şi al vinurilor ungureşti, toţi începură să vor-

bească, să rîdă şi chiar să strige. Se închină cu multă înflăcărare în sănătatea miresei. Dar invitaţii nu apucaseră bine să se aşeze iarăşi pe scaune, că un bătrîn *pan,* cu mustăţile albe, se ridică şi, cu voce tunătoare, spuse :

— Văd cu durere că străvechile noastre obiceiuri sînt pe cale de a se pierde. Niciodată părinţii noştri n-ar fi închinat în sănătatea miresei cu pahare de cristal. Beam vinul în acele vremi din pantoful miresei, şi chiar din cizma ei : căci, pe timpul meu, doamnele purtau cizme de marochin roşu. Hai să arătăm că sîntem încă adevăraţi lituanieni. — Doamnă, binevoieşte să-mi dai pantoful tău.

Mireasa îi răspunse, roşindu-se şi rîzînd înăbuşit :

— Vino să-l iei, domnule...

Bătrînul *pan* nu aşteptă să i se spună a doua oară.

Se aşeză plin de curtenie în genunchi, scoase pantofiorul de satin alb cu toc roşu, îl umplu cu şampanie şi bău atît de repede şi cu atîta pricepere încît jumătate i se scurse pe haine. Pantoful trecu din mînă în mînă, şi toţi bărbaţii băură din el, dar nu fără greutate. Bătrînul gentilom ceru să i se dăruiască pantoful, pe care îl luă ca pe o relicvă preţioasă, iar doamna Dowgiello puse o cameristă să-i aducă alţi pantofi nepoatei ei.

Acest toast a fost urmat de multe altele, şi în curînd mesenii deveniră atît de zgomotoşi, încît mi se păru că nu se cade să mai rămîn printre ei. Am plecat de la masă pe neobservate şi m-am dus să respir puţin aer în curtea castelului ; dar şi aici am dat peste o privelişte deloc diferită. Slugile şi ţăranii, care putuseră să bea bere şi rachiu după pofta inimii, erau beţi aproape cu toţii. Se încăieraseră şi unii fuseseră chiar răniţi. Ici-colo, pe pajişte, cîţiva beţivi se lăfăiau în nesimţire, şi totul semăna mult cu un cîmp de bătălie. Aş fi fost curios să văd mai îndeaproape dansurile populare ; dar cele mai multe dintre ele erau conduse de nişte ţigănci nerușinate, şi mi se păru că nu se cade să mă amestec în acea învălmăşeală. Am intrat deci în camera

mea, am citit cîtva timp, apoi m-am dezbrăcat şi am adormit curînd.

Cînd mă trezii, orologiul castelului suna ora trei. Noaptea era luminoasă deşi luna era învăluită într-o ceaţă uşoară. Încercai să adorm din nou ; dar nu izbutii. După obiceiul meu, am vrut să iau o carte şi să studiez, dar n-am găsit chibriturile la îndemînă. Mă ridicai şi începui să umblu bîjbîind prin cameră, cînd un corp opac şi foarte mare trecu prin faţa ferestrei mele şi căzu cu un zgomot surd în grădină. Prima mea impresie a fost că era un om, şi am crezut că unul dintre beţivi căzuse pe fereastră. Am deschis-o pe a mea şi am privit ; n-am văzut nimic. Am aprins, în sfîrşit, o lumînare şi, aşezîndu-mă din nou în pat, mi-am revăzut glosarul pînă în clipa cînd mi s-a adus ceaiul de dimineaţă.

Către orele unsprezece, mă dusei în salon, unde întîlnii multe chipuri descompuse şi cu ochii încercănaţi ; aflai, într-adevăr, că petrecerea se prelungise pînă foarte tîrziu. Nici contele şi nici tînăra contesă nu apăruseră încă. La orele unsprezece şi jumătate, după multe glume răutăcioase, lumea începu să murmure, mai întîi încet, curînd destul de tare. Doctorul Froeber se hotărî să-l trimită pe cameristul contelui să ciocănească la uşa stăpînului său. După un sfert de oră, cameristul coborî şi, oarecum emoţionat, îi spuse doctorului Froeber că ciocănise de mai bine de douăsprezece ori şi nu i se răspunsese. Ne-am întrebat ce hotărîre trebuie să luăm, doamna Dowgiello, doctorul şi cu mine. Neliniştea cameristului mă cuprinsese şi pe mine. Am urcat toţi trei împreună cu el. În faţa uşii, am găsit-o pe camerista tinerei contese care, îngrozită, ne spuse că era sigură că se întîmplase o nenorocire, căci fereastra doamnei era larg deschisă. Mi-am amintit cu spaimă de acel corp greoi ce căzuse prin faţa ferestrei mele. Am bătut cu putere în uşă. Dar n-am primit nici un răspuns. În sfîrşit, cameristul aduse o bară de fier, şi am spart uşa... Nu ! nu am curajul să descriu privelişteа ce mi s-a înfă-

ţişat ochilor. Tînăra contesă era întinsă pe pat, moartă, cu faţa sfîşiată în chipul cel mai îngrozitor, cu pieptul spintecat, scăldată într-un lac de sînge. Contele dispăruse, şi nimeni n-a mai ştiut de atunci nimic despre el.

Doctorul cercetă oribila rană a tinerei femei.

— Rana asta n-a fost făcută cu o lamă de oţel, strigă el. E o muşcătură !...

Doctorul închise cartea, şi privi spre foc, gînditor.

— Ăsta-i sfîrşitul povestei ? întrebă Adélaïde.

— Da ! răspunse profesorul cu o voce lugubră.

— Dar, spuse ea, de ce aţi intitulat-o *Lokis* ? Nici unul dintre personaje nu se numeşte astfel.

— Nu-i un nume de om, spuse profesorul. Théodore, tu înţelegi ce înseamnă *Lokis* ?

— Cîtuşi de puţin.

— Dacă aţi fi înţeles bine legea transformării sanscritei în lituaniană, aţi fi recunoscut în *Lokis* sanscritul *arkch* sau *rikscha*. În lituaniană este numit *Lokis* animalul pe care grecii l-au numit ἄρκτος latinii, *ursus*, iar germanii *bär*.

Acum înţelegeţi versurile mele :

Mirzka su Lokiu
Abu du tokiu

Ştiţi că în *Romanul vulpii*, ursul se numeşte *damp Brum*. Slavii îl numesc Michel, în lituaniană, Miszka, şi această poreclă înlocuieşte aproape întotdeauna numele generic de *Lokis*.

Tot astfel francezii au uitat cuvîntul neolatin *goupil* sau *gorpil*, înlocuindu-l cu cel de *renard*.

Vă mai pot cita încă multe alte exemple...

Dar Adélaïde spuse că e tîrziu, şi se despărţiră.

Traducere de IRINA MAVRODIN

IL VICCOLO DI MADAMA LUCREZIA

Aveam douăzeci şi trei de ani cînd am plecat la Roma. Tatăl meu îmi dădu vreo douăsprezece scrisori de recomandare, dintre care doar una, ce nu avea mai puţin de patru pagini, era sigilată. Purta următoarea adresă : „Către marchiza Aldobrandi".

— Să-mi scrii, îmi spuse tata, dacă marchiza a rămas tot frumoasă.

Or, încă din copilărie, vedeam în cabinetul lui de lucru, atîrnat deasupra căminului, portretul în miniatură al unei femei foarte frumoase, cu părul pudrat şi încununată cu iederă, purtînd o piele de tigru pe un umăr. Sub el, se putea citi : *Roma 18...* Costumul acesta părîndu-mi-se ciudat, mi se întîmplase de multe ori să întreb cine era acea doamnă. Mi se răspundea întotdeauna :

— E o bacantă.

Dar acest răspuns nu mă mulţumea cîtuşi de puţin ; ba chiar bănuiam că la mijloc se află o taină ; căci, la această întrebare atît de simplă, mama strîngea din buze, iar tata lua o înfăţişare serioasă.

De data asta, dîndu-mi scrisoarea sigilată, privi către portret pe furiş ; am făcut şi eu acelaşi lucru fără voia mea, şi îmi trecu prin minte că această bacantă pudrată putea să fie chiar marchiza Aldobrandi. Cum începeam să înţeleg cîte ceva din viaţă, am tras tot felul de concluzii, gîndindu-mă la expresia mamei şi la privirea tatii.

De îndată ce sosii la Roma, prima scrisoare pe care am dus-o a fost cea a marchizei. Aceasta locuia într-un frumos palat de lîngă piaţa San-Marco.

Am dat scrisoarea şi cartea mea de vizită unui servitor în livrea galbenă, care mă introduse într-un vast salon, întunecat şi trist, şi destul de sărăcăcios mobilat. Dar în toate palatele din Roma există tablouri pictate de vechi maeştri. În acest salon erau multe asemenea tablouri, dintre care cîteva cu totul remarcabile.

Am observat în primul rînd un portret de femeie ce mi se păru a fi pictat de Leonardo da Vinci. După rama somptuoasă, după șevaletul de palisandru pe care era așezat, puteai bănui că este piesa cea mai importantă din colecție. Și cum marchiza nu venea, avui tot răgazul să-l privesc îndeaproape. L-am dus chiar lîngă o fereastră ca să-l văd la o lumină mai bună. Era desigur un portret, nu un chip imaginat, căci o asemenea fizionomie nu poate fi inventată : cel al unei frumoase femei cu buzele cam groase, cu sprîncenele aproape împreunate, cu privirea mîndră și totodată duioasă. Îndărătul ei, puteai vedea o emblemă nobiliară sub o coroană ducală. Dar lucrul care m-a uimit cel mai mult a fost costumul femeii care, cu excepția părului pudrat, era același cu cel al bacantei din cabinetul de lucru al tatii.

Țineam încă portretul în mînă cînd intră marchiza.

— E leit taică-său ! exclamă ea înaintînd către mine. Ah, francezii ăștia ! Abia a sosit și a și pus mîna pe *Doamna Lucrezia.*

Mă grăbii să-mi cer scuze pentru indiscreția mea, și începui să elogiez peste măsură capodopera lui Leonardo da Vinci, pe care îndrăznisem să o mut de la locul ei.

— Într-adevăr, e un tablou de Leonardo, spuse marchiza, și anume portretul faimoasei Lucrezia Borgia. Dintre toate tablourile mele, este cel pe care tatăl dumitale îl admira cel mai mult... Dar, Dumnezeule ! ce asemănare ! Parcă l-aș vedea pe tatăl dumitale așa cum era acum douăzeci și cinci de ani. Cum se mai simte ? Ce face ? Nu vine să ne vadă la Roma ?

Deși marchiza nu era nici pudrată pe păr și nici nu purta pielea de tigru, am recunoscut în ea, de la bun început, datorită nemaipomenitei mele inteligențe, pe bacanta din cabinetul de lucru al tatălui meu. Cei douăzeci și cinci de ani nu izbutiseră să șteargă cu desăvîrșire urmele unei mari frumuseți. Doar expresia feței era schimbată, ca și felul de a se îmbrăca. Era în negru din cap

pînă-n picioare, iar cele trei bărbii, surîsul ei grav, înfăţişarea solemnă şi radioasă mă avertizau că devenise habotnică.

Mă primi, dealtminteri, cu cea mai mare afecţiune. De la primele cuvinte îmi oferi casa, punga, prietenii săi, printre care pomeni şi de cîţiva cardinali.

— Socoteşte-mă, spuse ea, ca pe o mamă...

Şi îşi coborî privirea cu modestie.

— Tatăl dumitale mă roagă să te am în grijă şi să-ţi dau sfaturile cuvenite.

Şi, pentru a-mi dovedi că îşi lua misiunea în serios, începu pe dată să mă pună în gardă împotriva a tot felul de primejdii ce-l pîndeau la Roma pe un tînăr de vîrsta mea, rugîndu-mă foarte să le evit. Trebuia să mă păzesc de o anume societate dubioasă, de cea a artiştilor mai ales, şi să nu frecventez decît persoanele pe care mi le va spune ea. Pe scurt, avui parte de o adevărată predică. I-am răspuns respectuos şi cu ipocrizia de rigoare.

Şi cum mă ridicam să plec :

— Îmi pare rău, îmi spuse, că fiul meu marchizul este acum la moşia noastră din Romagna, dar vreau să te prezint celui de-al doilea fiu al meu, lui don Ottavio, care va fi curînd un *monsignor*. Nădăjduiesc că o să-ţi placă şi că veţi fi curînd prieteni, aşa cum se şi cuvine...

Şi adăugă repede :

— Căci sînteţi aproape de aceeaşi vîrstă, şi e un băiat tot atît de blînd şi de liniştit ca şi dumneata.

Pe dată, trimise după don Ottavio. Acesta era un tînăr înalt şi palid, cu o înfăţişare melancolică, ţinîndu-şi privirea mereu plecată şi arătînd încă de pe acum a popă.

Fără să-l lase să-mi vorbească, marchiza îmi oferi în numele lui tot felul de servicii dintre cele mai agreabile. El încuviinţa prin mari plecăciuni toate frazele maică-si, şi ne-am înţeles că, încă de a doua zi dimineaţa, va veni să mă ia spre a mă însoţi prin oraş, urmînd să mă aducă la palatul Aldobrandi, unde aveam să luăm masa în familie.

Abia făcusem vreo douăzeci de paşi pe stradă, cînd cineva strigă îndărătul meu cu o voce poruncitoare :

— Unde te duci singur la ora asta, don Ottavio ?

M-am întors şi am văzut un abate gras care mă privea din creştet şi pînă în tălpi, holbîndu-şi ochii.

— Eu nu sînt don Ottavio, i-am spus.

Abatele, făcînd un salut pînă la pămînt, îşi ceru mii de scuze şi, o clipă mai tîrziu, îl văzui intrînd în palatul Aldobrandi. Îmi urmai drumul, nu prea încîntat că fusesem luat drept un popă în devenire.

În ciuda avertismentelor marchizei, ba poate chiar din pricina lor, mă grăbii să descopăr locuinţa unui pictor pe care-l cunoşteam şi petrecui o oră împreună cu el în atelierul lui, vorbind despre distracţiile, îngăduite sau mai puţin îngăduite, pe care le puteam afla la Roma. Îi vorbii şi despre familia Aldobrandi.

Marchiza, îmi spuse el, după ce dusese o viaţă foarte uşuratică, devenise cum nu se poate mai habotnică din clipa cînd şi-a dat seama că pentru ea vîrsta cuceririlor trecuse. Fiul ei cel mai mare era o brută ce-şi petrecea timpul vînînd şi încasînd banii pe care i-i aduceau arendaşii de pe întinsele lui moşii. Începuseră să-l îndobitocească pe cel de-al doilea fiu, pe don Ottavio, pe care voiau să-l facă nici mai mult nici mai puţin decît cardinal. Pînă una-alta, era dat în grija iezuiţilor. Nu ieşea singur niciodată, nu-i era îngăduit să se uite la vreo femeie, sau să facă fie şi un singur pas fără să aibă pe urmele lui pe un abate ce-l crescuse întru a-l sluji pe Domnul, şi care, după ce fusese ultimul *amico* al marchizei, domnea acum peste casa acesteia cu o autoritate aproape despotică.

A doua zi, don Ottavio, urmat de abatele Negroni, acelaşi care, în ajun, mă luase drept elevul său, veni să mă caute într-o trăsură şi se oferi să-mi fie călăuză.

Primul monument la care ne-am oprit era o biserică. Asemenea abatelui, don Ottavio îngenunche, se lovi cu pumnii în piept şi îşi făcu de nenumărate ori semnul crucii.

După ce se ridică de jos, îmi arătă frescele și statuile, și-mi vorbi ca un om cu bun-simț și de gust. Faptul acesta mă surprinse în chip agreabil. Începurăm să stăm de vorbă și conversația lui îmi plăcu. Un timp, vorbisem în italiană. Dar dintr-o dată, îmi spuse pe franțuzește :

— Preceptorul meu nu înțelege nici o boabă din limba dumitale. Să vorbim franțuzește ca să ne simțim mai la largul nostru.

S-ar fi spus că schimbarea aceasta îl transformase cu totul pe acest tînăr. Nici unul din cuvintele sale nu te făcea să te gîndești la un preot. Mi se părea că aud vorbind pe unul din provincialii noștri liberali. Am observat că vorbea tot timpul cu aceeași voce monotonă, și că adeseori acest fel de a vorbi contrasta în chip ciudat cu înflăcărarea spuselor sale. Era, se pare, un obicei pe care și-l făcuse pentru a-l deruta pe abatele Negroni, care, din cînd în cînd, cerea să i se explice cele rostite de noi. Bineînțeles că traducerea noastră era dintre cele mai libere.

Pe lîngă noi trecu un tînăr cu ciorapi violeți.

— Iată-i, îmi spuse don Ottavio, pe patricienii noștri de astăzi. Infamă uniformă ! și care va fi și a mea peste cîteva luni ! Cît ești de fericit, adăugă el după un moment de tăcere, cît ești de fericit că trăiești într-o țară ca a dumitale ! Dacă aș fi francez, poate că într-o bună zi aș deveni deputat !

Această nobilă ambiție îmi stîrni rîsul, și lucrul fiind observat de abatele nostru, am fost silit să-i explic că vorbeam de un arheolog ce făcuse greșeala de a lua drept antică o statuie de Bernini.

Ne-am întors pentru masă la palatul Aldobrandi. Aproape imediat după ce ne-am băut cafeaua, marchiza mă rugă să-l iert pe fiul ei, pe care anumite îndatoriri pioase îl sileau să se retragă în apartamentul lui. Am rămas singur cu ea și cu abatele Negroni, care, tolănit într-un fotoliu uriaș, dormea buștean.

În acest timp marchiza mă întrebă cu de-amănuntul despre tata, despre Paris, despre viaţa mea trecută, despre proiectele mele de viitor. Îmi păru amabilă şi bună, dar puţin cam prea curioasă, şi mai ales prea preocupată de mîntuirea mea. Dealtminteri, vorbea admirabil italiana, şi conversaţia cu ea a fost pentru mine o adevărată lecţie de pronunţie pe care mi-am făgăduit că o voi repeta.

Am vizitat-o adeseori. Aproape în fiecare dimineaţă mă duceam să văd vechile monumente împreună cu fiul ei şi cu nelipsitul Negroni, iar seara cinam împreună cu ei la palatul Aldobrandi. Marchiza primea puţină lume, şi aproape numai preoţi.

Odată, totuşi, ea mă prezentă unei nemţoaice, proaspăt convertită şi prietena ei intimă. Era o anume doamnă de Strahlenheim, femeie foarte frumoasă, stabilită de multă vreme la Roma. În timp ce aceste doamne vorbeau între ele despre un predicator vestit, eu priveam, la lumina lămpii, portretul Lucreziei, cînd dintr-o dată mi se păru că trebuie să spun şi eu ceva.

— Ce ochi ! am exclamat ; pleoapele lor parcă dau să se mişte !

Auzind această hiperbolă cam pretenţioasă, pe care o rostisem la întîmplare pentru a-mi da aere de cunoscător pe lîngă doamna de Strahlenheim, ea tresări înspăimîntată şi îşi ascunse faţa în batistă.

— Ce ai, draga mea ? spuse marchiza.

— Ah ! nimic, dar domnul a spus...

Toţi îi cerură să se explice şi, după ce ne spuse că vorbele mele îi aminteau de o poveste înspăimîntătoare, fu silită să o istorisească.

Iat-o, în două cuvinte :

Doamna se Strahlenheim avea o cumnată, pe numele ei Wilhelmine, logodită cu un tînăr din Westfalia, Julius de Katzenellenbogen, voluntar în divizia generalului Kleist. Îmi pare rău că trebuie să repet atîtea nume barbare, dar

asemenea lucruri miraculoase nu li se întîmplă decît unor fiinţe ale căror nume sînt greu de rostit.

Julius era un băiat fermecător, mare patriot, şi metafizician. Cînd plecase la armată, îi dăruise portretul său Wilhelminei, iar Wilhelmine i-l dăruise pe al său, pe care tînărul îl purta totdeauna în dreptul inimii. E un obicei foarte răspîndit în Germania.

La 13 septembrie 1813, Wilhelmine se afla la Cassel, cam la orele cinci după-amiaza, într-un salon, tricotînd împreună cu mama şi cumnata ei. În timp ce lucra, privea către portretul logodnicului, ce era aşezat pe o măsuţă din faţa ei. Dintr-o dată, scoate un strigăt îngrozitor, îşi duce mîna la inimă şi leşină. Cu mare greutate au făcut-o să-şi vină în simţiri şi, de îndată ce putu să vorbească :

— Julius a murit ! exclamă ea, Julius a fost ucis !

Afirmă, şi groaza întipărită pe faţa-i dovedea îndeajuns că o face cu toată convingerea, că văzuse cum chipul pictat îşi închide ochii şi că, în aceeaşi clipă, simţise o durere sfîşietoare, ca şi cum inima i-ar fi fost străpunsă de un fier înroşit în foc.

Toţi încercară zadarnic să-i arate că nu era decît o năluc're întru totul lipsită de importanţă. Dar biata copilă nu se putea linişti ; plînse toată noaptea, iar a doua zi vru să se îmbrace în doliu, sigură parcă de nenorocirea ce i se arătase.

Două zile mai tîrziu veni vestea despre sîngeroasa bătălie de la Leipzig. Julius îi scria logodnicei sale un bilet cu data de 13, orele trei după-amiază. Nu fusese rănit, se distinsese în luptă şi tocmai ajunsese la Leipzig, unde socotea că va petrece noaptea dimpreună cu întreg cartierul general, departe deci de orice primejdie. Această scrisoare nu putu totuşi s-o liniştească pe Wilhelmine care, observînd că era scrisă la orele trei, continuă să creadă că iubitul ei murise la cinci.

Nefericita nu se înşela. Curînd se ştiu că Julius, care fusese însărcinat să transmită un ordin, ieşise din Leipzig la

orele patru și jumătate, și că la trei sferturi de leghe depărtare de oraș, dincolo de Elster, un soldat rătăcit din armata dușmană, ascuns într-un șanț, trăsese în el și îl ucisese, iar glontele, pătrunzîndu-i în inimă, sfărîmase portretul Wilhelminei.

— Și ce s-a întîmplat cu biata fată ? am întrebat-o pe doamna de Strahlenheim.

— Oh ! a fost foarte bolnavă. Acum este măritată cu domnul consilier de justiție Werner și, dacă ați merge la Dessau, v-ar arăta portretul lui Julius.

— Asemenea întîmplări n-ar fi cu putință dacă nu și-ar băga diavolul coada, zise abatele, care dormise iepurește în timp ce doamna de Strahlenheim își spunea povestea. Cel ce făcea oracolele păgînilor să vorbească poate tot atît de bine să miște ochii unui portret ori de cîte ori vrea. Nu sînt nici douăzeci de ani de cînd la Tivoli, un englez a fost sugrumat de către o statuie.

— De către o statuie ! strigai ; cum asta ?

— Era un nobil care făcuse săpături arheologice la Tivoli. Găsise aici o statuie de împărătească, a Agrippinei, a Messalinei..., nu are importanță. Important e că a dus-o la el acasă, și că tot privind-o și admirînd-o, s-a îndrăgostit nebunește de ea. Toți protestanții, dealtfel, sînt pe jumătate nebuni. O numea nevasta lui, doamna lui, și o îmbrățișa, deși era de marmură. Spunea că statuia se însufleția în toate serile și că-l iubea. Dar într-o dimineață îl găsiră pe englezul nostru mort în pat. N-o să mă credeți ! S-a găsit un alt englez care a cumpărat statuia. Eu unul aș fi sfărîmat-o.

Cînd oamenii încep să vorbească despre întîmplări supranaturale nu se opresc cu una cu două. Fiecare avea ceva de povestit. Eu însumi am avut partitura mea în acest concert de povestiri înspăimîntătoare ; astfel încît, în momentul cînd ne-am despărțit, eram cu toții destul de emoționați și de pătrunși de respect față de puterea diavolului.

M-am întors pe jos acasă şi, ca să ajung în strada Corso, am apucat pe o străduţă întortocheată, pe unde nu mai trecusem niciodată. Era pustie. Nu vedeai decît lungi ziduri ce împrejmuiau vreo grădină, sau cîteva case prăpădite dintre care nici una nu era luminată. Tocmai bătuse miezul nopţii ; vremea era întunecată. Mă aflam în mijlocul străzii, mergeam destul de repede, cînd auzii deasupra capului un mic zgomot, un *sst !* şi, chiar în acea clipă, la picioarele mele căzu un trandafir. Îmi ridicai ochii şi, în ciuda întunericului, zării la o fereastră, întinzîndu-şi mîna către mine, o femeie îmbrăcată în alb. Noi, francezii, ne simţim foarte siguri de noi într-o ţară străină, iar părinţii noştri, învingători ai Europei, ne-au legănat copilăria cu tot felul de poveşti măgulitoare pentru orgoliul nostru naţional. Credeam cu sfinţenie că doamnele din Germania, din Spania şi din Italia, se înflăcărează numai cît văd un francez. Pe scurt, în acea vreme, cam aşa gîndeam încă, şi, dealtfel, trandafirul nu vorbea oare de la sine ?

— Doamnă, am spus în şoaptă, ridicînd de pe jos trandafirul, v-a căzut această floare...

Dar femeia se făcuse nevăzută, iar fereastra se închisese fără zgomot. Făcui ceea ce oricare altul ar fi făcut în locul meu. Căutai poarta cea mai apropiată ; era la doi paşi de fereastră ; o găsii, şi aşteptai să se deschidă. Cinci minute trecură într-o tăcere desăvîrşită. Atunci am tuşit, apoi am bătut încetişor în poartă ; dar ea nu s-a deschis. Am privit-o cu mai multă atenţie, nădăjduind să găsesc o cheie sau vreo clanţă ; spre marea mea uimire, am găsit un lacăt.

„Bărbatul cel gelos nu s-a întors aşadar", mi-am zis.

Am luat de pe jos o pietricică şi am azvîrlit-o în fereastră. S-a lovit de un oblon de lemn şi a căzut la picioarele mele.

„Drace ! gîndii eu, doamnele romane îşi închipuie că bărbaţii umblă cu o scară de mătase în buzunar ? Nu mi s-a pomenit nimic despre vreun astfel de obicei."

Aşteptai încă vreo cîteva minute, dar la fel de zadarnic. Numai că mi se păru, o dată sau de două ori, că văd cum tremură uşor oblonul, ca şi cum cineva dinăuntru ar fi vrut să-l dea la o parte, ca să vadă în stradă. După un sfert de oră, pierzîndu-mi răbdarea, aprinsei o ţigară de foi şi îmi urmai drumul, nu fără a-mi fi întipărit bine în minte locul unde se afla casa cu lacăt.

A doua zi, gîndindu-mă la acea întîmplare, am ajuns la următoarele concluzii : O tînără doamnă romană, probabil de o mare frumuseţe, mă văzuse în timp ce umblam prin oraş şi se îndrăgostise de modestele mele farmece. Nu-şi declarase iubirea decît dăruindu-mi o floare misterioasă, pentru că era stăpînită de o onestă pudoare, sau pentru că avea în preajma ei vreo bătrînă care o păzea sau, poate, vreun blestemat de tutore ca acel Bartolo al Rosinei. Mă hotărîi deci să iau cu asediu casa locuită de frumoasa infantă.

Întru acest nobil scop, am plecat de-acasă, după ce îmi făcusem o pieptănătură de cuceritor. Îmi pusesem redingota cea nouă şi mănuşile galbene. Astfel îmbrăcat, cu pălăria pe-o ureche, cu trandafirul veşted la butonieră, mă îndreptai către strada al cărei nume îmi era încă necunoscut, dar pe care l-am descoperit cu uşurinţă. O plăcuţă fixată deasupra unei Madone îmi arătă că se numea *Il viccolo di Madama Lucrezia.*

Acest nume mă umplu de uimire. Pe dată îmi amintii de portretul pictat de Leonardo da Vinci, şi de povestirile cu preziceri şi diavoli pe care le istorisisem în ajun în palatul marchizei. Apoi, îmi spusei că există şi iubiri predestinate din ceruri. De ce iubita mea nu s-ar fi putut numi Lucrezia ? Şi de ce n-ar putea să semene cu Lucrezia din galeria Aldobrandi ?

Era ziuă, mă aflam la mică depărtare de o frumoasă femeie. şi emoţia pe care o încercam era străină de orice gînd sinistru.

Mă aflam în faţa casei. Avea numărul 13. Mi se păru un semn rău... Vai ! nu mai semăna cîtuşi de puţin cu cea pe care mi se păruse că o văd noaptea. Nu era nici pe departe un palat. Vedeam o împrejmuire din ziduri înnegrite de vreme şi acoperite de muşchi, peste care se strecurau ramurile cîtorva pomi fructiferi plini de omizi. Într-o parte se înălţa un pavilion cu un singur etaj, cu două ferestre ce dădeau către stradă, amîndouă închise cu nişte vechi obloane apărate în afară de numeroase zabrele de fier. Poarta era scundă, iar deasupra ei se putea desluşi o emblemă pe jumătate ştearsă ; era închisă, ca şi în ajun, cu un lacăt mare ce atîrna de un lanţ. Pe această poartă puteai citi următoarele cuvinte scrise cu creta : *Casă de vînzare sau de închiriat.*

Totuşi, nu mă înşelasem. Pe acea parte a străzii, casele erau destul de rare, şi orice confuzie era cu neputinţă. Era lacătul din ajun şi, mai mult chiar, două petale de trandafir căzute pe caldarîm, aproape de poartă, arătau cu precizie locul unde primisem această declaraţie de iubire din partea doamnei mele, dovedind totodată că nu prea se mătura prin faţa acelei case.

I-am întrebat pe cîţiva bieţi oameni din vecinătate unde locuia paznicul misterioasei locuinţe.

— Nu aici, mi se răspunse în mare grabă.

Se părea că întrebarea mea nu era pe placul celor cărora le-o puneam, lucru care mă făcea încă şi mai curios. Mergînd din poartă în poartă, am intrat în cele din urmă într-un fel de pivniţă întunecoasă, unde se afla o bătrînă pe care o puteai lua drept vrăjitoare, căci avea în preajma ei o pisică neagră şi fierbea într-un cazan o licoare ciudată.

— Vreţi să vedeţi casa doamnei Lucrezia ? spuse ea. Cheia e la mine.

— Da, aş vrea s-o văd.

— Vreţi s-o închiriaţi ? întrebă ea, arătîndu-şi indoiala printr-un surîs.

— Da, dacă-mi place.

— N-o să vă placă. Dar o să-mi daţi un bănuţ dacă v-o arăt ?

— Cu dragă inimă.

Atunci ea se ridică repede de pe scăunaşul pe care stătea, luă dintr-un cui o cheie ruginită şi mă duse în faţa casei cu numărul 13.

— De ce, i-am spus, este numită casa Lucreziei ?

Atunci bătrîna îmi spuse rînjind :

— De ce vi se spune... străin ? Nu pentru că sînteţi străin ?

— Bine, dar cine era această doamnă Lucrezia ? Era o doamnă din Roma ?

— Cum ! veniţi la Roma şi n-aţi auzit vorbindu-se de doamna Lucrezia ! După ce ne vom fi întors, o să vă spun povestea ei. Ei, drăcie ! Nu ştiu ce are cheia asta, că nu vrea să se răsucească. Încercaţi şi dumneavoastră.

Într-adevăr, lacătul şi cheia nu se întîlniseră de multă vreme unul cu cealaltă. Totuşi, după ce înjurai de trei ori şi scrîşnii de tot atîtea ori din dinţi, am izbutit să răsucesc cheia : dar mi-am sfîşiat mănuşile cele galbene şi mi-am zdrelit palmele. Am intrat într-un coridor întunecat ce dădea spre mai multe încăperi scunde.

Tavanele, căptuşite în chip ciudat cu lemn, erau acoperite cu pînze de păianjen, sub care abia de se mai vedeau cîteva urme aurii. Mirosea a muced pretutindeni şi era limpede că nimeni nu mai locuia aici de multă vreme. Nu se vedea nici o mobilă. Cîteva fîşii de piele răscoaptă atîrnau de-a lungul zidurilor gălbui. Privind sculpturile de pe cîteva console şi forma şemineelor, am ajuns la concluzia că acea casă data din secolul al XV-lea şi că odinioară fusese probabil destul de elegantă. Ferestrele, cu ochiuri mici, cele mai multe sparte, dădeau către grădină, unde zării un trandafir înflorit, alături de cîţiva arbori fructiferi şi de mai mulţi *broccoli*.

După ce străbătui toate încăperile de la parter, mă urcai la etaj, unde o văzusem pe necunoscută. Bătrîna încercă să mă oprească, spunîndu-mi că nu-i nimic de văzut şi că scara e foarte şubredă. Văzînd că mă încăpăţînez, mă urmă, dar cu vădită neplăcere. Camerele de la etaj semănau foarte mult cu celelalte ; numai că erau mai puţin umede ; iar podeaua şi ferestrele erau în stare mai bună. În ultima încăpere unde am intrat, se afla un mare fotoliu căptuşit cu piele neagră, care, lucru ciudat, nu era plin de praf. Mă aşezai în el şi, găsindu-l comod, o rugai pe bătrînă să-mi spună povestea doamnei Lucrezia ; dar mai înainte, pentru a-i împrospăta memoria, îi dăruii cîţiva bănuţi. Ea tuşi, îşi suflă nasul, şi începu în felul următor :

— Pe vremea păgînilor era împărat Alexandru, care avea o fată frumoasă ca lumina, pre numele ei doamna Lucrezia. Iat-o !

Mi-am întors repede privirea. Bătrîna îmi arăta o consolă sculptată, pe care se sprijinea grinda cea mai groasă. Era o sirenă executată foarte grosolan.

— Îi plăcea să se distreze, continuă bătrîna. Şi cum tatăl ei s-ar fi putut mînia, îşi construise casa asta unde ne aflăm acum.

În fiecare noapte cobora din Quirinal şi venea aici. Se aşeza la fereastra asta şi, cînd trecea pe stradă vreun tînăr frumos, ca dumneavoastră, de pildă, domnule, îl chema la ea ; vă las să vă închipuiţi singur cît de bine era primit. Dar bărbaţii flecăresc vrute şi nevrute, cel puţin unii dintre ei, şi asta i-ar fi putut face rău. De aceea ea prefera să lase lucrurile în bună ordine. După ce îşi lua rămas-bun de la vizitator, punea pe urmele lui slugile, care-l pîndeau pe scara pe unde tocmai ne-am urcat noi acum. Îl ucideau şi apoi îl îngropau sub straturile de *broccoli*. Multe oseminte au mai fost găsite în această grădină !

Toată treaba asta a durat cîtva timp. Dar iată că într-o seară, fratele ei, care se numea Sisto Tarquino, trece pe sub fereastră. Ea nu-l recunoaşte. Îl cheamă. El urcă.

Noaptea toate pisicile sînt negre. Şi păţi şi el ceea ce păţiseră şi ceilalţi. Dar îşi uitase batista, pe care era brodat numele lui.

De îndată ce văzu ticăloşia pe care o făcuseră împreună, fu cuprinsă de deznădejde. Îşi desface repede jartiera şi se spînzură de grinda asta. Halal exemplu pentru tineret!

În timp ce bătrîna confunda astfel toate epocile, amestecînd familia Tarquino cu familia Borgia, eu nu-mi dezlipeam ochii de pe podea. Tocmai descoperisem aici cîteva petale de trandafir încă proaspete, ce mă puneau foarte tare pe gînduri.

— Cine îngrijeşte grădina asta ? am întrebat-o pe bătrînă.

— Fiul meu, domnule, grădinarul domnului Vanozzi, proprietarul grădinii de alături. Domnul Vanozzi stă tot timpul la Maremme ; nu vine niciodată la Roma. Iată de ce grădina nu-i foarte bine întreţinută. Fiul meu se află împreună cu el. Şi mă tem că nu se vor întoarce prea curînd, adăugă ea cu un suspin.

— Are deci mult de lucru la domnul Vanozzi ?

— Ah ! e un om ciudat care-l pune să facă prea multe lucruri... Mă tem că se petrec nişte fapte necurate... Ah ! bietul meu fiu !

Făcu cîţiva paşi către uşă, vrînd parcă să întrerupă conversaţia.

— Aşadar, aici nu locuieşte nimeni ? o mai întrebai eu, oprind-o din mers.

— Nimeni.

— Şi de ce oare ?

Ea ridică din umeri.

— Ascultă, îi spusei, arătîndu-i un piastru, spune-mi adevărul. Aci vine o femeie.

— O femeie, Isuse Cristoase !

— Da, am văzut-o ieri seară. I-am vorbit.

— Sfîntă Madonă ! strigă bătrîna fugind către scară. Era poate doamna Lucrezia ? Să ieşim de aici, să ieşim,

bunul meu domn ! Mi-au mai spus și alții că se întoarce aici în timpul nopții, dar n-am vrut să vă spun, ca să nu-i fac rău proprietarului, căci credeam că vreți să închiriați casa.

Mi-a fost cu neputință s-o opresc. Voia să plece repede din casă și să se ducă, spunea ea, să aprindă pe loc o lumînare la biserica cea mai apropiată.

Am ieșit în stradă eu însumi și am lăsat-o să plece, văzînd că nu pot afla nimic mai mult.

E lesne de ghicit că la palatul Aldobrandi n-am suflat un cuvînt despre toată această poveste : marchiza era prea bigotă, don Ottavio se ocupa prea mult de politică, pentru a afla în ei sfetnicii de care avea nevoie un îndrăgostit. Dar m-am dus la pictorul meu, care știa despre Roma totul de-a fir-a-păr, și l-am întrebat ce crede despre toate astea.

— Cred, spuse el, că ai văzut spectrul Lucreziei Borgia. Ai trecut printr-o mare primejdie. Dacă era atît de periculoasă pe vremea cînd trăia, gîndește-te cum trebuie să fie acum cînd e moartă. Mă înfior de frică.

— Hai să lăsăm gluma la o parte, și spune-mi, ce crezi că se întîmplă ?

— Cu alte cuvinte, domnul este ateu și filosof și nu crede în lucruri vrednice de tot respectul. Foarte bine ; atunci, ce părere ai despre următoarea ipoteză ? Să presupunem că bătrîna își dă casa cu chirie unor femei ce sînt în stare să cheme la ele bărbații care trec pe stradă. S-au văzut destule bătrîne depravate care se ocupă cu asemenea meserie.

— Minunat, spusei eu ; în acest caz probabil că semăn cu un sfînt, de vreme ce bătrîna nu mi-a oferit serviciile ei. Mă simt jignit. Și apoi, dragul meu, amintește-ți cum e mobilată casa. Ar trebui să ai pe dracul în tine ca să te mulțumești cu asemenea mobilier.

— Atunci e o stafie, ce mai la deal la vale. Așteaptă ! iată o ultimă ipoteză. Poate ai greșit casa. Drace ! stai un

pic : e lîngă o grădină ! şi are o poartă scundă ! Ei bine, e casa bunei mele prietene Rosina. Nu sînt optsprezece luni de cînd era podoaba străzii. E-adevărat că între timp a chiorît, dar ăsta-i un amănunt lipsit de însemnătate... Are încă un profil foarte frumos.

Toate aceste explicaţii nu mă mulţumeau. De îndată ce se făcu seară, trecui încet prin faţa casei Lucreziei. Nu văzui nimic. Trecui din nou, dar nici de data asta nu văzui nimic. Trei sau patru seri la rînd, făcui de santinelă pe sub ferestre, de fiecare dată cînd mă întorceam de la palatul Aldobrandi, dar fără succes. Începusem să uit de locuitoarea misterioasă a casei cu numărul 13, cînd, trecînd către miezul nopţii pe acea străduţă, am auzit deslușit un mic hohot de rîs femeiesc îndărătul oblonului de la fereastra la care se ivise cea care îmi aruncase trandafirul : am auzit de două ori micul hohot de rîs, şi mă simţii dintr-o dată cuprins de o anume spaimă, cînd, în acelaşi timp, văzui cum apare la celălalt capăt al străzii o ceată de penitenţi cu glugă şi lumînări în mînă ce duceau un mort la cimitir. După ce trecură, mă aşezai din nou sub fereastră, dar nu mai auzii nimic. Încercai să arunc pietricele şi chiar să strig mai mult sau mai puţin deslușit ; dar nimeni nu se ivi, şi o ploaie care se porni tocmai atunci mă sili să plec.

Mi-e ruşine să spun de cîte ori m-am oprit în faţa acestei case blestemate fără să pot dezlega enigma ce nu-mi dădea pace. O singură dată trecui prin *Il viccolo di Madama Lucrezia* împreună cu don Ottavio şi cu nelipsitul său abate.

— Iată, spusei, casa Lucreziei.

L-am văzut cum se schimbă la faţă.

— Da, îmi răspunse, o tradiţie populară, foarte puţin sigură, pretinde că Lucrezia Borgia a avut aici o casă. Dacă aceste ziduri ar putea vorbi, cîte grozăvii nu ne-ar dezvălui ele ! Totuşi, prietene, cînd compar acele vremuri cu vremurile noastre, încep să le regret. Sub Alexandru VI,

mai existau încă adevărați romani. Acum nu mai există. Cezar Borgia era un monstru, dar totodată și un mare om. Voia să izgonească pe barbari din Italia, și poate că, dacă tatăl său ar fi trăit, și-ar fi adus la îndeplinire acest mare proiect. Ah ! măcar de ne-ar da cerul un tiran ca Borgia, eliberîndu-ne de acești despoți umani care ne îndobitocesc !

Cînd don Ottavio se lansa în discursuri politice, era cu neputință să-l oprești. Ajunsesem la piața Poporului și panegiricul său împotriva despotismului luminat tot nu se sfîrșise încă. În schimb, ne aflam la o sută de leghe de povestea mea cu Lucrezia.

Într-o anume seară cînd mă dusesem foarte tîrziu în cuvenita vizită la marchiză, ea îmi spuse că fiul ei nu se simte bine și mă rugă să urc în camera lui. Îl găsii culcat pe pat dar îmbrăcat din cap pînă-n picioare, citind un jurnal franțuzesc pe care i-l trimisesem chiar în acea dimineață, cu grijă ascuns într-o carte bisericească. De cîtăva vreme, asemenea cărți ne slujeau să ne transmitem lucruri pe care trebuia să le ascundem față de abate și de marchiză. În zilele cînd sosea poșta din Franța, primeam cutare volum *in folio*. Lui îi trimiteam altul în care strecuram un jurnal, pe care mi-l împrumuta secretarul ambasadei. Toate astea îi făceau pe marchiză și pe abate să mă creadă foarte pios, acesta din urmă vrînd nu o dată să discute cu mine chestiuni de teologie.

După ce stătusem cîtva timp de vorbă cu don Ottavio, observînd că era foarte zbuciumat și că nici chiar politica nu-i putea stîrni interesul, îi recomandai să se dezbrace, luîndu-mi totodată rămas bun. Era frig și eram fără manta. Don Ottavio insistă să iau mantaua lui ; am acceptat, și el îmi dădu o adevărată lecție despre arta dificilă de a te drapa ca un adevărat roman.

Înfofolit pînă în vîrful nasului, am ieșit din palatul Aldobrandi. Abia făcusem cîțiva pași pe lespezile din piața San-Marco, cînd un om din popor pe care îl observasem,

căci stătea pe o bancă de lîngă poarta palatului, se apropie de mine şi-mi întinse o hîrtie mototolită.

— Pentru numele lui Dumnezeu, spuse el, citiţi ce scrie aici.

Şi pe dată dispăru în goana mare.

Luasem hîrtia şi căutam un loc mai luminat unde s-o pot citi. La pîlpîirea unei lămpi aprinse în faţa unei madone, văzui că era un bilet scris cu creionul şi, după cît se părea, cu o mînă tremurătoare. Descifrai cu mare greutate următoarele cuvinte :

„Nu veni în seara asta, altminteri sîntem pierduţi ! Se ştie totul despre noi, în afară de numele tău, dar nimic nu ne va putea despărţi. A ta, LUCREZIA."

— Lucrezia ! exclamai eu, iar Lucrezia ! ce s-o fi ascunzînd sub toate aceste mistere ? „Nu veni." Dimpotrivă, frumoasa mea, care o fi drumul ce duce la tine ?

Tot gîndindu-mă în fel şi chip la cele scrise în bilet, am pornit-o maşinal pe drumul ce ducea la *Il viccolo di Madama Lucrezia* şi, dintr-o dată, mă pomenii în faţa casei cu numărul 13.

Strada era la fel de pustie ca de obicei, şi doar zgomotul paşilor mei tulbura adînca tăcere din acele locuri. Mă oprii şi-mi ridicai ochii către fereastra binecunoscută. Nu, nu mă înşelam. Începuse să se deschidă încet.

Şi, dintr-o dată, o văzui larg deschisă.

Mi se păru că deslueşesc o formă omenească, profilîndu-se pe fondul negru al camerei.

— Lucrezia, tu eşti ? şoptii eu.

Nu-mi răspunse nimeni. Dar auzii un fel de plesnitură, a cărei pricină n-am înţeles-o la început.

— Lucrezia, tu eşti ? repetai cu voce mai puternică.

În chiar acea clipă primii o lovitură îngrozitoare în piept, se auzi o bubuitură, şi mă pomenii întins pe caldarîm.

O voce răguşită îmi strigă :

— Din partea *signorei* Lucrezia !

Și fereastra se închise fără zgomot.

Mă sculai pe dată de jos clătinîndu-mă și, mai întîi, m-am pipăit, crezînd că voi descoperi cine știe ce gaură uriașă în pîntecele meu. Mantaua era găurită, vestonul de asemenea, dar glontele fusese amortizat de cutele postavului, iar eu nu mă alesesem decît cu o lovitură puternică.

Îmi trecu prin minte că pot să mă aștept la o a doua împușcătură, drept care m-am tîrît pe dată lîngă zidurile acelei case dușmănoase, lipindu-mă de ele astfel încît să nu pot fi ochit.

Mă îndepărtam cît puteam de repede de acel loc, încă gîfîind, cînd un bărbat pe care nu-l putusem observa în spatele meu, mă apucă de braț și mă întrebă plin de interes dacă nu sînt cumva rănit.

După voce, îl recunoscui pe don Ottavio. Nu era momentul să-i pun întrebări, oricît de surprins aș fi fost văzîndu-l singur pe stradă la acea oră a nopții. În cîteva cuvinte i-am spus că se trăsese în mine un glonte de la cutare fereastră, dar că nu mă alesesem decît cu o lovitură zdravănă.

— E o eroare ! exclamă el. Dar aud lume venind. Poți să mergi ? Aș fi pierdut dacă ne-ar găsi împreună. Totuși, n-o să te părăsesc.

Mă apucă de braț și mă duse repede cu el. Am mers sau mai curînd am alergat atît de repede pe cît am fost eu în stare ; dar curînd puterile m-au lăsat și am fost silit să mă așez pe o piatră ca să-mi mai trag răsuflarea.

Din fericire, ne aflam atunci la mică depărtare de un palat unde se dădea un bal. În fața porții se găseau multe trăsuri. Don Ottavio veni cu una din ele, mă urcă în ea și mă duse la hotelul meu. După ce mi-am venit pe deplin în fire bînd un pahar mare cu apă, îi povestii cu de-amănuntul tot ceea ce mi se întîmplase în fața acelei case blestemate, începînd cu trandafirul primit în dar și terminînd cu glontele.

Mă asculta cu privirea plecată, cu capul pe jumătate ascuns în mîini. Cînd îi arătai biletul pe care îl primisem, îl luă, îl citi cu aviditate şi strigă încă o dată :

— Este o eroare ! o teribilă eroare !

— Oricum, dragul meu, îi spusei eu, e o eroare foarte neplăcută pentru mine, şi pentru tine de asemenea. A fost cît pe ce să fiu ucis, iar tu te-ai pomenit cu vreo douăsprezece găuri în frumoasa-ţi manta. Drace ! geloşi compatrioţi mai ai !

Don Ottavio îmi strîngea mîinile cu o înfăţişare nefericită, şi recitea biletul fără să-mi răspundă.

— Încearcă, îi spusei, să-mi explici cît de cît toată această poveste. Să mă ia dracu' dacă înţeleg ceva din ea.

Ridică din umeri.

— Ce trebuie să fac ? îi spusei. Cui trebuie să mă adresez, în ăst preasfînt oraş, pentru ca acest domn care-i ia la ochi pe trecători fără măcar să-i întrebe cum îi cheamă să fie pedepsit ? Trebuie să-ţi mărturisesc că aş fi încîntat să-l pot spînzura.

— Nici să nu-ţi treacă prin gînd ! strigă el. Nu cunoşti această ţară. Să nu sufli nimănui nici un cuvînt în legătură cu cele întîmplate. Altminteri poţi să o păţeşti.

— Cum adică, să o păţesc ? Pe toţi sfinţii ! vreau să-mi iau revanşa. Aş mai înţelege, dacă l-aş fi jignit pe individ ; dar numai pentru că am ridicat de pe jos un trandafir,... pot spune cu mîna pe inimă că nu meritam acel glonţ.

— Lasă totul în seama mea, zise don Ottavio ; poate că voi izbuti să lămuresc acest mister. Dar îţi cer ca pe o favoare, ca pe o mare dovadă a prieteniei pe care mi-o porţi, să nu vorbeşti despre cele întîmplate nimănui. Îmi făgăduieşti ?

Avea o expresie atît de tristă în timp ce mă ruga, încît nu avui curajul să-i rezist, şi i-am făgăduit tot ceea ce mi-a cerut. Îmi mulţumi cu înflăcărare şi, după ce mi-a pus el însuşi pe piept o compresă îmbibată cu apă de colonie, îmi strînse mîna luîndu-şi rămas bun de la mine.

— Tocmai voiam să te întreb, îi spusei în clipa cînd deschidea uşa ca să iasă, cum de te-ai aflat prin apropiere tocmai cînd aveam atît de mare nevoie de ajutor ?

— Am auzit împuşcătura, îmi răspunse el, oarecum încurcat, şi am ieşit pe dată, temîndu-mă să nu ţi se întîmple cine ştie ce nenorocire.

Şi plecă în grabă, după ce îmi spuse din nou să păstrez taina.

A doua zi dimineaţa veni să mă vadă un chirurg, trimis fără îndoială de don Ottavio. Acesta îmi prescrise o cataplasmă, dar nu-mi puse nici o întrebare cu privire la pricina pentru care crinii obrajilor mei erau acum amestecaţi cu violete. La Roma lumea este discretă şi eu însumi am vrut să respect obiceiul locului.

Trecură cîteva zile fără să pot sta de vorbă cu adevărat cu don Ottavio. Era preocupat, încă şi mai sumbru ca de obicei şi, dealtfel, mi se părea că încearcă să-mi evite întrebările. În timpul puţinelor clipe pe care le-am petrecut cu el, nu spuse nici măcar un singur cuvînt despre ciudaţii oaspeţi de pe strada doamnei Lucrezia. Se apropia ziua cînd urma să fie făcut preot, şi mi-am spus că melancolia lui se explică prin sila pe care o simte pentru profesia pe care era silit s-o îmbrăţişeze.

În ceea ce mă priveşte, mă pregăteam să părăsesc Roma, vrînd să merg la Florenţa. Cînd i-am anunţat plecarea mea marchizei Aldobrandi, don Ottavio mă rugă, sub un pretext oarecare, să urc în camera lui.

Acolo, luîndu-mi amîndouă mîinile în mîinile lui, îmi spuse :

— Dragă prietene, dacă nu-mi faci favoarea pe care ţi-o voi cere, o să-mi trag cu siguranţă un glonte în cap, căci nu am altă cale ca să ies din încurcătură. Sînt pe deplin hotărît să nu îmbrac niciodată scîrbavnica haină pe care vor să mă silească s-o port. Vreau să fug din această ţară. Îţi cer să mă iei cu dumneata. Voi trece drept servi-

torul dumitale. Va fi de ajuns să adaugi pe pașaportul dumitale un singur cuvînt, și fuga mea va fi cu putință.

Încercai mai întîi să-l conving să renunțe la acel plan, vorbindu-i despre supărarea pe care i-o va pricinui mamei sale ; dar văzînd că hotărîrea lui e de nezdruncinat, i-am promis în cele din urmă să-l iau cu mine, modificîndu-mi și pașaportul după cum era necesar.

— Dar asta nu-i totul, spuse el. Plecarea mea depinde încă și de reușita unei trebi pe care am început-o. Vrei să pleci poimîine. Poimîine voi fi reușit poate cele ce mi-am propus, și atunci sînt omul dumitale.

— N-ai făcut nebunia, l-am întrebat, nu fără teamă, să te amesteci în vreo conspirație ?

— Nu, răspunse el ; e vorba de lucruri mai puțin grave decît cele ce privesc soarta patriei mele, dar totuși îndeajuns de grave pentru ca de reușita acțiunii mele să depindă atît viața cît și fericirea mea. Nu-ți pot spune mai mult acum. Dar peste două zile vei ști totul.

Începeam să mă obișnuiesc cu misterul ; iată de ce nu-l mai întrebai nimic. Stabilirăm că vom pleca la orele trei dimineața și că nu ne vom opri decît după ce vom fi ajuns pe pămînt toscan.

Convins că era zadarnic să mă culc, dat fiind că trebuia să plec atît de devreme, mi-am consacrat ultima seară pe care urma s-o petrec la Roma unor vizite prin toate casele unde fusesem primit. M-am dus așadar să-mi iau rămas bun și de la marchiză, și să-i strîng mîna în chip oficial și de formă și fiului ei. Simții că mîna lui tremură într-a mea. Îmi spuse în șoaptă :

— În clipa asta mi se hotărăște soarta. Vei găsi cînd te vei întoarce la hotel o scrisoare de la mine. Dacă la ora trei fix nu sînt la dumneata, să nu mă mai aștepți.

Chipul parcă i se schimonosise ; dar am pus totul pe seama unei emoții cît se poate de firești, dat fiind că urma să se despartă, și poate pentru totdeauna, de familia sa.

În jur de ora unu, m-am întors la mine acasă. Am vrut să mai trec încă o dată prin *Il viccolo di Madama Lucrezia* Ceva alb atîrna la fereastra unde văzusem două chipuri atît de diferite. Mă apropiai cu precauţie. Era o frînghie cu noduri. Eram oare invitat să-mi iau rămas bun de la acea *signora* ? Cam aşa se părea, şi ispita era mare. Totuşi, n-am urcat, amintindu-mi de făgăduiala făcută lui don Ottavio şi, de asemenea, trebuie să recunosc, de primirea neplăcută ce mi se rezervase, cu cîteva zile în urmă, pentru o îndrăzneală mult mai mică.

Îmi continuai drumul, dar agale, nefericit că pierd ultima ocazie de a dezlega misterele din casa cu numărul 13. La fiecare pas, întorceam capul, aşteptînd să văd o formă omenească urcînd sau coborînd de-a lungul frînghiei. Dar nu se întîmpla nimic. În sfîrşit, am ajuns la capătul străduţei : tocmai mă pregăteam să intru în Corso.

— Adio, doamnă Lucrezia, spusei, scoţîndu-mi pălăria şi salutînd casa pe care încă o mai zăream. Caută pe un altul ca să te răzbune împotriva gelosului care te ţine închisă.

Bătea ora două noaptea cînd m-am întors la hotel. Trăsura era în curte, plină de bagaje. Unul dintre servitori îmi înmînă o scrisoare. Era scrisoarea lui don Ottavio. Cum mi se păru lungă, m-am gîndit că e mai bine s-o citesc în camera mea, şi am spus servitorului să-mi lumineze calea.

— Domnule, îmi spuse el, servitorul pe care ni l-aţi anunţat, cel care trebuie să călătorească cu dumneavoastră...

— Ei bine, a venit ?

— Nu, domnule...

— E la poştă ; va veni cu caii.

— Domnule, acum cîteva clipe a venit o doamnă care a cerut să vorbească cu servitorul dumneavoastră. A vrut cu orice preţ să urce la dumneavoastră şi m-a însărcinat să-i spun servitorului dumneavoastră, de îndată ce va veni, că doamna Lucrezia e în camera dumneavoastră.

— În camera mea ? strigai, strîngînd cu putere balustrada scării.

— Da, domnule. Şi se pare că pleacă şi ea, căci mi-a dat un pachețel ; l-am pus pe una din valize.

Inima-mi bătea cu putere. Eram stăpînit de o spaimă superstiţioasă şi de o mare curiozitate. Urcai scara treaptă cu treaptă. Cînd am ajuns la primul etaj (locuiam la etajul doi), servitorul care mergea înainte călcă greşit, şi lumînarea pe care o ţinea în mînă căzu şi se stinse. Îmi ceru de nenumărate ori iertare şi coborî ca s-o aprindă. În timpul ăsta eu continuam să urc.

Aveam în mînă cheia camerei mele. Şovăiam. Ce nouă vedenie voi mai avea ? De mai multe ori, în întuneric, îmi amintisem de povestea călugăriţei sîngeroase. Eram posedat de un demon, ca don Alonso ? Mi se păru că servitorul întîrzie peste măsură de mult.

Deschisei uşa. Slavă Domnului ! în dormitorul meu era lumină. Străbătui repede salonaşul. Dintr-o privire îmi dădui seama că nu era nimeni în dormitor. Dar pe dată am auzit îndărătul meu paşi uşori şi fîşîitul unei rochii. Cred că mi se făcuse părul măciucă. M-am răsucit brusc.

O femeie îmbrăcată în alb, cu creştetul acoperit de un văl negru, înainta cu braţele întinse :

— În sfîrşit, iată-te, iubitul meu ! strigă ea apucîndu-mă de mînă.

Mîna-i era rece ca gheaţa, iar chipul ei avea paloarea morţii. M-am dat îndărăt pînă la perete.

— Sfîntă Madonă, nu-i el !... Ah ! domnule. nu eşti oare prietenul lui don Ottavio ?

La aceste cuvinte, totul se lămuri. Tînăra femeie, deşi atît de palidă, nu părea cîtuşi de puţin o fantomă. Ea îşi pleca privirea, ceea ce strigoii nu fac niciodată, şi îşi ţinea mîinile încrucişate în dreptul taliei, atitudine modestă care mă făcu să cred că prietenul meu don Ottavio nu era chiar atît de iscusit în toate, pe cît socotisem eu. Pe scurt, venise timpul să o răpească pe Lucrezia şi, din nefericire,

singurul rol ce-mi era destinat în această aventură era cel de confident.

O clipă mai tîrziu sosi şi don Ottavio, deghizat. Caii veniră şi am plecat cu toţii. Lucrezia nu avea paşaport, dar o femeie, şi încă o femeie frumoasă, nu trezeşte bănuieli. Un jandarm totuşi se lăsă înşelat mai greu. I-am spus că era un viteaz, şi că desigur slujise sub marele Napoleon. Îmi răspunse că da. I-am dăruit un portret al marelui om, din aur, şi i-am spus că aveam obiceiul să călătoresc cu o *amica* spre a-mi ţine tovărăşie ; şi că, dat fiind că le schimbam foarte des, socoteam inutil să le mai trec în paşaportul meu.

— Asta, am adăugat, mă duce pînă la oraşul următor. Mi s-a spus că voi găsi acolo altele tot atît de frumoase.

— Aţi greşi dacă aţi schimba-o, îmi spuse jandarmul, închizînd respectuos portiera.

Şi ca să vă spun totul, doamnă, trădătorul de don Ottavio făcuse cunoştinţa fermecătoarei fete, care era sora unui anume Vanozzi, bogat cultivator, dar rău văzut ca fiind oarecum liberal şi mare contrabandist. Don Ottavio ştia bine că, şi dacă nu l-ar fi menit Bisericii, familia lui n-ar fi încuviinţat niciodată această căsătorie cu o fată a cărei situaţie socială era atît de mai prejos de a sa.

Dar iubirea este inventivă. Elevul abatelui Negroni izbuti să stabilească o corespondenţă secretă cu aleasa inimii sale. În fiecare noapte ieşea din palatul Aldobrandi şi, cum ar fi fost primejdios să escaladeze casa lui Vanozzi, cei doi amanţi se întîlneau în casa doamnei Lucrezia, a cărei faimă rea îi punea la adăpost. Dintr-o grădină în alta se circula printr-o portiţă ascunsă de un smochin. Tineri şi îndrăgostiţi, Lucrezia şi Ottavio nu se plîngeau de sărăcia mobilierului, care se reducea, după cum cred că am şi spus, la un vechi fotoliu de piele.

Într-o seară, aşteptîndu-l pe don Ottavio, Lucrezia mă luă drept iubitul ei, şi îmi dărui trandafirul. E adevărat că între mine şi don Ottavio exista o anume asemănare în

ceea ce privește statura și felul de a merge, și cîțiva bîrfitori, care-l cunoscuseră pe tatăl meu la Roma, pretindeau că totul se putea foarte ușor explica. Se întîmplă că fratele cel rău le descoperi iubirea ; dar nici una din amenințările lui nu o putură sili pe Lucrezia să rostească numele celui ce o sedusese. Știm care i-a fost răzbunarea și cum era cît pe ce să plătesc eu pentru toți. Nu mai e nevoie să vă spun cum cei doi amanți o luaseră la fugă, care încotro.

Concluzie. —Am sosit toți trei la Florența. Don Ottavio se căsători cu Lucrezia și plecă de îndată la Paris cu ea. Tata îi făcu aceeași primire pe care mi-o făcuse mie marchiza. Se oferi să o înduplece pe aceasta să se împace și izbuti, chiar, nu fără oarecare greutate. Marchizul Aldobrandi se îmbolnăvi la timp de friguri, de care și muri. Ottavio i-a moștenit titlul și averea, iar eu sînt nașul primului său copil.

27 aprilie 1846

Traducere de IRINA MAVRODIN

DJUMAN

La 21 mai 18..., ne întorceam la Tlemsen. Expediția se desfășurase cu bine ; aduceam cu noi vite, oi, cămile, prizonieri și ostateci.

După treizeci de zile de campanie, sau, mai bine zis, de neîncetată vînătoare, caii noștri erau costelivi și istoviți, dar cu privirea tot pătrunzătoare și înflăcărată ; nici unul nu avea pielea jupuită sub șa. Oamenii noștri, înnegriți de soare, cu plete lungi, cu veșmintele rupte și curelele puștilor murdare, arătau acea indiferență în fața primejdiei ce-i caracterizează pe adevărații soldați.

Care general n-ar fi vrut să pornească la atac cu vînătorii noștri, dacă ar fi trebuit să aleagă între ei și cele mai chipeșe escadroane îmbrăcate în uniforme nou-nouțe ?

Încă de dimineaţă mă gîndeam la toate micile bucurii ce mă aşteptau.

Ce bine voi dormi în patul meu de fier, după ce mă culcasem timp de treizeci şi şapte de nopţi pe un pătrat de muşama ! Voi mînca stînd pe un scaun, voi avea pîine proaspătă şi sare după pofta inimii ! Apoi mă întrebam dacă domnişoara Concha va purta în păr o floare de rodiu sau una de iasomie şi dacă-şi va fi respectat jurămintele pe care mi le făcuse la plecare ; dar, credincioasă sau uşuratecă, simţeam că putea să se bizuie pe simţămintele de iubire cu care orice soldat se întoarce după o expediţie în deşert. Fiecare om din escadronul nostru îşi avea planurile lui pentru acea seară.

Colonelul ne primi ca un părinte şi chiar ne spuse că e mulţumit de noi ; apoi îl luă la o parte pe maiorul nostru şi, timp de cinci minute, îi rosti în şoaptă ceva nu prea plăcut, pe cît ne puteam da seama după expresia feţelor lor.

Observam mişcarea mustăţilor colonelului, care se ridicau pînă la înălţimea sprîncenelor, în timp ce mustăţile maiorului coborau, pleoştite şi jalnice, de mai să-i atingă pieptul. Un tînăr vînător, pe care mă prefăcui că nu-l aud, pretinse că nasul maiorului se lungea văzînd cu ochii ; dar foarte curînd se lungiră şi ale noastre, cînd maiorul se întoarse şi ne spuse : „Daţi ovăz cailor şi fiţi gata de plecare la apusul soarelui ! Ofiţerii iau masa la colonel la ora cinci, în ţinută de campanie ; ne urcăm pe cai de îndată ce bem cafeaua... Oare nu cumva ceva nu vă este pe plac, domnilor ?..."

Îl salutarăm în tăcere, trimiţîndu-l în gînd la toţi dracii, pe el şi pe colonel.

Trebuia să ne pregătim repede. Mă grăbii să mă spăl şi să-mi schimb hainele, după care m-am ferit însă să mă aşez în fotoliu, de teamă să nu adorm.

La ora cinci am intrat la colonel. Locuia într-o casă mare în stil maur, al cărei *patio* era înţesat de oameni, francezi şi indigeni, ce se îmbulzeau în jurul unei cete de pelerini sau de saltimbanci veniţi din sud.

Un bătrîn, urît ca o maimuţă, pe jumătate gol sub burnusul găurit, cu pielea de culoarea ciocolatei, tatuat pe tot trupul, cu părul creţ şi atît de des încît de departe puteai să crezi că poartă un calpac, cu barba stufoasă şi zbîrlită, conducea reprezentaţia.

Era, spuneau cei din jur, un mare sfînt şi un mare vrăjitor.

În faţa lui, o orchestră, alcătuită din doi cîntăreţi din flaut şi trei toboşari, făcea un zgomot infernal, pe măsura piesei ce urma să se joace. Spunea că primise de la un *marabut* [1] foarte vestit puteri depline asupra demonilor şi fiarelor sălbatice şi, după cîteva cuvinte măgulitoare adresate colonelului şi preaonoratului public, trecu, acompaniat de muzică, la un fel de rugăciune sau incantaţie, în timp ce actorii, sub porunca lui, săltau, dansau, se răsuceau pe un picior şi se loveau zdravăn cu pumnii în piept.

În tot acest răstimp tobele şi flautele răsunau în ritm tot mai rapid.

Cînd, obosiţi şi cuprinşi de ameţeală, oamenii aceştia îşi pierdură şi puţina minte pe care o aveau, vrăjitorul cel mare scoase din nişte coşuri ce se aflau în preajmă-i mai mulţi scorpioni şi şerpi şi, arătînd că erau vii, îi aruncă spre acei saltimbanci, ce se repeziră asupra lor precum cîinii asupra unui os, înfulecîndu-i, oricît ar părea de ciudat, cu mare poftă.

Priveam din înaltul unei galerii acel neobişnuit spectacol oferit nouă de colonel, care ne pregătea astfel, neîndoielnic, pentru o masă îmbelşugată. Întorcîndu-mi însă ochii o clipă de la acei escroci care-mi făceau silă, m-am pomenit uitîndu-mă la o fetiţă tare drăgălaşă, de vreo

[1] Preot mahomedan. (N.t.)

treisprezece-patrusprezece ani, ce se strecura prin mulţime încercînd să se apropie de scenă.

Avea ochii cei mai frumoşi din lume, iar părul îi cădea pe umeri împletit în codiţe subţiri de care atîrnau bănuţi de aur, ce scoteau un clinchet uşor ori de cîte ori îşi mişca, cu graţie, capul. Era îmbrăcată mai cochet decît cele mai multe fete de prin preajma locului : purta o basma de mătase ţesută cu fir de aur, o vestă de catifea brodată şi nişte pantalonaşi scurţi din satin albastru, de sub care i se vedeau gleznele goale, împodobite cu cercuri de argint. Nu purta văl pe faţă. Era o evreică, o idolatră ? sau făcea parte din acele hoarde rătăcitoare a căror origine rămîne necunoscută şi pe care nu le tulbură nici o prejudecată religioasă ?

În timp ce-i urmăream toate mişcările cu un interes pe care eu însumi nu mi-l puteam explica, ea ajunsese în primul rînd al spectatorilor în faţa cărora acei ţicniţi îşi executau numărul.

Vrînd să se apropie încă şi mai mult, răsturnă un coş lung şi îngust ce nu fusese pînă atunci deschis. Aproape în acelaşi timp, vrăjitorul şi copila scoaseră un ţipăt înspăimîntător şi o mare mişcare se stîrni printre privitori, care, cuprinşi de groază, făcură un pas îndărăt.

Un şarpe uriaş scăpase din coş, şi fetiţa călcase pe el. Într-o clipă, reptila i se şi înfăşurase în jurul piciorului. Am văzut cîteva picături de sînge prelingîndu-se de sub cercul de argint ce-i cuprindea glezna. Căzu pe spate, plîngînd şi scrîşnind din dinţi. O spumă albă îi apăru la colţurile gurii, în timp ce se zvîrcolea prin praf.

— Vino repede, doctore, i-am strigat chirurgului nostru. Pentru numele lui Dumnezeu, scap-o de la moarte pe biata copilă !

— Prostule ! îmi răspunse el ridicînd din umeri. Nu vezi că totul face parte din program ? Dealtminteri, meseria mea este să vă tai vouă mîinile şi picioarele. La muşcături de şarpe se pricepe colegul meu de colo.

Între timp, bătrînul vrăjitor venise în goană, şi prima lui grijă fu să pună mîna pe şarpe.

— Djuman ! Djuman ! îi spunea el, mustrîndu-l cu blîndeţe.

Şarpele se desfăşură, îşi părăsi prada şi începu să se tîrască. Vrăjitorului îi fu uşor să-l apuce de coadă şi, ţinîndu-l cu braţul întins, făcu înconjurul scenei, arătînd reptila ce se răsucea şi şuiera fără să poată să se ridice.

Cred că ştiţi că un şarpe prins de coadă nu se simte deloc în largul lui. Nu se poate înălţa decît cu cel mult un sfert din toată lungimea trupului, neputînd muşca mîna care-l ţine.

După un minut, şarpele fu aşezat la loc în coş, capacul bine înţepenit, iar vrăjitorul începu să se îngrijească de fetiţă, care striga şi dădea întruna din picioare. Îi puse pe rană puţin praf alb pe care-l scoase dintr-o pungă de la brîu, apoi îi şopti la ureche un descîntec ce-şi făcu pe dată efectul. Convulsiile încetară; fetiţa se şterse la gură, adună de pe jos basmaua de mătase, o scutură de praf, şi-o puse din nou pe cap, se ridică în picioare, şi curînd o văzurăm cum iese din sală.

O clipă mai tîrziu, urca pînă la noi ca să facă cheta, iar noi îi lipeam pe frunte şi pe umeri nenumăraţi bănuţi de cincizeci de centime.

Reprezentaţia se termină şi ne duserăm la cină.

Mi-era tare foame şi tocmai mă pregăteam să onorez un magnific ţipar pregătit cu sos tartar, cînd doctorul nostru, lîngă care mă aşezasem, îmi spuse că recunoaşte şarpele ce o muşcase pe fată. Mi-a fost cu neputinţă să mănînc din el fie şi numai o singură îmbucătură.

Doctorul, după ce-şi bătu joc de prejudecăţile mele, ceru şi porţia mea, asigurîndu-mă că şarpele e nemaiponenit de gustos.

— Pungaşii pe care i-ai văzut, îmi spuse el, sînt nişte rafinaţi. Trăiesc în peşteri precum troglodiţii, dimpreună cu şerpii lor ; au fete frumoase, dovadă fata cu pantalo-

naşi albaştri. Nu se ştie care le e religia, dar văd că se pricep la multe. Vreau să fac cunoştinţă cu şeicul lor.

În timpul cinei aflarăm de ce porneam iar la luptă. Sidi-Lala, hăituit de colonelul R***, încerca să ajungă în munţii Marocului.

Avea de ales între două drumuri : unul care, apucînd pe la sud de Tlemsen, trecea prin vadul rîului Mulaia, adică prin singurul loc unde povîrnişurile abrupte nu-l fac inaccesibil ; altul ce tăia peste cîmpie, pe la nord de cantonamentul nostru. Acolo duşmanul urma să dea de colonelul nostru şi de grosul regimentului.

Escadronul nostru trebuia să-l oprească dacă ar fi încercat să treacă rîul ; dar lucrul acesta era puţin probabil.

Veţi şti că Mulaia curge printre doi pereţi de stîncă şi că poate fi trecută călare doar printr-un singur loc, ce seamănă cu un fel de spărtură destul de îngustă. Cunoşteam bine acel loc, şi nu înţeleg de ce nu fusese înălţată acolo o mică fortăreaţă. După părerea colonelului, era aproape sigur că-l vom întîlni acolo pe duşman, iar după părerea noastră, făceam drumul degeaba.

Chiar înainte de sfîrşitul mesei, mai mulţi călăreţi din Maghzen aduseseră scrisori din partea colonelului R ***. Duşmanul îşi ocupase poziţiile şi se arăta parcă dornic să dea lupta. Pierduse însă mult timp. Infanteria colonelului R *** urma să sosească şi să-l doboare

Dar pe unde o va lua la fugă ? Nu ştiam, şi de aceea trebuia să-i aţinem drumul în cele două locuri. Dar mai putea lua şi hotărîrea disperată de a o apuca spre deşert ; turmele şi caii i-ar fi murit însă atunci de foame şi de sete. Am stabilit cîteva semnale prin care să ne comunicăm unii altora mişcările inamicului.

Trei lovituri de tun trase la Tlemsen urmau să ne prevină dacă Sidi-Lala s-ar fi ivit în cîmpie. Luasem cu noi rachete prin care urma să dăm de veste dacă am fi avut nevoie de ajutor. După toate probabilităţile, inamicul nu

putea să se arate mai devreme de răsăritul soarelui, și cele două coloane ale noastre i-o luaseră cu cîteva ore înainte.

Se făcuse noapte cînd am urcat pe cai. Eu comandam plutonul din față. Mă simțeam obosit, îmi era frig ; mi-am îmbrăcat mantaua, mi-am ridicat gulerul, mi-am pus pintenii și mergeam agale, lăsîndu-mi iapa în voie și ascultîndu-l distrat pe sergentul de cavalerie Wagner, care-mi povestea despre una din iubirile lui, terminată în chip nefericit prin fuga femeii, care-l înșelase, luîndu-i, odată cu inima, un ceas de argint și o pereche de cizme noi. Știam această poveste, și mi se părea și mai lungă ca de obicei.

Luna tocmai răsărea cînd pornisem la drum. Cerul era limpede, dar din țărînă se ridica o ceață ușoară și albă care se tîra pe pămînt, acoperindu-l parcă de-a valma cu mari smocuri de bumbac. Pe acest fundal alb luna azvîrlea umbre prelungi și toate lucrurile căpătau o înfățișare fantastică. Mi se părea că zăresc vreo cîțiva călăreți arabi făcînd de pază : cînd mă apropiam, dădeam peste niște tufe înflorite de tamarisc ; mă opream, crezînd că aud loviturile de tun pe care le hotărîsem drept semnal : Wagner îmi spunea că nu-i decît un cal ce aleargă.

Am ajuns la vadul rîului, iar maiorul ne arătă ce trebuie să facem.

Locul era minunat pentru apărare, iar escadronul nostru ar fi putut ține piept aici chiar și unei mari armate. Celălalt mal părea cu desăvîrșire pustiu.

După o îndeajuns de lungă așteptare, auzirăm galopul unui cal, și curînd se ivi un arab ce se îndrepta spre noi călare pe un minunat armăsar. După pălăria de pai cu pene de struț, după șaua brodată, de care atîrna o *djebira* împodobită cu mărgean și cu flori de aur, se vedea că e o căpetenie ; călăuza noastră ne spuse că e chiar Sidi-Lala. Era un tînăr frumos și bine făcut, ce știa a-și struni calul ca nimeni altul. Îl punea să alerge în galop, în timp ce își arunca în aer flinta lungă pe care apoi o prindea, strigîndu-ne cuvinte prin care voia să ne înfrunte.

Vremurile cavalerilor de altă dată fiind de mult trecute, Wagner îmi ceru o pușcă : hotărîse „să-l facă zob pe marabut", după cum zicea el ; dar mă împotrivii. Și pentru ca să nu se poată spune că francezii au refuzat să se bată în duel cu un arab, îi cerui comandantului permisiunea să trec vadul și să mă lupt cu Sidi-Lala. Permisiunea îmi fu acordată și, cît ai clipi din ochi, mă și aflam pe celălalt mal, în timp ce căpetenia inamică se îndepărta în galop mărunt, tocmai bine ca să se poată întoarce cu toată puterea.

De îndată ce mă văzu că am trecut rîul, goni spre mine cu pușca pe umăr.

— Nu vă încredeți în el ! îmi strigă Wagner.

Nu mă tem cînd vrea să tragă în mine un om călare, și după acea demonstrație pușca lui Sidi-Lala nu mai avea probabil cum să ia foc. Într-adevăr, ajuns la trei pași de mine, el apăsă pe trăgaci dar glonțul nu porni, așa cum mă și așteptasem. Pe dată omul meu își răsuci calul dinspre cap spre coadă atît de repede încît, în loc să-i înfig sabia în piept, nu i-am străpuns decît burnusul larg ce-i flutura în vînt.

Dar îl urmăream îndeaproape, ținîndu-l tot la dreapta mea și împingîndu-l fără voia lui către malurile abrupte ale rîului. Zadarnic încerca să-mi scape, căci îl încolțeam tot mai strîns.

După cîteva minute de goană turbată, îi văzui calul ridicîndu-se dintr-o dată în două picioare, iar pe el cum trage tare de hățuri cu amîndouă mîinile. Fără să mă întreb de ce face această mișcare ciudată, mă năpustii asupra lui ca un obuz și i-am înfipt lama în mijlocul spatelui, în timp ce iapa mea îl izbea cu copita în coapsa dreaptă. Om și cal dispărură ; iapa mea și cu mine am pornit după ei.

Fără să ne dăm seama, ajunseserăm pe marginea unei prăpăstii și nu ne mai puteam opri... În timp ce eram încă în aer — și cît de repede merge gîndul — mi-am zis că

trupul arabului îmi va amortiza căderea. Văzui limpede sub mine un burnus alb cu o mare pată roşie : tocmai acolo am căzut, pe faţă sau pe spate.

Saltul n-a fost chiar atît de îngrozitor pe cît mi-l închipuisem, şi asta datorită adîncimii apei ; mă cufundai în ea pînă peste urechi, dădui o clipă din mîini şi din picioare, zăpăcit cu totul şi apoi, nici eu nu ştiu prea bine cum, mă pomenii în mijlocul unor trestii înalte, la malul rîului.

Ce se întîmplase cu Sidi-Lala şi cu caii, nu ştiu. Eram ud, tremuram de frig, mă aflam în noroi, între două ziduri de stînci. Făcui cîţiva paşi, în nădejdea de a găsi vreun loc unde povîrnişul să fie mai puţin abrupt ; dar cu cît înaintam, cu atît mi se părea mai vertical şi mai inaccesibil.

Deodată auzii deasupra capului meu tropot de cai şi clinchet de săbii izbite de scăriţele de la şa şi de pinteni. Era, neîndoielnic, escadronul nostru. Am vrut să strig, dar nu-mi ieşi nici un sunet din gîtlej ; fără îndoială, în cădere îmi zdrobisem pieptul.

Închipuiţi-vă în ce situaţie mă aflam. Auzeam vocile oamenilor noştri, îi recunoşteam, şi nu puteam să-i chem într-ajutor. Bătrînul Wagner spunea ;

— Dacă m-ar fi lăsat să fac ce voiam, ar fi trăit şi-ar fi ajuns colonel.

Curînd zgomotul de voci începu să se îndepărteze, se auzi tot mai slab şi, în cele din urmă, nu mai auzii nimic.

Deasupra capului meu atîrna o rădăcină groasă şi nădăjduiam că, apucîndu-mă de ea, voi putea să mă salt pe mal. Cu ultimele puteri mă aruncai spre ea şi sss !... rădăcina se răsuceşte şi îmi scapă, cu un şuierat înspăimîntător... Era un şarpe uriaş...

Căzui la loc în apă : şarpele, strecurîndu-se printre picioarele mele, se azvîrle în rîu, unde mi se păru că lasă ca o dîră de foc...

Un minut mai tîrziu îmi regăsisem sîngele rece, iar acea lumină ce tremura deasupra apei nu dispăruse. Era, după cît mi-am dat seama, răsfrîngerea unei torţe. La vreo douăzeci de paşi de mine, o femeie umplea cu o mînă un urcior cu apă din rîu, iar în cealaltă ţinea un ciot de lemn răşinos ce ardea. Nu-mi simţise apropierea. Îşi aşeză fără grabă urciorul pe creştetul capului şi, purtînd torţa în mînă, pieri printre trestii. Mă luai după ea şi curînd ajunsei la intrarea unei peşteri.

Femeia înainta foarte liniştit, urcînd o pantă destul de abruptă, un fel de scară tăiată în peretele unei încăperi imense. La lumina torţei, vedeam pardoseala acelei încăperi, ce nu depăşea nivelul rîului, dar nu-mi puteam da seama cît era de întinsă. Fără să ştiu prea bine ce fac, pornii şi eu pe scară pe urmele femeii cu torţa, ţinîndu-mă la oarecare depărtare de ea. Din cînd în cînd, lumina se făcea nevăzută îndărătul vreunei stînci, dar se ivea iarăşi curînd.

Mi se păru că zăresc gura întunecată a unor mari galerii ce comunicau cu sala principală. Era ca şi cum aş fi pătruns într-un oraş subteran, cu străzi şi cu multe răspîntii. Mă oprii, socotind că e primejdios să mă aventurez de unul singur în acest uriaş labirint.

Dintr-o dată, una dintre galeriile aflate dedesubtul meu fu năpădită de lumină. Văzui multe torţe ce păreau că ies din pîntecele stîncii, alcătuind o mare procesiune. În acelaşi timp se înălţa un cîntec monoton ce amintea de rugăciunile psalmodiate ale arabilor.

Curînd întrezării o mare mulţime ce înainta încet. În fruntea ei mergea un om negru, aproape gol, cu capul acoperit de o hălăciugă de păr. Barba-i albă, ce-i atîrna pînă pe piept, contrasta cu pielea brună şi vîrstată cu tatuaje albăstrii. Îl recunoscui pe dată pe vrăjitorul pe care-l întîlnisem în ajun, şi, lîngă el, o recunoscui şi pe fetiţa ce jucase rolul Euridicei, cu frumoşii ei ochi, cu pantalonaşii ei de mătase şi basmaua înnodată pe cap.

Femei, copii, bărbaţi de toate vîrstele îi urmau, toţi purtînd torţe, toţi îmbrăcaţi în veşminte bizare şi viu colorate, în lungi rochii ce se tîrau pe jos, unii purtînd pe cap tichii înalte, printre care cîteva de metal, ce răsfrîngeau de jur împrejur lumina torţelor.

Bătrînul vrăjitor se opri chiar dedesubtul meu, şi odată cu el întreaga procesiune. Se lăsă o mare linişte. Mă aflam cu vreo douăzeci de picioare deasupra lui, apărat de nişte bolovani uriaşi, dindărătul cărora nădăjduiam să văd totul fără să fiu văzut. La picioarele bătrînului zării o mare lespede aproape rotundă, cu un inel de fier la mijloc.

El rosti cîteva cuvinte într-o limbă ce-mi era necunoscută şi care, aproape cu siguranţă, nu era nici limba arabilor, nici cea a kabililor. O frînghie cu scripeţi, atîrnată într-un loc ascuns, căzu la picioarele lui ; cîţiva dintre cei de faţă o trecură prin inelul de fier şi, la un semnal, douăzeci de braţe puternice încordîndu-se laolaltă, lespedea, care părea foarte grea, fu ridicată şi pusă alături.

Zării atunci un fel de gură de puţ, plin cu apă pînă la mai puţin de un metru sub ghizd. Am spus greşit apă, căci era un ciudat şi înspăimîntător lichid, acoperit cu o pojghiţă multicoloră, întreruptă şi spartă din loc în loc, şi lăsînd să se întrevadă un fel de mîl negru şi hidos.

În picioare lîngă marginea puţului, vrăjitorul ţinea mîna stîngă pe creştetul fetiţei, iar cu mîna dreaptă făcea nişte gesturi ciudate, în timp ce rostea un fel de incantaţie, în mijlocul unei tăceri depline.

Din cînd în cînd ridica vocea, ca şi cum ar fi chemat pe cineva. „Djuman ! Djuman ! striga el ; dar nimeni nu venea. În tot acest răstimp îşi rostogolea ochii în orbite, scrîşnea din dinţi, şi scotea nişte strigăte răguşite ce nu ieşeau parcă dintr-un piept omenesc. Mascarada acelui pungaş bătrîn mă enerva şi totodată mă umplea de indignare ; eram ispitit să-l lovesc în cap cu una din pietrele pe care le aveam la îndemînă. Pentru a treizecea oară poate, urlase numele acela : Djuman, cînd văzui cum pojghiţa multi-

coloră începe să tremure, semn la care întreaga mulțime făcu un pas îndărăt ; la marginea acelei gropi rămaseră doar bătrînul și fetița.

Dintr-o dată un mare clocot de mîl albăstrui se înălță din puț, și din acel mîl ieși capul uriaș al unui șarpe, de un cenușiu palid și cu ochi fosforescenți...

Fără voia mea făcui un salt înapoi ; auzii un țipăt slab și zgomotul unui trup greu ce cade în apă...

Cînd mă uitai din nou în jos, după o zecime de secundă poate, văzui că vrăjitorul rămăsese singur la marginea puțului, a cărui apă se învolbura încă. În mijlocul unor bucăți din pojghița multicoloră, plutea basmaua ce acoperise capul fetiței.

Lespedea fu din nou urnită și pusă deasupra acelui înfiorător abis. Atunci toate torțele se stinseră deodată, iar eu am rămas în întuneric, în mijlocul unei tăceri atît de adînci încît îmi auzeam bătăile inimii...

De îndată ce mi-am venit cît de cît în simțiri după această scenă îngrozitoare, am vrut să ies din peșteră, jurînd că, dacă izbuteam să ajung pînă la camarazii mei de arme, mă voi întoarce aici ca să-i ucid pe toți înspăimîntătorii oaspeți ai acelor locuri, oameni sau șerpi.

Trebuia să descopăr drumul cel bun ; făcusem, după cît îmi dădeam seama, cam vreo sută de pași înlăuntrul peșterii, avînd în dreapta mea peretele de stîncă.

Mă întorsei, dar nu zării nici o lumină care să-mi arate vreo deschidere către exterior ; dar peștera nu se întindea în linie dreaptă și, dealtfel, urcasem întruna cînd venisem dinspre malul rîului ; cu mîna stîngă pipăiam stînca, iar cu dreapta îmi țineam sabia și cercetam terenul, înaintînd încet și cu precauție. Un sfert de oră, douăzeci de minute..., o jumătate de oră poate, am tot mers fără să aflu ieșirea.

Mă cuprinse o mare neliniște. O apucasem oare, fără să-mi dau seama, pe vreo galerie laterală, în loc să mă întorc pe drumul pe care venisem ?...

Înaintam întruna, pipăind stînca, și dintr-o dată, în locul pietrei reci, simții o tapiserie care, dîndu-se la o parte sub mîna mea, lăsă să se întrevadă o rază de lumină. Devenii și mai precaut, îndepărtai fără zgomot tapiseria și, dintr-o dată, mă aflai într-un mic coridor ce dădea către o cameră foarte luminată, a cărei ușă era deschisă. Văzui că această cameră era căptușită cu o stofă brodată cu flori din fir de mătase și aur. Zării un covor turcesc, capătul unui divan acoperit cu catifea. Pe covor se aflau o narghilea de argint și niște cățui în care ardeau parfumuri. Pe scurt, eram într-un apartament somptuos mobilat în stil arab.

Mă apropiai în vîrful picioarelor de ușă. O femeie tînără stătea ghemuită pe divan, aflat lîngă o măsuță joasă cu încrustații, pe care se găsea o tavă mare din argint aurit, încărcată cu cești, sticle și buchete de flori.

Intrînd în acest budoar subteran, te simțeai amețit de un minunat parfum necunoscut.

În acea încăpere totul exprima voluptatea : pretutindeni vedeam strălucind aurul, stofele scumpe, florile rare și culorile cele mai felurite. În prima clipă femeia nu mă zări ; ea își ținea capul înclinat și, gînditoare, își petrecea printre degete boabele galbene de chihlimbar ale unui lung șirag de mătănii. Era de o frumusețe cu totul rară. Chipul ei semăna cu cel al nefericitei copile pe care o văzusem cu puțin timp mai înainte, dar cu trăsături mai precizate, mai armonioase, mai pline de voluptate. Negru precum pana corbului, părul,

Lung precum mantia unui rege,

se revărsa pe umeri, pe divan și pînă și pe covoarele de la picioarele ei... O cămașă de mătase străvezie cu dungi late lăsa să i se întrezărească pieptul și brațele minunat de frumoase. O vestă de catifea tivită cu fir de aur îi strîngea mijlocul, iar din pantalonașii scurți de satin albastru se ivea un picioruț nespus de mic, de vîrful căruia atîrna un

papuc aurit, pe care ea îl legăna încoace și încolo cu o mișcare capricioasă și plină de grație.

Cizmele mele scîrțîiră, și ea își înălță capul și mă privi.

Fără să se miște de pe divan, fără să se arate cîtuși de puțin surprinsă că vede intrînd la ea un străin înarmat cu o sabie, bătu bucuroasă din palme și îmi făcu semn să mă apropii.

O salutai ducîndu-mi mîna la inimă și apoi la cap, pentru a-i arăta că sînt la curent cu eticheta musulmană. Ea îmi surîse și, cu amîndouă mîinile, își îndepărtă șuvițele de păr ce acopereau divanul ; era un fel de a-mi spune că pot să mă așez alături de ea. Mi se păru că toate parfumurile Arabiei se răspîndesc din frumosul ei păr.

Mă așezai cu modestie la capătul divanului, făgăduindu-mi să nu întîrzii a mă apropia de ea. Femeia luă o ceașcă de pe tavă și, ținînd-o pe o farfurioară lucrată în filigran, o umplu cu cafea, apoi, după ce o atinse ușor cu buzele, mi-o întinse :

— Ah ! Rumi, Rumi !... spuse ea...

— Nu tragem și noi o dușcă, domnule locotenent ?...

La aceste cuvinte am holbat ochii cît cepele. Femeia cea tînără avea niște mustăți uriașe și semăna leit cu sergentul Wagner... Într-adevăr, Wagner era în picioare în fața mea și-mi întindea o ceașcă cu cafea, în timp ce, culcat peste grumazul calului, îl priveam uluit.

— Mi se pare că am cam tras un pui de somn, domnule locotenent. Iată-ne ajunși la vadul rîului, iar cafeaua tocmai a dat în clocot.

Traducere de IRINA MAVRODIN

EUGÈNE SUE

(Marie-Joseph Sue, zis)
(Paris, 10 dec. 1804 — Annecy, 3 aug. 1857)

Principalele opere : *Kernock le pirate (Kernock piratul)*, 1830 ; *Plick et Plock (Plick şi Plock)*, 1831 ; *Atar-Gull*, 1831 ; *La Salamandre (Salamandra)*, 2 vol., 1832 ; *Cécile*, 1835 ; *Lautréamont*, 1837 ; *Arthur et Deleytar (Arthur şi Deleytar)*, 1838 ; *Mathilde ou Mémoires d'une jeune femme (Mathilde sau Memoriile unei tinere femei)*, 6 vol., 1841 ; *Les Mystères de Paris (Misterele Parisului)*, 10 vol., 1942—43 ; *Le Juif errant (Jidovul rătăcitor)*, 10 vol., 1844—45 ; *Martin, l'enfant trouvé (Martin, copilul găsit)*, 12 vol., 1847 ; *Les Sept péchés capitaux (Cele şapte păcate capitale)*, 16 vol., 1847—49 ; *Les Mystères du peuple ou Histoire d'une famille de prolétaires à travers les âges (Misterele poporului sau Povestea unei familii de proletari de-a lungul timpurilor)*, 16 vol., 1847—49 ; *Les Misères des enfants trouvés (Nefericirile copiilor găsiţi)*, 14 vol., 1851 ; *Le Diable médecin (Diavolul medic)*, 7 vol., 1855—57 ; *Les Secrets de l'oreiller (Tainele unei perne)*, 7 vol., 1858.

Autor de romane istorice şi de aventuri, este creatorul aşa-numitului roman-foileton popular, publicat în tranşe în revistele timpului. Cunoaşte un succes de public cu totul neobişnuit încă din timpul vieţii, începînd cu celebrul său roman-foileton *Les Mystères de Paris*, publicat timp de doi ani în *Journal des Débats*.

Textul ce urmează, extras din „romanul maritim" *Atar-Gull*, a fost publicat de autorul lui, cu cîteva luni înainte de apariţia

romanului, în revista *La Mode*. „Viziunile" eroului său pot fi, după unii critici, apropiate de cele descrise de Baudelaire în ale sale *Paradisuri artificiale*.

ADEVĂRATA VIAŢĂ A CĂPITANULUI BRULART

MISTER

Totul rămase neînţeles
pentru mine.

(Muzică de Boïeldieu)

Brulart închise cu grijă, zăvorî, şi puse un lacăt la uşa dunetei sale.

Afară, nici cel mai mic zgomot, din cînd în cînd doar cel iscat de parîme... cîte o atingere uşoară a pînzelor... Clipocitul valurilor care băteau încet pupa bricului şi se spărgeau împrăştiindu-se în dîra fosforescentă a corăbiei, atîta tot...

Mai ascultă o dată, privi amănunţit dacă nu-l pîndea cineva de pe punte... Apoi se îndreptă spre lada lui mare.

O deschise...

La prima vedere n-ai fi zis că sipetul ăsta vechi putea să conţină ceva... Dar dacă l-ai fi cercetat cu atenţie, ai fi aflat că are fundul dublu.

Îl desfăcu...

Dintr-un colţ al ascunzătoarei scoase o casetă îmbrăcată în piele rusească, împodobită frumos şi purtînd o stemă cu felurite armoarii.

Poate chiar blazonul lui Brulart.

Căpitanul închise cu grijă storurile dunetei şi aşează preţioasă casetă pe o măsuţă murdară şi unsuroasă, pe care o trase lîngă pat... unde se chirci după ce zvîrli cu dispreţ pălăria, coroana mortuară, haina şi pantalonii răposatului domn Benoit...

Apoi ridică capacul casetei și ochii-i străluciră deodată de o flacără ciudată...

Fața sa, de obicei aspră, sălbatică, păru că-și leapădă scoarța grosolană, și trăsăturile puternic marcate deveniră, printr-o învietoare expresie subită și unică de blîndețe, cu adevărat frumoase... Își scutură părul bogat, ca un leu pe care-l supără coama ; își dădu într-o parte pletele și scoase cu deferență din casetă o mică sticluță de cristal, sculptată minunat și abia ghicită sub aurul și pietrele scumpe ce-o împodobeau...

Apropie apoi acest giuvaer fermecător de lampa fumegîndă, cu miros greu, și la lumina ei roșietică îi contemplă conținutul...

Era o licoare groasă, vîscoasă, de culoare mai vie, mai strălucitoare decît cea a cafelei. Părea c-o prețuiește ca pe un bun de foarte mare valoare, pentru că ochii-i străluciră ca de o bucurie cerească cînd constată că prețioasa sticluță mai era încă pe trei sferturi plină.

O sărută cu devotament și iubire, cum săruți mîna unei fecioare, și o așeză nu pe masa urîtă și murdară, o, nu ! ci pe o mică perniță de catifea neagră, brodată bogat cu argint și perle...

Mai scoase din casetă o cupă mică de aur și un flacon destul de mare din același metal.

Tot timpul cît dură această ceremonie, trăsăturile feței lui Brulart luară o expresie de adorație și de reculegere, asemenea chipului unui preot în momentul cînd scoate potirul din tabernacol [1]...

Destupă ușor mica sticluță și vărsă din seducătoarea licoare, picătură cu picătură, douăzeci de picături care căzură ca niște boabe strălucitoare, parcă erau rubine... Apoi umplu cupa cu o altă licoare ca cristalul, limpede și clară, ce căpătă imediat o nuanță de roș-auriu. Duse apoi cupa la buzele-i avide, bău potolit, închizînd ochii și apăsîndu-și pieptul cu mîna lui largă, după care închise cupa

[1] Dulăpior aflat pe masa din altar, în bisericile catolice. (N.t.)

şi şticlele în caseta pe care-o aşează în sipetul cel mare, cu aceeaşi grijă, cu aceleaşi gesturi şi păstrînd aceeaşi înfăţişare meditativă...

Dacă l-aţi fi văzut cînd s-a ridicat după ce şi-a închis sipetul, aţi fi rămas înmărmuriţi în faţa privirii lui ; era cea a unui inspirat... strălucirea ochilor lui aproape că umbrise lumina lămpii. Devenise frumos, măreţ, admirabil, în aşa fel zdrenţele sale, barba lui mare, toate dispăruseră în faţa unui profund simţămînt de fericire ce nu poate fi crezut şi care strălucea pe fruntea adineauri încruntată şi întunecată, acum netedă şi pură ca de fată tînără.

— Adio, pămînt !... Coboară, cerule divin !... spuse Brulart aruncîndu-se pe pat... cu toată greutatea corpului.

După zece minute dormea adînc.

Luase doza de opiu pe care o obişnuia în fiecare seară.

Or, printr-o ciudăţenie pe care efectul şi deprinderea zi de zi a acestui exhilarant [1] o pot uşor lămuri, el ajunsese în cele din urmă să considere *viaţa sa adevărată,* traiul ce-l ducea zilnic în mijlocul tîlharilor, tovarăşilor lui, ucigînd şi jefuind, aproape ca un vis, un coşmar îngrozitor în care se lăsa tîrît cu nepăsare, ajungînd în chip mecanic pînă la cele mai oribile fapte, după necesitate sau dorinţă momentană, fără să judece, fără remuşcări, ba chiar cu o plăcere ascunsă, aşa cum unii îşi spun nedesluşit, în toiul unui vis îngrozitor : „Eh, nu-i nimic... cînd o să mă trezesc va fi iarăşi totul bine !"

Existenţa lui falsă, pe care şi-o făurea cu ajutorul opiului, zămislirile sale pline de poezie, aşa de minunate, măreţiile lui delirante, viziunile fermecătoare, pe toate le lua drept viaţa sa cea *adevărată, reală,* iar amintirea neprecisă şi confuză a acestei vieţi apărea strălucind, uneori, în timpul zilei, în mijlocul celor mai sîngeroase scene, şi-i lumina pe neaşteptate mintea, aşa cum conştiinţa unei zile de fericire trăite cîndva ne umple cîte-

[1] Producător de veselie. (N.t.)

odată sufletul de bucurie, chiar în toiul unui vis cu vedenii de groază. Într-un cuvînt, avea o viaţă răsturnată. Fantasticul înlocuise realitatea — un vis luase locul vieţii adevărate.

Cam neclar ; recunosc.

Dar încercaţi să luaţi opiu, şi mă veţi înţelege...

Aveţi încredere în ce vă spune un om cu experienţă şi care a băut opiu.

OPIU

Nimic nu este adevărat, nimic nu este fals. Totul este vis şi minciună.

Alphonse de Lamartine

O, dulce şi încîntătoare beţie a opiului, beţie pură şi suavă, beţie exclusiv spirituală, înălţătoare, poetică !

Alături de viaţa reală, tristă, descurajantă, dureroasă, tu improvizezi o viaţă fantastică, strălucitoare şi plină de culoare !

În ea nu se suferă ; legănat uşor din vis în vis, te bucuri de toate plăcerile fără nici un regret... Trăieşti o lungă zi de sărbătoare, fără sfîrşit, o iubire lipsită de lacrimi... o primăvară după care nu urmează niciodată iarna.

Cîteodată, parcă te afli într-o călătorie veselă pe un lac frumos, străjuit de un castel antic al strămoşilor tăi şi încercuit de o peluză verde, catifelată, pe care dansează fete tinere în veşminte vaporoase. Sau, alteori, iei parte la o conversaţie intimă şi seducătoare sub umbra deasă a unui arbore secular, unde se şopteşte aşa de încet, aşa de aproape, că buzele se ating tremurătoare.

Altă dată îţi apare o tînără fată cu pieptar de smarald, cu aripi sidefate şi lucioase, pe care o urmăreşti cîntînd o arie veche învăţată pe vremuri de la mama ta.

Apoi, contrastînd adesea cu prospeţimea acestor tablouri, aşa de tinereşti, aşa de parfumate, răsare o viziune bizară, ceva duşmănos şi ciudat... care te îngrozeşte, te îngheaţă o clipă, simţi ca o teamă, ca atunci cînd, stînd de vorbă liniştit, după o cină, toamna, bunicul începe să istorisească dintr-o dată o întîmplare de demult, sîngeroasă şi jalnică.

Şi totuşi, ce farmec viu dă această groază nebună, de o clipă, îmbrăţişărilor voluptoase ale acestor femei palide, uşoare, diafane, cu care trăieşti acum toate visurile arzătoarei tale tinereţi ; ştii ! ca atunci cînd, cu privirea rece şi gîfîind în culcuşul tău singuratic, chemai în zadar fiinţa misterioasă şi necunoscută pe care o visează oricine la cincisprezece ani.

Ah ! cît de josnică îţi apare atunci beţia punciului cu toate miile sale de flăcări albăstrui şi sidefate, strălucitoare egrete de opal şi foc, care tremură, sclipesc, alergînd pe marginile cupei largi.

Nu te mai gîndi la şampania rece ca gheaţa, lasă să-i clocotească spuma, să se reverse şi să curgă în valuri dese peste gîtul cenuşiu al sticlelor.

În definitiv, ce înseamnă o beţie ca aceasta decît o grosolană şi josnică orgie, idei fără şir, un cap greu, o minte stinsă sau ameţită...

Pe cînd opiul ! Poftim... uitaţi-vă la Brulart ! Dacă aţi şti ce poate să viseze !

Adevărat, este un om straniu, sălbatic şi desfrînat care numai prin crime şi desfrîuri a reuşit să stăpînească puternic şi irezistibil o ceată de decăzuţi, de nemernici ; n-a avut niciodată vreun gînd nobil sau mîngîietor, s-ar zice că hohotind cu rîs de satană caută în mocirlă, ca să vadă pînă la ce grad de mîrşăvie poate ajunge degradarea unui om...

Viaţa asta este viaţa lui aparentă, de fiecare zi... viaţa sa fizică, viaţă de tîlhar, de vînzător de negri, trai de pirat, de ucigaş... viaţă care-l va duce la spînzurătoare.

Acum visează, mintea, sufletul lui au părăsit josnicul lor înveliș... Începe cealaltă existență... tot a lui, dar frumoasă, veselă, împodobită, înconjurat de flori și femei, cu palate bogate, în mijlocul unor cîntece de glorie și de iubire, o existență care v-ar deznădăjdui pe toți, da, de o sută de ori da, deoarece beția opiului îl înalță, îi dă o forță nebănuit de mare ; toate comorile din lume, chiar puterea regilor n-ar putea niciodată în viața asta reală să ne dea nici a mia parte din plăcerile de nedescris pe care le gustă acest tîlhar în zdrențe.

Și asta nu numai un ceas, o zi, un an... ci jumătate din viața lui o petrece în această lume divină, unde este aproape Dumnezeu ; iar viața lui reală n-o consideră, am mai spus, decît un coșmar, pe care-l sporește cu cele mai îngrozitoare nelegiuiri, pentru că priviți de pe culmi așa de înalte, în prezența unor amintiri așa de splendide, ce mai pot însemna oamenii... Dumnezeule... decît o substanță pentru a crea contraste, noroi aruncat lîngă un diamant, dînd astfel sclipitoarelor lui fațete o strălucire și mai vie...

Așa cel puțin gîndea Brulart...

Iată, urmăriți visul care creează pe fața lui această fantastică expresie de plăcere și extaz.

VIS

Era o vilă minunată care se oglindea în valurile albastre ale Adriaticei, cu copaci verzi, coloane mărețe și scări de marmură albă, scăldate de o mare leneșă... o mulțime de gondole bogat aurite, acoperite cu corturi și perdele de purpură, se legănau lîngă malul cu lespezi de piatră și loveau nerăbdătoare apa cu două mari aripi mătăsoase ținînd loc de lopeți și de pînze.

Se auzea o muzică melodioasă, ale cărei arii armonioase şi sonore, cîntate parcă de o armonică, vibrau în aer ca sunetele unei harpe eoliene.

Apoi, fete tinere, frumoase, palide, cu păr şi ochi negri, pe buzele lor roze cu un surîs ce nu poate fi descris, luară loc în bărci cîntînd din lire lucrate din lemn de abanos.

Şi această armonie suavă şi melancolică îţi umplea ochii de lacrimi, lacrimi plăcute, ca acelea pe care le lăsăm să picure cînd revedem un vechi prieten.

Deodată gondolele se însufleţiră, aripile lor argintate fură întinse de o boare pătrunsă de o mireasmă delicioasă, pentru că trecuse prin nesfîrşite păduri de portocali şi iasomie ; apoi mica flotă se îndepărtă uşor...

În partea dinapoi a fiecărei gondole era rezervat un loc, pe care tinerele fete îl acopereau neîncetat cu petale smulse din buchete de flori, cîntînd încet, cu fel de fel de cuvinte misterioase, o melodie care te făcea totuşi să palpiţi.

Dar gondolele începură dintr-o dată să freamăte de bucurie, îşi agitară brusc marile lor aripi formînd un semicerc, alunecară vioaie în întîmpinarea unei gingaşe bărci cu pînze albe, mînuite de un singur om.

Acest om era Brulart... dar un Brulart frumos, tînăr şi gătit cu haine scumpe...

Dintr-un salt făcu să dispară mica sa barcă, sări într-una din gondole, se îndreptă spre palatul de marmură înconjurat de tinerele femei palide, cu ochii negri, ce-şi continuau cîntecele cu acorduri fermecătoare.

Se lungi cu o plăcere nespusă pe covorul de petale smulse şi împrăştiate de tinerele fete şi invită pe una din ele să se aşeze pe genunchii săi.

— Ah ! vino, cît de mult îmi place dulceaţa glasului tău, cum mă încîntă surîsul tău... despleteşte-ţi părul şi lasă-l în voia vîntului... ca să-l simt cum îmi mîngîie fruntea... dă-mi... ah ! dă-mi buzele tale drăgăstoase... am ne-

voie de sărutul tău ! cît am suferit ! da, în loc să vă văd mereu pe voi, surorile mele scumpe, am văzut în vis niște ființe negre și diforme ! în locul lacului nostru fermecător și limpede, cu malurile lui înflorite... mi-a apărut o mare tristă și ceţoasă, un cer cenușiu și întunecat ! apoi, o corabie fără purpură, fără podoabe aurite și fără femei... un om care se zvîrcolea pe cadavre, scoţînd strigăte de groază... n-am mai auzit melodia, vorbele acelea neprihănite și duioase, ci un fel de răcnete răgușite, învrăjbite. Și pe urmă, ce oroare !... mă vedeam îmbrăcat în zdrenţe, agitîndu-mă în toate părţile, în mijlocul acestei stranii și bizare haite de făpturi fioroase, vorbind limba lor, rîzînd cu rîsul lor, ucigînd cu pumnalul lor... eu, eu, un om așa de nobil și de mîndru... ah ! ce vis, ce vis ! să-l uităm... da... aceste amintiri sînt acum îndepărtate și încep să dispară cu totul... veniţi, dragele mele ! să mergem împreună, surorile mele ! să pășim peste aceste trepte ; să intrăm sub bolta cu lumini scînteietoare... să ne așezăm apoi la masa ce ne așteaptă plină cu vase aurite, cu cristaluri și cu flori...

Totul începea să dispară.

Și el se văzu în mijlocul unei grădini imense, umbrită de copaci ce-și plecau ramurile sub greutatea fructelor.

Îi era grozav de sete... limba-i era uscată... îi ardea gîtlejul.

Luă o portocală cu coaja rumenă și fină și încercă s-o cojească...

Dar, după fiecare bucată de coajă înlăturată portocala sîngera ca o rană proaspătă...

Era sînge adevărat, sînge negru, gros și cald.

Cojea mereu. Mîinile-i erau pline de sînge...

Smulse cea din urmă felie...

Dar, în aceeași clipă, simţi că fusese mușcat de deget, mușcat cu furie, ca de o gură de om, ca de niște dinţi ascuţiţi ce se strîngeau violent și nervos.

Începu să fugă.

Își scutura mereu mîna mușcată de portocoala care se agățase de degetul lui și-l mesteca... îl mesteca...

Simțea dinții ca de gheață care-i pătrundeau pînă la os și alunecau hîrșîind pe fața lucioasă a osului.

Osul se roti între dinți ca între două pînze de ferăstrău, se făcu bucăți...

Cînd dinții înghețați îi atinseră măduva, un fior îngrozitor îi trecu prin toate mădularele.

Și măduva avu aceeași soartă... ca și osul...

Deodată, simți o gură proaspătă și umedă de femeie, abia atingîndu-i buzele uscate... apoi o voce ce-o cunoștea bine îi șopti la ureche :

— Nu te teme, veghez asupra ta... așteaptă-mă...

Și totul dispăru din nou.

Apoi, parcă se află într-o cameră mare, cu toți pereții îmbrăcați cu mătase purpurie brodată cu aur și în care un focar nevăzut răspîndea o lumină egală și clară.

În fundul odăii se ridica un pat de lemn de santal, minunat încrustat cu sidef și cu fildeș, acoperit cu o dantelă bogată și înconjurat de perdele roșii grațioase, care lăsau să pătrundă în alcov o licărire ușoară, roză, misterioasă.

Apoi, învolburări ușoare și parfumate se înălțau din cățui bogate de bronz, potolind strălucirea vie și sclipitoare a unor picturi, pe care parcă le acoperea ușor cu un văl subțire.

Toate aceste tablouri voluptoase îi răscoleau arterele și-i îmbujorau obrajii...

Se auziră niște pași... el se ascunse într-un mic ungher, lîngă alcov.

De acolo putea să vadă tot...

Ea intră urmată de slujitoarele sale...

Poate că era o regină, pentru că pe fruntea ei frumoasă și nobilă purta o diademă sclipitoare.

Zărind un crin pe care el îl pusese pe toaletă, ei, surîse...

Dar imediat după aceea, nerăbdătoare, furioasă, fiecare floare, fiecare bijuterie fiind scoase de pe ea supărător de încet, își dojeni cu asprime slujitoarele !...

În cele din urmă rochia albastră, îngreunată de atîta aur și pietre scumpe, îi alunecă la picioare, lăsînd să apară umerii ei de alabastru, largi și rotunzi, cu o mică gropiță în mijloc.

Și se văzu gîtul său grațios și acel loc așa de alb, așa de delicios, de unde pornea părul ei negru, lucios și des, ridicat cu atîta eleganță, iscusit pieptănat și împletit...

Se întoarse...

Figura ei de un oval perfect avea o înfățișare strălucitoare... ochii mari, albaștri, scînteiau, umezi și sclipitori, sub sprîncenele-i negre ca abanosul, bine arcuite, încruntate ușor, pentru că dorinți arzătoare îi opreau răsuflarea...

Sînii îi săltau în chip straniu...

Puse picior peste picior și-și dezlegă, sau mai curînd își rupse, violent, șireturile lungi de mătase ce legau un mic pantof de piele fină și delicată.

În sfîrșit, făcu semn slujitoarelor să iasă... și vru, ce capriciu ! să le însoțească pînă la capătul coridorului legat de apartamentul ei. După ce închise cu grijă ușa coridorului, zbură ca o pasăre în camera sa.

— Ah ! iubirea mea, singura mea iubire, șopti ea căzîndu-i în brațe ; el, în picioare, o susținea, ametit de atingerea exaltantă a acelui corp de proporții admirabile.

— Astăzi, îi șopti ea foarte încet, astăzi, în toate locurile lumea te lăuda, pretutindeni se auzea numai numele tău, adoratul meu, în toate părțile se preamăreau curajul tău, firea ta nobilă, frumusețea ta... și fericită, mîndră, îmi spuneam : „Acest curaj, această inimă de aur, frumusețea aceasta, totul este al meu... al meu... dragul meu Artur !“

— Ah ! Maria... ce dulce deșteptare... nu cumva am visat, îngerul meu... că m-ai trădat... că m-ai ucis... mai știu eu ce ! mă vei ierta, nu este așa ? Spune !

— Nu, nu... vei muri înăbușit de sărutările mele, spuse ea, sărind ca o panteră tînără și mușcîndu-i buzele cu pasiune violentă...

— Vino, vino ! spuse el, apoi se auziră, lovindu-se între ele, inelele de aur ale perdelelor mătăsoase ce înconjurau alcovul...

— Mii și milioane de draci !... urlă *Malaezul* la ușa dunetei, pe care o zgîlțîia cu toată forța. Nu cumva ai murit ?... Căpitane... o goeletă a apărut la pupă și maistrul „Chioru" pretinde că sîntem urmăriți... Căpitane !... ce facem, Căpitane ?...

Acest zgomot infernal deșteptă pe Brulart din somnul lui letargic.

— Chiar așa de repede ?... strigă el cu durere (cred eu), privind printre rosturile obloanelor.

Totul dispăruse în momentul cînd se trezise ; nu-i mai rămăsese decît o vagă și confuză amintire care-l copleșea acum și mai mult. Dumnezeu redevenea tîlhar.

Fără să-și mai dea osteneala să deschidă ușa ferecată și zăvorîtă, o sparse cu o îngrozitoare lovitură de cap, în timp ce *Malaezul* continua să bată în ușă ; lovitura îl rostogoli cît colo...

Norocul lui, altfel Brulart l-ar fi ucis.

Zărind goeleta rămasă pe loc, în pană, și auzind cum Chioru îi strigă :

— Asta e bună ; ești surd, Căpitane ? De-o oră de cînd îmi sparg pieptul țipînd la tine ; sîntem urmăriți, cred, și de o fregată, n-avem timp de pierdut... vin acum la tine să stăm de vorbă... repede... pentru că are briză bună și ne va sosi din urmă ; vom avea de furcă... uite... vezi semnalul pe care l-a făcut acum ? Și Brulart trase o înjurătură zdravănă...

Traducere de DUMITRU ALEVRA

PAUL GAVARNI

(Sulpice Guillaume Chevalier, zis)

(1804—1866)

Cunoscut în primul rînd ca desenator și pictor (o mare popularitate îi este asigurată de colaborarea sa la ziarul satiric *Le Charivari*, printre ai cărui colaboratori se numără și Daumier), Gavarni este totodată și un scriitor apreciat încă de contemporanii săi. A compus versuri, nuvele, romane, din care a publicat unele pagini în revista *La Mode*.

În primii ani ai celui de-al Doilea Imperiu, a vrut să-și reunească într-o culegere cele mai izbutite scrieri ale sale. În ultimul moment însă renunță, nevrînd să-și știrbească gloria de desenator printr-o operă ce putea să apară drept cea a unui diletant.

In monografia pe care i-o consacră, frații Goncourt nu trec însă sub tăcere acest aspect aproape necunoscut al creației lui Gavarni, insistînd cu precădere asupra realizărilor sale în cadrul genului fantastic și, în primul rînd, asupra povestirii *L'homme seul (Un singuratic)*, considerată de ei „o capodoperă" : „Întîlnim la povestitor o ciudată vînă hoffmannescă ; simțim atracția și seducția ce le-a exercitat asupra lui timp de mai mulți ani fantasticul, devenit inspiratorul atît al penei cît și al creionului său. Și, trebuie să o recunoaștem, în genul său, mica proză intitulată *L'Homme seul* este o capodoperă."

UN SINGURATIC

Studiu fantastic

In vis sufletul nostru este așa de puternic emoționat, încît trebuie să existe o oarecare realitate la temeiul acestei feerii a gîndirii.

De Custine

Ploaia biciuia geamurile cafenelei prin a cărei ușă, generos deschisă tuturor, își făceau în fiecare moment apariția figuri grotești pășind grăbiți pragul și intrînd să se scuture de ploaie, rînd pe rînd, la lumina lămpilor cu ulei. Turna cu găleata, „să nu lași nici un cîine afară", cum se spune.

Înecat de fumul pipelor, și izolat în mijlocul unor hohote de rîs, mă aflam în ceea ce se cheamă un estaminet [1], unde ajunsesem cu speranța să petrec o seară plăcută și cu oarecari iluzii de veselie cîmpenească.

Spre a-mi alunga, dacă era posibil, singurătatea, îmi făgăduisem, în seara aceea, bucurii naive ; mulțimea gătită ca de duminică mă învioselise și mă lăsasem în voia soartei, unde mergeau cu toții, și de unde, cîteodată, văzusem că se întorc așa de bine dispuși. Speranța îmi fu, însă, zadarnică : ploua ! Adio balul sub aleea de carpeni!

Dănțuitoarele în rochii subțiri din care apa picura peste ciorapii înnoroiți, îl părăseau în fugă ; scufițele lor seducătoare, a căror prospețime ferită cu grijă în timpul săptămînii le făgăduise aventuri fermecătoare, erau acum leoarcă și atîrnau pieziș peste pletele șiroite de apă ; iar drăguții lor cavaleri cu pantalonii suflecați și blestemînd mereu ploaia, le luau în rîs, strînși cu toții în jurul flăcărilor ce ieșeau dintr-un punci. [2] Se auzeau strigăte :

[1] Cafenea mică. (N.t.)

[2] Amestec de lichior tare, lămîie, zahăr și ceai.

„Chelner ! să vie berea !“ „Băiete ! adu vin !“... „Chintă şi paisprezece şi iacă punctul — domino !“ „Ei, ascultă, Baptiste !“ „E rîndul tău, Michel !“... şi din ce în ce mirosul de pipă te îneca mai tare. O pendulă, ce nu se auzise pînă atunci, bătu ceasul nouă ; pe potopul acela trăsurile coborau pe pavajul mahalalei aşa de repede încît nici un naufragiat n-ar mai fi izbutit să oprească vreuna.

Unui tînăr ce părea mai cumsecade i se făcu milă de mine şi, în trecere, îmi aruncă pe masă un coşuleţ cu corăbioare şi un pachet de jurnale... Articole de politică avînd limba lor specială, Boileau amestecat cu Barrême[1] folosind calificative răsuflate şi banale ; găseşti acolo glorii efemere, sau erate obişnuite, precum şi rezumate vechi de un secol ce le înghiţim în fiecare seară. La toate păcatele politicii n-am participat niciodată, au prea multă fiere şi prea puţină bună înţelegere.

Iată şi polemica literară, şi metaforele criticii, scrise stereotip în coloane mai mici... Totul formează opinia Parisului, ambalată în fiecare seară, pentru provincie, printre consacrări de valori poetice şi prospecte. Delavigne, Lamartine sau Hugo, tălmăciţi prin articole de ziar !... Dar, să nu mai insistăm !...

Iată şi „Gastronomul“... ce ploaie, Doamne ! şi „Mica publicitate“.

Da ! „Mica publicitate !“ iată, este jurnalul meu preferat. Acesta, barem, a păstrat neschimbată vechea lui modestie ; nu mi-a pricinuit nici o dezamăgire, nu a pus coloanele lui în slujba nici unei preaslăviri nemăsurate : nici n-a tămîiat, nici n-a murdărit vreun idol, pentru că este străin de orice fanatism ; a rămas singurul ziar care nu se socoteşte creditorul vreunei libertăţi sau moştenitorul vreunei aristocraţii defuncte. Nu-ţi mai chinuieşte ideile şi permite şi imaginaţiei să mai facă şi ea cîte ceva;

[1] Barrême, Bertrand (1640—1703), matematician francez, autor al unor lucrări de aritmetică practică, de la care a rămas expresia „barem“. Prin extensie — limbaj tipic. (N.t.)

este poate singurul jurnal pentru care cititorul mai înseamănă şi altceva decît un simplu abonat. Pentru mine, rămîne ca un poem ale cărui stanţe formează fiecare cîte un tablou.

Să ploaie mereu ! imagini surîzătoare vor răsări în jurul sticlei mele.

Văd cum aleargă caleaşca şi cum flutură penele de la pălăriile cucoanelor ; admir sprinteneala tilbury [1]-ului, luxul măreţ al landoului şi eleganţa briştii. Îmi place cupeul acesta frumos ; înăuntru perdelele lăsate formează un clarobscur care dă atîta farmec plimbărilor în doi... Dar sînt singur, şi curiozitatea mea rătăcitoare preferă alura mai modestă a cabrioletei : cu ea vizitez toate „firmele comerciale“...

Imaginaţia mea voia să se înveselească în seara aceea, din care cauză totul mi se părea graţios : magazinul în care se vînd parfumuri nu răspîndeşte decît o singură mireasmă, toate fetele de la „atelierul de lingerie“ sînt aşa de drăgălaşe ; băcanul a început să prăjească nişte cafea, iar „nevasta“ lui, ce minune, nu mai miroase a lumînări de seu. Apoi, în trecere, cercetez rubrica „micile hoteluri“; vreau să rămîn cu cîteva amintiri din vreun budoar, pîndesc o scară ascunsă ca să-i aflu secretele : ghicesc un alcov conjugal cu perdele misterioase şi aş dori ca cei dinăuntru să fie fericiţi. Cîtă singurătate în acest frumos salon unde totul a rămas curat şi elegant ! În oglinzile acestei mobile graţioase, regăsesc urma seducătoare a tuturor chipurilor pe care le-au reflectat altădată şi care te fermecau cu privirile lor ; iată o femeie, o tînără femeie, o ascult cîntînd la un pian „Erard“ (ce ieftin !) ; o aşez pe divan, lîngă mine, şi începem să vorbim.

Vă spun drept, îmi place „Mica publicitate“ şi ador tinerele ucenice de la croitorie care mărturisesc, aşa de naiv, în jurnalul acesta tot ce le doare.

[1] Cabrioletă uşoară, înaltă, descoperită, cu 2 locuri. (N.t.)

Iată-mă acum și la țară ; păduri și ape, livezi și parcuri prin care aș putea să-mi plimb visările ; și în toate satele, în toate cătunele din marginea orașului, cîte o ușă deschisă ideilor mele filozofice, sistem de înțelepciune care mă consolează ca o religie. Acum intru într-o căsuță cu jaluzele verzi ; are o curte cu păsări și porumbar; sub boltă atîrnă ciorchini auriți, în grădina de zarzavat dovlecii au crescut uriași ; iată, sînt și pere coapte. Cîinele meu de pază își tîrăște lanțul și latră din cușcă spre ușa grajdului unde mă așteaptă, tropăind, o frumoasă iapă bigordană [1] sau un bidiviu roșcat-auriu, sau amîndoi dacă aș vrea ; pentru că i-aș putea cumpăra mai pe nimic, cu hamuri cu tot, noi și frumoase. Apoi, în cele din urmă, mă văd în oraș unde mă așteaptă afaceri splendide, și o mulțime de oameni cumsecade se grăbesc care mai de care să mă servească. Laurent vrea să-mi grebleze grădina, Pierre se oferă să-mi mîne caii, și Baptiste să-i țesale ; Felicité îmi va face prăjituri sau dulcețuri și-mi va spăla cămășile, domnișoara Antoineta le va călca apoi frumos pliurile, iar Alexandrina, într-o pornire de rîvnă minunată, se obligă să-mi facă totul...

Nu vă place oare deloc să citiți „Mica publicitate" ?

Ah ! dar iată că se prezintă o fată tînără : este englezoaică „figura sa interesantă" și manierele ei discrete îmi plac... Dealtfel „a încercat atîtea vicisitudini, încît este acum forțată să folosească oarecari talente atrăgătoare"; „ar dori să se ocupe de educația vreunor domnișoare tinere sau de menajul unui domn singur"... Și parcă o văd, pe domnișoara Gertruda, descinzînd dintr-un pachebot, cu un palton cu glugă și cu părul ei blond, ochii albaștri, pledul și toată înfățișarea ei ciudată ; căutînd candidă în mulțimea din jurul ei pe „tinerele fete" sau „pe domnul singur"... Dar, ce-mi spune oare și femeia asta de serviciu, amabilă, cu față iubitoare, înzestrată cu toate cali-

[1] Rasă de cai din Bigorre, Franța. (N.t.)

tăţile cele mai rare şi atenţiile necesare spre a face fericirea unui om, şi dorindu-l... ?

. . . . . .

Imaginaţia mea îmi făgăduise o femeie care să-mi aducă adevărata fericire... dar promisiunea ei era aşa de vagă ! O figură trecătoare îmi zîmbeşte, se face însă mereu nevăzută, dispare sub o mie de forme şi mă părăseşte adesea... şi rămîn „singur“... Dacă ar fi Gertruda ? Să fie oare Gertruda ? şi „domnul singur“ să fiu cumva eu ?...

Da, eu sînt ; deoarece eu am fost la ea, sau ea a fost la mine, şi chiar aşa mi-a spus. Da, Gertruda, pe tine te aşteptam, iar tu pe mine mă căutai. Ce fată bună eşti !... Cît de uşor îţi va fi să mă faci fericit... Am atîta nevoie! mă vei hotărî să-mi reiau studiile ce le îndrăgesc şi pe care le-am părăsit ; — şi oare de ce ?... Vom cumpăra o căsuţă mică... într-o mahala... Uite asta este pe placul meu, nu este aşa, Gertruda ? O să dăm afară pe toţi beţivii... stăpînul cafenelii a căzut şi el la învoială, iar notarul stă colo, la masă, uite-l, se preface că bea...

Iată-l pe notar, se apropie, scoate dintr-un mare buzunar condeiele şi cele trebuitoare pentru scris şi imediat toţi beţivanii se strîng în jurul nostru. Ce ne facem ? n-avem hîrtie timbrată ; notarul intervine : „nu-i nimic, avem jurnalele timbrate ! este totuna !“ Şi începe să scrie. Scrie pe marginile ziarelor, pe trei sau patru... Eu număr la început o mie de monezi, piese de cîte cinci franci, şi vînzătorul le numără şi el ; dar... deodată, de deasupra biliardului, de la o ferestruică se aude vocea piţigăiată şi ascuţită care ţipă că toate monezile au stema lui Carol al X-lea.

Era adevărat ; dar ce puteam face ?

Şi mai striga că sînt un iezuit.

Era o minciună sfruntată ; dar cei de-acolo cred şi se strîng în jurul meu ridicînd fiecare tacul de biliard în

mînă şi strigînd : „La felinar [1] cu el ! Să-l spînzurăm de lampă !“ Un băiat zdravăn, murdar, desprinde lampa cu ulei din agăţătoare, îi sparge din greşeală sticla şi refuză s-o plătească ; lumea începe să rîdă şi să ciomăgească pe patron care voia să-l lovească ; se încăierară cu toţii şi... mă uitară... Reuşesc, în sfîrşit, să mă strecor nevăzut afară !.

Cum să mă întorc la locuinţa mea liniştită ? Pavajul înclinat al mahalalei dispăruse sub valurile de culoarea vinului ale unui torent care cobora năvalnic de la barieră, cărînd la vale rămăşiţele petrecerii de duminică : scufiţele lucrătoarelor cochete, stacane de cositor amestecate cu viori şi bucăţele rotunde de turtă dulce, lovindu-se toate de bornele şi de obloanele prăvăliilor ; era ca o năvălire de apă acoperită de tichete pentru contradans [2], aşa cum plutesc toamna frunze îngălbenite, pe un pîrîu.

Furtuna fusese groaznică !

A trebuit să traversez, înotînd, revărsarea de apă înroşită care mă rostogoli printre doage de butoaie, pahare sparte, şi frînturi de pipă, pînă la uşa casei mele. Era întredeschisă şi, în prag, mă aştepta o femeie cu sfeşnicul meu cu toartă, în mînă ; era Gertruda ; rochia îi era ridicată pînă la genunchi lăsînd să se vadă două picioare destul de frumoase, dar aşa de pline de noroi, că era greu să mai crezi că purtase ciorapi albi, şi cu totul imposibil să vezi dacă era încălţată cu pantofi sau cu ghete.

Vai ! domnule, cît sînteţi de ud ! Intraţi repede, repede, repede !

Cît de fericit eram să mă regăsesc la mine şi în halatul de casă ! Buna mea Gertruda îmi făcu un foc zdravăn care îmi umplu sufletul de bucurie, apoi îşi atîrnă ciorapii pe

---

[1] In text: *à la lanterne* — expresie curentă în timpul Revoluţiei, cînd aşa-zişii trădători erau spînzuraţi de stîlpul felinarelor. (N.t.)

[2] Cadril (N.t.)

suporturile pentru lemne din cămin, ceea ce nu-mi plăcu deloc ; îi luai cu cleştele şi-i aruncai în foc.

Gertruda bombăni pe englezeşte şi mă ameninţă cu pumnii ridicaţi ; apoi, ca şi cînd se răzgîndise, reîncepu să-mi încălzească patul cu o sticlă cu apă fierbinte fluierînd *La Parisienne*. În corset şi jupon scurt, cu pulpele goale şi picioarele ei mici în papucii mei, era fermecătoare ; avea un gît aşa de alb, ochii ei albaştri redeveniseră aşa de blînzi, că nu mă putui abţine să nu-i spun :

— Haide, Gertruda, să ne împăcăm.

Reveni spre mine încet şi fără să scoată un cuvînt ; dar privirea ei fixă avea o expresie ce nu se poate defini; se opri în faţa mea ; căutînd în mica ei pălărie scoase nişte castane crude pe care le îngropă una cîte una în cenuşa din cămin, şi la fiecare castană îmi arunca nişte ochi ! ca şi cum mi-ar fi spus : „Nerecunoscătorule !“

Eram emoţionat.

Gertruda îşi înăbuşi un oftat şi scormoni jăratecul ; îmi părea acum rău de ciorapii ei care nu arseseră încă de tot. Greşisem ! chircită jos în faţa focului, era încîntătoare... Mă aplecai spre ea, o încolăcii cu un braţ.

— Nu ! spuse ea, retrăgîndu-se şi depărtînd gîtul de buzele mele, care nu atinseseră decît o buclă din părul ei blond, încă ud, — nu ! de ce mi-ai ars ciorapii ?

Şi începu să plîngă.

Tînăra asta ciudată părea chinuită de cea mai adîncă întristare (şi pentru o pereche de ciorapi) ! Ardeam de dorinţa de a o consola şi mă aplecai din nou... Se feri, şi-mi scăpă încă o dată.

— Nu ! repetă ea în hohote de plîns, niciodată !... Ingratule !... Eu care mi-am părăsit mama... Plymouth-ul şi totul... pentru dumneata... pentru că erai singur... Tot timpul călătoriei nu te vedeam decît pe dumneata... Gîndindu-mă la dumneata am tricotat ciorapii... pe vapor... şi tot pentru dumneata i-am udat... iar dumneata... dum-

neata mi-i arunci în foc, răutăciosule !... niciodată ! niciodată ! să știi !...

Vai cum mai plîngea seducătoarea fetiță. Era neapărat necesar s-o consolez...

Trebuia.

La a treia tentativă nu-mi mai scăpă și crezui că mă iertase ; părea că zîmbește. Îi văzusem dinții albi strălucind... tigroaica ! Dar în același moment simții că-mi retezase cu dinții ei ca de ferăstrău... nasul, pe care... Vai ! ce oroare... mi-l zvîrli sîngerînd în față... Durerea, spaima, mă făcură să scot un țipăt de groază, care mă deșteptă... pe mine ca și pe nevinovatul chelner al cafenelei care dormea cu un singur ochi.

O picătură de bere din cană căzu pe mîna mea amorțită.

În somn intrasem cu nasul în pahar.

Țineam în mînă „Mica publicitate" ; furtuna trecuse de mult, era miezul nopții, și mă aflam singur.

Traducere de DUMITRU ALEVRA

CUPRINS

Prefață V
Notă asupra ediției XXIV

JACQUES CAZOTTE
Diavolul îndrăgostit *(Fragmente)* 2
CHARLES NODIER
Văgăuna mortului 24
HONORÉ DE BALZAC
Elixirul de viață lungă 41
Casa de la Grande-Bretèche 65
Biserica 88
VICTOR HUGO
Diavolul adunător de zdrențe 98
CHARLES RABOU
Procurorul 108
PROSPER MÉRIMÉE
Venus din Ille 124
Lokis 158
Il viccolo di Madama Lucrezia 204
Djuman 229
EUGÈNE SUE
Adevărata viață a Căpitanului Brulart 244
PAUL GAVARNI
Un singuratic 256

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

2025